

ISRJ Journal

The Journal of International Scientific Researches

Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi

Year 2019 Volume 4 Number 2

ISSN:2458-8725

The Journal of International Scientific Researches

Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi

Year / Yıl: 2019
Volume / Cilt: 4
Number / Sayı: 2

Chief Editor / Baş Editör
Dr. Salih Yıldız

Editorial Board / Editörler Kurulu

Dr. M. Hanefi Topal
Dr. Muhlis Özdemir
Dr. Emel Yıldız
Dr. Büşra Tosunoğlu
Dr. Orkun Demirbağ

Secretariate / Sekretery
Mustafa Zuh

Contact / İletişim

Gümüşhane Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bağlarbaşı Mah. 29100 Merkez / Gümüşhane
Tel: 0456 233 1000 (Dahili: 2203) Fax: 0456 233 7553
journalofisr@gmail.com
www.isr-journal.com

© Her hakkı saklıdır. "The Journal of International Scientific Researches" dergisi yılda üç kez yayımlanan bilimsel, uluslararası indeksli ve hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan çalışmalardaki görüş ve düşünceler yazarların kendilerine ait olup hiçbir şekilde derginin görüş ve düşüncesi olarak ifade edilemez. Dergideki çalışmalar sadece referans gösterilerek kullanılabilir.

ISSN
2458-8725

The Journal of International Scientific Researches
Publication and Advisory Board
Yayın ve Danışma Kurulu

Dr. Avinash Pawar	University of Pune
Dr. Bünyamin Er	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Daria Doroshkevich	National Technical University of Ukraine
Dr. Davran Yurdashev	İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Dr. Ekrem Cengiz	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Fazıl Kırkbir	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Hans Jürgen Krysmanski	University of Münster
Dr. Hasan Alacacıoğlu	İstanbul Üniversitesi
Dr. Hilmi Erdoğan Yayla	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Dr. Jagbir Singh Kadyan	University of Delhi
Dr. Killion Munyama	University of Economy WSG
Dr. Kyung Hyan Yoo	William Paterson University
Dr. Mehmet Ferhat Özbek	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Mohamed El-Hodiri	Kansas University
Dr. Mohammad Hudaib	Glasgow University
Dr. Muhammed Asif Yoldaş	Avrasya Üniversitesi
Dr. Musa Pınar	Valparaiso University
Dr. Mukesh Chaudhry	Indiana University of Pennsylvania
Dr. Ömer Torlak	Rekabet Kurumu
Dr. Piotr Prus	UTP University of Science and Technology
Dr. Rasim Yılmaz	Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Remzi Altunışık	Sakarya Üniversitesi
Dr. Roszaini Haniffa	Heriot Watt University
Dr. Thomas Li-Ping Tang	Middle Tennessee State University

Indexing / Endeksler

"The Journal of International Scientific Researches"

Directory of Open Access Journal (DOAJ), Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), SOBIAD, ASOS Index, Scientific Indexing Services (SIS), International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor (JF), Cosmos Impact Factor (Cosmos), Cite Factor endekslerinde taranmaktadır.

The Journal of International Scientific Researches

Referees of Issue

Sayı Hakemleri

Dr. Abdullah Atlı	İnönü Üniversitesi
Dr. Ahmet Burhan Çakıcı	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Ahmet Fatih Mustaoğlu	İstanbul Şehir Üniversitesi
Dr. Ali Erden Babacan	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Ali Eryılmaz	Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Banu Bolayır	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Barış Yıldız	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Büşra Tosunoğlu	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Emel Yıldız	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Emrah Önder	İstanbul Üniversitesi
Dr. Emrah Özsoy	Sakarya Üniversitesi
Dr. Emre Ş. Aslan	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Emrehan İnal	İstanbul Üniversitesi
Dr. Ersin Diker	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Ersin Kurnaz	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Ferhat Özbek	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. İskender Peker	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Mehmet Ali Gücer	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Mehmet Bedii Kaya	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Dr. Muhammet Atalay	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Muhlis Özdemir	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Orkun Demirbağ	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Selim Cengiz	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Suat Hayri Şentürk	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Ünsal Dönmez	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Yakup Çelikkbilek	İstanbul Gelişim Üniversitesi

Teşekkür

"The Journal of International Scientific Researches"
dergimizin bilimsel niteliğinin artırılması için yapmış olduğunuz katkılardan dolayı siz değerli bilim insanlarına şükranlarımızı sunarız

Contents / İçindekiler

etin Bektaş, Gulzhanat Tayauova108 - 120

Review / Derleme

Science Ethics and Social Responsibilities of Scientists

Bilim Etiği ve Bilim İnsanlarının Sosyal Sorumlulukları

Seren Kaya, Muhammed Turęut 121 - 134

Review / Derleme

Blockchain Technology in Supply Chain

Tedarik Zincirinde Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi

Y. Koray Duman 135 - 145

Research Article / Araştırma Makalesi

Finansal Krizlerin Öngörülmesinde Öncü Göstergelerin İzlenmesine Yönelik Teorik Bir Yaklaşım

A Theoretical Approach to Monitoring Leading Indicators in Predicting Financial Crises

Ömer Uzuntaş, Serkan Öztürk 146 - 161

Research Article / Araştırma Makalesi

Türkiye'deki Sel ve Taşkın Yönetmelikleri Üzerine Bir Değerlendirme: Farklı Ülkeler ile Karşılaştırma ve Yasal Boşluk Analizi

An Assessment on the Flood and Flash Flood Regulations in Turkey: A Comparison with Different Countries and Legal Deficiency Analysis

Ayşe Usta Bayrakçı..... 162 - 177

Review / Derleme

6306 Sayılı Kanun Kapsamında Düzenlenen Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmeleri

Construction Contracts in Return for The Land Share Which is Drawn Under Act No. 6306

Hümeyra Uğurlu..... 178 - 194

Review / Derleme

Vergilendirmede Basitlik İlkesi Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi

The Evaluation of The Turkish Tax System in Terms of Principle of Simplicity in Taxation

Murat Birol, Zeynep Nihan Bakır 195 - 221

Research Article / Araştırma Makalesi

Instagram Fenomenlerinin Paylaşımları Üzerinden Göstergibilimsel Bir İnceleme

A Semiotical Analysis on The Sharing of Instagram Phenomenes

Halim Kadri Öztürk..... 222 - 233

Review / Derleme

Almanya'da Girişimcilik- Eğitimi ve Okullarda Uygulamalı Örnekleri

Entrepreneurship - Education in Germany and Practical Examples in Schools

Science Ethics and Social Responsibilities of Scientists

Bilim Etiği ve Bilim İnsanlarının Sosyal Sorumlulukları

Abstract

As economic, social and political developments encumber responsibility to many parts of the society, they also encumber some responsibilities to scientists as well. In this context, scientists are required to produce solutions for problems about the topics which belong to their areas. Especially, the responsibilities of social scientists are higher about this issue. Because, rules of natural sciences are certain and mechanism of these rules do not change. On the other hand, the possibility of providing a direct recipe for solutions to problems in social sciences is almost impossible. In this context, the issue of "what is university and what should be the mission of university?" is handled. Therefore, the answers to the questions "who is scientist and what is the characteristic of a scientist" are revealed. Afterwards, scientific research ethics and its coverage are emphasized; ethical violations, ethical violations in the Internet and the sanctions of ethical violations are explained. Later on, social responsibility of social scientists were tried to be explained. In this context, a model which reveals the social responsibility of social scientists is presented. The model consists of four stages and it is explained that it follows a hierarchical path to achieve the social responsibility.

1. Characteristics of University and Scientist

1.1 What is University?

Universities, "universitas", are institutions, which produce scientific knowledge independent from the authority. In this context, universities always supported critical thinking in free thought environment despite the authority. Handling and evaluating different ideas require sharing and evaluation of every kind of thought independent from authority and people. Universities provide environments for people to perceive and argue the events in order to increase the awareness by pointing out the rationalization process rather than emotional process in philosophical discussion environment.

In this context, "university", is full democratic institutions since it provides the opportunity for everyone to reveal themselves in reciprocal discussion environment. "The University' as an abstraction as their primary source of identification, rather than their specific place of employment" (Degn, 2018:310). In the institutions, prominent people who are able to guide this discussion environment, have advanced certain philosophical view and accepted this view as his or her life style generally guide these environments. Evaluation and discussion of different ideas would trigger the emergence of new ideas. In this context, evaluation of events and facts together by related authorities would trigger positive consequences. In this stage, it is important to elucidate the subject. This subject is the question of will the topics be discussed or negotiated by the scientists. In the literature, the issue of "discussion" is frequently emphasized. However, in the discussion process, while view of one of the sides is accepted, view of the other side is disproved. In other words, one of the sides of the discussion is put in the position of "loser". In this stage, the satisfaction of egos of the debators comes into play.

Satisfaction or destroy of egos are concerned. However, people who think differently also contribute to the solution of problems. Consequently, using the concepts of evaluation and argument rather than using the concept of discussion would trigger more constructive consequences.

One of the most important duties of universities is producing science. Science has three dimensions which are history, society and individual. History dimension examines how scientists

Çetin Bektaş

Prof. Dr., Tokat
Gaziosmanpaşa University
cetin.bektas@gop.edu.tr

Gulzhanat Tayauova

Dr., Almaty Management University,
Kazakhstan
dr.gulzhanat@gmail.com

Article Type / Makale Türü

Review / Derleme

Keywords

Ethics, Science, Scientists Responsibility,
Social Responsibility

Anahtar Kelimeler

Etik, Bilim, Bilim İnsanlarının Sorumluluğu,
Sosyal Sorumluluk

JEL: M10, M12, M16

Submitted: 22 / 03 / 2019

Revised: 29 / 05 / 2019

Accepted: 17 / 07 / 2019

work, how they construct their inventions, which difficulties they encounter with when doing these work, how many scientists provide suggestions for a science problem, which scientists are successful and why some scientists fail. Social dimension, whom and why scientists receive economic support, how they determine their agenda, how they select their leaders, how the social relationship between them is and how they contribute to science. The third dimension considers the individual as a person who has psychological, social, cultural and ethical responsibilities. The relationship between these three dimensions should be examined to understand the science (Aydoğan; 2008: 82).

Every dimension is interrelated and complements each other. As it is impossible to understand the society without understanding the individual; the stages and accumulations of the society should be known in order to understand and analyze the society. In other words, understanding the society would be possible when cultural and historical accumulations which are the memories of the society are understood. In this stage, social scientists have many responsibilities. Which characteristics should scientists who fulfill the responsibilities in this area have? In other words, which characteristics should scientists have? It is perceived as beneficial to explain this issue.

1.2. Scientists and Characteristics of the Scientists

Scientists are people who think in a universal way, decide objectively, have high ethical responsibility, are intellectual, responsible from the whole humanity and nature, open to criticism and have encouragement to tell the truth. It is possible to remark the basic characteristics of scientists in this way (Aydoğan; 2008: 82):

- Seeing the integrity of the human: They soften the introvert life understanding in a process and therefore provide the expansion of someone's horizon and increase the sense of cooperation.

- Acquiring language sensitivity and doing analytical work: One of the required qualities in which especially an academician who is a social scientist is to acquire analytical working ability and competence. It is essential to learn the native language and a foreign language well and acquire language sensitivity to achieve this.

- Historicalness of the humanity: Having relative consciousness of knowledge.

- Establishing the causality: Ability to establish a causal relationship between events.

- Acquiring a suspicious manner and critical understanding: The basic characteristics of a scientist are critical thinking. In this way, he/she provides a basis for the emergence of new ideas by treating the events suspiciously.

In the announcement of Turkey Sciences Academy dated 14/04/2011, scientist is described as : "Scientist accept scientific compatibility as basic criteria at all the stages of academic life and at duties related with instructive, administrative and academic evaluations; do not exit the code of ethics; and do not tolerate the destroying of these rules. Giving inadequate education, cheating, not obeying the criteria of scientific compatibility in academic progress and reward juries, showing favor to someone and similar behaviors can not be accepted."

The characteristics of scientists are stated in this way in other source: (Ortas, 2004: 13, Ortas, 2002: 2):

Scientist is universal: Of course, scientist is the person who fulfills the universal principles of science. As mentioned above, scientist has a very large responsibility in conducting and concluding scientific research systematically. Since the scientist also lives in the society, he/she must enter the production process with compulsory relationships regardless of their will and share the common culture of the society when they must be with the society.

Scientists are required to search the truth: First of all, a person who acquired scientific thinking structure has a realistic structure. He/she is respectful to events and knows that every event arises from a reason.

Scientists are required to share their findings with the public: A person who deals with science should not keep himself away from the society. Many scientists perceives the confused and amazed attitudes of people against their work as pride and superiority source for themselves by isolating themselves and supporting the techniques and technology that they use. First of all, scientist should

simplify their knowledge and look for presentation methods for societies with a language which everyone could understand.

Scientist is responsible from all humanity and nature: Scientist must think in a universal way since his work has a universal quality. For this reason, scientist must get rid of all kind of narrow-mindedness; and must be universal when sharing his knowledge with all people around the world without discriminating people based on their race, religion, language and so on.

Scientists are open to criticism: A person who deals with science should be open to criticism and self-criticism. Scientist is the person who is able to examine, investigate and question especially their work, events and facts objectively.

Scientists are courageous to tell the truth: First of all, scientist must be courageous to tell the truth and not tolerate other views except from science. When toleration occurs, it is impossible to mention about science in a realistic manner. Scientist is the person who is able to decide independently and express his thoughts clearly and freely (Evers; 2001: 47) regardless if his thoughts are in line with the current understanding or not when it is required.

Barbusse stated that "People who tell the truth should never be quiet". Moliere also expressed that scientists should not hide the truth by stating that "A scholar who is quiet, is not different from an idiot who can not tell anything". Isaac Newton also explained the encouragement of a scientist in this way: "We, scientists are like children who search for pebbles in the beach. If I was able to collect much more and more colourful than my friends, the reason of this is that I dared to enter to the water up to my knees." In this context, it is stated that scientists should engage in ethical behavior, work with patience and stability against difficulties.

About this issue, an academician can decide if his/her behaviors are ethical or not by asking these four questions. This system can be summarized as "PLUS" and evaluated as a way of providing auto-control (Arıkan and Demir; 2009: 220):

P: Policies: Is my behavior or decision appropriate for the policy, procedure and regulations of my organization?

L: Legal: Are these appropriate for law rules and regulations?

U: Universal: Are these appropriate for the universal principle and values accepted by my organization?

S: Self: Do these satisfy my own concepts of true, good and fair?

Besides the answers to these questions, according to another view about the responsibilities of the scientists, the ethical responsibilities of scientists is stated as (Ertekin et al. 2002: 13): Scientific honesty is a concept which has a sense of trust in its basis and constitutes the essence of all scientific relationships and connections. It is essential for all scientists to protect the values based on trust and honesty.

Besides the basic characteristics that scientists should have, scientific research ethics is also really important.

People who conduct scientific research must always adhere to the following basic principles in an unprivileged manner.

-Having the highest occupational standards in the process of the design and conducting the research.

- During the conduct process of the research and analysis of the data, retaining the honesty and openness,

Behaving in a sincere and open manner to deliver the contributions of other researchers who conducted or is conducting research about the same subject and fully protecting this manner in the process of writing scientific article.

The issues which should be "carefully" fulfilled in the scientific research ethics are stated as follows (Erdem; 2012: 26):

Assumption and design in the research:

It is essential to review in detail the scientific literature related with the targeted assumption topic before conducting the scientific research and examine the possible position of the assumption and unique thought in the previous accumulated knowledge.

Research project, protocol and methodology: Research project is prepared for the supporters of the study to present as a detailed and justified proposal. Nevertheless, duration of the research and documentation of the expected expenditures, responsibilities and allocated time of the researchers should be clearly revealed. Methods and techniques in the research methodology should be explained in a way that others could understand as well. New methods might be required to be developed in order to prove the assumption and produce original knowledge. In this situation, the possible harms of the new method to the participants and environment and the precautions for this must be clearly stated.

Participants of the research: Protection of biological, psychological, sociological and legal existences of the individuals as participants and respect to their free will are the primary regulation. Participants can participate to the study either voluntarily or in return for fee.

Archiving of the data in the research: All data should be archived safely and easily accessible. Records can be protected in files or books safely or in electronic environments.

Analysis of the research data: It is compulsory to obtain the data with instruments that are found to be reliable and valid. Statistics is tool for analyzing the data. Original findings should be revealed with statistical analysis. Obtained results should be provided in an objective manner.

After stating the basic principles of scientific research ethics, behaviors which are not appropriate for scientific research ethics and principles to contribute to a better understanding of the subject are tried to be explained in the following sections.

2. Scientific Research Ethics and Ethical Violations

2.1. Behaviors That Are Not Appropriate for Scientific Research Ethics

According to TÜBİTAK Research and Publication Ethics, behaviors against scientific ethics are revealed as follows:

- a) Fabrication and fraud: presenting, reporting or publishing imaginary data
- b) Misinterpretation: making changes in the research instruments and materials, procedures and records or changing the results.
- c) Plagiarism: Using others' ideas, methods, data, texts and figures without appropriate citation or getting permission from the owners.

It can be said that plagiarism is also prevalent in our country. The reasons for this can be stated as follows (İnci, 2009: 73):

From the early years of education, free thinking, learning and producing are not really valued.

Memorization and usage of readily prepared work is preferred rather than examining, studying and being compelled in an education system which gives priority to learn transferred information. Ethics education will contribute to the students to learn ethical values and solve ethical problems (Benya; 2012: 15).

Societies which read and write less and have limited access of work to larger groups and in these environments, plagiarism easily occurs and reader control is remained as inadequate.

In the recent years, the prevalent passion of "turning the corner" begins to occur in science and art institutions as well.

- Giving priority to quantity instead of quality in assignment and promotion has triggered the prevalence of plagiarism in recent years.

Since there is a lack of a serious examination and control system in universities, suitable environments arised for people who have a tendency for plagiarism.

Plagiarism is relatively supported in a country in which practices and regulations for protecting the author rights remained as inadequate. If plagiarism is not prosecuted, no sanctions are applied when it is proved, it is not seen as an obstacle in academic promotions; way of taking advantage becomes prevalent.

d) Duplication of Publication: Publishing or attempt to publish the same research results more than once.

e) Separating into segments: Making many publications or an attempt to make many publications about the results of a research by separating into segments inappropriately or in a way that will destroy the integrity of the research.

f) Not specifying any support: Not specifying the support of the institution or foundation in which it is essential to specify in the presentations or publications which is conducted with support.

g) Determining authors: In the presentation or publication of research results conducted by more than one researcher, excluding the names of the authors without having permission of the contributors or including the names of authors who do not deserve any right to be the author or arranging the sequencing of the authors inappropriately.

h) Citation: Quoting from one's own research inappropriately without referencing.

i) Use of the resource: Using the resources provided by the institution inappropriately

j) Unfounded claim of ethical violation: Claiming of an ethical violation without any basis or evidence.

k) Other: engaging in behaviors which are not in line with ethical principles.

Unfortunately, the behaviors against scientific ethics mentioned above frequently occur in the world of science. The basic reasons of these behaviors were also tried to be revealed by scientific institutions and scientists.

This question arises when unethical behaviors in scientific research are explained above: What are the factors that direct the scientists to engage in unethical behaviors? It would be beneficial to look at the basic obtained evaluations about this issue in brief:

2.2. Reasons for Behaviors against Science Ethics

In the report prepared by TUBA (2002) (Ertekin and others; 2002: 40), the reasons why scientists engage in unethical behaviors are grouped under four headings. These reasons are explained as follows (Ucak and Birinci, 2008: 192):

The first one is considered as inadequate education. Not giving education about scientific research and discipline to individuals in their early years of academic lives might be the reason of this kind of behaviors. Individuals who enter academic life should receive education about issues such as how scientific research is conducted, how the research results are converted into scientific publication (Stern and Elliott; 1997:8), how scientific publication is done, what is science ethics, what are the content, details and consequences of science ethics, ethical falsifications affect the world of science and society and so on. Scientist candidates who do not have any information about scientific research discipline accept the behaviors of previous educators as accurate. However, receiving social, emotional and ethical education of the researcher is really important in the success of the researcher. Academicians who have these values can contribute to the society and democracy effectively (Cohen; 2006: 202).

The second factor includes components which can be explained with individual characteristics. Fabrication and plagiarism because of individuals' passions about immediate promotion, desires for gaining fame and their greeds are evaluated in this group. In the report, it is also stated that these kinds of behaviors are more likely to be developed in societies which science culture and norms of research ethics are not adequately settled. The intended scientific performance and intended number of publications from the candidates are important factors for unethical behaviors to occur. However, these expectations can never be an excuse for intended ethical violation.

a) Acquiring high status in universities or other research institutions, acceptance among their colleagues or motive for passing their colleagues are the most serious reasons for violating scientific ethics. In this situation, unethical conditions such as issues in authorship (gifted authorship, ghost authorship, and virtual authorship), addition of authors themselves with agreement based on increasing the number of publication and citation are concerned.

b) The motive for rapid promotion of young people might direct them to engage in unethical behaviors such as, falsification, multiple publication, duplication publication misinterpretation

(Evers; 2001: 193) and plagiarism. Motive for gaining or retaining fame; (Holywood Syndrome) might also direct people who are experienced and expertise to engage in unethical behaviors.

c) The pressure of making publications is one of the most important reasons. "Publish or do not exist" is the most serious pressure about this issue in the world. The member of institutions which do not have adequate research opportunities, lack of substructure (information technologies, library, laboratory, experiment animal production center etc.) engage in such unethical behaviors in order not to stay behind in the academic competition.

The third reason can be explained as the obviating of quantity rather than quality. This situation which can be explained as a failure to believe that with more publications, the scientific prestige will increase; results in publishing the same research in different places by separating into segments since the number of publications has become a criteria in academic promotions in universities especially in recent years. The ethical knowledge and attitude of the administration is also another important factor. When administrators of science institutions (YOK, Commission of Inter-Universities), Rectors of Universities, Deans, Directors, TUBITAK, TUBA) continue being not decisive and open, unfortunately, unethical behaviors continue to occur.

The fourth factor can be considered in the group of economic reasons which include unethical behaviors occurring with the fear of losing scholarship, project or industrial support. Rapid publication with the pressure of fund managers of institutions might bring serious errors as well. The possibility of losing the economic support, scholarship and funds, industrial support might lead to unethical behaviors.

Some of the reasons for unethical behaviors during publication process:

Fifth reason; unethical behaviors might become prevalent in institutions which science culture, research ethics and publication ethics are not settled and in environments which administrations do not rely on law, ethics and academic cultural values. When "academic culture" is inadequate in scientific institutions, unethicality in science are more likely to occur. If there is no depth in about research-education/instruction issues and scientific discussions and academic ethics-freedom-autonomy-compliance concepts are inadequate in the institutions, unethical behaviors are more common (İnci, 2009: 81). Also, some people, "arrogant", who do not have any place in science engage in unethical behaviors when doing scientific citation and referencing.

2.3. Ethical Violations in the Internet

It is possible to consider the unethical behaviors occurring in the internet under five headings (Ucak and Birinci, 2008: 195):

- Fraudulence (sabotage of academic work of other researchers on the internet; addition of names who did not contribute to the research; intended wrong citation; owning others' research)
- Plagiarism (Using the complete research or some important parts of the research in the Internet without citation; using many resources from the internet by integrating them without any citation, using a research from the internet without having permission from the researchers)
- Misinterpretation (manipulation of scientific knowledge found in the Internet with personal interpretations (Pimle; 2008: 193); changing the content of the reference in citation and relating this with the idea of the author)
- Not obeying the rules (using the same text in many contexts; citation from the internet in an unaccepted manner)

Formal Support (buying or hiring text from the internet; preparing the individual texts with the help of forums, chat rooms, blogs or groups; preparing text for someone else)

With the entrance of the internet to the all domains of life and the easy access to information in these days; the unethical behaviors also increase accordingly. Both research institutions of the government and High Instruction Committee (YOK) take precautions against scientific ethics violation and apply many sanctions about this issue. Turkey Science Technique Research Institution (TUBITAK) is concerned as a good example which has good sanctions against ethics violation. TUBITAK Research and Publication Ethics Regulation (15.10.2010) state the sanctions against ethics violation as follows:

In order to apply sanctions, the action which is claimed to be against ethics should have occurred as a result of intention and serious violation and the violation should be persuasive and be proved with sufficient documents. The following sanctions are applied to people who are proved to have an unethical action:

1) Three months to one year in the case of quotation without appropriate citation from his or her study,

2) Six months to two years in the case of duplication of publication, separating into segments and not specifying the supporting institutions,

3) One year to three years in the case of in the presentation or publication of research results conducted by more than one researcher, excluding the names of the authors without having permission of the contributors or including the names of authors who do not deserve any right to be the author or arranging the sequencing of the authors inappropriately,

4) One year to three years in the case of using the resources provided by the institution against the aim and manner

5) Three years to five years in the case of fabrication, misinterpretation and plagiarism,

6) Three years to five years in the case of the misuse of the duties of referee, counsellor, editor, panelist, reporter, audience, moderator and similar duties,

7) Three years to five years in the case of claiming ethical violation with intention and without any evidence,

8) In the case of engaging in other behaviors which is not in line with research, publication and science ethics, it can be also determined that either the person will be warned based on the characteristics of the concrete event; or it can be determined that the person will not be given any support up to five years. In this situation, these people can not make presentations in institutions publication agencies' institution-supported meetings.

a) The sanction will be applied with a half-time increase in the previous sanction from the decision date in five years in the case of new unethical action.

b) Except the situations in which the decision is warning the individual, their relationships with projects which project manager or other researchers conduct are broken off without requiring any other process. In the situations in which the decision is warning the individual, concerning the relationship of the individual with the project and the quality of the event, institution decide to break off the relationship or not based on the suggestion of related department by the presidency.

c) The texts which is found to include unethical situations in institution publications are concerned as withdrawn and this situation is announced with the reason through the same publication.

In the case of falsification, misinterpretation and plagiarism and in the misuse of referee, counsellor, editor, panelist, reporter, audience, moderator and similar duties, the decision are declared written by presidency to the individuals who are proved to have unethical violation behaviors if the Science Commission decides that it is appropriate.

d) Additional process is applied for the individuals who are proven to have unethical behavior and institution personnel based on the related legislation.

In scientific research, acting with commitment to ethical principles of scientists is directly proportional with their knowledge about basic values about this issue and embrace them. First of all, it is emerged that there is a need to give education about values. An individual who receive education about values would adopt these values to his/her life, work and job. If there is deficiency in values education at earlier years of education, the compensation of this will be difficult afterwards. However, giving education about academic values to an individual who received education about basic values would be easier. In this context, it is beneficial to explain the basic values related with scientists.

3. Basic Values Related with Scientists

In a section of the work of High Education Commission Presidency titled "High Education Institutions Ethical Behavior Principles (2014)", the values and behaviors scientists should have are explained as follows:

- *Academic freedom and autonomy*: Academic freedom is that academicians are free about acquiring, developing and transferring information through examining, investigating, discussing documenting, producing, teaching, explaining and writing. "By academic freedom," said Albert Einstein, "I understand the right to search for truth and to publish and teach what one holds to be true (Corbett and Gordon, 2018:467). Academic autonomy is independence of high education institutions at making decisions about their academic functioning; activities related with education, research, community service, international relations and other related activities, and their independence at constituting their own policies and against other authorities of the government and society.

- *Academic honesty*: It is behaving in an open, responsible and appropriate manner based on required ethical principle and standards which provides society the trust to science and scientist in academic environments (Joanna; 2013: 26).

- *Responsibility and ability to account for*: Responsibility is that the members of the high education institutions fulfill the duties, all kinds of academic and scientific behavior with required quality and quantity and use the resources of high education institutions effectively. Ability to account for is that the requirement to explain and be transparent about how the members of the high education institutions who use public or private resources which is entrusted to them in order to fulfill a duty.

- *Protection and empowerment of basic rights and freedom*: It is essential for the members of the high education institutions to protect and support the basic rights and freedom of all individuals in the society. Change within organizations may cause academicians to ask questions such as 'who are we?' or 'how do we do things?' The way in which academicians make sense of these questions impacts their understandings of their own identities and that of the organization (Degn, 2018:306)

- *Being respectful to others*: High education institution members' respecting the differences among individuals, giving value, not allowing behaviors such as discrimination and abuse; treating with respect and kindness to departments and people not from the university, students, colleagues, workers and stakeholders and concerning honor and personalities of all people whom they have relations with.

- *Academic compliance*: Selection and assignment of members of the high education institutions through evaluation of talents, quantities and experiences when they are candidates for a job or duty.

In addition to these basic values mentioned above, in another source, scientific ethical principles are stated as follows (<http://web.deu.edu>):

- *Accuracy*: not fabricating and misinterpreting the data, not hiding information, objectivity, neutrality

Being careful: not doing any mistake both in the process of presenting the results and in the process of the research, taking precautions to decrease the experimental, methodological and personal mistakes, avoiding self-deception, being objective, preventing biased results and personal interest conflict.

- *Being open*: being open to exchange of data, result, view, technique and material with other researchers, allowing them to criticise and evaluate the results and reveal new ideas. "Recognition and adoption of open research practices have rapidly risen, and has been associated with policies that increase public access to data" (Powers and Hampton, 2019:3).

- *Freedom*: being open about scientists to conduct research in order to resolve a problem or a hypothesis about an issue, reveal new ideas and criticize the old ones.

- *Rewarding*: Giving reward when it is required and not giving if it is not necessary.

- *Education*: Scientists should train the future scientists and assure that they transferred the principles of making "good science" to them (scientists should train the society about science as well)

- *Social responsibility*: scientists' avoidance from harming the society, attempt to obtain social benefits.

- *Legitimacy*: scientists' obeying the rules related with their job when doing their research.

- *Evaluating the opportunities*: Not depriving the scientists from the use of resources required to conduct research and academic progress.

- *Mutual respect*: scientists' being respectful to their colleagues

- *Efficiency*: Scientists' efficient use of research resources

- *Respect for subjects*: Obeying the ethical rules related with human and animal rights in the research which use human and animal subjects. Within animal research, responsibility is linked to reassurances about how animals are used and cared for during the research process (McLeod and Hartley, 2018:724).

After explaining the basic values related with scientists and science ethics principles, the question of "what are the responsibilities of scientists for the society and humanity and which method will they use when fulfilling these responsibilities?" arises. We will try to explain answers to these questions with "social responsibility model of scientists".

4. Social Responsibility Model of Scientists

The basic aim of social responsibility activity is to contribute to the issues that society needs assistance. These activities are based on the essence of voluntariness and beneficent. The concept of "volunteer" is described as "intentionally taking responsibility of doing a work when there is no obligation"; beneficent is described as "a beneficent person who likes to help poor people and people in need of help, benevolent, helpful person" in Turkish Language Institution (TDK-Large Turkish Dictionary, 2009).

Social responsibility actualized regarding the companies can be describes as "management of economic activities, related sides (stakeholders, workers, consumers and whole society) without giving any harm to any of them (Dincer; 1998: 155).

Although social responsibility is prevalently seen in business management literature, it is used in all domains related with humans. The basic philosophy of social responsibility is that individuals contribute to the society that they live in. Some of the contributions of individuals to other individuals and society are determined by legislations. As a requirement of a work conducted by the individuals, these legislations determine the duty and responsibilities of that work. For instance, duties of an academician are determined in the law. These duties are viewed as a compensation for the salary and fee that academicians get. However, social responsibility expresses voluntary activities and contributions as mentioned in the definition above. Academicians have certain responsibilities to contribute voluntarily to the sides that they are related and constitute added value. Because, the individual has to spend some amount that he/she earn from the society also for the society.

Besides social responsibility has many definitions, the obligations of scientists about social responsibilities can be stated as follows:

- The responsibility of scientists; are engaging in behaviors in accordance with institutional citizenship, social performance and work structure (Fortaine; 2013: 111) and using previous knowledge in making decisions about social responsibility (Zandvoort; 2007: 7).

- Contributing to the social ethics beyond instruction and research,

- Contributing to the solutions for socio-economic problems in the society that they live in.

- Contributing to the students, business world and other social stakeholders not only to the institution that they belong to.

- Contributing not only to institutional duties but humanistic values more comprehensive as well.

- contributing to the solutions for environmental and humanistic problems, while fulfilling his/her duty at the same time (Rotblat; 200:3).

The stages and which should be followed when providing solutions for problems mentioned above are demonstrated in the following figure. Fulfillment of scientists' own social responsibilities will only be provided when they obtain certain hardware with a systematic effort. The stages that scientists should follow for fulfilling their social responsibilities are provided in the hierarchy in the following figure: Being open to learn, continuous effort to develop oneself, desire to share information and engaging in exemplary behavior. This hierarchy is illustrated in the following figure.

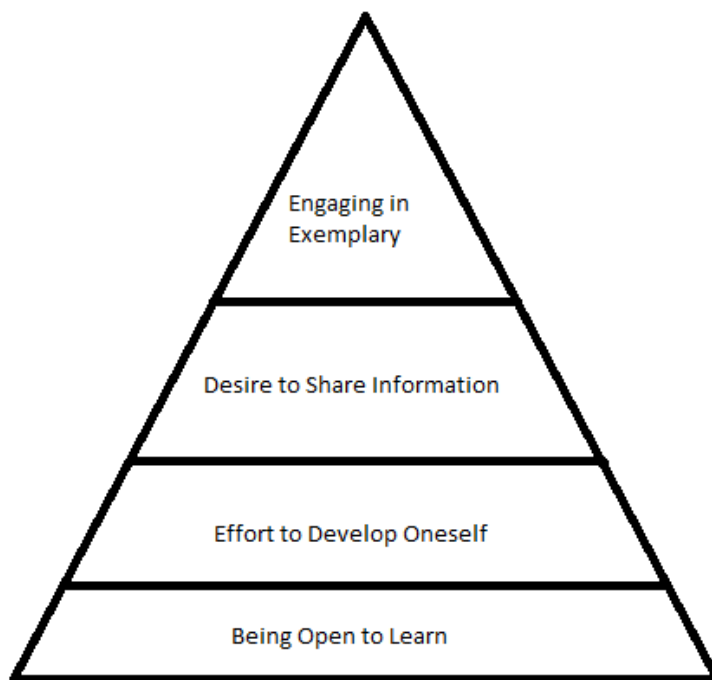

Figure 1: Social Responsibility Model of Scientists

4.1. Being open to learn: Scientists are required to be open to learning when they fulfill their social responsibilities. This effort will increase the occupational knowledge and hardware. Being open to learn also expects to follow actual developments and benefit from these developments. "A powerful learning culture forms an effective breeding ground for continuous learning" (Verduijn and Heijboer, 2016: 123). Openness to learn and development of themselves continuously of the scientists is a prerequisite for being self-sufficient which constitutes the basis for social responsibility.

First of all, scientists must know his research topic in a deep and broad sense. When they know their research topic they are required to deal with social problems. A scientist who grows up in this sense must follow the problems of the society and broadly the humanity, analyze and constitute his/her opinions based on scientific perspective (Hansen; 2006: 72). If an academician is social scientists, his/her responsibility increases much more and also takes the responsibility of enlightening his/her environment and resolving problems.

Intellectuality is one of the most important characteristics of the scientist. The concept of "intellectuality" was used firstly in France in the year of 1898. Although there is not a certain group of intellectuals, they exist in all societies and have a certain duty; this duty is to reveal the truth which is trying to be kept as secret. The real duty of an intellectual is not revealing their commitment to the government by ignoring the whole society, is protecting independence against pressures (Aydoğan, 2008: 84).

In this context, scientist should be intellectual. He/she should have the potential to follow the developments closely by being open to learning and science. If this is not so, he/she is confronted with the danger of entering under the dominance of the superior authority. Engaging in such behavior would result in losing scientific objectivity.

4.2. Effort to develop oneself: Next stage of being open to learn is the effort to develop oneself. Scientists should have an information and hardware at some level in which they would be able to meet the expectations of all sides that they have relations with, beyond taking academic title. It is scientists' responsibility to provide scientific solutions for the problems of the society. Just as enterpreneurs have the responsibility to constitute new employment areas, politicians have the responsibility to constitute a free and democratic environment, and scientists have the responsibility to provide scientific solutions to social and educational problems of the society. Providing these solutions is possible when scientists feel responsible about resolving these issues. Feeling of responsibility requires thinking about the solutions, examining and keeping their information actual and being dynamic. Since an individual who do not feel the need for self-development could not even fulfill the requirements of his/her duty, it is not expected that this individual will contribute to the solutions for social problems and social ethics.

4.3. Desire to share information: Scientists are required to have a desire to share the information and hardware that he/she acquired until that time. After scientist has the sufficient knowledge about his/her expertise area, he/she might want to hide this information to feel stronger. Organizational identity is important for shaig information. "Threats to the organizational identity are not only assumed to be important to the perception of the organization's identity, but also to the social and personal identity of the individual organization member" (Degn, 2018:308). This will lead information to stay in a narrow domain. However, scientists who are self-confident and willing to contribute to their environments must share their knowledge and hardware with other people. Based on the principle that knowledge will increase by sharing it, the shared knowledge will contribute to the society's social and economic welfare. Nevertheless, scientists should not only share the knowledge with the university, they should share the knowledge with local governments, non-governmental organizations and all stakeholders in the society. In the rapidly changing environmental and technological setting, scientists should also contribute to the society with the same proportion and fulfill their social responsibilities.

One of the basic responsibilities of the scientists is to raise "scientists", and help them to acquire certain attitudes and behaviors. The attitudes and behaviors which should be acquired can be summarized as follows (Erdem; 2012: 26).

- Not being prejudiced
- Being open-minded
- Looking for rationale in the opposite perspectives
- Being curious
- Staying as independent in thoughts and observations
- Ability to delay decision for evidence
- Making decisions based on criteria
- Being steadfast and conscientious in their studies
- Ability to think in a relative way

Being demure regarding the possibility of being mistaken and including possibilities in their judgment

4.4. Engaging in exemplary behavior: When scientists guide the society with their scientific research and findings, they should also guide the sides that they are in relation with their attitudes and behaviors as well. First of all, they have occupational and ethical responsibilities for their students. Since humans are social beings, they affect the society and at the same time they are being affected by the society. In this context, scientist, especially academicians should be role-models for their students. Students should imitate the academicians about love, respect, fair, tolerance, equity, being sharing and helpfull. As mentioned before, the principles which are required to be included in the values education should be reflected in the scientists. Regardless of being aware or not, the academicians are being modelled at some level, concerned and followed. So, the academicians should have an effort to be a good example with this awareness.

Conclusion

First of all, scientists should be aware of the fact that he/she should show an effort and responsibility to contribute to the solutions for all humanity and own society. This responsibility awareness is possible when the scientist provide the some of the oppurtunities to own society and humanity in which the society and humanity provide to them. For this, scientists must conduct their activities without getting away from ethical principles. When the scientists conduct research, "in the relationship with others and daily life, they engage in decency behaviors which means having beautiful ethics and qualities. The plural form of decency behaviors is "politeness" (Buhari, 2014: 29).

About this topic, the proverb of Ebubekir Razi Eyvani (865-925) who is one of the precious physicians of Eastern medicine, "One drachma of science is in need of one thousand okka of politeness." explains this topic well. About this topic, scientists responsible for producing rationalistic and humanistic solutions to the problems of the humanity. They behave with social responsibility awareness without getting away from ethical principles as mentioned before, while producing solutions. When fulfilling these responsibilities, they should be open to learn and willing to self-development. Nevertheless, they should show a willing and devotion to share the learned information with others. Besides all these activites, social scientist should be an exemplary for the society with the attitudes and behaviors. In all activities that scientists are responsible for, they embrace humanistic values such as love, respect, fair, equity, sharing and helping; share and show effort to impose these values to the base of the community as well.

References

- Arikan H. & Yılmaz G., (2009). Academician and Ethcis: An Evaluation of Practices. VIth National Sociology Congress, Social Transformations ans Sociological Approaches., *Adnan Menderes University, Aydın*, 202-237.
- Aydoğan İ., (2008). Scientist and Intellectual Characteristic, *GAU J. Soc. & Appl. Sci.*, 3(6), 81-87.
- Benya F. F., (2012). Practical Guidance on Science and Engineering Ethics Education for Instructors and Administrators, (Editor), *Papers and Summary from a Workshop*, 12, 1-84.
- Buhari İ., (2014). *El-Edebü'l Müfred, Politeness and Ethics*. (Translator: Hanifi Akın), Çelik Publisher, İstanbul.
- Cohen J., (2006). Social, Emotional, Ethical, and Academic Education: Creating a Climate for Learning, Participation in Democracy, and Well-Being, *Harvard Educational Review*, 76 (2), 201-237.
- Corbett A. & Gordon C., (2018). Academic Freedom in Europe: The Central European University Affair and the Wider Lessons. *History of Education Quarterly*, 58 (3), 467-474.
- Degn L., (2018). Academic sensemaking and behavioural responses-exploring how academics perceive and respond to identity threats in times of turmoil. *Studies in Higher Education*, 43(2), 305-321.
- Erdem A. R., (2012). Ethics Education in Training Scientist, *Journal of High Education and Science*, 2 (1), 25-32.
- Ertekin C., Berker N., Tolun A. & Ülkü D., (2002). Ethics and Issues in Scientific Research. *Turkey Sciences Academy*, Publication Number: 1, Ankara.
- Fontaine M., (2013). Corporate Social Responsibility and Sustainability: The New Bottom Line? *International Journal of Business and Social Science*, 4 (4), 110-119.
- Hansen T. B., (2006). Academic and social responsibility of Scientists. *Journal on Science and World Affairs*, 2 (2), 71-92.
- İnci O. (2009). Principles of Scientific Publication Ethics, Illusions and Suggestions, *Timely Publication in Health Sciences*, 69-90.
- Joanna K., (2013). Good Scientific Practice and Ethical Principles In Scientific Research And Higher Education. *Central European Journal of Sport Sciences and Medicine* 1 (1), 25-29.

-
- Kathinka E., (2001). Standards for Ethics and Responsibility in Science: An analysis and evaluation of their content, background and function, *The Standing Committee on Responsibility and Ethics in Science (SCRES)*.
- Kök R., (2003). A Methodological Approach for Scientific Ethics and Scientist" Ethics in Scientific Thinking and Research, in the book (Ed. Hülya Güven and Sedef Gidener), *Dokuz Eylül Publications*, İzmir, 76-94.
- McLeod C. & Hartley S., (2018). Responsibility and Laboratory Animal Research Governance, *Science, Technology, & Human Values*, 43(4) 723-741.
- Ortas İ., (2002). Science, Scientist and Scientific Ethics, *University and the Society*, 2(2), 1-2. (<http://www.universite-toplum.org/text.php?id=76>).
- Ortas İ., (2004). Who is Academician or Scientist? *Pivotka*, 3 (12), 11-16.
- Pimple, K. D., (2002). Six domains of research ethics: A heuristic framework for the responsible conduct of research. *Science and Engineering Ethics*, 8, 191-205.
- Powers S. M. & Hampton S. E., (2019). Open science, reproducibility, and transparency in ecology. *Ecological Applications* 29(1), 1-8.
- Rotblat J., (2000). Social Responsibility of Scientists, *Newsletter of the Marie Curie Fellowship Association*, 2 (1), 1-8.
- Stern J. E. & Elliott D., (1997). *The Ethics of Scientific Research, A Guidebook For Course Development*, USA.
- Tubitak; Research and Publication Ethics Legislation; 15.10.2010.
- Ucak N. O. & Birinci H.G., (2008). Scientific Ethics and Plagiarism, *Turkish Librarianship*, 22 (2), 187-204.
- Verduijn H. & Heijboer M., (2016). Learning Culture, Continuous Learning, Organizational Learning Anthropologist. *Industrial and Commercial Training*, 48 (3), 123-128.
- Yok; High Education Ethical Behavior Principles, 11.11.2014.
- Zandvoort H., (2007). Necessary Knowledge for Social Responsibility of Scientists and Engineers. *International Conference on Engineering Education- ICEE*, 1-7.

Blockchain Technology in Supply Chain

Tedarik Zincirinde Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi

Abstract

The technological changes in recent years have played a major role in changing the rules in business life. After technological innovations such as autonomous tools, the Internet of Things, and industry 4.0, the new issue that has emerged with crypto money today is Blockchain technology. A blockchain technology is a peer-to-peer digital ledger of transactions that may be publicly or privately distributed to all users and therefore is said to be decentralized and distributed. The most important feature that distinguishes block-chain-based technologies from other technologies is that it has a special algorithm without being connected to any center. Therefore, this technology makes a significant difference in supplying fast, secure and accurate information flow among supply chain members. Reducing the costs and time that arise in the supply chain, it provides significant advantages to enterprises such as the transparency of the operations performed. The purpose of this study is; to explain the block chain technology and to contribute to supply chain processes and stakeholders. In this context, the study is considered as literature review. The study is important in terms of contributing to the relevant literature in basic level.

Öz

Son yıllarda yaşanan teknolojik değişiklikler, iş hayatında alışlagelmiş kuralların değişmesinde büyük rol oynamaktadır. Otonom araçlar, nesnelerin interneti ve endüstri 4.0 gibi teknolojiye bağlı yeni gelişmelerden sonra günümüzde özellikle kripto paralarla birlikte daha fazla öne çıkan bir konu da blok zinciri (Blockchain) teknolojisidir. Blok zinciri teknolojisi; bir ağ ortamında veri bloğunun ağa giriş izni olan tüm kullanıcılar tarafından, aynı anda takip edilebilirliğini sağlayan veya özel olarak tüm kullanıcılara dağıtılabilen ve bu sebeple merkezi olmayan, değişmez bir dağıtık veri tabanına kalıcı şekilde kaydedilmesini sağlayan şifrelenmiş bir dosyalama sistemidir. Blok zincir temelli teknolojileri, diğer teknolojilerden ayıran en önemli özellik ise herhangi bir merkeze bağlı kalmadan özel bir algoritmaya sahip olmasıdır. Dolayısıyla bu teknoloji, tedarik zinciri üyeleri arasında hızlı, güvenli ve hatasız bir şekilde bilgi akışı sağlaması konusunda önemli bir fark yaratmaktadır. Tedarik zincirinde ortaya çıkan maliyet ve zaman gibi unsurları azaltarak, gerçekleştirilen işlemlerin daha şeffaf olması gibi işletmelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı; blok zincir teknolojisini açıklayarak, tedarik zinciri süreçlerine ve paydaşlarına sağlayacağı katkıları ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışma, literatür incelemesi olarak ele alınmıştır. Çalışma, konu ile ilgili literatüre temel düzeyde katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Introduction

The virtual currency Bitcoin, which was introduced in 2008, is becoming more popular and therefore the interest in Bitcoin technology increases gradually. Blockchain technology is an innovation which is considered to be at the center of Industry 4.0 revolution and it became part of our lives. With the innovations provided, Blockchain technology has achieved in attracting various sectors. The fact that this technology is a decentralized and scattered data network makes it traceable by all the participants. Although the fact of clear visibility of data has increased the attractiveness of it, the structure of the system that prevents any manipulation has made it very secure. In the broadest sense, Blockchain eliminates the existence of an authority or a central network, and allows the user to monitor the data on the Internet by himself/herself. Blockchain is a decentralized

Seren Kaya

Öğr. Gör., İstanbul Gelişim
Üniversitesi, MYO, Lojistik Programı,
skaya@gelisim.edu.tr

Muhammed Turğut

Öğr. Gör., İstanbul Gelişim
Üniversitesi, MYO, Hava Lojistiği
Programı,
mturgut@gelisim.edu.tr

Article Type / Makale Türü

Review / Derleme

Keywords

Block chain technology, Logistics, Supply chain

Anahtar Kelimeler

Blok zincir teknolojisi, Lojistik, Tedarik zinciri

JEL: M150, L230

Submitted: 20 / 03 / 2019

Revised: 30 / 05 / 2019

Accepted: 26 / 06 / 2019

cryptography registry where valuable data is stored, as well as the information stored is always secure.

Although this technology finds its first application in the financial sector, it has become possible to use it in all sectors which can be integrated with technology today. Blockchain technology, which has many examples of use throughout the world, also became widespread in Turkey.

After the Industry 4.0 revolution occurred, there have been rapid transformations in the manufacture of products and its transportation to the end consumer. These technological transformations affect each sector and include the businesses in this rapid transformation. Although each sector is affected by this transformation, the logistics sector is one of the most affected ones. Given the fact that businesses today compete by involving in supply chains, they also wish to use the benefits of Blockchain technology. With the help of these benefits, businesses have the opportunity to become more efficient in supply chain management. Blockchain technology, which first emerged as crypto coins, has attracted attention in all sectors that can be integrated with Internet after proving its reliability and transparency in financial sector. Each sector wants to use this technology suitable for its business area and benefit from it.

1. Blockchain Technology

Blockchain distributes the digital data and prevents the duplication, and therefore it is a database basically designed for the digital currency, Bitcoin. This databased was first announced in 2008 by a person or group using the nickname of Satoshi Nakamoto with a technical study titled "Bitcoin: Peer to Peer Electronic Cash Payment System" (Satoshi, 2008). Bitcoin has emerged as a virtual currency in which action can be taken against manipulation of users or external links by taking necessary measures and operating without being connected to a centralized system. The Bitcoin currency is not only virtual but also has a strong cryptography technique called Blockchain and it has attracted attention with its distributed data structure instead of a single center (Usta and Doğantekin, 2017; 17-18). Although the first application of Blockchain technology is the Bitcoin currency, it now has a wide range of applications. Blockchain is a distributed ledger that does not have a single record database in which all Bitcoin operations are performed. Blockchain's database is the most important feature that makes it safe to be distributed, as the community agrees in all actions through this. There is no central authority to prevent or reverse payments made throughout the chain (Hampton, 2016). Blockchain technology is briefly defined as a reliable and decentralized system which is monitored collectively (Tian, 2016). Hampton (2016) summarizes the use of Bitcoin virtual money through Blockchain as follows; Each page is considered to be a physical ledger containing about ten minutes of Bitcoin processes. After approximately ten minutes of operation, the page is permanently pasted and stamped with a unique serial number. Provided serial number then represents the links in the Blockchain. Because all users are able to see the operations in the ledger, no one can change or delete the process before the page is torn. The serial number saved following the process makes it difficult to delete or modify the process. Because, this number allows mathematical locking (chaining) of all pages in the ledger. The only way to change an action in Blockchain is to separate the page containing the operation and all subsequent pages. The pages should be separated and a new hybrid should be generated. In this context, the safe operation of Bitcoin is thus possible as it is almost impossible to replace and re-paste all the pages (Nakamoto, 2016).

As shown in Figure 1, in the Blockchain filing system, each block contains a summary of the preceding block. For this reason, the blocks become more of a chain than being interconnected. While the sum values of the current block are determined, the sum values of the previous block are also processed. Malicious participants will have to change all the blocks forward if they want to change any block. However, it is not possible to use it because it requires a lot of processing power because it requires proof of work before changing any block. This is one of the strengths of Blockchain technology (Çarkacıoğlu, 2016; 43).

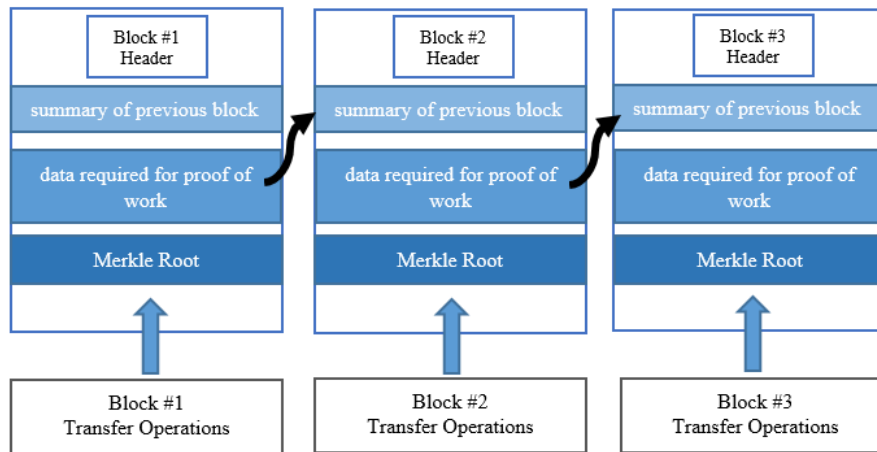

Figure 1. Simplified Blockchain Data Structure

Over the centuries, the preservation of valuable assets has made it necessary to store them in a physical space. Thanks to the development of technology, the storage of valuable assets has become easier. Today, currencies that worth millions may be lost in a sudden or they can be stored in a small driver. A secure storage space has been generated with the Blockchain technology. This technology provides each participant in the system with a tool to transparently account for each other without a supervisory institution / organization or central authority (Prosser, 2015). Such a large database allows the editing and recording of transactions. At the same time, it is the network with most transparent financial records which are easily accessible to all participants (Jose, 2014).

Nowadays, it is practically possible to transfer the data to more than one computer via cheap communication networks. At this point, the data is copied to all systems. The main reason for this is to reduce the costs to the minimum point. The approaches referred to in Moore, Metcalfe, Reed or Bezos laws, as shown in Figure 2, indicate essentially the same thing: The development in digital technologies is very rapid, and technology and costs are adversely proportional in every few years. This development, as indicated in the figure, has helped the transfer of data to the final stage. In this context, it is at the point where it is practically possible to distribute the data to many computers via cheap communication networks. This approach is called Distributed Ledger. The concept is not a new concept and has been used in the past in networks such as eDonkey and Bittorrent. However, the data on these networks are not encrypted and anyone who wishes can access this data (Usta and Doğantekin, 2017; 44).

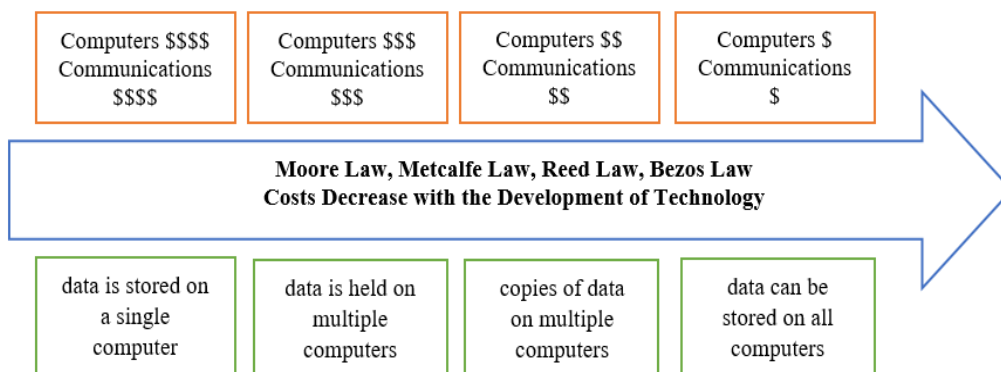

Figure 2. Evolution of Digital Data

The requirement to make sure that the distributed data remains the same on all networks in which it is distributed is in the field of the Blockchain application. In case of Blockchain, any data added to the system must be valid and must be checked by the system in general. This control process and reaching to a consensus is called "reconciliation". In order to ensure the reconciliation structure on a digital system, it should have a guarantee in terms of software. At this point,

Blockchain technology offers a different perspective to the possibility of writing, deleting and updating the data as desired. The data should be handled as different blocks, each block should be created according to certain rules and then added to the system and finally the block should be distributed to the endpoints in the whole distributed ledger structure. The incoming new block includes a summary of the previous block (cryptology approach) and its addition to chain and thereby, the blocks formed in this way generate a chain and constitute the whole of Blockchain technology (Usta and Doğantekin, 2017: 46-47).

1.1. Types of Blockchain

The main criteria for the sorting the Blockchain technology is data writing and reading activities. According to these two criteria, networks are divided as Public and Private. Both networks are separated into two according to specific permit criteria. This is indicated in detail on Figure 3.

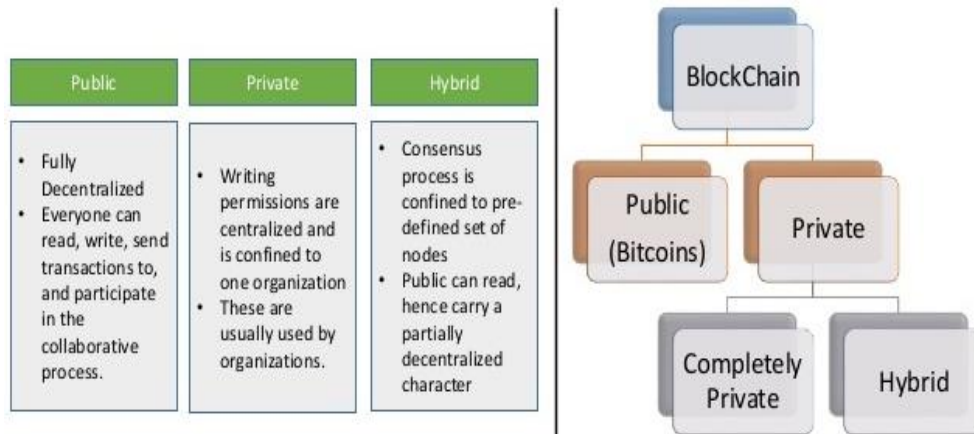

Figure 3. Types of Blockchain

Public Blockchain Networks

In these networks, all transactions performed in the network can be observed by all users. Although all operations are visible, users can use an anonymous profile and conceal their real identity if they wish. Bitcoin and Ethereum are examples of this type of network (<https://teknochain.com>). Such networks generally encourage too many participants to join the network. The fact that each participant can access the data without any further conditions is the most attractive characteristic of this network. Within open networks, participation in the reconciliation system may be open or partially permissible to all participants.

Bitcoin is the most suitable example of public blockchain networks that do not require full permission. Participants in this network become a peer of consensus of the Blockchain network. In this network, everyone involved in the system has an equal and balanced role to ensure reconciliation. However, participants who will be involved in this system should have a benefit from this activity. In this context, the Blockchain network itself must bear a value. In this sense, Bitcoin network is the most illustrative example of this case. In Bitcoin network, participants can trade by using virtual money (Usta and Doğantekin, 2017; 49).

The most prominent example of public Blockchain networks which do not require partial permission is Ethereum. Ethereum is located in the Blockchain network, which is called the smart contracts. What will be triggered by smart contracts can be an activity determined by a business, person or group. Logging into the Ethereum network is not subject to permission but it requires permission to participate in the transaction processes triggered by a specific reconciliation (Güneş, <https://www.sanalhukuk>).

Private Blockchain Networks

In private Blockchain networks, the authority to add a new transaction to the Blockchain is vested only to a special group / organization. The right to read the data may be open to everyone or be restricted in various ways (Ünal and Kocaoğlu, 2018; 57). In the Blockchain networks that require permission, only peers can create blocks with specific rights and contribute to the

reconciliation. This network is generally preferred in the financial sector where data security and confidentiality should be protected (BKM, 2018). Private Blockchain networks are divided into two groups, those require partial permission and those require total permission.

In Blockchain networks that require Partial Permission, only allowed participants may be included in the network. Permitted participants can access all available data and participate in the reconciliation system (Arslan, 2017; 2). An example of this network is the internal remittance system of the banks. Although all branches of the bank are part of this network, bank grants permission to branches in order to participate in the network. All branches should be included in the reconciliation system for a transfer process within a branch or between branches (Usta and Doğandemir, 2017; 51).

In Blockchain networks that require Total Permission, only authorized parties may be involved in the network, but this is not sufficient for the participants to be included in the reconciliation system. Participants who are permitted for reconciliation system can perform the reconciliation (Arslan, 2017; 3). Examples of this network are EFT transactions performed between banks. In this network, when an EFT transaction is carried out from bank A to bank B, all authorized banks that are included in the system can access the data of this transaction. However, only banks A and B are authorized to reconcile the transaction (Usta & Doğandemir, 2017; 51).

Although they differ mainly according to data writing and reading criteria, both Public and Private Blockchain networks have similar characteristics. These are (<https://limenya.com>);

- In both types, all participants are peer-to-peer networks where copies of shared ledgers are recorded for all digitally signed transactions.

- Both have copies of the data in sync with the so-called consensus protocol.

- Both offer certain guarantees about not permitting any type of manipulation about the inalterability of data, although some participants are mistaken or malevolent.

1.2. Application Areas of Blockchain Technology

Blockchain technology is considered to be at the center of the Industry 4.0 revolution and it is not limited to the financial sector. This technology is applied in various fields. Various fields that can integrate with technology are using Blockchain. It is considered that fields of application will develop in the coming years and the impact area of Blockchain technology will increase.

Blockchain technology, of which the initial application field was Bitcoin, has been used in various fields currently. The development of technology and the security it provides indicate that this technology will have more application fields in the future. The list of applications of Blockchain technology is as follows (Usta & Doğantekin, 2017);

- Digital Identity
- Customer Recognition System
- Global Payment Systems
- Fulfilling the Need for Capital on Entrepreneurs
- Collecting and Management of Donations
- Goods and Accidents Insurance Compensation Process
- Internet of Things
- Syndication Credit
- Automatized Compliance Mechanisms
- Proxy Voting
- Supply Chain Management
- Copyright Registry Systems
- Title Deed Registry Systems
- Tender with Public and Health Records
- Military Command Chain
- Protection from Knockoff Products
- Notary Applications

The most powerful feature of Blockchain technology is having a decentralized authentication system where data is retained. In this context, it is considered as one of the most influential areas of digital revolution. Blockchain, which can be used as a digital record storage, is a valuable technology

which can be applied in a wide range of fields, such as evidence and registration of instruments and valuables, collection of birth, marriage and death certificates, the realization of elections and the management of smart contracts, and the storage, processing and management of financial documents. Blockchain technology provides a new and unique control over digital identity to individual users. Blockchain is a global open account ledger and it is not only used for the generation of crypto coins but also in various fields for retaining, management and storage. The opportunity it provides for digital identity makes it the key for confidence economy (Dilek, 2018; 10-11).

There are various companies in the world where Blockchain technology is being applied. For example; Sony uses Blockchain on the basis of its new training platform, and Estonia uses the Blockchain technology to keep health records. Microsoft has developed a Blockchain-based financial transaction infrastructure with Merrill Lynch, and IBM has started to provide Blockchain as a direct commercial service. Spotify has purchased Blockchain-based Mediachain to solve license tracking issues. Canada has announced the introduction of blockchain technology in its new digital identity system. SecureKey Technologies Inc. with IBM support in the first half of 2018, it was announced that consumers could enroll in this new digital identity system. In this way, users will be able to instantly verify their identity against banks, telecom service providers and even official authorities (Alexander, 2018). Companies using this technology in Turkey are; Akbank, Interbank Card Center (BKM), Copyrobo, Global Miles and T2 Software. Considering that Blockchain will initiate a new era in many fields including money transfer in the financial sector, Akbank is using Blockchain technology for international money transfer transactions. Copyrobo uses Blockchain technology for copyright protection. Global Miles team, which transforms the Airline miles into a complete digital asset through Ethereum Blockchain infrastructure, performs the transfer on this infrastructure in a safe way (Demirel, 2017).

2. Supply Chain Management

Competition, which became more important with globalization, has transformed businesses more sensitive about customer satisfaction and caused them to shorten the period to place their products into the market. For the businesses which focus more on these issues, supply chains are considered as important and businesses have been investing in this field. When considering that an effective supply chain process will affect all business processes positively, we should note and acknowledge that supply chain is a very important factor for businesses.

Today, businesses can not perform all their business processes within their own structures for various reasons. For this reason, they get involved in chains with other businesses. With this chain formed, businesses try to coordinate business processes with their partners to become more competitive. The supply chain, which is one of these chains, consists of a number of processes (suppliers, customers, factories, distributors and retailers) in order to fulfill customer orders (Yıldız, 2018; 1216). The supply chain of businesses is a set of activities that are connected to each other and are directly or indirectly affected by each other's business results. According to the definition of the Supply Chain Management Professionals Board; supply chain begins with raw materials and is a network which is completed when the end customer uses the finished product. All of the links in the supply chain are connected to each other.

According to another definition supply chain contains retailers, wholesalers, manufacturers, distributors, logistics service providers and suppliers, and which carries out information, material and money flow among all these actors (Özdemir, 2004). The supply chain aims to consider the pre and post production together and to realize these processes as efficient as the production process. Accordingly, the main purpose of the supply chain is to meet consumer demand with minimum cost and to provide maximum efficiency in these processes (Küçük, 2014).

In order to reduce unit production costs and to utilize economies of scale, various businesses have preferred to focus on mass production by adopting the basic strategy of product and transaction flexibility as of 1950 and 1960. By the 1970s, managers started to develop new strategies by recognizing the importance of resource planning (Tan, 2001; 39-41). Until the 1980s, businesses and managers focused on vertical structuring, business forecasting, demand planning, needs

planning, storage and purchasing (Chandra and Kumar, 2000; 100). As a result of the increasing competition in international trade after 1980, businesses started to take measures such as reducing costs, increasing quality, increasing flexibility and reliability in production. The concept of timely production that emerged in this period has become the focus of attention in global trade and made the businesses challenge with criteria such as zero stock, efficiency in production and shortening cycle times. All these developments have led businesses to maintain their relationship with their suppliers in the context of strategic cooperation (Tan, 2001; 41). Companies have started to maintain their relations with suppliers as well as their customers, through supply chain management in the 1990s (Altuntaş & Türker, 2012; 39). The most important reason to consider suppliers as a stakeholder is that increasing impact of globalization. The competition, which has increased with globalization, led to the necessity of increasing the importance given to customer satisfaction, while pushing businesses to become more rapid and have more specific organizational structures. In order to realize all these, businesses realized the need to establish stronger relations with their suppliers and started to maintain their relations within the framework of supply chain management. Because, in order to realize the efficiency in the production process and to be able to experience a smooth production process, the necessity of the advancement of the pre-production processes was realized. In addition, it was realized that after an efficient production process, it was important to ensure customer satisfaction, and the logistics activities to be realized after the production directly affected customer satisfaction.

Supply chain management is defined as combining basic business processes, demand forecasting among supply chain members and the whole of activities that facilitate production, logistics processes, financing, information flow from producer to consumer, profit maximization and customer satisfaction (Ferrell et al., 2013; 262). Supply chain management is the network that carries out the flow of information, material and money among the links, with the aim of providing more customer satisfaction with minimum cost as a whole of the businesses operating in it (Christopher, 2011). Supply chain management is a concept formed by eight important building blocks. These building blocks are; customer relations, customer service management, demand management, order, production flow, purchasing, product development and product commercialization (Stock, 2001). Supply chain management consists of companies which cooperate to strengthen strategic positioning and increase the efficiency of the businesses (Bowersox et al., 2002). All of these businesses operate in order to achieve the most efficient construction of the eight building blocks that constitute the supply chain management.

Supply chain management has major objectives. These are (Kağnıcioğlu, 2007);

- To reduce operating costs,
- To maintain production quality,
- To minimize inventory costs / losses,
- To have reliable suppliers and to maintain the activity,
- To provide continuity in the goods / services and information among the chains,
- To standardize the raw materials, semi-finished products, parts and services supplied,
- To increase the competitiveness of the enterprise,
- To establish good relations with other groups within the enterprise,
- Production of raw materials, semi-finished goods, parts goods and services required for production at minimum cost.

In the current period, it has become very difficult for businesses to realize all their business processes. Therefore, businesses no longer prefer to perform all business processes by themselves, but they become part of a supply chain. Nowadays, businesses reflect their competitiveness not only with each other, but also with their supply chains (Özdemir, 2004). Therefore, supply chain management has become an important factor. Businesses are responsible not only for their own obligations but also for the success and failure of the supply chain stakeholders in which they operate. For this reason, effective supply chain management can bring considerable success to businesses, however any slowdown or problem will cause failure in supply chains. According to the

results of the study conducted by the National Research Council, the advantages of an effective supply chain management for businesses are as follows (2003; 33);

- Businesses measure customer expectations faster and achieve higher customer satisfaction.
- Because of their agile structure, supply chains provide fast information about changes in supply and demand to their stakeholders.
- Businesses are adapting more rapidly to changing economic conditions through globalization.
- With stakeholder targets, risks and costs are shared.
- It reduces cycle time and product development costs are minimized.
- By eliminating barriers that do not add value to the production process, it reduces resource wastes.
- It reduces the costs of operation.
- Effective information sharing and information technologies reduce transaction costs.
- Supply chains enable participants to save more.
- By keeping the number of suppliers at a sufficient level, management costs of the supply chain are kept at a minimum.
- Accuracy of demand forecasts is increased and stock level is kept in balance.
- It provides preparedness in case of sudden changes in demand or supply.
- With the partnerships, supply chain members offer the opportunity to collaborate with various businesses in global trade.
- Stakeholder sharing increases the speed and amount of information sharing, and makes decision-making easier throughout the chain.

An effective supply chain provides businesses with the numerous advantages outlined above. Throughout the chain, activities can be carried out smoothly when businesses operate by providing efficient performance in their supply chains and taking into account the profitability of their stakeholders. An efficient supply chain provides businesses with unique products / services, a high quality supplier relationship, increased customer satisfaction, more efficient resource management, shorter product / service cycle time, and qualified channel relationships. All these advantages will help the companies to stand out in a global competitive environment. They will stand out among the competitors and also they will be able to have a permanent spot in the industry. However, in addition to these, there are some cases when supply chains cannot operate effectively. The most important obstacles to the effective performance of supply chains are the following: (Eawcett, 2008; 37);

- Top management does not provide sufficient support to the supply chain,
- Uncertain strategic and operational plans,
- Reluctance to share information among members of the chain,
- Trust issues among the chain members,
- Reluctance among members to share risks and rewards,
- Organizational systems and processes which are not flexible enough,
- Reluctance towards change,
- Insufficient explanation of work definitions,
- Inadequate support for innovative ideas,
- Lack of training/ knowledge in necessary subjects.

It is possible to eliminate these factors which will adversely affect the efficiency of the supply chain. One of the most important steps is to make the members see each other as stakeholders, accept the concept of stakeholders and the responsibilities of the ideal of friendship throughout the chain. The continuity of the flow among the members and the willingness to share the risks is one of the criteria that can be effective and advantageous. At the same time, closely monitoring customer demands and supply and demand, which are constantly changing in the market, will also benefit the efficient management of supply chains. However, by accepting the changes and the use of information technologies is one of the measures that can prevent these problems. With the efficient use of information technologies, communication and information transfer among the members of

the chain will be facilitated, while time and cost savings will be achieved through the operations carried out throughout the chain. Focusing on information technologies which will provide an advantage in the cost and time saving will help businesses to have the maximum profit from supply chain.

3. Blockchain Technology in Supply Chain

An effective supply chain management is made possible by reducing costs and increasing customer satisfaction without reducing the quality of products or services. In order to achieve this, a successful transportation, storage, inventory management and payment process must be experienced within the supply chain. However, this is not always possible. The volume and complexity of the operations performed today make the process difficult. As the number of participants in the supply chain increases, the complexity of the process increases. A product emerges as a result of many processes that have been carried out in different places. While this product shifts hands between international businesses, processes such as customs procedures, shipping problems and disruptions, and payments made by the parties to each other lead to a longer delivery time and a loss of productivity. The three basic flows in the supply chain; material / product, information and money flow often do not occur simultaneously. In particular, time can be very long in the financial flow point. In addition, the flow of information is disrupted by the change of the material between the parties in most supply chains. However, when the material reaches the other company, the company begins to store data from the point where it receives the product. It is not possible to see the whole flow together with the existing systems, which means that the end-to-end traceability can not be achieved (Blockchain Türkiye Platformu, 2019).

In an increasingly digitalized world, emerging technologies such as Blockchain provide companies with greater convenience in increasing business value throughout their supply network. Adding new capabilities to the supply chain with digital technologies can contribute to the performance at a very high level. Blockchain technology has been in the agenda of the supply chain for some time, and it is now being applied in real platforms. Large companies such as Maersk, Basf and IBM have been engaged on innovative platforms to provide end-to-end transparency through the Blockchain.

Especially through globalization, the elimination of borders between countries has made the financial system complicated. This complexity creates negativities for businesses as cost and time loss. Although blockchain technology is under the shadow of Bitcoin as a result of the emergence, it is capable of solving the problems caused by the flaws of the financial system today. The solution of these problems is realized by decreasing the costs of money transfer transactions and increasing the speed of transactions (Whitehill, 2017).

One of the biggest contributions of this technology to the supply chain will be cryptography. Cryptography is defined as all of the methods used to convert readable data into a form that cannot be understood by the undesired parties. This allows individuals or institutions to create more secure digital identities. At the same time, it also simplifies the transfer and verification of all data belonging to the individual or organization to the network (Euro Banking Association (EBA), 2016).

In the supply chain, smart contracts are very important. Smart contracts started to be used with the emergence of Ethereum are a series of contracts and rules governing a business. Smart contracts are contracts that can be applied between parties without the need of a third party. They are arranged in a way that they can carry out their own self in part or in full time. For this reason, many procedures in today's contracts are eliminated. The contracts made are recorded on the network and facilitate traceability. With this feature, smart contracts bring great innovation to supply chains. Smart contracts in the supply chain reduce costs and transaction time and provide high security (Yavuz, 2019).

Logistics companies and their customers execute smart contracts based on Blockchain technology and automate the commercial transactions carried out during the shipment of goods. Blockchain technology can provide the follow-up of the supply chain starting from raw material and ending with delivery to the end customer. Due to the realization of the demand and supply

traceability, it minimizes the bullwhip effect which may occur in the supply chain. Information on the safety and accuracy of the products carried on the supply chain network, the stage and conditions of the product within the link of supply chain and their transfer are shared on the network with the support of Internet of Things technology. In addition, speculative increases in product prices can be prevented. Product waste rate that may occur in chain may be minimized via early warning or directions (uutikad.org.tr). The use of smart contracts in the supply chain is capable of responding to many problems. First of all, problems arising in the payment method of letter of credit can be reduced through a blockchain network where banks, institutions and transport companies participate. In the commercial activities between the parties, banks can make transactions quickly and automatically by sending the smart contract containing the required conditions to the parties. As the transactions between buyers, sellers and intermediary banks over these smart contracts can be monitored simultaneously, the processes such as the regulation, delivery and transmission of the bill of lading will be eliminated. At the same time, all the processes of the contracted goods from the seller to the buyer will be cryptographically signed on the blockchain network and saved in the block chain (Cocco ve diğer., 2017:5; UniCredit, 2016:15).

The reduction of risks is very important for the members of the supply chain. These risks are reduced and increased security. Minimizing the bullwhip effect and avoiding fluctuations in product prices will minimize the uncertainties that might occur in supply chains. In this way, any complexities in the supply chains will be prevented. Eliminating all these uncertainties will reduce the cost of the end customer and increase customer satisfaction from the chain.

With Blockchain technology, it is aimed to reduce the transportation costs by using Blockchain technology in container transportation, to eliminate the inefficiency caused by the processes carried out on paper and to increase the traceability during transportation. In accordance with these goals, redundant waiting times in transportation can be eliminated and cost advantage can be achieved. The main companies, such as Maersk and IBM, who want to take advantage of this advantage, work on innovative platforms to provide end-to-end visibility and transparency through the blockchain.

In addition, it can be said that Blockchain technology will accelerate the customs procedures. The need for the approval of more than one user in foreign trade transactions creates problems such as slow progress of transactions. Increase of speed and reliability is also made possible by Blockchain technology. Also, with the security features, it also provides transparency in transactions. This will be a positive step for customs transactions.

Supply chain management is performed on a central system without the need for a common blokzincir approval of transactions and making automatic payments after delivery stage it is possible. These processes can be followed by blokzincir technology it is possible at each stage. Participants can follow the process in a transparent manner. It is not possible for one of the registered participants to delete or change the records retrospectively. This provides fast communication among members of the chain. This is a very important advantage when it is considered that enterprises have to be fast in line with various reasons today. At the same time, the fact that the data cannot be changed after the necessary conditions are met makes it possible for participants to have a trust relationship.

Other benefits of utilizing blockchain technology in the supply chain are as follows (<http://cerasis.com>) :

- To ensure that suppliers and vendors are made more reliable by ensuring that the tasks included in the service level agreement are fulfilled.
- Integrated payment options.
- Ensuring that the goods are delivered undamaged and on time.
- Create block chains and protect the rights of the owner.
- To record all movements of valuables within the supply chain.
- Customer service offering the best level information about the product.

Blockchain technology can prevent the problems faced by businesses from different sectors within the supply chain. This will enable the participants to feel mutual trust. It can even eliminate the mutual trust initiative directly. At the same time, communication between participants will

accelerate and mutual harmony will be achieved. When all this happens, Supplier Relationship Management will reach maximum efficiency. Blockchain technology, which is a transparent network for the problems encountered in supply chains where more than one actor operates, can offer various solutions. An efficient supply chain management can be established through Blockchain technology, which allows all stakeholders (supplier, manufacturer, logistic service providers, recyclers, etc.) to cooperate with full trust on each other and no manipulation on the data processed into the system will be allowed. It is considered that there will be positive effects on the success of supply chains with the benefits it will provide.

4. Conclusion, Recommendations and Discussions

After the Industry 4.0 revolution, productions and end consumer transportation processes are undergoing very rapid transformations. These technological changes affect every sector and engage the businesses in a rapid transformation. Although each sector is affected by this transformation, the logistics sector is one of the most affected ones. Blockchain technology, which first emerged with crypto coins, proved its reliability and transparency in the financial sector and it attracts the interest of this technology in other sectors. Each sector wants to benefit from this technology suitable for its business.

The issues which are expected to be solved by using blockchain technology in supply chain management are as follows (Blockchain Türkiye Platformu, 2019):

- Not taking into account the transparency principle of chain processes
- Delays in supply chain processes
- Lack of end-to-end traceability in the chain
- Deficiencies in audit processes
- Difficulty in reconciliation between participants
- Lack of consistent and accurate information flow in processes
- Slowdown in problem determination, action taking and adaptation
- Producing inappropriate or low quality products / services
- Confidence problem among supply chain participants
- Presence of manual and paper operations
- Security issues in information systems

Blockchain technology plays an important role in the supply chain because of its potential impact on the documentation process. The ability to follow order orders, allocate and validate documents provides benefits such as physical connection between IoT-compatible devices and products. Since supply chain activities are very comprehensive activities, disruptions may occur among the supply chain members in the control processes. One of the most important advantages of Blockchain technology for the supply chain is that it will ensure the control and traceability of this comprehensive and complex structure. By adapting this technology to the supply chain, the traceability of information between workflow processes and members will be much more comfortable.

The most important point that makes the use of block chain technology in the financial sector and the block chain technology important is the transparency and trust it forms. This technology is very secure because it is not connected to any center or organization through its structure. It is not possible to change the information since no changes can be made to the information saved on the system. As every information recorded in the supply chain will be shared among other members, everyone will be able to see and follow up the information about the product. This will eliminate any mistrust about the product and service and will make the supply chain transparent. Each code stored in Blockchain technology is difficult to steal because it overwrites the previous code and generates its own code for each code. Therefore, Blockchain technology is a very significant in regards of its capability to maintain the supply chain information in terms of cyber security. It is impossible for people with malevolent intentions to access this information through this technology.

It will deliver faster delivery of products, and eliminate the loss of time during the customs clearance processes of the product in international trade. It will eliminate unnecessary bureaucracy and paperwork in the customs clearance process. With the use of this technology, customers will be able see which raw materials are used during the manufacturing process of their products anytime, and there will be great advantages in providing customer satisfaction and creating competitive advantage for businesses. In particular, it will increase the reliability of food products, if there is any deterioration of the product, the determination of the link in the supply chain where this deterioration occurred will be easy. Reducing cycle times in supply chain processes will minimize inventory and warehouse costs, which is one of the most important expense items for companies.

Although blockchain technology offers many convenience in the supply chain, the fact that it is a technology that has just begun to be used creates some problems. One of the most important problems is that the data stored on the blockchain network cannot be played /changed. Although Blockchain is very powerful and reliable, security related problems can be encountered. The data to be saved to the network in the blockchain chain is encrypted by using cryptographic methods. Although cryptography is an effective method, it is not enough alone. As an example, it is possible for some participants to have their private keys captured by malicious people on a permitted network. It becomes possible to reverse the transaction histories of the records belonging to these participants and to provide full access to the database. At this point, the security of the private keys belonging to the users is of great importance (Hileman ve Rauchs, 2017). Another problem with security is the potential attacks on blockchain networks. Among these security issues, the 51% attack is the most discussed problem. This attack can be accomplished when more than 50% of the network harvesting are controlled by a group. In this case, the network can delete, change or stop the operation of the network. Although theoretically possible, there has never been a 51% attack that has been successful before. The Blockchain network is increasing in security as it grows (<https://www.binance.vision>).

Blockchain registers can become very large over time. The current growth in Blockchain sizes is higher than the growth in hard drives. If the registries become large enough for participants to download and store, problems such as the loss of books may be encountered. The lack of a centralized management, which is characterized as an advantage when defining Blockchain technology, can turn into a problem in the process. Decentralized blockchain technology makes decision making difficult in supply chains.

In addition to the advantages of the blockchain technology in the supply chain, there are cases where it can create problems. In conclusion, we can say that Blockchain technology is integrated in all sectors and is applied in the supply chain. With this technology, activities in the supply chain are more reliable and more transparent. Blockchain technology is foreseen to minimize errors caused by human factor in supply chains. For this reason, it can be said that this technology needs to be carried out in terms of supply chain and logistics and an increase of the sectoral practices related to this subject is needed.

References

- Alexander, D. (2018). Canadians to use blockchain for digital IDs - Bloomberg. Retrieved June 14, 2018 from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-11-14/forgetiris-scans-canadians-to-use-blockchain-for-digital-ids>
- Altuntaş, C., Türker, D. (2012). Sürdürülebilir Tedarik Zincirleri: Sürdürülebilirlik Raporlarının İçerik Analizi, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 3, S.39.
- Arslan, C. (2017). Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Risk Çalışma Grubu R1, Enerji Sektöründe Kayıt Zinciri Teknolojisi Çalıştayı, s.2 <https://www.dunyaenerji.org.tr/WpContent/Uploads/2017/11/Risk1tr.Pdf>
- Bankalararası Kart Merkezi, Blockchain Raporu, Keşif: Blockchain'in Sırları, Mart,2018. https://www.bkm.com.tr/Wp-Content/Uploads/2018/03/Blockchain-Raporu_Bbn_Faz1.Pdf

- Blockchain Türkiye Platformu, (2019). Tedarikçi Tanıma Platformu, Blockchain Türkiye Platformu Üretim, Lojistik Ve Ulaşım Çalışma Grubu Raporu, Türkiye Bilişim Vakfı, Nisan. <https://bctr.org/wp-content/uploads/2019/04/U%CC%88retim-Lojistik-Raporu.pdf>
- Bowersox, D. J., Closs, D. J., & Cooper, M. B. (2002). *Supply chain logistics management*, McGraw-Hill.
- Chandra, C., & Kumar, S. (2000). Supply chain management in theory and practice: a passing fad or a fundamental change?. *Industrial Management & Data Systems*, 100(3), 100-114.
- Christopher, M. (2011), "Logistics & Supply Chain Management", Prentice Hall Financial Times, Fourth Edition.
- Cocco, L., Pinna, A. ve Marchesi, M. (2017). Banking On Blockchain: Costs Savings Thanks to the Blockchain Technology, *Future Internet*, 9 (25), 5.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi Araştırma Raporu, [Http://www.spk.gov.tr/siteapps/yayin/yayingoster](http://www.spk.gov.tr/siteapps/yayin/yayingoster)
- Demirel, F. (2017). <https://webrazzi.com/2017/08/07/turkiyede-blockchain-kullanan-sirketler/>, (Erişim Tarihi: 29.01.2019)
- Dilek, Ş. (2018). Blockchain Teknolojisi ve Bitcoin. Analiz, Şubat, (231). Seta Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Turkuvaz Haberleşme Ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul
- Euro Banking Association (2016). Applying Cryptotechnologies To Trade Finance, (2016), 7-9, <https://www.abeeba.eu/1339/applying-cryptotechnologies-to-trade-finance.pdf>, E.T.:13.07.2018.
- Fawcett, S. E., Magnan, G. M., & McCarter, M. W. (2008). Benefits, barriers, and bridges to effective supply chain management. *Supply Chain Management: An International Journal*, 13(1), 35-48.
- Ferrell, O. C., Rogers, M. M., Ferrell, L., & Sawayda, J. (2013). A framework for understanding ethical supply chain decision making. *Journal of Marketing Channels*, 20(3-4), 260-287.
- Hampton, N. (2016). Understanding the blockchain hype: Why much of it is nothing more than snake oil and spin. *Computerworld*, 5. <http://www.computerworld.com.au/article/606253/understandingblockchain-hype-why-much-it-nothing-more-than-snake-oil-spin/>. (Erişim Tarihi: 25.01.2019).
- Hileman, G. Ve Rauchs, M. (2017). *Global Blockchain Benchmarking Study*, Cambridge Judge Bussiness School, 13-15.
- Kağncıoğlu, C. H. (2007). *Tedarik Zinciri Yönetiminde Tedarikçi Seçimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Küçük, O. (2014). *Stok Yönetimi: Amprik Bir Yaklaşım*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system, [Online] Available: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.
- Özdemir, A. (2004). *Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri Ve Yararları*. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 23.
- Pagliery, J.(2014). *Bitcoin And The Future Of Money*, Triumph Books, Chicago.
- Prosser, D. (2017). Bitcoin Triggers A Significant Chain Of Events İn The Financial Sector, *Blok, Kurtosys.Com*, October 29.
- Stock, J. (2001). *Strategic Logistics Management*, Fourth Edition. New York: McGrawHill Irwin.
- Yıldız A. (2018), Endüstri 4.0 İle Bütünleştirilmiş Dijital Tedarik Zinciri, *Bmij*, (2018), 6(4): 1215-1230 Doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v6i4.322>
- Tan, K. C. (2001). A framework of supply chain management literature. *European Journal of Purchasing & Supply Management*, 7(1), 39-48.
- The Financial Cost Of Fraud (2017). The Latest Data From Around The World, Crowe Clark Whitehill, 9, <https://www.accountant.nl/globalassets/crowe-the-financial-cost-of-fraud-2017.pdf>, E.T.:12.07.2018.
- Tian, F. (2016, June). An agri-food supply chain traceability system for China based on RFID & blockchain technology. In *Service Systems and Service Management (ICSSSM)*, 2016 13th International Conference on (pp. 1-6). IEEE.

-
- Usta, A., & Doğantekin, S. (2017). Blockchain 101. MediaCat Kitapları, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., Isbn: 978-605-4584-97-0, İstanbul.
- Ünsal, E., & Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (13), 54-64.
- Yavuz, M . (2019). Ekonomide Dijital Dönüşüm: Blockchain Teknolojisi Ve Uygulama Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Fesa)*, 4 (1), 15-29. Doi: 10.29106/Fesa.498053
- <https://limenya.com/acik-blockchain-ile-ozel-blockchain-arasindaki-fark/> (erişim tarihi: 25.01.2019)
- <https://teknochain.com/blockchain-ag-cesitleri/> (erişim tarihi: 23.01.2019)
- <https://www.binance.vision/tr/blockchain/positives-and-negatives-of-blockchain>
- <http://cerasis.com> : <https://oplog.com.tr/tedarik-zincirinde-blockchainin-onemi/>

Finansal Krizlerin Öngörülmesinde Öncü Göstergelerin İzlenmesine Yönelik Teorik Bir Yaklaşım

A Theoretical Approach to Monitoring Leading Indicators in Predicting Financial Crises

Öz

Krizlere karşı erken uyarı sistemleri çerçevesinde, öncü göstergelerin neler olduğunun belirlenmesiyle, kriz olasılığını bertaraf etme veya gerekli önlemleri alma konusunda uygun politika seçimleri ve uygulamaları, ülke ekonomileri için en önemli unsurdur. Özetle, kriz olasılıklarına karşı her ne kadar erken uyarı sistemleri önemli bilgiler vermekte ise de, bu bilgiler doğru politikalarla yönetilmiyorsa, "ekonomilerin krizlerden korunması", kavram olarak yeterli olmayacaktır. Bu noktada, elde edilecek ön bilgilerin iyi değerlendirilmesi ve oluşturulacak politikaların doğru bir zamanlamayla uygulanması gerekir. Çalışmanın ana çerçevesi finansal krizlerin nedenlerini, kriz modelleri ışığı altında incelemektir. . Bu çalışma özellikle para ve finansal kriz alanında ampirik araştırmalar yapacak araştırmacılara kaynak oluşturma amacını taşımaktadır.

Abstract

In the framework of early warning systems against crises, determining the leading indicators is the most important element for the economies of the country in order to eliminate the possibility of crisis or to take necessary measures. In summary, although early warning systems provide important information against the possibility of crisis, if this information is not managed with the right policies, the protection of economies from crises will not be sufficient as a concept. At this point, a good assessment of the preliminary information to be obtained and the policies to be established must be implemented with the correct timing. This study aims to help the researchers who will perform empirical studies in the area of currency and financial crises

Giriş

Finansal krizlerin yarattığı ekonomik ve sosyal sorunların, getirdiği maliyetlerin ve ekonomik/finansal şokların atlatılabilmesi için finansal krizlerin önceden tahmin edilebilmesi son derece önemli bir hale gelmiştir. Ayrıca finansal piyasalarda belirsizliği de ortadan kaldırabilmek için ekonomik/finansal krizleri önceden öngörebilecek modeller oluşturulmaya çalışılmıştır.

Krizlere karşı erken uyarı sistemleri çerçevesinde, öncü göstergelerin neler olduğunun belirlenmesiyle, kriz olasılığını bertaraf etme veya gerekli önlemleri alma konusunda uygun politika seçimleri ve uygulamaları, ülke ekonomileri için en önemli unsurdur. Özetle, kriz olasılıklarına karşı her ne kadar erken uyarı sistemleri önemli bilgiler vermekte ise de, bu bilgiler doğru politikalarla yönetilmiyorsa, "ekonomilerin krizlerden korunması", kavram olarak yeterli olmayacaktır. Bu noktada, elde edilecek ön bilgilerin iyi değerlendirilmesi ve oluşturulacak politikaların doğru bir zamanlamayla uygulanması gerekir.

Çalışmanın birinci bölümünde, finansal kriz türleri ve kuramsal modeller incelenecek, bu konudaki gelişmeler ortaya konmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise, finansal krizlerin öngörülmesinin, maliyetleri azaltacağı ve önlem alınmasını kolaylaştıracağından hareketle, krizlerin öncü göstergeleri olabilecek değişkenler incelenecektir. Bunun için, son yıllarda yapılan ampirik çalışmalara ağırlık verilecek ve bu çalışmalarda kullanılan iktisadi değişkenler incelenecektir.

Y. Koray Duman

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İİBF,
İktisat Bölümü
kduman@akdeniz.edu.tr

Article Type / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Kriz, Öncü Gösterge, Finansal Krizler

Keywords

Crises, Leading Indicators, Financial Crises

JEL: E69, E60, E65

Submitted: 07 / 03 / 2019

Revised: 14 / 05 / 2019

Accepted: 21 / 05 / 2019

1. Finansal Krizlerin Öngörülmesinde Öncü Göstergelerin İzlenmesi

Finansal krizler üzerine yapılan çalışmalarda, krizlerin göstergeleriyle ilgili önemli bulgular elde edilmiştir. Bir ekonomik değişkenin başlangıçtaki değerini aştığı zaman bu bir kriz sinyali olarak yorumlanmıştır. Bu bulgular ışığı altında krizlerin göstergesi olarak şu ekonomik değişkenler bulunmuştur. İhracat, reel döviz kurları, uluslararası rezervlerin para arzına oranı, üretim ve hisse senedi fiyatları olarak belirtilebilir.

1992-1993 yılları arasında Avrupa Döviz Kuru sisteminin çöküşü ve dalgalanışı hem akademik hem de politik çevrede potansiyel nedenleri ve belirtileri tartışılmaya başlanmıştır.

Krizlerle ilgili kolay anlaşılabilir ve kavranabilir çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen yapılan çalışmaların dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Birincisi bugüne kadar ki yapılan çalışmalarda krizlerin en önemli nedeni olarak ise zayıf ekonomik sistem görülmektedir.

İkincisi finansal krizlerinin tahmin edilmesinde kullanılmayan bazı göstergelerin kullanılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Sonuçlar etkin bir uyarı sistemi olarak yurt içindeki göstergelerinde kullanılması gerekliliğini işaret etmektedir.

Üçüncüsü, bu çalışmalardaki temel amaç, kriz göstergelerinin belirlenmesinde kullanılan alternatif yaklaşımların nispi önemini karşılaştırılmasıdır. Ayrıca yeni bir spesifik metodoloji önerilmesidir. Bu yöntem finansal krizlerle ilgili literatürde oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda önerilen en önemli olgu ikaz sinyal yaklaşımıdır. Özellikle kriz öncesinde oldukça farklı bir görünüş gösteren ekonomik göstergelerin gözlenilmesini içermektedir. Bir gösterge başlangıçtaki değerinden çok daha yüksek çıkarsa gelecek 24 ay içinde bir kriz olasılığından söz edilebilir. Bir kriz sinyali olarak görülen birçok gösterge bir kriz olasılığının altında yatan problemlerin kaynağı hakkında krize bilgi sağlamaktadır.

Bir kriz sinyali olarak, şu makroekonomik büyüklükler kullanılmaktadır; üretim, ihracat, döviz kuru, hisse senedi fiyatları, Uluslararası Rezervler/ M_1 Para arzı, ayrıca mevduat faiz oranı, banka mevduatları, yurtiçi ve yurt dışı reel mevduat faizleri arasındaki farklılıklar ise bir kriz göstergesi olarak kullanılmamaktadır.

Bu konudaki en önemli teorik yaklaşım 1979 yılında Krugman tarafından ortaya atılan yaklaşımdır. Başlangıçta krizlere neden olan en önemli faktörün ülkenin zayıf ekonomik yapısının olduğu şeklindeki görüşü, Bazı yazarlar uluslararası rezervlerin daha da kötüleşmesine neden olan bir takım ekonomik olguların hesaba katılmayacağını belirtmişlerdir. Bunun yerine bazı makalelerde temel ekonomik değişkenler üzerindeki örneğin yüksek reel faiz politikası uygulanmasının sürdürülmesi neticesinde ortaya çıkan bazı olumsuz sonuçlarla ilgilenmektedirler.

Son modeller ise bir krizin temelde ekonomide bir değişiklik göstermeden gelişebileceğini ortaya koymaktadır. Bu modellerde ekonomi politikaları önceden belirlenmemektedir. Fakat ekonomide ortaya çıkan bir takım değişimler sonucunda ekonomik ajanlar beklentilerini şekillendirerek bir davranış içine girebilirler. Bu da kendi kendini besleyen bir kriz olgusunun ortaya çıkmasına neden olabileceği şeklindedir.

Krugman (1979) sabit döviz kuru yaklaşımı altında iç kredi hacminin para talebinden daha hızlı artması bir kriz göstergesi olarak yorumlanmıştır. Yani bu gösterge, uluslararası rezervlerin azalacağına ve para üzerinde spekülasyon bir saldırı olabileceğini işaret etmektedir. Bu spekülasyon saldırılar rezervlerin erimesine neden olacaktır. Çünkü ekonomik ajanlar sabit döviz kuru rejiminin çökeceği öngörüsüne göre hareket edeceklerdir. Bu spekülasyon saldırı durumunda elinde yerli para bulunduranlar bir sermaye kaybıyla karşı karşıya kalacaklardır. Yani artan kredi talebi uluslararası rezervleri eritecektir. Bu da para arzının artmasına neden olacaktır. Aşırı para arzını kamu sektörü, mali kurumları finanse etmekte kullanacaktır ve kamunun kullandığı kredi beklenmedik bir kriz olasılığını artıracaktır.

Yapılan birçok çalışmada Krugman'ın görüşlerini destekler niteliktedir. Bu çalışmalardan bazıları spekülasyon saldırıların paranın reel değerini artırdığını ve cari işlemler açığını kötüleştirdiğini belirtmektedir. Bu çalışmalarda ki sonuçlara göre, genişletici bir maliye ve kredi politikası ticarete konu olan mallar ve ticarete konu olmayan malların talebinin artmasına neden olmaktadır. Gelecekteki bir kriz beklentisi de daha yüksek nominal ve reel ücret demektir. Bu da firmaların rekabet gücünün azalması anlamına gelmektedir. Uluslararası rezerv kayıpları ve kredi

politikasıyla ilgili belirsizlikleri açıklayan bu modeller de otoritelerin yüksek faiz oranı politikası uygulamayı sürdüreceklerini ifade etmektedir. Bunun için faiz oranları, reel ücretler, ticaret bilançosu ve reel döviz kuru krizlerin öncü göstergeleri arasında yer almaktadır.

Geleneksel yaklaşımlara göre ise, uluslararası rezervlerdeki azalmanın, sabit döviz kuru sisteminin çökmesiyle ortaya çıkacağını söylemektedir. Son dönemdeki araştırmalar yüksek faiz politikasını terk etmenin diğer temel makroekonomik değişkenleri de etkileyeceğini ifade etmektedir.

Özkan ve Sutherland (1995) sabit döviz kuru uygulamasının hem pozitif hem de negatif bir takım etkilerinin olduğunu vurgulamışlardır. Sabit döviz kuru altında yurt dışı faiz oranlarındaki bir artışın çok daha yüksek bir yurt içi faiz oranı doğuracağını ortaya koymuştur. Yükselen faiz oranları da üretimin düşmesine neden olmuştur. Yurt dışı faiz oranları kritik seviyenin üstüne çıkınca döviz kurunu sabit tutmanın maliyeti yarardan çok zarar doğuracaktır. Bu modele göre, üretim, yurt içi ve yurt dışı faiz oranları para krizlerinin en önemli göstergeleri olarak kabul edilmektedir.

Daha genel olarak bu yaklaşım, amaç fonksiyonunu etkileyen birçok sayıda faktörün bir finansal kriz göstergesi olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedir. Örneğin yurt içi faiz oranlarındaki bir artış çok daha yüksek bir finans maliyeti ortaya çıkaracaktır. Otoriteler döviz kuru politikasının mali sonuçlarıyla ilgilenmektedirler. Yani yüksek faiz oranları bankacılık sistemini zayıflatabilir ve bankacılık sisteminin yükümlülüğünü örtülü ya da açık bir şekilde garanti altına alan kamu, bir maliyete katlanmaktan ziyade devalüasyon yapmayı tercih eder. Bundan dolayı bankacılık problemleri çok yüksek bir kriz olasılığını işaret etmektedir. Bu göstergeler politik değişkenleri de içermektedir.

Bu modeller ekonomik yapıda gözle görülür herhangi bir değişme olmadan da krizlerin ortaya çıkabileceğini söylemektedir. Aynı zamanda iktisadi politikanın uygulanma koşullarına bağlı olarak, krizlerin kendini beslemesine de olanak sağlayacağını vurgulamaktadır. Bu modellerdeki en önemli varsayım, ekonomi politikalarının ve ajanların beklentilerinin öngörülemeyeceği üzerine kuruludur. Aynı zamanda, ajanların davranışları ve beklentileri uygulanan iktisadi politikada bazı değişkenleri de etkileyebilmektedir. Bunun için ekonomi, sabit döviz kuruyla tutarlı bir dengeye ulaşabilir; fakat beklentilerin aniden kötüleşmesi döviz rejiminin çökmesi sonucunda uygulanan politikaların değişmesine yol açabilir. Yani burada asıl önemli olan ajanların beklentileridir.

Obstfeld (1994) yılında yaptığı bir çalışmada ekonominin gelecekte kötüleşeceği beklentisinin işsizliği artıracığını vurgulamıştır. Bunun sonucunda devletin uyguladığı politikayı terk etmeye mecbur kalacağı yönündedir. İkinci modelde ise, ekonomide kötüleşme beklentisinin faiz oranlarının yükselmesine dolayısıyla devletin borç yükünün artmasına neden olduğu vurgulanmıştır. Obstfeld'in işaret ettiği gibi faiz oranlarında bir artış devletin amaç fonksiyonunu başka kanallar yoluyla da etkileyebilmektedir. Örneğin faiz oranlarındaki bir artış, bankacılık krizleri olasılığını artırarak mali bir yük yaratacaktır.

Bu modellerde, krizin temelleri ve nedenleri arasında sıkı bir ilişkinin olup olmadığına karar vermenin oldukça zor olduğudur. Bu krizler ortaya çıkmadan önce önemli bir belirti vermemektedirler. Sonuçta günümüzdeki yapılan birçok çalışmada ödemeler bilançosu krizlerinin etkisiyle oluşan bulaşma etkisi incelenmektedir. Örneğin Gerlach ve Smets (1994)'in birbiriyle ticaret yapan ülkelerden herhangi birisinin bir devalüasyon yapması diğer ülkenin de devalüasyon yapacağı anlamına gelebilmektedir. Devalüasyon yapılmasının nedeni ise ülkenin var olan rekabet gücünü kaybetmesidir. Eğer bulaşma etkisi varsa komşu ülkede ki bir krizin de gelecekte ülke içinde de bir kriz olasılığını güçlendireceği varsayılmaktadır.

Finansal krizler üzerine yapılan çalışmalar istatistiksel açıdan yararlı bir takım bilgiler sağlamaktadır. Burada kullanılan finansal krizlerle ilgili göstergeler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerle ilgili temel bilgileri içermektedir. Çalışmaların bir kısmı aylık, bir kısmı yıllık ve bir kısmı da üç aylık verilerden oluşmaktadır.

Krizin nasıl ifade edildiğiyle ilgili yapılan çalışmalar devalüasyon olgusu üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılan çalışmalarda büyük örneklemeler kullanılmıştır. Sadece birkaç çalışma ülke içi krizlerle ilgili olarak yazılmıştır. Genelde bu çalışmalar yüksek faiz oranlarının ortay çıkardığı

maliyetler, büyük sermaye kaçışları ve spekülasyon saldırıları üzerine yazılan makalelerden oluşmaktadır.

Kullanılan metodoloji göz önüne alındığında makaleler dört grupta toplanmaktadır. İlk grup makaleler finansal krize yol açan gelişmeler ve finansal krizlerin nedenleriyle ilgili kaliteli bir tartışma olanağı sağlamış olan makalelerdir. Bu makaleler bir ya da birçok göstergesi krizin açıklamasında gösterge olarak kabul etmiştir. Fakat formal olmayan testler krizlerin öngörülmesinde birçok göstergenin kullanışsızlığını ölçmek için yapılmıştır.

İkinci grup makaleler, kriz dönemindeki ekonomik yapıyla ilgilenmişlerdir. Bazı makaleler bir değişkenin krizden önceki durumunu, kriz dönemindeki değeriyle karşılaştırma yoluna gitmiştir; ya da krize girmeyen ülkelerin göstergeleriyle krize giren ülkenin göstergelerini karşılaştırmıştır.

Üçüncü grup makaleler bir dönemde ki devalüasyon olasılığını ya da çeşitli dönemlerdeki devalüasyon olasılığını tahmin etmeye çalışmışlardır. Bu makaleler örnek olarak bir tek ülkeyi ya da birden çok ülkeyi kapsamaktadır. Bu makalelerin bazıları da devalüasyonun büyüklüğünü belirleyen değişkenleri açıklamaya çalışmışlardır. Sach, Tornelli ve Velasco(1996) yaptıkları çalışmada 1994 yılındaki Meksika krizinden sonra bulaşma etkisini açıklayan makroekonomik değişkenleri tanımlamaya çalışmışlardır. Çalışmada elde edilen sonuç modellerde kullanılan değişkenlerin açıklayıcı etkisinin yeterli olmadığı yönünde olmuştur. Bu çalışmada kullanılan değişkenler logit ya da probit teknikleri kullanılarak analiz edilmiş ve istatistiksel olarak sonuçlar anlamsız bulunmuştur.

Dördüncü yaklaşım ise, Kaminsky ve Reinhart (1996) tarafından ortaya atılmıştır. Bu makale de bir kriz göstergesi olarak kullanılan birçok değişkenin anlamsızlığını ölçmek için parametrik olmayan bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu krizin öngörüldüğü dönemlerde değişkenlerin durumunu karşılaştıran metodolojinin geliştirilmesi olarak yorumlanabilir. Bu yaklaşım krizin öngörüldüğü dönemde normal bir seyir izlemeyen çok sayıda ki ekonomik değişkenin değerinin gözlemlenmesi anlamına gelmektedir. Eğer ekonomik değişkenler ilk gözlemlendiği değer dışında bir değer alırsa bu algılanabilir bir kriz olasılığı olarak algılanabilmektedir savını ortaya atmışlardır (Frankel vd, 1996, s, 45).

Finansal krizlerin öngörülmesinde kullanılan temel göstergeler aşağıdaki tablo 3 yardımıyla daha rahat izlenebilir. Bu tablo tam 103 tane göstergeden oluşmaktadır. Fakat bu 103 göstergesi altı kategori içinde göstermek daha uygun olmaktadır.

- Dış sektör,
- Finansal sektör,
- Reel sektör,
- Kamu finansmanı,
- Yapısal değişkenler,
- Politika değişkenleri

Dış sektör göstergeleri cari işlemler, uluslararası değişkenler, dış borç ve sermaye hesabıyla ilgilidir. Finansal sektör göstergeleri, finansal liberalleşme ve diğer göstergelerle birlikte kullanılan göstergelerden oluşmaktadır.

Tablo 1 Uluslararası çalışmalar da kullanılan göstergelerden oluşmaktadır. elde edilerek oluşturulmuş Örneğin, birkaç değişken değişim düzeyi ya da değişim oranıyla ifade edilmektedir. Bu tabloda reel döviz kuru değişimi, satınalma gücü paritesi kullanılarak hesaplanmış bir değişkendir. Örneğin, para arzı fiyatlar genel düzeyine bölünerek reel değeri elde edilmiştir. Aynı şekilde GSYİH' da aynı dönüşümü yaşamıştır.

Tablo 1. Kriz Göstergelerinin Kategorilendirilmesi

	<u>SEKTÖR</u>	<u>GÖSTERGELER</u>
Dış		
Sermaye Hesabı	Uluslararası Rezervler/Parasal Tabanı	Hata ve Noksanlar artı Kısa Dönemli Sermaye Akımları
	Uluslararası Rezervler/GDP	Kısa Dönemli borçlanma şeklindeki kısa dönemli sermaye akımları
	Uluslararası RezervStoğu	Kısa Dönemli Sermaye Akımlar/GDP

	Rezervler/İthalat	Sermaye Hesabı dengesi/GDP
	Rezervlerdeki Artışlar	Yurt içi ve Yurt Dışı faiz Oranları Arasındaki Fark
	Merkez Bankası Yabancı Varlıklar/ Para Tabanı	Yurt içi ve Yurt dışı Nominal Faiz Oranları Arasındaki Fark
	Net Yabancı Varlıklar/M1	
Borç Bileşimi	Dış Yardımlar	Kısa Vadeli Borçların Payı
	Dış Borç/GDP	Kamu Borçlarının Payı
	Kamu Borçları/GDP	Borç Bileşimi/gdp
	Ticari Bankaların Ödünçlerinin Payı	
	Borç Bileşimindeki Değişmeler	
Cari İşlemler	Reel Döviz Kurundaki Değişmeler	İhracat/İthalat
	Reel döviz Kurunun Miktarı	İhracattaki Değişmeler
	Reel Döviz Kurlarındaki Değişme	İthalattaki Değişmeler
	Ticaret Dengesi/GDP	Tasarruflar/GSMH
	Cari İşlemler/GDP	Yatırımlar/GSMH
	İhracat/GDP	Ticaret Hacmindeki Değişmeler
		İhracat Fiyatlarındaki Değişmeler
Uluslararası	OECD Ülkelerinde GDPnin büyüme Hızı	ABD Faiz Oranları
	Uluslararası Faiz Oranları	Dış Alem Fiyat Düzeyi
Finansal Göstergeler		
Finansal Liberalleşme		
	Reel Faiz Oranları	M2 Çarpanındaki Değişme
	Kredi Hacmindeki Artış	Kredi Genişlemesi/Rezerv Para
	Kredi Hacmindeki Artış/GSYİH	
	Borç verilen Mevduat Faiz Oranı	
Diğer Finansal Göstergeler		
	Gölge Döviz Kuru	
	M1 deki artış	
	M2 deki artış Enflasyon	
	M2/Uluslararası Rezervler	
	Banka mevduatlarındaki Değişme	
	Bankacılık Sistemine Verilen Merkez Bankası Kredileri	
Reel Sektör		
	Reel GDP'deki Artış	Ücretlerdeki Büyüme Oranları
	Kişi Başına Büyüme Hızı	İşsizlik Oranı
	Üretim Seviyesi	İstihdamdaki Artış Oranı
	Üretim Açığı	Stok Fiyatlarındaki Değişmeler
	İmalat Sanayiindeki Reel Ücretler	
Mali Sektör		
	Mali Açık/GDP	
	Kamu Tüketimi/GDP	
	Kamu Sektörüne Verilen Yurt İçi Kredi Miktarı/ Toplam Kredi	
	Kamu Sektörünün Kredi Kullanımındaki Artış	
	Kamu Sektörü Kredi Kullanımındaki Artış/GDP	
Kurumsal ve Yapısal Göstergeler		
	Çoklu Döviz Kuru Kukla Değişkeni	Dışa Açıklık
	Döviz Kontrolleri Kukla Değişkeni	Geçmiş Döviz Kuru Krizleri
	Kişi Başına Nişpi GDP	Geçmiş Döviz Piyasalarının Durumu
	Finansal Liberalizasyon Kukla Değişkeni	
	Bankacılık Krizleri Kukla Değişkeni	
Politik Değişkenler		
	Seçimler	
	İktidardaki Değişme	
	Politik İstikrarsızlığın Derecesi	

	Yeni Maliye Bakanı Değişimi
	Hükümet Değişimini İfade Eden Kukla Değişken
	İktidar Değişikliğini İfade Eden Kukla Değişken

Kaynak: Kaminsky, Lizando ve Reinhart Graciella Kaminsky, Carmen. M Reinhart "Twin Crises: Causes Of Banking and Balance Of Payments Problems" International Finance Discussion Paper, No; 544, 45-68 (December1996),s.54

Bu göstergelerin transformasyon işleminden geçtikten sonra çalışmalarda kullanılması daha uygun olmaktadır. Aşağıda bu değişkenler kategoriler halinde sınıflandırılmıştır (Kaminsk, vd, 1996, s56).

1) Sermaye Hesabı: Uluslararası rezervler, sermaye akımları, kısa dönem sermaye akımları, direkt yabancı yatırımlar, yurt içi ve yurt dışı faiz oranları arasındaki farklar.

2) Borç Bileşimi: Dış borç bileşimi, toplam dış borç, kısa dönemli borçlar, borç servisi, yabancı yardım ve kredilerin borçlanmadaki payı ve faiz borcu.

3) Cari Hesap: Reel döviz kuru, cari hesap dengesi, ticaret dengesi, ihracat ve ithalat miktarı, tasarruflar ve yatırımlar.

4) Uluslararası Değişkenler: Dış reel GDP büyümesi, faiz oranları ve fiyat seviyesi.

5) Finansal Liberalizasyon: Kredilerin büyümesi, para çarpanındaki değişme, reel faiz oranları, banka borçları ve mevduat faiz oranları arasındaki faizi farkı.

6) Diğer Finansal Değişkenler: Bankacılık sistemine verilen Merkez Bankası kredileri, para arzı ve talebi arasındaki açık, parasal büyüme, tahvillerin getirisi, yurtiçi enflasyon, döviz kuru, M_2 /Uluslararası rezervler, temel döviz kuru paritesi.

7) Reel Sektör: Reel GDP büyümesi, çıktı açığı, istihdam/işsizlik, ücretler ve stok fiyatlardaki değişmeler.

8) Mali Değişkenler: Mali açık, Kamu harcamaları, kamuya verilen kredi miktarı.

9) Yapısal Faktörler: Dışa açıklık, döviz kontrolleri, finansal liberalleşme, banka krizleri, geçmişte ortaya çıkan döviz piyasası krizleri, sabit döviz kuru dönemlerinin sürekliliği ve çoklu döviz kurunu gösteren değerler.

10) Politik Değişkenler: Seçimler, hükümetin değişmesi ve politik istikrarsızlığın derecesi.

Tablo 1'de finansal krizlerin göstergesi olarak kullanılan değişkenlerin yapılan ekonometrik çalışmalarda istatistiksel olarak en az birinin anlamlı olduğu bulunmuştur

Yapılan bir çok ampirik çalışma da hangi verilerin kullanılmasıyla ilgili bir takım tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalar; göstergelerin bir kriz olasılığını tahmin etmek için kullanılan ya da göstergelerin kriz öncesi sistematik olarak davranışları gözlenmelidir; gelecekte bir kriz olasılığını gösteren bu göstergelerin kantitatif tanımlarla ifade edilmeleri gereğidir. İşte bu tartışmalar çeşitli ülkelerin deneyimlerini inceleyen birçok makalede odak noktası olmuştur. Zira bu makalelerin bulguları tek bir ülkeyi inceleyerek yapılan çalışmaların bulgularından çok daha tutarlı olduğu görülmektedir.

Türkiye'de ve diğer piyasalarda sinyal, logit/probit ve Markov Rejim Değişimi modellerini kullanarak finansal krizleri açıklamaya çalışan çok sayıda çalışma yapılmıştır Demirgüç & Detragiache (1997), Mishkin (2001), Gosh & Gosh (2003), Frankel & Rose, (1996), Kibritçioğlu (2003), Knedlik & Scheufele (2007), Brunetti vd. (2008), Yılmazkuday & Akay (2008), Çeşmeci & Önder (2008), Avcı vd.(2016)) Gerni vd. (2005), Logit model kullanarak 1994 - 2001 döneminde Türkiye'de yaşanan krizleri araştırmışlardır. Uygulanan genişlemeci politikaların faiz - kur makasını desteklemesiyle yaratılan suni refah artışları ve siyasal istikrarsızlığın yükselttiği risk primi durumlarında ekonomik krizlerin yaşandığını göstermişlerdir.

Işık vd.(2004) Türkiye'deki Nisan 1994 - Şubat 2001 krizlerinin nedenlerini faktör analizi kullanarak incelenmiştir. Türkiye'deki krizlerin nedenlerinin para ikamesi, bankacılık sisteminin açık pozisyon eğilimi ve yükselen konjonktür olduğu görülmüştür.

Frankel & Rose (1996), probit modeli ve yıllık veri kullanarak 1970 - 92 yılları arasında 102 ülkenin kriz modellerini tahmin etmişlerdir. 1. nesil modelleri destekleyen sonuçlar bulmuşlardır. Woo vd. (2000), Malezya, Filipinler, Güney Kore, Tayland ve Endonezya'da 1997 -98 döneminde yaşanan para krizlerini Logit model kullanarak incelemiştir. Makroekonomik göstergelerin kriz

tahmininde yetersiz kaldığını ve finansal bulaşmanın Asya krizinin ana nedeni olduğunu belirtmiştir.

Yukarıda bahsedilen çalışmaların birçoğunda para krizlerinin potansiyel göstergelerin her birinin kullanışlılığıyla açık ve net bir cevap bulunmamaktadır. Bu makalelerde modellerin tahmin edilme sürecinde, verilerin öngörülmesinde ve değişkenlerin belirlenmesinde çeşitli hataların yapıldığı görülmektedir.

Bütün bu farklılıklara rağmen, tablo 10'dan birçok sonuç çıkarılabilir; bu makalelerden çıkarılabilecek ilk genel sonuç, etkin bir uyarı sistemi için göstergelerdeki belli başlı değişikliklerin göz önüne alınmasının zorunluluğudur. Para krizleri ekonominin çoklu yapısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Çıkan sonuçlar ekonominin hem reel yönünü hem de finans sektörünün yapısını etkileyen dış ve iç dengesizliklerin varlığını işaret etmektedir.

İkinci sonuç, finansal krizlerinin göstergesi olarak kullanılan değişkenler uluslararası rezervler, reel döviz kuru, kredi genişlemesi, kamuya verilen kredi ve yurtiçi enflasyonu kapsamaktadır. Aynı zamanda bu sonuçlar mali açık, reel gayrisafi milli hasıladaki artış, M₂/Uluslararası rezervler, para arzındaki artış, ihracat performansı ve ticaret dengesi gibi ekonomik göstergeler için de bir gösterge işlevi sağlamaktadır.

Üçüncü sonuç ise, elde edilen sonuçlar diğer başka göstergeler hakkında yeniden düşünmemize olanak sağlamaktadır. Çünkü bu sonuçlar sadece bir ya da iki ülkeyi kapsamaktadır. Sonuçlar dış, politik, kamusal ve finansal değişkenlerin finansal krizleri öngörmede tahmin güçleri oldukça düşüktür.

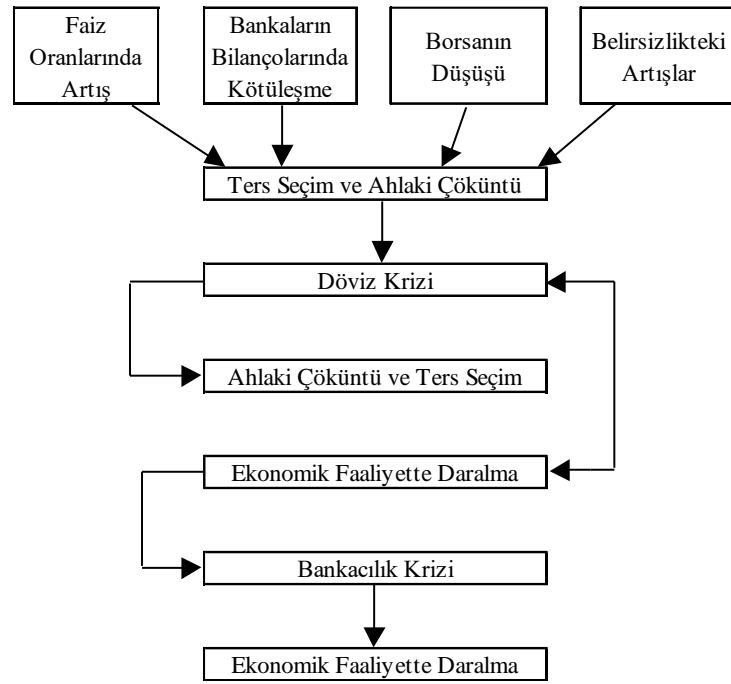
Dördüncüsü dış borç durumunu gösteren değişkenler ödemeler bilançosunun sermaye hesabında oluşan krizler hakkında doyurucu bir açıklama getirmemektedir. Bunun nedeni ise sermaye hesabının durumuyla ilgili sağlanan bilgilerin sadece reel döviz kurunun değerlendirilmesini ifade etmektedir. Zira bu konuda yapılan çalışmaların çoğunda sermaye hesabının etkisi istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bunun yanında reel döviz kuru yapılan testlere dahil edilmiştir ve önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Kaminsky vd, 1996 s, 32).

Ampirik çalışmalarda krizlerin kendi kendini beslediği varsayımı oldukça tartışılmış ve bu çalışmalarda krizlerin kendi kendini beslediği görüşü ortaya çıkmıştır.

2. Bankacılık ve Döviz Krizi Arasındaki İlişki

Döviz kurlarındaki istikrarsızlıklarla bankacılık krizleri arasında birçok etkileşim mekanizması bulunmaktadır. Döviz kurunun sabitlenmesi veya reel değerinin altında tutulmaya çalışılması, bankacılık sektörünü krize daha açık bir hale getirirken, bankacılık krizlerinden korunma mekanizmalarından son durak borç mercii işlevinin yerine getirilmesi, döviz kurunun baskılanması, bankaların açık pozisyonlarının artmasını teşvik edici bir unsur oluşturup döviz risklerini arttırmaktadır. Bunun yanı sıra böyle bir politika, gelişmekte olan ülkelerde enflasyonist ortamında etkisi ile finans kurumları dışındaki işletmelerin döviz borçlarının borç portföylerinde önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Bu da, döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki mekanizmayı güçlendirmektedir.

Bankacılık krizleri ve döviz krizleri arasındaki etkileşimi Mishkin şöyle bir tablo yardımıyla açıklamaktadır (Mishkin, 1997,s 21).

Şekil 1. Bankacılık ve Döviz Krizi Arasındaki İlişki

Şekil 1 de görüldüğü üzere Mishkin finansal istikrarsızlığın nedenlerini, faiz oranlarındaki artış, belirsizlikteki artış bilançolar üzerinde varlık piyasalarının etkisi ya da menkul kıymet borsalarının çöküşü, bankacılık sektöründeki sorunlar olarak dört ana nedene indirgemektedir. Bu dört temel ortaya çıkış biçim ve nedenlerinde farklılıklar olsa bile hem sanayileşmiş ekonomiler hem de yükselen ekonomiler için geçerli olmaktadır.

Ancak bu dört temel etken finansal istikrarsızlığın yayılması konusunda sanayileşmiş ve yükselen ekonomilerde farklı yayılma mekanizmaları harekete geçiren kurumsal farklılıklara sahiptirler.

Nitekim döviz kurlarında yaşanan istikrarsızlıkların ekonomide finansal krizlere neden olabileceği konusunda da yapılan ampirik çalışmaların en önemlilerinden bir tanesi olan Velasco'nun geliştirdiği modeli açıklamaya çalışalım.

Bu modelde temelde bankacılık krizinden döviz krizine giden süreç ele alınmaktadır. Ekonomide tek bir mal ve mal arbitrajı olduğu varsayımına bağlı olarak,

$$P_{(t)} = P^*_{(t)} E \quad (1)$$

$P_{(t)}$ malın yabancı para cinsinden fiyatını, E nominal döviz kurunu simgelemektedir. $P^*_{(t)}$ 'in bire eşit olduğu varsayılırsa, $P_{(t)} = E$ olmaktadır. Modelde iki varlık kullanılmaktadır. Yerli para ve yabancı tahviller. Para talebi reel servetin bir fonksiyonudur. Reel servet yabancı tahvillerin getirisine (r^*) bağlı olmaktadır.

$$M_{(t)}/E = m(t) = L(r^*)W(t)/E = L(r^*)w(t), \quad L' < 0, \quad 0 \leq L(r^*) \leq 1. \quad (2)$$

Üretimin (y) sabit olduğu varsayılırsa özel sektör tarafından tutulan yabancı bono miktarı (b^*) ile gösterilirse reel servet şu şekilde ifade edilmektedir.

$$w(t) = m(t) + b^*(t) + y/r^* \quad (3)$$

Tüketim ise basit Metzlerian fonksiyonu tarafından belirlenmektedir.

$$C(t) = C[w(t)], \quad C' > 0 \quad (4)$$

Sonuç olarak, devletin $R(t)$ kadarlık döviz rezervi olduğu ve sabit bir oranda (r^*) faiz geliri elde ettiği varsayılmaktadır. Herhangi bir vergilendirme ve borçlanmanın olmadığı durumda devletin bütçe kısıtı ise şu şekilde ifade edilmektedir.

$$G \leq r^*R(t) \quad (5)$$

Özel sektörün servet birikimi tüketimden sonra arta kalan gelirden oluşmaktadır. Dx 'i dx/dt olarak ifade ettiğimiz zaman servet birikimi,

$$Dw(t)=y+r^*b^*(t)-C[w(t)] \quad (6)$$

haline dönüşmektedir.

Altı nolu eşitlikten r^*m 'i çıkartırsak,

$$Dw(t)=r^*w(t)-r^*m(t)-C[w(t)] \quad (7)$$

Sonucuna ulaşırız. Bu denklem özel sektörün servet birikimini açıklamaktadır.

Bunun yanında iki ve sekiz nolu eşitlikler reel servet ve balans dengesini göstermektedir İki nolu eşitlik basit LM eğrisi olarak kabul edildiğinde yeni denge noktası aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$dDw/dw|_{Dw=0}=[r^*-C]>ya\ da<0, \quad (8)$$

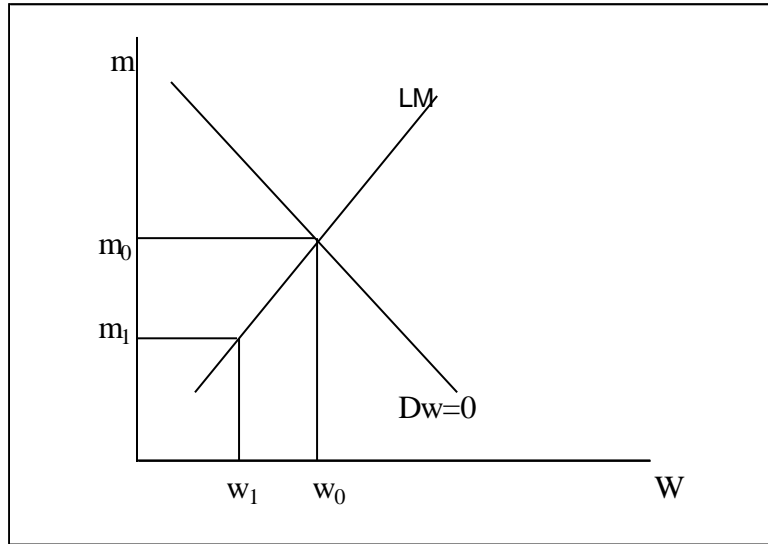
$$dDw/dw|_{Dw=0}=-r^*<0. \quad (9)$$

Yukarıda ki ifadeden de anlaşılacağı gibi, servet düzeyindeki bir artışın hem geliri hem de tüketimi arttıracığı görülmektedir. Yeni denge noktasına ulaşmak için yapılan en önemli varsayımlardan biri $[r^*-C]<0$ olduğu varsayımdır. $Dw=0$ varsayımı altında şekil 5, $[m,w]$ uzayında denge noktasının A ve Dw eğrisinin negatif eğimli bir eğri olduğunu göstermektedir. Bu durumda özel sektörün varlık birikimi cari işlemler fazlasına eşit olmaktadır. Merkez bankası bilançosu ise,

$$m(t)=R(t) \quad (10)$$

şeklinde ifade edilmektedir. $Dm(t)=DR(t)$ eşitliğinin zamana göre türevi alındığında toplam servet birikimi aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$Dw(t)=Dm(t)+Db^*(t)=DR(t)+D \quad (11)$$

Şekil 2. Denge Servet Düzeyi

Şekil 2 ye göre Üretimde beklenmedik ve sürekli bir azalış durumunda ise yeni denge noktası şu şekilde oluşmaktadır.

$$Dw(t)=r^*w(t)-r^*L(r^*)w(t)-C[w(t)]=F[w(t)] \quad (12)$$

$F[w(t)] <0$ varsayımına bağlı olarak ise, üretimdeki düşüşler de sürekli olarak diğer değişkenleri etkilemektedir. Yukarı da servet ile yapılan varsayımlardan da anlaşılacağı gibi. Para piyasasının sürekli olarak dengede olacağı varsayıldığından reel balanslar değişmez iken m_1 ve w_1 eş anlı değişince denge noktası da eş anlı olarak değişmektedir. Şekle göre böyle bir durumda milli gelir tüketim düzeyini aşmaktadır. Dolayısıyla cari işlemler fazlasına bağlı olarak yabancı varlıklar biriktirildiği için denge tekrar eski noktasına gelmektedir. Yani servetin denge durumu değişmeden kalırken yabancı varlık tutmaktan elde edilen gelir r^* üretimdeki kayıpları telafi etmektedir.

Bankaların tamamıyla modele dahil edilmesiyle birlikte aşağıda ki eşitlik elde edilmektedir.

$$b_0=\int_1 ye^{-r^*(s-t)}ds=y/r^* \text{ bütün } t \text{ ler için} \quad (13)$$

$$y=r^*b_0 \quad (14)$$

ve banka dışı kurumların serveti,

$$w_{(t)}=m_{(t)}+b^*_{(t)}+b_0 \quad (15)$$

Bankaların çıkarttığı bono miktarı b_0 , bankalar için bir pasif banka dışı kurumlar için aktif kalemdir. (Velesco, 1987, s. 263)

Yukarıda ki denklemlere göre, bütçe denklığı varsayımı altında, döviz kurlarının sabit tutulması ile de bütçe denklığının bozulabileceğidir. Nitekim sabit döviz kuru sistemlerinin yürütüldüğü birçok ekonomide bir dönem sonra döviz rezervleri tükenerek sistem krize girmektedir. Döviz rezervlerinin tükenmesi bankacılık sisteminin de yükümlülüklerinin artması anlamına geleceğinden bir bankacılık kriz de kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Yani yanlış uygulanan ya da yanlış seçilen döviz kuru sistemleri bankacılık sisteminde bir krize neden olabileceği görülmektedir

Sonuç ve Değerlendirme

Bir ekonominin bünyesinde her zaman kriz virüsleri mevcut olmakta ve uygun ortamı bulduklarında harekete geçerek yayılmaktadır. Finansal krizlerin sıklıkla yaşanıyor olması ve giderek artan maliyetleri de krizlerin tahmin edilebilmesine yönelik ihtiyacı ve önemi beraberinde getirmektedir. Verilerin geç açıklanması ve öngörülemeyen siyasi ve arazi faktörler krizlerin tahmini konusundaki çalışmaların kısıtlarını oluştursalar da başarılı sonuçlar veren göstergelerin yakından takip edilerek, açıklanma hızına da bağlı olarak; gerekli önlemlerin alınması, krizlerin etkisinin azaltılması, yayılmasının önlenmesi hatta engellenmesi mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada da gelecek dönem kriz olma olasılığı tahmin edilerek, olasılığın arttığı durumlarda karar alıcıların ülkeyi, başarılı ve doğru yönetim stratejileriyle gerekli tedbirleri alıp kriz tehdidinden korumaları ve krizleri fırsata dönüştürebilmeleri söz konusu olabilmektedir.

Özetle, kriz olasılıklarına karşı her ne kadar erken uyarı sistemleri önemli bilgiler vermekte ise de, bu bilgiler doğru politikalarla yönetilmiyorsa, “ekonomilerin krizlerden korunması”, kavram olarak yeterli olmayacaktır. Bu noktada, elde edilecek ön bilgilerin iyi değerlendirilmesi ve oluşturulacak politikaların doğru bir zamanlamayla uygulanması gerekir. Ekonomi otoritelerinin ve özellikle finansal istikrar amacına yönelik merkez bankaları tarafından gerekli tedbirlerin zamanında alınabilmesi için, ülkelerin genelinde başarılı bulunan göstergeler ile her bir ülke için ayrı ayrı başarılı bulunan göstergelerin sürekli takip edilmesi finansal krizlere karşı önemli bir iktisat politikası uygulama seçeneğini oluşturacaktır.

Sonuç olarak bu modellerin bulguları, birinci nesil modellerin baz aldığı ekonomik temellere ilişkin değişkenlerin yanında, ikinci nesil kriz modellerinde yaygın olarak kullanılan piyasa davranış ve bekleyişleri, dış borçların kompozisyonu, bankacılık borçlarındaki artış ve dışa açıklık gibi faktörlerin de önem taşıdığını kanıtlamaktadır. Bunların yanında, krizlerin yayılma mekanizmaları üzerine yapılan tartışmalar devam etmesine rağmen, bölgesel bulaşma etkisi de, artık dikkate alınması gereken bir olgudur. Modellerin incelenmesinden elde edilen sonuçlara göre, tüm zorluğuna rağmen, finansal krizlerin, önemli bir oranda öngörülebilir nitelikler taşıdığını söylemek mümkündür. Ülkelerin özgün farklılıklarının dahil edildiği modellemelerde, krizlerin zamanlaması her zaman doğru olarak tahmin edilemese de, çoğunlukla finansal baskının arttığına dair önemli işaretler alınabilmekte ve krize doğru bir gidişin söz konusu olduğu gösterilebilmektedir. Bu durum da, şüphesiz, gerekli ekonomi politikalarının kararlaştırılıp uygulanması için zaman kazandırmakta ve yeniden yapılanmanın maliyetlerini büyük oranda düşürmesi nedeniyle de büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Avcı, M. A., Altay, N. O., & Sulak, H. (2016). Finansal krizlerin öngörüsünde Markov rejim değişimi modeli: Gelişmekte olan ülkelere yönelik bir analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2).
- Akkaya, M ve Kantar, L (2018) “Finansal Krizlerin Tahmininde Öncü Göstergelerin Logit- Probit Model İle Analizi: Türkiye Uygulaması, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 14,
- Çeşmeci, Ö. & Önder, A. Ö. (2008). Determinants of currency crises in emerging markets. *Emerging Markets Finance & Trade*, 44(5). Sayı 3, 2018.
- Gerni, C., Emsen, Ö. S. & Değer, M. K. (2005). Erken uyarı sistemleri yoluyla Türkiye’deki ekonomik krizlerin analizi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (2), 39-62.

-
- Gosh, S. & Gosh, A. R. (2003). Structural vulnerabilities and currency crises. *IMF Staff Papers*, 50(3).
- Işık, S., Duman, K. & Korkmaz, A. (2004). Türkiye ekonomisinde finansal krizler: Bir faktör analizi uygulaması. *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1), 45-69.
- Kibritçioglu, A. (2003). Monitoring banking sector fragility. *The Arab Bank Review*, 5(2), 51- 66.
- Mishkin F (1997) ,”The Causes and Propartion of Financial Instability,” *Maintainning Financial Stability in Golabal Economy*, FED Working Papers, 1-95 (July 1997),s.75.
- Yücel, F., Kalyoncu H, (2010) “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği “ *Maliye Dergisi* sayı 159
- Gerlach, S., and Smets, F., (1994) “Contagious Speculative Attacks. *Centre for Economic Policy” Research Discussion Paper Series (UK) no. 1055:1*
- Graciella Kaminsky, Carmen. M Reinhart “Twin Crises: Causes Of Banking and Balance Of Payments Problems” *International Finance Discussion Paper, No; 544, 45-68 (December1996),s.54*
- Krugman, Paul, “A Model Of Payment Crises,” *Journal of Money, Credit, And Banking*, Vol No 11: 311-325, August 1979.
- Obstfeld, Maurice,”Models of Currency Crises With Self-Fulfilling Features,” *European Economic Review*, cilt no40, Vol no 12: 1037-1047 July 1996.
- Sachs, Jeffrey, Velasco, Andres ve Tornell, Aaron,(1996) “Financial Crises in Emerging Markets: The Lessons From 1995” *National Bureau of Economic Research Working Papers Sayı no 5576: 1-53May 1996.*
- Velasco, Andres, “ Financial Crises and Balnce of Payments Crises: A Simple Model of The Souththern Cone Experience,” *Journal of Development Economics*, Cilt no12, Vol no 27: 263-283, October 1987.
-

Türkiye'deki Sel ve Taşkın Yönetmelikleri Üzerine Bir Değerlendirme: Farklı Ülkeler ile Karşılaştırma ve Yasal Boşluk Analizi

An Assessment on the Flood and Flash Flood Regulations in Turkey: A Comparison with Different Countries and Legal Deficiency Analysis

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'deki sel ve taşkın mevzuatları ulusal ve uluslararası boyutta değerlendirilmiş, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, İtalya ve Japonya gibi farklı dünya ülkelerine ait yönetmeliklerle karşılaştırılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda, Türkiye'deki mevcut sel ve taşkın mevzuatlarında birçok eksiklik/açıklık saptanmış ve bu eksikliklere bağlı olarak aynı bölgede aynı yılda ya da farklı dönemlerde birçok sel ve taşkın meydana gelmiştir. Bunların başlıca nedenini, mevzuatlardaki açıklıklardan yararlanılarak yapılan yanlış imar düzenlemeleri veya yanlış mühendislik çalışmaları oluşturmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de, diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi afetin türüne göre etkin bir sigorta sisteminin bulunmaması yaşanan bütün olumsuz durumların başlıca nedeni olarak verilebilir. Sel ve taşkın mevzuatının geniş ve karmaşık yapısından dolayı, alınacak uygun yasal tedbirler ve mühendislik önlemleri, hem oluşabilecek can ve mal kayıplarının önüne geçecek hem de ekonomik olarak oluşabilecek zararları azaltacak veya ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla, bu durum ülke ekonomisine olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

Abstract

In this study, the flood and flash floods legislations in Turkey were evaluated in the national and international dimensions and compared to regulations of different world countries such as the United States of America (USA), Canada, Italy and Japan. As a result of the evaluation, many shortcomings/deficiency at the current flood and flash flood legislations in Turkey were detected and many flood and flash floods were occurred in the same year or in different periods in the same area depending on these shortcomings. The wrong reconstruction arrangements by making use of the deficiencies in the legislations or wrong engineering studies form the most significant reason of them. Also, the fact that there is not an effective insurance system in Turkey according to the type of disaster as in other world countries can be given as the main reason for all these experienced negative situations. Because of the large and complex structure of the flood and flash flood legislation, suitable legal precautions and engineering preventions to be taken will prevent both the loss of life and property which may occur, and will also reduce or eliminate the economic losses. Therefore, this situation will contribute positively to the national economy.

Giriş

Afet yönetimi, afet gerçekleşmeden önce muhtemel zararlarından kaçınılması veya azaltılmasını hedefleyen, afet sonrasında ise afetzedelere hızlı ve uygun desteğin sağlanmasına yönelik çalışmaların bütünüdür (Warfield, 2018). Afetler sonucunda ortaya çıkan problemlerin büyüklüğü tespit edilirken başta afetlerin insan hayatı üzerindeki etkileri olmak üzere çevresel, ekonomik ve kültürel etkiler gibi farklı pek çok açıdan değerlendirme yapılmaktadır. Dolayısıyla, afetlerin odağında insan hayatının bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir (Ergünay, 2002). Ülkemiz, sahip olduğu jeolojik ve topoğrafik yapısı ve iklimsel özellikleri nedeniyle sürekli olarak doğal afetlere

Ömer Uzuntaş

Gümüşhane Üniversitesi, SBE, Afet Yönetimi Anabilim Dalı
omeruzuntas@hotmail.com

Serkan Öztürk

Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, MDBF, Jeofizik Mühendisliği, serkanozturk@gumushane.edu.tr

Article Type / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Afet, Sel, Taşkın, Mevzuat, Yasal Boşluk

Keywords

Disaster, Flood, Flash Flood, Legislation, Legal Deficiency

Bilgilendirme

Bu araştırma, Ömer Uzuntaş'ın Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afet Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programında Doç. Dr. Serkan Öztürk danışmanlığında hazırlanmakta olan "Sel ve Taşkınlarda Uluslararası Yönetmelikler ve Mühendislik Yaklaşımlar: Trabzon İli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Makale değerlendirme sürecinde düzeltme önerileri ile katkı sağlayan hakemlere ve gösterdiği ilgiden dolayı editör Doç. Dr. Salih Yıldız'a teşekkür ederiz.

Submitted: 01 / 02 / 2019

Revised: 12 / 02 / 2019

Accepted: 28 / 02 / 2019

karşı risk altındadır. Başta tektonik yapısı ve depremler olmak üzere, sahip olduğu iklimi, bitki örtüsü ve topografyası nedeniyle sel, taşkın ve heyelan gibi doğal afetler sıklıkla meydana gelmektedir. Bu afetler sonucunda her yıl pek çok kişi yaşamını yitirmekte ve büyük maddi hasarlar ortaya çıkmaktadır (Uzuntaş vd, 2018: 554).

Özellikle son zamanlarda artış gösteren küresel ısınma, sel ve taşkınlar, depremler, kuraklık, tayfunlar, su kirliliği gibi problemler, etki-tepki olarak doğanın kendini koruması şeklinde yorumlanabilir. Buna rağmen, bu tür problemlerin temelinde insan etkisi oldukça fazladır ve buda yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, doğa üzerinde oluşan bu problemlerin insan kaynaklı olabileceği ve insanların doğada oluşturduğu değişimlerle tetiklenebileceği kimi kesimlerce kabul edilmemektedir. Sonuçta, yaşanan bu çevresel problemlerin temel kaynağı, doğanın düzenine dışarıdan müdahale edilmesi sonucu oluşan değişimlerdir (Öner, 2010).

Dünya tarihinde önemli sel ve taşkın afetleri meydana gelmiş ve bunlardan bazıları doğal afetler tarihinde büyük izler bırakmıştır. Dolayısıyla, bu afetlerin araştırılması, afetler öncesi ve sonrasında yapılan değerlendirmeler, alınan kararlar, mühendislik uygulamaları gibi birçok çalışma bilimsel araştırmalara öncülük etmiş ve yön vermiştir. "Örneğin; 1976 yılında Thompson Nehrinde meydana gelen su taşkını ve bağlantılı olarak gelişen küresel hareketler, Colorado'nun kuzey merkezini büyük ölçüde yıkıma uğratmıştır. Bu olay, 139 kişinin yaşamını yitirmesine ve 35 milyon dolar maddi zarara yol açmıştır" (Foley vd, 1993). "12 Ekim 1979' da Louisiana ile Florida arasındaki sahil bölgesinde meydana gelen Frederic kasırgası ve sonrasında 3-4 metre yükseklikte taşkın dalgalarının oluşabilme ihtimaline karşı, Alabama sahil bölgesindeki 250.000 kişi tahliye edilmiştir. Frederic kasırgası, sahil kesiminde birçok yapının yok olmasına neden olmuş, toplamda ise 2 milyar dolardan fazla maddi zarara yol açmıştır. Bununla birlikte, erken uyarı sistemleri sayesinde daha fazla can kaybının önüne geçilmiştir" (Lundgren, 1986). Taşkınlarla önemli bir örnek olarak ayrıca, "Buffalo Creek'in (ABD) ortasında inşa edilmiş olan doğu barajının 26 Şubat 1972 tarihinde çökmesi verilebilir. Bu çökme sonucu oluşan taşkın, 125 kişinin yaşamını yitirmesine, 500 evin yıkılmasına ve 4000'den fazla bölge sakininin de evsiz kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca, taşkın olayında en az 65 milyon dolarlık bir maddi kayıp meydana gelmiştir" (Lundgren, 1986).

Türkiye, özellikle büyük şehirlerde meydana gelen sel ve taşkınlardan oldukça etkilenmektedir. Yeşil alanların çok az olduğu büyük şehirlerimizde, özellikle yollar ve otomobiller için inşa edilen park alanları ve binalar yüzünden yağışın toprağa sızması zorlaşmaktadır. Şehirleşme sonucu, yüzeysel su akışı doğal yüzeylere göre altı kat artabilmektedir. Mevcut bulunan eski mazgallar yüzey sularının tahliyesini hızlı bir şekilde gerçekleştirilememesinden dolayı çok kısa bir süre içerisinde cadde ve sokaklar derelere dönüşebilmektedir. Ayrıca, yanlış yerleşim ve altyapı eksiklikleri ile birlikte, modern anlamda sel ve fırtına uyarısı yapılamaması sonucu çok fazla can ve mal kaybı olmaktadır. Ülkemizde yaşanan sel ve taşkın olayları en fazla ilkbahar ve yaz aylarında görülmektedir. Bunların %51'i Mart, Nisan, Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında görülürken, en az görüldüğü aylar ise Şubat, Kasım ve Eylül aylarıdır. Sel ve taşkın olaylarının %52'si Karadeniz, Akdeniz ve Marmara bölgelerinde yaşanmaktadır. Yaz mevsiminde sel ve taşkınların en fazla görüldüğü ay ise Temmuz ayıdır. Bu tür afetlere karşı en hassas bölge Karadeniz Bölgesi olarak verilebilir. Ülkemizde Cumhuriyet tarihinden günümüze kadar birçok sel ve taşkın afeti meydana gelmiş ve bazıları Cumhuriyet tarihinde derin ve kalıcı izler bırakmıştır. "Örneğin; 11 Eylül 1957'de Hatip Çayı'ndan kaynaklanan ve Ankara'da meydana gelen sel olayında 169 kişi yaşamını yitirmiştir" (Kaynar, 2017). 27 Ağustos 2010 tarihinde Rize'nin Gündoğdu ilçesinde meydana gelen sel ve heyelan olayında 14 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 20 ev yıkılmış, 100'ü aşkın evde hasar görenek oturulamaz hale gelmiş ve yaklaşık olarak da 150 araçta büyük maddi hasar meydana gelmiştir (Hürriyet Gazetesi, 2010). Trabzon'un Köprübaşı ilçesine bağlı Beşköy mahallesinde "7 Ağustos 1998 yılında meydana gelen sel ve heyelan felaketinde 47 kişi hayatını kaybederken, 62 konut, 63 işyeri, Belediye garajı, İlköğretim Okulu, değirmen, cami ve cami lojmanı tamamen yıkılmıştır" (DSİ 22. Bölge Müdürlüğü, 1998).

Son yıllarda ülkemizde sel ve taşkınların artması üzerine, bazı araştırmacılar tarafından analizler yapılarak önemli sonuçlar ortaya konmuştur (örneğin, Topdağ, 2003; Üneri, 2010; Öner, 2010; Özmen, 2015; Özcan, 2016). Bu araştırmacılar sel ve taşkınlar hakkında temel bilgiler vermişler

ve bu kapsamda dünyada ve ülkemizde meydana gelmiş olan sel ve taşkınların neden olduğu zararları belirterek, önlenmesi konusunda birçok analizler yapmışlardır. Yapılan analizler neticesinde, meydana gelen sel ve taşkınların meteorolojik olaylarla veya yanlış arazi kullanımıyla ya da her ikisi ile mi ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Bu tespitler sonucunda, entegre havza yönetiminin uygulanabilmesi, sel ve taşkınların kontrol altında tutulabilmesi amacıyla ulusal bir modelin oluşturulması ve çağdaş afet yönetim sistemine göre düzenlemelerin yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Meydana gelen sel ve taşkınlar insan hayatı üzerinde olumsuz birçok etkiye sebep olmaktadır (Korkanç & Korkanç, 2006). Yahşi (2007), ülkemizde ve dünyada yaşanan afet olayları sonucunda elde edilen çıkarımlar neticesinde yapı kalitesinin artırılması ve imar düzeni için rasyonelleştirici önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Birçok araştırmacı, yaşanan sel ve taşkınlardan kazanılan tecrübeler ışığında, problemlili sahaların tespit edilmesi sonucunda çıkarılan mevzuat hükümlerini incelemişler, farklı dünya ülkelerinin afet yönetimindeki kurumsal değişimleriyle karşılaştırarak mevcut mevzuattaki yasal boşlukları belirlemeye çalışmışlardır (Güler, 2012; Özden & Özmen, 2013; Karaaslan, 2015; Özcan, 2016; Kadioğlu vd, 2017; Uzuntaş vd, 2018). Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de mevcut durumda bulunan sel ve taşkınlarla ilgili mevzuat hükümlerini inceleyerek, Japonya, Kanada, ABD ve İtalya gibi farklı dünya ülkelerinin mevcut mevzuatlarıyla karşılaştırmak, yasal boşluk analizi yapmak ve genel olarak sel ve taşkınlarla ilişkili ulusal bir mevzuat hazırlanması hususunda önerilerde bulunmaktır.

1. Farklı Dünya Ülkelerindeki Mevzuat ve Yönetimler

Dünya üzerinde sel ve taşkınların en etkili olduğu bölgeler Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika kıtalarıdır. Bu kıtalar üzerinde, etkin bir afet yasasına sahip olan, mevzuat ve yönetmelikleri diğer dünya ülkelerine kıyasla daha güncel olan, sel ve taşkınlarla etkin bir şekilde mücadele eden ülkeler dikkate alındığında bazı ülkeler ön plana çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında, Türkiye ile karşılaştırma yapılması planlanan ülkeler farklı kıtalardan seçilmiştir. Asya kıtasından Japonya, Kuzey Amerika kıtasında Kanada ile ABD ve Avrupa kıtasından İtalya gibi ülkelerde çok sayıda sel ve taşkın afeti meydana gelmektedir. Dolayısıyla bu ülkeler, sel ve taşkın afetlerine karşı hem yasal anlamda hem de mühendislik uygulamaları alanında önemli çalışmalara sahiptir. Sonuçta, bu ülkelerin jeolojik ve iklimsel özelliklerinin Türkiye ile benzerlik göstermesi, mevzuatlarının Türkiye'de mevcut olan güncel mevzuatlara yakın olması ve daha kolay bir şekilde karşılaştırma yapılabilmesi açısından, değerlendirme bölgeleri olarak ABD, İtalya, Japonya ve Kanada seçilmiştir.

1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde Sel ve Taşkın Yönetimi

ABD her çeşit afetle mücadele edebilmek için, afet yönetim sistemini bütünlük acil durum yönetimi sistemi kurarak oluşabilecek tüm afetleri tek plan altında toplayan bir sistem oluşturmuştur. "1 Nisan 1979 tarihinde kurulan Federal Acil Durum Yönetim Teşkilatı (FEMA), merkezi, bölgesel ve yerel şekilde örgütlere ayrılarak kapsamlı bir yönetim anlayışıyla çalışmaya başlamıştır". FEMA, yaygın bir acil durum yönetim programı yardımıyla oluşabilecek tüm afetlerin her aşamasında etkinlik göstermiştir. "24 Mayıs 1977 yılında çıkarılan 11988 sayılı kanun ile FEMA'nın taşkın risk yönetimi alanında yapması gereken çalışmaları belirtmektedir. Bu kanun, FEMA'nın kendi çalışanı ile taşkın çalışmalarına dahil olacak diğer idari ve teknik bölümlerde (mühendislik şirketleri ve araştırmacılar, belediyeler, diğer federal kurumlar) çalışanlar için kılavuz ve iş sözleşmesi niteliğindedir. Kurumların taşkın bölgesinde yapılacak olan çalışmalarla ilgili kararlar alınırken yerine getirilmesi gereken adımlar bulunmaktadır". Bu adımlar;

- ✓ Yapılacak olan projelerin sel ve taşkın alanlarında bulunup bulunmadığının tespit edilmesi,
- ✓ Kamu kurumlarının konu ile ilgili bölümlerinden konu ile ilgili görüşlerin alınması,
- ✓ Taşkın havzasında hedef projenin gerçekleşeceği yere alternatif olabilecek havza içi ya da havza dışı başka yerleri tanımlamak ve değerlendirmek,
- ✓ Taşkın havzasına uygulanmak istenen ana projenin oluşturabileceği olası etkilerini belirlemek,
- ✓ Şayet etki kaçınılmaz ise, bu etkilerin olabildiğince azaltılması için uygun bir şekilde gerekli önlemleri geliştirmek ve taşkın havzasını iyileştirip korumak,
- ✓ Farklı alternatifler bulunuyorsa yeniden değerlendirilmelidir,
- ✓ Bulguları sunmak ve halkla paylaşmak,

✓ Uygulanacak ana projeyi belirlemek.

1968 Ulusal Sel Sigortası Yasası:

Ulusal Sel Sigortası Programı'nı (NFIP) güçlendirmek, mali sağlığını sağlamak ve uzmanlık istişaresi, raporlar ve çalışmalar yoluyla haritalama ve oran belirleme hakkında bilgi vermek için bir dizi yasa kabul edilmiştir. Bu yasalardan birisi olan ve 1968 yılında FEMA tarafından kabul edilen ulusal sel sigorta yasası, ileride oluşabilecek sellerin zararlarının azaltılmasını ve hasar oluşması durumunda arazi sahiplerine ödenecek olan prim sigorta sistemi kanalıyla güvence altına alınmasını amaçlamaktadır. Bunun için, sel programları çerçevesinde oluşturulan, sel yayılım ve risk bölgelerini gösteren ve taşıdığı risk değerine göre sigorta oranı belli olan sel sigorta oranı haritaları oluşturulmuştur.

Ulusal Taşkın Sigortası Programı'nın amacı;

- ✓ "Sel sigortası primleri aracılığı ile özel mülklere ait sel zararlarını sel bölgelerinde mülkü olanlara aktarmak",
- ✓ "Devlet yardımı sağlanmayan özellikle küçük sel ve taşkınlardan sonra sel ve taşkın bölgelerinde yaşayanlara ve mülk sahiplerine mali destek sağlamak",
- ✓ "Sel ve taşkın bölgesinde yapılacak olan yapılaşmayı sel ve taşkın tehlikesinin olmadığı ya da çok az olduğu alanlara yönlendirilmesini sağlamak",
- ✓ "Yeni ya da büyük ölçüde yenilenmiş yapıların sel ve taşkınlarda oluşabilecek hasarları minimuma indireyecek ya da engelleyecek şekilde inşa edilmesini zorunlu kılmak".

FEMA, bu bölgede bulunan yerleşimler için sel ve taşkın sigortası sağlamaktadır. Aynı zamanda yasada belirtilen düzenlemelere uygun olarak inşa edilen yapılar çok az sel ve taşkın riski taşıdığı için sigorta bedelleri çok daha düşük olabilmektedir (FEMA, 2018).

1973 Tarihli Taşkın Sigortası Koruma Yasası:

Taşkın sigorta koruma yasası yüksek riskli sel ve taşkın alanları içinde yer alan mülkler tarafından temin edilen krediler için borç verenlerin sel ve taşkın sigortası talep etmelerini zorunlu kılmıştır. FEMA'nın 1973 tarihinde çıkartmış olduğu taşkın afet koruma yasasıyla birlikte taşkın risk bölgesinde bulunan yerleşim yerleri için taşkın sigortası zorunlu hale getirilmiştir (FEMA, 2018).

1994 Ulusal Sel Sigortası Reformu Yasası:

Ulusal sel sigorta reformu yasası, selin yıkıcı etkilerine karşı NFIP'i borç verme uyumuna odaklanmayı, etki azaltma sigortası yaratmayı ve masrafları daha da azaltmak için bir azaltma yardım programı geliştirmeyi içeren bir dizi reformla güçlendirmiştir. 1968 tarihinde çıkarılan ulusal sel sigorta yasası ile 1973 tarihinde çıkarılan taşkın afet koruma yasalarındaki bazı bölümler değiştirilmiş ya da rezerve edilerek bu yasa ile yeniden düzenlenmişlerdir (FEMA, 2018).

2004 Tarihli Sel Sigortası Reformu Yasası:

Sel sigorta reform yasası, NFIP'i, tekrarlanan sel sigortası tazminat ödemelerinin yapıldığı mülkler üzerindeki kayıpları azaltan ve bireysel taşkın sigorta poliçeleri hakkında farkındalık oluşturan bir dizi reformlarla daha da güçlendirilmiştir. Taşkın sigortası talepleri süreci ile ilgili rehberlik bilgilerinin artırılması ve sigorta profesyonelleri için asgari taşkın sigortası eğitim şartı konulmuştur (FEMA, 2018).

2012'nin Biggert-Waters Taşkın Sigortası Reformu Yasası:

Biggert-Waters taşkın sigorta reformu yasasında, ulusal haritalama programını ve programın finansal sağlığını sağlamak amacıyla belli oranlardaki artışları programın sübvans (para yardımı) edilmiş oranlardan geçirerek finanse edilmektedir. Ayrıca riskin tamamını yansıtan tam olarak sigorta risklerine ve istatistiklerine dayanan oranları sunmaktadır (FEMA, 2018).

2014 Konsolide Tahsisat Yasası ve Ulusal Sel Sigortası Programı:

Konsolide Tahsisat Yasası, bir önceki kanunun bazı bölümlerinin uygulanmasını yasaklamıştır. Biggert-Waters, artış oranlarıyla ilgili kaygıları gidermek için yeni yasa çıkarılırken, belirli oran artışlarını etkin bir şekilde durdurmaktadır. 2014 Yılı Konsolide Tahsisat Yasası, Ulusal Taşkın Sigortası Programı aracılığıyla FEMA'nın uygulanmasını yasaklamaktadır. Belirli mülklerin taşkın sigortası oranlarının bir harita değişikliği veya güncellenmesi gerçekleşikten sonra tam olarak risklerin yansıtıldığından emin olunması amacıyla FEMA'ya yönlendirmiştir (FEMA, 2018).

2014 Yılı Ev Sahibi Taşkın Sigorta Ekonomikliği Yasası:

Bu yasa, 2012 yılında yürürlüğe giren Biggert-Waters Taşkın Sigortası Reformu Yasası'nın bazı hükümlerini yürürlükten kaldırmakta ve değiştirmekte ve bu Kanunun kapsamına girmeyen programın diğer yönlerine ek program değişiklikleri yapmaktadır. Biggert-Waters Taşkın Sigortası Reform Yasası'nın birçok hükümleri hala yürürlükte ve hala devam etmektedir (FEMA, 2018).

1.2. İtalya'da Sel ve Taşkın Yönetimi Yasası

Zarar azaltma çalışmaları, bu alandaki araştırmalar ve uygulamalar, risklerin belirlenmesini ve azaltılmasını amaçlayan çok sayıdaki büyük ölçekli planlamalar ile ilişkili direktifler doğrudan Avrupa Birliği (AB) yasaları kapsamındadır. AB üye ülkelerinin yasaları üzerinde hukuki bir konuma sahiptir. Bütün direktifler Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar konseyinin huzurunda onaylanır. Direktifler kabul edildikten sonra AB'ye üye olan ülkeler yasalarını bu direktifler doğrultusunda düzenler. Direktifler sonuç açısından bağlayıcıdır, ancak üye ülkeler bu direktifleri kendi yasalarına nasıl yansıtacağı konusunda kendileri karar verirler. 18 Mayıs 1989 tarihli 183/89 sayılı yasa, daha sonra Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi (WFD, 2000/60 / EC) ve Avrupa Birliği Taşkınlar Direktifi (FD, 2007/60/EC), nehir havzaları (RB) planlama ve yönetim birimi olarak kabul edilmiştir. Ülke genelinde, bölgesel ve bölgesel öneme sahip nehir havzaları yok edilmemiş ve her biri için nehir havzası yetkilileri (RBA) birimi kurulmuştur. Nehir havzası planlarının (RBP) resmi görevlerinden olan sel ve toprak kayması yönetim planları, farklı değerlerdeki risklere eğilimi olan alanları belirlemektir (EC/60, 2007). "365/2000 sayılı kanunun 2. maddesinin yürürlüğe girdiği tarihten sonra suyolları ve taşkınlarla ilgili izleme ve keşif operasyonları gerçekleştirilecektir. Bu denetimlerle yüksek tehlikeye eğilimli alanları tanımlamak, yaşamı ve mülkiyeti korumak için yerine getirilebilecek en hızlı risk azaltma önlemlerini belirlemektir. Taşkın Risk Değerlendirme ve Yönetimi Hakkında 23 Ekim 2007 Tarih Ve 2007/60/EC Sayılı Konsey ve Avrupa Parlamentosu Direktifi Sözleşmenin 251. maddesinde belirtilmiş olan usullere göre hareket ederek";

- ✓ "Taşkınlar, insanların ölümlerine, büyük göçlere ve çevresel zarara sebep olacak, ekonomik gelişmeye zarar verecek ve topluluğun ekonomik gelişmesinin zayıflamasına neden olabilecek etkiye sahiptir".
- ✓ "Taşkınlar, engellenemeyen doğal olaylardır. Buna rağmen, bazı beşeri aktiviteler (yerleşim alanların genişlemesi, taşkın bölgelerinde ekonomik yatırımlar ve arazi kullanımı yüzünden su tutulmasındaki azalma gibi) ve iklim değişikliği taşkınların oluşma riskinin ve olumsuz etkilerini artmasına katkıda bulunmaktadır".
- ✓ "Taşkınların özellikle insan sağlığı ve hayatı, çevre, kültürel miras, ekonomik faaliyetler ve altyapı sistemleri için olumsuz etkilerini azaltmak mümkündür. Ancak, bu riskleri azaltmak için alınacak önlemlerin etkili olabilmesi için, mümkün olduğunca nehir havzası boyunca koordineli olarak uygulanması gerekmektedir".
- ✓ "23 Ekim 2001 tarih ve 2001/792/EC sayılı konsey kararı, seller gibi önemli acil durumlarda üye devletlerin yapacağı sivil koruma yardım müdahaleleri, destek ve yardımın harekete geçirilmesi gibi konularda işbirliğini kolaylaştıracak topluluk mekanizmasını belirlemektedir. Sivil koruma, etkilenmiş nüfusa yeterli yanıtı sağlayabilir, hazırlıklı olma ve esnekliği geliştirebilir".
- ✓ "Topluluk ülkeleri genelinde nehir taşkınları, ani taşkınlar, kentsel taşkınlar ve kıyı kesimlerde deniz taşkınları gibi çeşitli taşkın türleri meydana gelmektedir. Taşkınların meydana getirdiği zararlar ülke ve topluluk sınırları boyunca farklılıklar göstermektedir".

Bölüm II Taşkın Riski Ön Değerlendirmesi Madde 4'te belirtilmiş olan usullere göre;

"Uzun vadeli kayıtlar ve çalışmalar gibi mevcut veya kolay erişilebilir bilgilere dayanarak ve iklim değişikliğinin taşkın oluşumu üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurularak taşkın riski ön değerlendirme ile potansiyel riskler değerlendirilmelidir".

Bölüm IV Taşkın Risk Yönetim Planları Madde 7'de belirtilmiş olan usullere göre;

"Taşkın risk yönetim planlarında fayda-maliyet, taşkın büyüklüğü ve taşkın taşıma rotaları ve taşkın suyunu tutma potansiyeline sahip bölgeler gibi unsurların yanı sıra doğal sel havzaları, 2000/60/EC Direktifinin Madde 4 ündeki çevresel hedefler, mekânsal planlama, toprak kullanımı, doğa koruma, denizcilik ve liman altyapısı gibi ilgili durumlarda dikkate alınacaktır. Taşkın risk yönetim planları taşkın tahminleri, erken uyarı sistemleri da dahil koruma, önleme ve hazırlıklar

temelinde taşkın risk yönetimiyle ilgili nehir havzası veya alt havzaların özellikleri de dikkate alınarak tüm durumlar konuşulacaktır. Taşkın risk yönetim planları, taşkın olaylarında belli bölgelerde taşkın kontrol altında tutulmasının yanı sıra su tutmanın düzenlenmesi, sürdürülebilir toprak kullanımının geliştirilmesini de kapsamalıdır”.

İtalya'daki uyum önlemleri ise şu şekildedir;

- ✓ Hidrojeolojik korunmanın uygulanmasına dair yasal düzenleme, hidrolojik havzaların yönetiminden sorumlu yetkililerin, risk alanlarını tespit etmeleri, önleme planlarını belirlemeleri ve insanların doğada neden oldukları etkilerden kaynaklanan ilave risklerden kaçınmak için düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda acil önleyici tedbirlerin alınması ve finanse edilmesi için yasal dayanak oluşturmaktadır.
- ✓ Ulusal ve bölgesel düzeyde;
 1. Hidro-pluviometer verilerin ve su mevcudiyetinin izlenmesi,
 2. Mevsimsel hava durumu tahmininde ve ikliminde amaçlanan bir grup ulusal uzmanın bulunduğu bir entegre uyarı sistemi oluşturulmasına ilişkin hükümet direktifi,
 3. Veri işleme için merkezlerin bir ağının uygulanması, sivil korunma için karar verme hidrojeolojik ve hidrolojik risk uyarısı desteklenmesi,
 4. Promosyon, finansman ve aşırı hava olaylarıyla ilgili bilgi tabanını genişletmeye ve bunu erken uyarı, değerlendirme ve gerçek zamanlı izleme araçlarının geliştirilmesine uygulamayı hedefleyen bilimsel ve teknolojik girişimler,
 5. Ulusal bir radar planının uygulanmasıdır.

1.3. Japonya'da Sel ve Taşkın Yönetimi Yasası

Geçmişten günümüze zarar azaltma yaklaşımına sahip olan ve uluslararası çalışmalarda yönlendirici görevleri bulunan Japonya'da tüm etkinlik ve önlemleri düzenleyen yasa Afet Önleme Temel Yasası'dır. 15 Kasım 1961 tarihinde 223 sayılı Afet Önleme Temel Yasası, sistematik ve kapsamlı bir bakış açısı ile afetlere karşı alınacak tedbirleri geliştirmek, tatbik etmek ve acil durumu organize etmek üzere 1961'de yürürlüğe girmiştir. Bu kanun çerçevesinde Japonya'da afet yönetiminin nasıl işleyeceğini genel hatlarıyla anlatmaktadır. Kurumsal açıdan, afet yönetimi ile sorumlu bir Devlet Bakanı bulunmakta, ayrıca bir Merkez Afet Yönetim Kurulu çalışmalarını yönlendirmektedir. Yasada özel sektör birimlerinin, diğer aktörlerin ve bireylerin sorumlulukları ayrı ayrı tanımlanmıştır. Ayrıca, ülke bütününde sel ve taşkınlara karşı 1/25000-2500 ölçeklerinde tehlike haritaları hazırlanmış olup, bu haritalar yerleşim alanları için güncellenmiştir. Japonya'da nehir yönetimi için 1964 tarihinde nehir kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun amacı, sellerin, yüksek gelgitlerin vb. nedenlerle meydana gelebilecek zararların önlenmesi için nehirlerin uygun şekilde uygulanmasıyla, arazi korumasına ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmak ve böylece kamu güvenliğini sağlamak ve kamu refahını teşvik etmektir. Ayrıca, akarsuyun normal ortamını koruyarak nehir suyunun işlevlerini sürdürmesini sağlamaktır (Bu madde, 4 Haziran 1997 tarihli ve 62 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir).

1.4. Kanada'da Sel ve Taşkın Yönetimi Yasası

Ulusal Afet Azaltma Programı (NDMP), artan taşkın risklerini ve maliyetlerini ele alacak ve sel olaylarının etkilerini azaltabilecek, hatta olumsuz etkileyebilecek gelecekteki bilinç azaltıcı yatırımlar için temel oluşturacaktır. NDMP, Kanada'daki sel riskleri hakkında bilgi birikimine dayanarak ve ana taşkın azaltma faaliyetlerine yatırım yaparak, Kanada'nın sele bağlı olayları etkin bir şekilde hafifletme, hazırlıklı olma, sel ve taşkın haritalarının düzenlenmesi ve iyileştirme becerilerindeki önemli bir alanı doldurmaktadır. Güncel ve erişilebilir bilgi birikimi sadece sel ve taşkın risklerini anlamak için hükümetlere, topluluklara ve bireylere yardım etmekle yetinmeyip, aynı zamanda sel ve taşkınların etkilerini azaltmak için güçlü etki azaltma stratejileri kullanılmaktadır. NDMP'nin amacı, doğal afetlerin Kanadalılar üzerindeki etkilerini azaltmaktır. Bunlar;

1. Önemli, tekrarlayan taşkın riskleri ve maliyetleri üzerine yatırımlara odaklanmak ve
2. Karayolu taşkınları için özel konut sigortasını kolaylaştırmak için ileriye dönük çalışmalarıdır.

NDMP ile risklerin azaltılması özendirilirken, farklı düzeylerdeki yönetimlerin ortak katılımı ile yürütülen büyük ölçekli zarar azaltma projeleri, özellikle su baskını konularında havzalar bütününde sistemli yatırım programları geliştirilmiş bulunmaktadır.

2. Türkiye'deki Sel ve Taşkın Hususundaki Mevzuat İncelemeleri

Bu bölümde sel ve taşkınlarla ilgili yasal mevzuat doğrudan ve dolaylı şekilde değerlendirilerek kapsamlı olarak irdelenmiştir.

2.1. Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK)

KHK Tarihi: 29.06.2011, No: 645

Yetki Kanununun Tarihi: 06.04.2011, No: 6223

Yayımlandığı R. Gazete Tarihi: 04.07.2011, No: 27984 Mük.

Amaç ve kapsam:

"Bu KHK'nın amacı; Orman ve Su İşleri Bakanlığının görev, kuruluş, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir".

Görevler:

MADDE 2-(1) "Orman ve Su İşleri Bakanlığının görevleri şunlardır":

a) "Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, ıslahı ve bakımı, çölleşme ve erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve ormanla ilgili mera ıslahı konularında politikalar oluşturmak".

b) "Tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirmek, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettilmesini sağlamak".

c) "Su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına dair politikalar oluşturmak, ulusal su yönetimini koordine etmek".

ç) "Meteorolojik olayların izlenmesi ve bunlarla ilgili gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik politika ve stratejiler belirlemek".

d) "Bakanlığın faaliyet alanına giren konularda uluslararası çalışmaların izlenmesi ve bunlara katkıda bulunulması amacıyla ulusal düzeyde yapılan hazırlıkları ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde yürütmek".

"Taşkın Yönetim Planlarını hazırlama görevi Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Bu bağlamda, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü ilgili çalışmalar yapar, strateji ve politikalar belirler, uluslararası çalışmaları takip eder. Taşkın açısından takip edilmesi zaruri olan sınır aşan ve sınır oluşturan sularla ilgili kurumlar ile işbirliği yapmak, ilgili uluslararası sözleşmeler ve diğer mevzuattan kaynaklanan süreçleri takip etmek de Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasındadır" (Özcan, 2016).

"Yine ilgili KHK'ya göre Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (ÇEM); "Toprağın korunma ve tabii kaynakların geliştirilmesi amacıyla; havza bütünlüğü esas alınarak, çölleşme ve erozyonla mücadele, çığ, heyelan ve sel kontrolü ile entegre havza ıslahı planı ve projeleri yapmak, yaptırmak, uygulanmasını izlemek, bu faaliyetlere proje bazında destek sağlamak, bu iş ve işlemlerle ilgili politika ve stratejiler belirlemek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamak" görevlerine sahiptir" (Özcan, 2016).

2.2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK

KHK Tarihi: 29.06.2011, No: 644

Yetki Kanununun Tarihi: 06.04.2011, No: 6223

Yayımlandığı R. Gazete Tarihi: 04.07.2011, No: 27984 Mük.

Yayımlandığı Düstur Tertip: 5 Cilt: 50

Amaç ve kapsam:

MADDE 1-"Bu KHK'nın amacı; Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir".

644 sayılı KHK'nın 2. maddesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görevleri açıklanırken "a" ve "ç" bentlerinde imar ve yapılaşma uygulamalarını izlemek, nazım ve uygulama imar planlarını kendi başına yapmak gibi taşkın hususunu dolaylı olarak ilgilendiren görevleri yer almaktadır.

"644 sayılı KHK'nın 7. maddesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri belirtilmiştir. Bu maddeye göre taşkın yönetim planları uygulamasında Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü somut durumun koşullarına göre taşkın yönetim planını uygulayan kurumların işbirliği, yardımlaşması ve koordinasyon içine girebilecekleri kurumlardan biri olarak kabul edilebilir" (Özcan, 2016).

2.3. Tabi Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun

Kanun Numarası: 2090

Kabul Tarihi: 20.06.1977

Yayımlandığı R. Gazete Tarih: 05.07.1977 Sayı: 15987

2090 sayılı kanun, metninden de anlaşılacağı üzere taşkınlarda dahil olmak üzere doğal afetlerden zarar görmüş olan çiftçilere yapılacak olan yardımları ve yardım koşullarını belirtmektedir.

Çevre Kanunu

Kabul Tarihi: 09.08.1983

Kabul Tarihi: 09.08.1983

Yayımlandığı R. Gazete Tarih: 11.08.1983 Sayı: 18132

Amaç:

Madde 1-"(Değişik:26.04.2006 - 5491/1md.): Bu Kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır".

2872 sayılı kanununun 8. ve 11. maddelerinin taşkın yönetimi ile ilgili olan kısımları ele alınmıştır. Taşkın afeti nedeniyle açığa çıkan zararlı atıklar farklı tesislerden insanlara bulaşarak veya doğaya yayılarak önemli sorunlar teşkil etmektedir. Dolayısıyla taşkınlar 2872 sayılı kanunla ilişkilidir.

İmar Kanunu

Kanun Numarası: 3194

Kabul Tarihi: 03.05.1985

Yayımlandığı R. Gazete Tarih: 09.05.1985 Sayı: 18749

Amaç:

Madde 1-"Bu Kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir".

Kapsam:

Madde 2-"Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak planlar ile inşa edilecek resmi ve özel bütün yapılar bu Kanun hükümlerine tabidir".

"3194 sayılı kanununun 2. maddesinde görüldüğü üzere bu kanun, direk olarak insanların yaşam bölgeleri, sosyal-ekonomik aktivitelerini gerçekleştirdikleri bölgeler konusunda yapılmıştır". Bu bölgelerin düzenlenme şekli tamamen sel ve taşkınlarla direk olarak bağlantılıdır. Zira yerleşim alanlarının düzenlenmesi, sel ve taşkın risklerine karşı alınabilecek önlemler içereceğinden dolayı bu riski ortadan kaldırmalı ya da minimum seviyeye getirmelidir. Ancak yapılan yanlış yapılaşma veya şehirleşmenin sel ve taşkın riskinin etkisini ve büyüklüğünü artırma ihtimalini doğurmaktadır.

Taşkınlar açısından taşkın yönetim planlarının uygulanmasını destekleyici nitelikte olduğunu göstermektedir. Ayrıca, "mevzuatın bir parçası olan 645 sayılı KHK'da taşkın yönetim planlarının dayanağını oluşturur. 3194 sayılı kanununun 5. maddesinde sel ve taşkın yönetiminde belediyelerin ve büyükşehir belediyelerine düşen en önemli görevi belirtmektedir".

Kıyı Kanunu

Kanun Numarası: 3621

Kabul Tarihi: 04.04.1990

Yayımlandığı R. Gazete Tarih: 17.04.1990 Sayı: 20495

3621 sayılı kanununun 1. ve 2. maddelerinde belirtildiği üzere sel ve taşkın ihtimalin olma olasılığının yüksek olduğu bölgelerin düzenlenmesi açısından önem arz etmektedir.

2.4. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

Kanun Numarası: 5902

Kabul Tarihi: 29.05.2009

Yayımlandığı R. Gazete Tarih: 17.06.2009 Sayı: 27261

"Bu kanun uyarınca Başbakanlığa bağlı olarak Afet ve Acil Yönetimi Başkanlığı kurulmuş, görev ve yetkileri belirtilmiştir (Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı 24.06.2018 tarihinde yapılan seçimle birlikte, 09.07.2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi sonucunda İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır). Afet ve Acil Durum (AFAD) konusunda yetkili ve koordinatör olan kurum AFAD'dır. Taşkın ve benzeri afetler konusunda afet öncesi, sırası ve sonrası için her türlü yapılacak çalışmanın planlanması, uygulanması ve koordinasyonundan sorumludur. Bu kanunla afet kavramı tanımlanmış olmak birlikte sel ve taşkınlarda bu tanım kavramına dâhildir. Bu kanunda bulunan hazırlık iyileştirme, müdahale, risk, risk azaltma, risk yönetimi, zarar azaltma gibi kavramlarda sel ve taşkın yönetiminde planların ve ulaştırılması gereken hedeflerle örtüşen kavramlardır. Çünkü taşkın yönetim planları da taşkın öncesi, esnası ve sonrasında alınacak tedbirleri ve bunlara ulaşmak için gerekli olan hedefleri belirleyerek, can ve mal kaybını, sosyal, ekonomik ve kültürel kayıpları en aza düşürmeyi amaçlamaktadır. AFAD aynı zamanda ülke sınırları dışında yaşanan afetlerle ilgili bilgileri de gözlemleyeceğinden ve yabancı ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişki içinde olacağından bu bilgi birikimiyle sınırı aşan nehir havzalarında taşkın yönetimi planlarının hazırlanmasında yardımcı olabilir".

MADDE 8 - (1) "Planlama ve Zarar Azaltma Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır":

a) "Ülke düzeyinde uygulanacak afet ve acil durum müdahale, risk yönetimi ve zarar azaltma planlarını yapmak veya yaptırmak".

b) "Muhtemel afet ve acil durum bölgelerini tespit etmek ve önleyici tedbirleri ilan etmek".

c) "Zarara uğraması muhtemel yerlerin plan, proje ve imar esaslarını belirlemek".

ğ) "Afet ve acil durumlara ilişkin";

3) "Kamu yatırımları ile personel ihtiyacı konusunda ilgili kurumlara öneride bulunmak".

5) "Sigorta hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlamak".

6) "Hizmet standartlarını ve akreditasyon esaslarını belirlemek ve denetlemek".

MADDE 9 - (1) "Müdahale Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır":

a) "Afet ve acil durum esnasında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları, yabancı kişi ve kuruluşlara ait her türlü kaynakları değerlendirerek afet veya acil durumun etkilerini gidermeye yönelik müdahale çalışmalarını yürütmek".

d) "İtfaiye, arama ve kurtarma hizmeti veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak".

f) "Koruyucu ve kurtarıcı faaliyetleri planlamak ve yürütmek".

MADDE 10 - (1) "İyileştirme Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır":

a) Afet ve acil durum sonrası hayatın normale dönmesini sağlayıcı tedbirleri almak.

b) "Afet ve acil durum bölgelerinde geçici yerleşmeyi sağlamak, zarara uğramış kişilerin tedavi, iaae, ibate, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerini yürütmek".

c) "Afete uğramış yerlerin imar, plan, proje işlemleri ile bu alandaki hukuki işlemlerin yürütülmesinde kamu kurum ve kuruluşları ile koordinasyonu sağlamak, yapılan işlemleri denetlemek".

ç) "Uluslararası acil yardımları yapmak ve kabul etmek".

d) "Afetten etkilenen bölgelerde, kamu kurum ve kuruluşları, mahalli idareler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde afet sonrası yeniden yapılanma ve iyileştirme planlarını hazırlamak, hazırlanan planları Afet ve Acil Durum Yüksek Kurulunun onayına sunmak, onaylanan planların uygulanmasını koordine etmek, uygulamaya ilişkin ilerleme raporlarını hazırlamak".

2.5. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

Kanun Numarası: 6200

Kabul Tarihi: 18.12.1953

Yayımlandığı R. Gazete Tarih: 25.12.1953 Sayı: 8592

DSİ genel müdürlüğü ülkemizdeki taşkın olayları ile ilgili mücadele konusunda en aktif çalışan kurumların başında bulunmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğü'nün taşkınlarla mücadele kapsamında yapısal ve yapısal olmayan çok sayıda çalışma ve uygulaması mevcuttur.

Madde 1-"(Değişik:11.10.2011 - KHK - 662/49md.) Bu Kanunun amacı, yerüstü ve yeraltı sularının zararlarını önlemek ve/veya bunlardan çeşitli yönlerden faydalanmak amacıyla bu

Kanun ve ilgili diğer mevzuatla verilen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere, Orman ve Su İşleri Bakanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğine sahip, merkezi Ankara'da bulunan özel bütçeli bir kuruluş olan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir”.

“Bu kanunun 2. maddesinde taşkınlarla ilgili bölümü şu şekildedir”:

II - Vazife ve salahiyetle

Madde 2-“Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü'nün vazife ve salahiyetleri şunlardır”:

- a) “Taşkın sular ve sellere karşı koruyucu tesisler meydana getirmek”,
- f) “Akarsularda ıslahat yapmak ve icap edenleri seyrüsefere elverişli hale getirmek”,
- g) “Yukardaki fıkralarda yazılı tesislerin (Çalıştırma, bakım ve onarım dâhil) işletmelerini sağlamak”,
- h) “Yukardaki fıkralarda yazılı işlerle ilgili olmak üzere rasat, tecrübe, istatistik, araştırma ve her türlü istikşaf işlerini yapmak ve ezcümle toprağın cins ve karakterini, yetiştirilecek mahsul nevilerini ve elde edilecek zirai, iktisadi faydaları ve verimlilik derecelerini tespit etmek ve bu mevzularda gerekirse ilgili vekâlet ve müesseselerden faydalanmak, amenajman planları hazırlamak ve bunları, temin edecekleri fayda ve ele alınmalarındaki zaruretlere göre seçmek, sıralamak ve vekâlete teklif etmek”,
- i) “Yukardaki fıkralarda yazılı işlerin her türlü etüt ve projelerini yapmak veya yaptırmak”,
- n) “Umum Müdürlüğü'nün vazifesi içinde bulunan işlerin yapılmasına lüzumlu arazi ve gayrimenkulleri kanunlarına göre muvakkat olarak işgal etmek veya istimlak etmek veya satın almak”,
- s) “(Ek:11.10.2011-KHK-662/50md.) Sınırı aşan ve sınır oluşturan sular konusunda görev alanı ile ilgili çalışmalar yapmak”,
- v) “(Ek:11.10.2011-KHK-662/50md.) Mevzuatla verilen diğer görevleri yapmak”.

IV - Çalışma esasları

Madde 21-“(Değişik:04.07.1988-KHK-336/1md.; Aynen kabul:07.02.1990 - 3612/33md.)”

“2. maddenin a, b, c, d, f fıkralarına giren işlerin ele alınması ve bunların inşa sıraları Başbakanlık, Maliye ve Gümrük, Bayındırlık ve İskan, Sanayi ve Ticaret, Tarım Orman ve Köy İşleri ile Sağlık ve Sosyal Yardım bakanlıkları temsilcilerinin katılımıyla işin verimliliği veya ele alınmalarındaki zorunluluk bakımından sıralanıp tespit edilir ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığının teklifi üzerine Başbakanın onayı ile kesinleşir. Konularla bunların sıralarında yapılacak düzeltme, ekleme veya değişimler aynı usule tabidir”.

Ancak seylap ve diğer acil müdahaleyi gerektiren olaylarda yapılacak işler için kararlar, yukarıda verilen fıkra hükmüne tabi olmadan, Genel Müdürlük tarafından karara bağlanır ve uygulamaya geçilir.

Madde 25-“Senelik amortisman taksitleri aşağıdaki hükümlere tabidir”:

- a) “Taşkın sular ve sellere karşı yapılan koruyucu tesisler amortismanına tabi değildir”.
- e) “Akarsuların ıslahı ve seyrüsefere elverişli hale getirilmesi için yapılan tesisler de amortismanına tabi değildir”.

Madde 28-“İşletme ücretleri aşağıdaki hükümlere tabidir”:

- a) “Taşkın sular ve sellere karşı koruyucu tesislerle ıslah işleri ve gemi işletme tesislerinden işletme ücreti alınmaz”.

Ek Madde 5-“(Ek:11.10.2011-KHK-662/56md.)”

“DSİ; deprem, sel, çığ, su baskını ve benzeri tabii afetler sebebiyle hasar gören su yapıları ile ilgili tesislerin gecikmeksizin onarılmasının zorunlu olduğu durumlarda olayın vuku bulduğu mahalde veya yakınındaki kamu kurum ve kuruluşlarının tasarrufunda bulunan taş, kum ve ariyet ocağı gibi malzeme ocaklarından, izin almaksızın ve bedelsiz olarak malzeme kullanmaya yetkilidir”.

2.6. Dere Yatakları ve Taşkınlar İle İlgili Başbakanlık Genelgesi

R. Gazete Tarihi: 09.09.2006

No: 2006/27

Sayı: 26284

"Bu genelge kapsamında taşkınların önlenmesi ve yol açtığı kayıpların giderilmesi için alınması gereken belli başlı önlemler belirtilmiştir. Genelge genel olarak DSİ'nin alacağı önlemlerle ilgilidir".

2.7. Akarsu ve Dere Yataklarının Islahı İle İlgili Başbakanlık Genelgesi

R. Gazete Tarihi: 20.02.2010

No: 2010/5

Sayı: 27499

"Bu genelge kapsamında DSİ, Çevre ve Orman Bakanlığı ve Valiler gibi kamu kurum ve kuruluşlarına akarsu ve dere yataklarının ıslahı ile ilgili görev ve sorumluluklar verilmiştir. DSİ tarafından dere ve akarsuların ıslahı konusunda bir program hazırlanarak Çevre ve Orman Bakanlığının onayına sunulmaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığınca onaylanan akarsu ve dere yatakları ıslah programının uygulanabilmesi için; gerekli olan ekipman, malzeme ve personelin Valilerin koordinasyonu ile DSİ'ye verilmektedir. 216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu gereği Büyükşehir Belediyesinin görev, yetki ve sorumluluğunda yürütülmesi gereken akarsu ve dere ıslahı işleri ile ilgili olarak, bunların planlama safhasında DSİ'nin uygun görüşü alınacaktır. Genelgenin devamında bunun gibi kamu kurum ve kuruluşlarına belli detaylar için görev ve sorumluluklar verilmiştir".

2.8. Kum, Çakıl ve Benzeri Maddelerin Alınması, İşletilmesi ve Kontrolü Yönetmeliği

R. Gazete Tarihi: 08.12.2007

Sayı: 26724

Madde 1-(1) Bu Yönetmeliğin amacı, orman sayılan alanlar dışındaki yerlerden, kum, çakıl ve benzeri maddelerin çevreye ve insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde alınması, işletilmesi ve kontrolü ile ilgili esasları düzenlemektir.

Madde 2-(1) Bu Yönetmelik; orman sayılan alanlar dışındaki, ülkenin egemenlik alanlarındaki denizlerden, akarsu ve kuru dere yataklarından, göl yataklarından ve tarım arazilerinden kum, çakıl ve benzeri maddelerin alınması işletilmesi ve kontrolü ile ilgili esasları kapsar.

Madde 5-(1) Bu Yönetmelik kapsamındaki faaliyetlerle ilgili sınırlamalar ve yasaklar şunlardır;

ç) Denizlerde kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasındaki bölge ve deniz sahil şeritlerinde,

d) Kıyı çizgisinden deniz istikametine doğru 20 metreden daha az derin denizlerde,

e) Her iki kıyısı, taşkın tesisleri ile ıslah edilmiş olan mecralarda,

f) Mendereslerin sık olduğu mecraların dış kurbalarında,

h) Talep edilen ocak yerinin bir akarsu ya da derenin boğaz çıkışından sonraki rüsup konisi üzerinde olması durumunda,

i) Akarsu ve dere yatakları üzerinde inşa edilmiş köprü, menfez ve benzeri sanat yapıları bulunan akarsu ve dere yataklarında, anılan sanat yapılarından herhangi birine menba yönünde 750 metre ve mansap yönünde 1000 metreden daha yakın mesafe bırakarak yaklaşılacak hallerde,

j) Diğer mevzuat ve uluslararası sözleşmelerle koruma altına alınmış alanlarda belirlenen mesafelerde, kum, çakıl ve benzeri maddelerin alınmasına yönelik kum ve çakıl ocağı açılması ve işletilmesine izin verilmez.

2.9. Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik

R. Gazete Tarihi: 17.10.2012

Sayı: 28444

Madde 2-(1) Bu Yönetmelik, denizler hariç, kıyı suları dâhil olmak üzere yüzeysel ve yeraltı su kaynaklarının yer aldığı havzaların korunması ve yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Havza yönetim planlarının bir çıktısı olan çevresel hedefler belirlenirken taşkın ihtimalinin de göz önünde bulundurulması ve taşkın yönetim planları hazırlanırken havza yönetim planlarının çevresel hedeflerinin gözetilmesi gerekliliği bu yönetmelikte ifade edilmektedir (Özcan, 2016).

3. Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Bu çalışmada, sel ve taşkınlarla ilgili olarak farklı kurum/kuruluş veya bakanlıklara ait Türkiye'deki yasal mevzuatlar, KHK'lar, kanunlar, genelgeler, tebliğler ve yönetmelikler detaylı bir şekilde incelenmiş ve yasada mevcut olmayan eksikliklerin belirlenmesi üzerine kapsamlı bir analiz

yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Japonya ve Kanada gibi sel ve taşkınların yoğun yaşandığı farklı ülke mevzuatları, yasaları ve yönetmelikleri ile karşılaştırılarak yasal boşluk analizi yapılmış, eksik bulunan yönler Türkiye'deki sel ve taşkın mevzuatına uygun bir şekilde tamamlanmaya çalışılmıştır.

Ülkemizde sel ve taşkınlarla yapılan mücadeleler konusunda genel hususların tümünü kapsayan yasal bir mevzuat bulunmamaktadır. Sel ve taşkınlarla ilgili olarak mevcut mevzuatın farklı ve çok sayıdaki maddesi farklı yönetmeliklerde, KHK'larda, kanunlarda veya tebliğlerde yer almaktadır. Bu karmaşık yapı ülkemizde oluşan ya da oluşabilecek sel ve taşkınlarla mücadele açısından önem arz eden bazı durumların geri planda kalmasına ve uygulama veya çözüm aşamasında problemlerin çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu karmaşık yapının düzeltilmesinde, uygun bir planlama dâhilinde ve tüm maddelerin tek bir çatı altında bir bütün olarak kanun haline getirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu planlamayı ve uygulamayı gerçekleştirebilmek için dünyanın bu alanda örnek uygulamalarına sahip farklı ülkelerindeki yasal mevzuatlar örnek alınabilir. Yapılan detaylı değerlendirmeler ve karşılaştırmalar sonucunda, Türkiye'de sel ve taşkınların öncesinde ve sonrasında uygulanan uygulamalarla ilişkili bazı yasal eksikliklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında tespit edilen yasal mevzuat eksiklikleri genel hatlarıyla şu şekilde verilebilir;

- ✓ Ülkemizde sel ve taşkınlar konusunda gerekli düzenlemelerin uygun ve etkili bir formatta yapılabilmesi için, alt mevzuat seviyesinde bulunan maddelerin doğrudan bir sel ve taşkın kanunu seviyesine çıkarılması gerekmektedir. Buda, uygulama alanında ve karmaşık olan mevzuatın tek çatı altında toplanmasında katkı sağlayacak olmasından dolayı yararlı olacak ve sonuçta tüm kamu kurum ve kuruluşlarının uygulama düzeyi artacaktır.
- ✓ Akarsu havzaları ve çevreleri hakkında gerekli düzenlemeler yapılarak bu yerlerin sel ve taşkınlardan etkin bir şekilde korunması sağlanmalıdır. Bu konuyla ilgili mevcut mevzuatlar, alt mevzuat seviyeden kanun düzeyine çıkarılmalı ve yeni düzenlemeleri de kapsamalıdır.
- ✓ Belediyelere sel ve taşkınlar konusunda çok önemli görevler düşmektedir. Özellikle Büyükşehir Belediyeleri bu görevlerini eksiksiz ve tam olarak yerine getirmelidir.
- ✓ Sel ve taşkınlarla ortaya çıkan çevre kirliliği ve atık maddelerin çevreye vereceği zararlardan dolayı oluşabilecek sorumlulukların üzerinde durulması gerekmektedir. Ancak mevcut yönetmeliklerde bağımsız olarak bu konuyla alakalı herhangi bir madde yer almamaktadır. Dolayısıyla, bu durumla ilgili kanun düzeyinde düzenleme yapılması gerekmektedir.
- ✓ Afet riski altında bulunan alanlarla ilgili yapılan çalışmalarda sel ve taşkın bölgelerine ait risk ve tehlike haritaları ile sel ve taşkın yönetim planlarının dikkate alınmasının önemi mevcut mevzuatlarda yer almamaktadır. Bu konunun uygun bir kanun maddesiyle düzenlenmesi önem arz etmektedir.
- ✓ Sel ve taşkın bölgelerinde meydana gelen hasar ve zararlara ilişkin verilen hizmetler, diğer afet türlerinde yapılan düzenlemelerle birlikte verilmektedir. Bu konunun daha net anlaşılması açısından her afete ilişkin hizmetler kendine özgü düzenlenmiş olmalıdır. Ayrıca, konu ile ilgili yapılacak her türlü düzenlemelerde sel ve taşkın planları dikkate alınmalıdır.
- ✓ Sel ve taşkın yönetim planlarında imar kanunu uygulanırken sel ve taşkınlarla ilgili gerekli düzenlemeler yapılarak imar kanunu uygulaması esnasında sel ve taşkın yönetim planlarının yeri tam olarak belirtilmelidir. Bu durum, mevcut mevzuattaki gibi genel maddelere veya alt mevzuata bırakılmadan net bir şekilde kanun düzeyinde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- ✓ Yapılan toplu konutlar ile gecekondü bölgeleri, sel ve taşkın riski açısından mutlaka değerlendirilmelidir. Dere yataklarından alınan malzemeler sel ve taşkınların oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Bu gibi durumlarda sel ve taşkın riskinin bulunacağına dair maddeler mevzuatta yer almamaktadır. Bu çalışmalar esnasında sel ve taşkın riski, sel ve taşkın bölgesi haritaları ile sel ve taşkın yönetim planlarının ne derecede önemli olduğu kanun düzeyinde düzenlenmelidir.
- ✓ Sigortacılık ve reasürans (mükerrer sigorta) uygulamalarında, sel ve taşkın tehlike haritaları dikkate alınarak kanun hükmünde düzenlemeler yapılmalıdır.

- ✓ Doğal afet sigorta kanununda belirtildiği üzere mevzuat, kişilere ait yerleri kapsam içerisinde tutmaktadır. Bu kapsam, bütün kamu kurum ve kuruluşlarını kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- ✓ ABD'de olduğu gibi afetler için mevcut sigorta sisteminin, ülkemiz şartlarına uygun olarak revize edilip oluşan afetin türüne göre belirlenmesi daha doğru bir uygulama olacaktır.

Güler (2012) tarafından yapılan çalışmada ifade edildiği gibi, mevzuatın ilgili kurum ve kuruluşlarca yapılan uygulamaları yetki ve görev karmaşasına yol açmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, afetlerle ilgili mevzuat çok geniş olmasına rağmen bir bütünlük içerisinde değildir. Afet yönetimindeki aksaklıkların giderilmesi için mevzuat çalışmalarında güncelleme yapılmalıdır. Kanunların uygulanması noktasında özellikle imarla ilgili kanun ve yönetmelikler gerektiği ölçüde uygulanmamakta ve denetleme mekanizması gerektiği gibi çalışmaları yapmamaktadır. Doğal afetlerin daha büyük sorunlara yol açmaması için yasal, yönetsel, mali, teknik, eğitim ve kültürel yapının desteklediği kentleşme ve kent planlaması ile ilgili düzgün politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bütün bunlardan elde edilen ortak sonuçların tüzük, yönetmelik, genelgeler gibi yasal araçların yanında, eğitim yoluyla uygulamaya aktarılması önem arz etmektedir. Ayrıca, afet zararlarının azaltılmasına yönelik ulusal ve uluslararası işbirlikleri yapılarak, çeşitli program ve projelerin sonuçları uygulamaya aktarılabilir.

Özden ve Özmen (2013) tarafından yapılan çalışmada, ABD ve Türkiye'deki afet yönetimi konusundaki politika ve stratejilerindeki değişim ve dönüşümlerden bahsedilmektedir. Bu süreçte her iki ülke afet mevzuatlarında yaşanan değişimlerin karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan bu karşılaştırmalar neticesinde, AFAD'ın görev sorumluluğunun FEMA'ninkinden farklı bir yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir. AFAD'ın afetlerle mücadele dışında da görevi bulunurken FEMA'nın böyle bir görevi bulunmamaktadır. Bu da, AFAD'ın ana sorumluluğu olan afetlere daha fazla odaklı olduğunu göstermektedir. FEMA'nın ise böyle bir misyonunun olduğuna dair bir verinin bulunmadığı belirtilmiştir.

Özmen (2015) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de ve dünyada meydana gelen sel ve taşkınlar incelenerek, bu olayların oluşması durumunda alınması gereken önlemlerden bahsedilmiş, sel ve taşkınları kontrol altında tutabilmek amacıyla "ulusal model" oluşturulması önerilmiştir. Sel ve taşkınlarla ait dokümanların toplanarak, güvenilir bilimsel veri tabanlarının oluşturulması ve bu konu ile ilgili olarak DSİ Genel Müdürlüğü tarafından Bilgi Bankasının kurulması tavsiye edilmiştir. Bu çalışma kapsamında, Türkiye'de afet yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması ve Çağdaş Afet Yönetimi Sistemine göre düzenlenmesi önerilmiş, kamuya faydalı olmak, doğal afet zararlarını dindirmek, en önemlisi de erken ve etkin sonuca varabilmek için sigortacılık sisteminin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Özcan (2016) tarafından yapılan ve taşkınlarla ilgili mevzuatın değerlendirilmesi ile yasal boşluk analizini içeren çalışmada da belirtildiği üzere, taşkınlarla ilgili ülkemizde bir bütün halinde mevzuat bulunmamaktadır. Bulunan hükümlerin hepsi birbirinden bağımsız ve ayrı kanun maddelerinin içerisinde yer almaktadır ve bu da kanunlarda bazı açıklıklara sebebiyet vermektedir. Bu yüzden ülkemizde Avrupa Birliği Direktifleri doğrultusunda müstakil bir taşkın kanunun hazırlanması önerilmekte ve güncel durum içinde öneri olarak belirtilmektedir. Bu çalışmada ayrıca, mevcut mevzuatın yeniden düzenlenerek taşkınlarla ilgili olan kısımlarda alt mevzuatta ya da farklı hükümlerde bulunan maddelerin kanun niteliğinde olması tavsiye edilmektedir.

Kadıoğlu vd, (2017) tarafından yapılan çalışmada, Trabzon ilinin Beşikdüzü ilçesinde meydana gelen selin oluşumunda doğal ve beşeri çevre faktörlerinin etkili olduğu belirtilmiştir. Bitkisel artıkların bahçelerde ya da dere yataklarının kenarlarında bırakılmaması, bu artıkların gerekirse toprağa gömülmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Şehir merkezinden geçen kanalların temizliğinin düzenli olarak yapılması ve zorunlu olmadıkça derelerin üzerinin kapatılmaması önerilmiştir. Bu çalışma kapsamında ayrıca, akarsuların uygun kısımlarına sel önleme amaçlı setler yapılarak ani taşma ve su baskınlarının önüne geçilebileceği saptanmış, su toplama havzası büyük olan akarsu vadilerine erken uyarı sistemlerinin kurulması önerilmiş ve selin oluşumuna neden olan beşeri ve çevre faktörlerine nasıl tedbirler alınabileceği yönünde bazı önerilerde bulunulmuştur.

Uzuntaş vd, (2018) tarafından yapılan çalışmada, Trabzon ilinin Beşikdüzü ilçesinde 21 Eylül 2016 tarihinde meydana gelen sel felaketi temel alınarak, afet sonrasında alınabilecek mühendislik önlemleri için farklı dünya ülkelerindeki afet önleme stratejileri ile bir karşılaştırma yapılmış ve bölgeye uygun önlemlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda, Beşikdüzü ilçe merkezinde bulunan kot yüksekliğinin Karadeniz sahil yolundan düşük olması nedeniyle, menfezlere yer altı düzenleme rezervuar çalışmalarının yapılması, sel ve taşkınların önlenmesi için dere ve nehir yataklarının ilkbahar aylarında temizlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, suyun debisinin yüksek olduğu noktalara geçirgen bentlerinin yapılması, erken uyarı sistemlerinin kurulması ve şehir merkezinde biriken suların tahliyesinin yeniden yapılandırılarak sızıntı yolu sistemiyle denize ulaştırılması önerilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yapılan çalışmaların temel içeriğinde afetin türüne göre mevzuat alanında nasıl önlemler alınabileceğinden bahsedilmektedir. Çünkü sel ve taşkınlar çok geniş ve karmaşık bir mevzuata sahiptir. Yapılan çalışmalardan da görüleceği üzere, mevcut mevzuatın oldukça karmaşık bir yapıda olmasından dolayı tek bir mevzuat başlığı altında toplanmasının ne kadar elzem olduğu belirtilmektedir. Bu mevzuat karmaşıklığı kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinde karışıklıklara neden olmaktadır. Bütün bu karışıklıkların ve karmaşanın ortadan kaldırılabilmesi için bu çalışmada dikkate alınan ülke mevzuatlarına uygun bir düzenleme/ekleme yapılarak, ülkemize özgün ve uygun bir mevzuat oluşturulabilir. Ayrıca, ABD, İtalya, Japonya ve Kanada gibi ülkelerin, sel ve taşkın afetlerine karşı erken uyarı sistemlerini kullandıkları görülmektedir. Türkiye'de ise sel ve taşkın afetlerinin önceden tespit edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınabilmesi amacıyla erken uyarı sistemi ilk olarak pilot bölge seçilen Rize ilinde kurulmuştur. Erken uyarı sisteminden verimli sonuçların alınması neticesinde 2009-2012 yılları arasında İzmir, Antalya, Muğla, Adana, Samsun ve Trabzon radarları kurularak toplam radar sayısı 10 olmuştur. Dolayısıyla, uygun bir mevzuat etkin olarak kullanıldığında ve gerekli mühendislik önlemleri alındığında sel ve taşkın afetlerinin oluşma olasılığı yok denecek derecede azalabilecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma kapsamında, Türkiye'deki sel ve taşkınlarla ilgili yürürlükte olan mevcut mevzuatlar incelenmiş ve ABD, İtalya, Japonya ve Kanada gibi farklı dünya ülkelerine ait yönetmelik ve kanunlarla karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde, ülkemizdeki sel ve taşkınlarla ilgili yasal düzenlemelerin bir bütün içinde olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, ülkemizde bulunan mevcut mevzuatta da sel ve taşkınlarla ilgili yasal bir bütünlüğün bulunmadığı görülmüştür.

Ülkemizde sel ve taşkınlar konusunda ciddi ve ileriye yönelik yatırımlar bulunmakla birlikte, ilk kez 2013 yılında taşkın yönetim planlarının hazırlanmasına başlanmış ve 2021 yılında da tüm Türkiye için tamamlanması planlanmıştır. Ülkemizde sel ve taşkınlardan korunmak amacıyla birçok tesisler yapılmakta ancak, sel ve taşkınlarla ilgili alt mevzuata yer alan bazı maddelerin kanun düzeyine çıkarılması gerekmektedir. Bununla birlikte, yapılan çalışmaların verimli ve yerinde olması amacıyla kurumlar arasındaki görev ve yetki karmaşasının bulunduğu kanun maddelerinde düzenlemeler yapılmalıdır. Özellikle imar yasasının uygulamaya konulmasıyla birlikte konu ile ilgili her türlü plan, strateji ve projenin hazırlanması ve tatbik edilmesinde sel ve taşkın riski ile birlikte yönetim planları da dikkate alınmalı ve bu durum kanun düzeyinde uygulanmalıdır. Gerçekleştirilen bu çalışmalar sonucunda, Türkiye'de sel ve taşkınlarla koordineli ve aktif bir şekilde mücadele edilebilmesi, oluşturacağı zararların minimum seviyeye indirgenmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması ve ilgili yasal düzenlemelerin tek bir çatı altında olması amacıyla "Sel ve Taşkın Kanununa" ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular ve tespit edilen aksaklıklar neticesinde, mevzuat bazında ortaya konulması aşamasında aşağıdaki öngörüler yapılabilir;

- ✓ Ülkemizdeki afet gerçeği karşısında herhangi bir afet politikası veya uygulaması, zarar azaltma kapsamı dışında bağımsız olarak düşünülmemeli ve toplumsal yaşamın her etkinliğinde afet ve zarar azaltmanın önemine değinilmelidir.
- ✓ Dünyada ve ülkemizde zarar azaltma çalışmalarının birincil basamağı olarak belirtilen afet tehlike haritalarının hazırlanması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

- ✓ Dere yataklarına yapılan müdahaleler kaldırılmalı ve amacı dışında kullanımların önüne geçilmelidir.
- ✓ Dere yatakları dolgu yapılarak karayoluna dönüştürülmemelidir.
- ✓ Doğal drenaj içinde her türlü yapılaşmadan ve su akışını engelleyecek uygulamalardan kaçınılmalıdır.
- ✓ Dere ve nehir yataklarının deniz ile bağlantı noktalarının uzaklıkları azaltılmalı ve uygun eğim açısı verilmelidir.
- ✓ Sel ve taşkın bölgelerinde bulunan yerleşim yerlerinin ve tarım arazilerinin sigortalama işlemleri yapılmalıdır.
- ✓ Sel ve taşkın yatakları yerleşim yerlerine açılmamalıdır.
- ✓ İnşa edilecek olan yapılar, sel ve taşkınlara karşı belli bir duyarlılığı uzun yıllar koruyacak şekilde planlanmalı, yapı kalitesini ve kentsel imar düzenini rasyonelleştirici önlemler alınmalıdır.
- ✓ Sel ve taşkınların yaşandıkları bölgelere erken uyarı sistemlerinin kurulması ve tehlike anında halkı uyarması için uygun yerlere hoparlörlerin bağlanması gerekmektedir.

Dolayısıyla, ülkemizin sosyal ve ekonomik yapısı sürekli olarak değiştiği için sel ve taşkın yönetiminin, sel ve taşkın afetlerinin öncesinde, sırasında ve sonrasında doğru ve eksiksiz yapılacak uygulamaların önemi giderek artmaktadır. Bilhassa sel ve taşkınlar sonucu ortaya çıkabilecek hasar ve kayıpların önlenmesinde ve azaltılmasında, sel ve taşkınlara karşı korunabilecek yapılarının arazi koşullarını uygun ve ekonomik olarak tasarlanmasında, yaşam alanlarının tasarlanması ve planlanması gibi önemli stratejilerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında akarsu yataklarının sel ve taşkın gibi afet profillerinin çıkarılmasının önemi oldukça fazladır. Sonuç olarak, sel ve taşkın afetleriyle ilişkili olarak ülkemizdeki hassas ve birincil önem taşıyan bölgelere gerekli önceliklerin verilmesi, güncel ve son teknolojik sistemler kullanılarak gereken önlemlerin hızlı ve doğru bir şekilde alınması, sel ve taşkın riskinin, hasar ve kayıplarının en aza indirilmesi ve en önemlisi de alınacak bu ve buna benzer tedbirlerin taviz verilmeden uygulanması gerekmektedir.

Kaynakça

18132 sayılı Çevre Kanunu.

27261 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

644 numaralı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

8592 sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

18749 sayılı İmar Kanunu.

20495 sayılı Kıyı Kanunu.

645 numaralı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

26724 sayılı Kum, Çakıl ve Benzeri Maddelerin Alınması, İşletilmesi ve Kontrolü Yönetmeliği.

28444 sayılı Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik.

15987 sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun.

EC/60, (2007), Avrupa Birliği Taşkın Direktifi.

Ergünay, O. (2002). *Afete Hazırlık ve Afet Yönetimi Raporu*. Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü Afet Operasyon Merkezi, Ankara.

FEMA (2018). 1968 Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Sel Sigortası Yasası. <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/20384>, (01.26.2018).

FEMA (2018). 1973 Amerika Birleşik Devletleri Taşkın Sigortası Koruma Kanunu. <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/20384>, (01.26.2018).

FEMA (2018). 1994 Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Sel Sigortası Reform Yasası. <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/20387>, (01.26.2018).

- FEMA (2018). 2004 Amerika Birleşik Devletleri Sel Sigortası Reform Yasası. <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/20381>, (01.26.2018).
- FEMA (2018). 2012 Amerika Birleşik Devletleri Biggert-Waters Taşkın Sigortası Reform Yasası. <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/31873> ve <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/31946>, (01.26.2018).
- FEMA (2018). 2014 Amerika Birleşik Devletleri Konsolide Tahsisat Yasası ve Ulusal Sel Sigortası Programı. <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/90829>, (01.26.2018).
- FEMA (2018). 2014 Amerika Birleşik Devletleri Ev Sahibi Taşkın Sigortası Ekonomikliği Yasası. <https://www.fema.gov/media-library/assets/documents/90829>, (01.26.2018).
- Foley, D. & McKenzie, G.D. & Utgarol R.O. (1993). *Investigations in Environmental Geology*, Newyork: Mcmillan Publishing Company, 866 Third Avenue.
- Güler, E. (2012). *Afet Yönetimi: Cumhuriyet dönemi Afet Yönetimi Mevzuatı ve Uygulaması*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hürriyet Gazetesi (2010). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rize-de-de-sel-felaketi-12-olu-15647332>, (12.02.2019).
- Kadioğlu, Y. & Bağcı, H. R. & Yılmaz, C. (2017). Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağındaki Doğal Afetlere Bir Örnek: 21 Eylül 2016 Tarihli Beşikdüzü Seli ve Heyelanları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 36, 232-242.
- Karaaslan, A. (2015). Amerika Birleşik Devletlerinde Afet Yönetimi ile Türkiye'deki Afet Yönetiminin Karşılaştırılması. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kaynar, İ. S. (2017). Ankara'nın 11 Eylül 1957 Sel Felaketi ve Siyasi Gündemi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 197-224.
- Korkanç, S. Y. & Korkanç, M. (2006). Sel ve Taşkınların İnsan Hayatı Üzerindeki Etkileri. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 8(9), 42-50.
- Lundgren, L. (1986). *Environmental Geology*. Prentice-Hall Englewood Cliffs, New Jersey 07632, USA.
- Öner, Z. S. (2010). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Niğde Örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Özcan, S. (2016). Taşkın İle İlgili Mevzuatın Değerlendirilmesi ve Yasal Boşluk Analizi Yapılması. Yayımlanmış Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Özden, A. T. & Özmen, B. (2013). *Afet yönetiminde yeniden yapılanma: FEMA-ABD ve AFAD TÜRKİYE karşılaştırması*. 66.Türkiye Jeoloji Kurultayı, 1-5 Nisan, Ankara, Türkiye.
- Özmen, M. T. (2015). Sel-Taşkın Türkiye ve Antalya, ISBN: 978-605-9156-33-2, 114 sayfa, Antalya.
- Topdağ, B. (2003). Sivas ili dolayının sel ve taşkınlar açısından incelenmesi ve alınması gereken önlemler. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Uzuntaş, Ö. & Doğan, G. & Yücel, H. & Öztürk, S. (2018). Sel ve Taşkın Afetlerine Hazırlıklı Olma ve Yerel Düzeyde Yanıt Verebilme Stratejileri: Beşikdüzü İlçesi Örneği. 1. Uluslararası Afet Yönetimi Kongresi, 22-24 Ekim, Gümüşhane, Türkiye.
- Üneri, D. (2010). Antropojenik süreçlerin kontrolünde Ayamama Deresi'inde meydana gelen sel ve taşkınların coğrafi özellikleri. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Warfield, C. (2018). *The Disaster Management Cycle*. http://www.gdrc.org/uem/disasters/1-dm_cycle.html, (09.10.2018).
- Yahşi, A. S. (2007). Afet yönetimi ve Bandırma örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

6306 Sayılı Kanun Kapsamında Düzenlenen Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmeleri

Construction Contracts in Return for The Land Share Which is Drawn Under Act No. 6306

Öz

6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun bireylerin temel hak ve hürriyetlerine ağır sınırlamalar getirmekle birlikte maliki olduğu yapıyı yenilemek isteyen yapı malikleri için önemli maddi destekler de sağlamaktadır. Arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalayarak yapısını yenilemek isteyen bir yapı sahibinin kanunun öngördüğü desteklerden de faydalanarak kendi tercih ettiği bir yüklenici ile yapısının yenilenmesini sağlaması mümkündür. Bunun için öncelikle yapının riskli olduğunun tespit edilmesi, ardından yıktırılması ve taşınmazın tapu sicilinde arsa haline gelmesi gerekir. Bu aşamada arsa paylarının doğru bir şekilde arsa sahiplerine tahsis edilmesi önemlidir. Çünkü arsa sahipleri arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanıp imzalanmayacağına arsa payı oranların göre karar vereceklerdir. Kanun kapsamındaki yükümlülüklerini, süreleri, karar alınması için gereken asgari çoğunlukları bilmeyen yapı sahiplerinin yıkım sonrası arsa paylarını kamulaştırılması derecesine varan olumsuz sonuçlarla karşılaşması olasıdır

Abstract

Transformation of Areas Under the Disaster Risk Act No.6306 provides noticeable financial aids to the building owners who wants to renew their buildings, even if it restricts severely the fundamental rights and freedom of individuals. It is possible for a building owner who wants to make a construction contract in return for the land share with a contractor that is chosen by building owner himself/herself, to utilize the aids which is provided under this Act. For this purpose, first it should be confirmed that is the building has a risk, after that building should be demolished and turn into land on the title deed. At this stage it is important to assign land share to land owners correctly. Because the land owners will decide whether a construction contract in return for landshare is going to be drawn or not with the majority of their land shares. If building owners are not aware of the obligations, legal periods, majority rules that they should conform with according to provisions of this act, it is likely for them to encounter with negative outcomes to the degree of losing their land share as the result of expropriation by state.

Giriş

Ülkemizde 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara depremi mevcut yapıların taşıdığı riski acı bir biçimde ortaya çıkarmıştır. Resmi raporlara göre 17.480 kişinin öldüğü, 23.781 kişinin yaralandığı, 285.211 konut ve 42.902 işyerinin hasar gördüğü ve resmi olmayan kaynaklarda ise 50.000 kişinin öldüğü ve 100.000 kişinin yaralandığı ifade edilen bu afetten sonra dayanıklı ve güvenli yapılara ne denli ihtiyaç duyulduğu idrak edilmiştir. Bu amaçla ilk önce 2001 yılında 4708 sayılı Yapı Denetim Kanunu ve ardından 16 Mayıs 2012 tarihinde kentsel dönüşüm uygulamalarına zemin oluşturan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir(Kara, 2016:149-150).

Kentsel dönüşüm uygulamalarına dair temel yasal düzenlemelerin yer aldığı 6306 sayılı Kanun'da yapı maliklerine, yapıların kentsel dönüşüm kapsamına alınarak yıktırılması öncesinde ve yıkılıp yeniden değerlendirilene kadarki aşamada pek çok hak tanınmış, sorumluluk yüklenmiş ve böylelikle yapı malikleri sürecin esas yöneticisi haline getirilmiştir. Ancak kentsel dönüşüm sürecinin kamu hukuku ağırlıklı yapısı nedeni ile yapı maliklerinin kendiliğinden harekete geçmemeleri, idarece verilen veya yapıdaki diğer maliklerin belli çoğunluğu sağlayarak aldıkları kararlara katılmamaları durumunda rızalarına muhalif olarak da sürecin ilerlemesi söz konusu

Ayşe Usta Bayrakçı
Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi,
ayseusta9215@gmail.com

Article Type / Makale Türü
Review / Derleme

Anahtar Kelimeler
Arsa payı, kentsel dönüşüm

Keywords
Land Share, urban transformation

Submitted: 26 / 05 / 2019
Revised: 12 / 06 / 2019
Accepted: 26 / 06 / 2019

olabilmektedir. Yapı maliklerinin süreci azami derecede kendi kontrolleri altında yürütebilmeleri, arzu etmedikleri sonuçların ortaya çıkma ihtimalini en aza indirgeyebilmeleri, yıkım sonrası kendi belirledikleri bir yüklenici ile anlaşmak suretiyle arsayı, arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalayarak değerlendirebilmeleri için 6306 Sayılı Kanun ve Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde yer alan hükümleri en azından kendi hak ve sorumluluklarına bakan yönü ile tanınması ve kavraması gerekmektedir.

1. Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Amaçları

Kentsel dönüşümün çıkış noktası afet ve yıkım nedeni ile yaşanan sıkıntılar ve yapılan yasal düzenlemelerin temel olarak ele aldığı konular da afetle yıkım tehlikesi altında olan riskli alan ve yapılardır. Ancak kentsel dönüşümün tek amacı riskli alan ve yapılarda güvenli kentselleşmenin sağlanması değildir. Bunun yanı sıra;

-Kente sosyal ekonomik ya da fiziksel açılardan çöküntü alanların, çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılarak canlandırılması(yeniden canlandırma amacı)

-Kentten sağlıklı ve tekili biçimde geliştirilmesi, bu niteliğini kaybeden kentler bakımından ise yeniden sağlıklı hale getirilmesi (sağlıklılaştırma amacı)

-Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş muhitlerde sosyal yapının ıslahını sağlayacak dönüşüm faaliyetlerinin yapılması(soylulaştırma amacı)

-Kentsel yaşam kalitesi ve toplumda yaşam tatmininin artırılması

-Deformasyonun başladığı ancak henüz özgün niteliğini kaybetmemiş kent bölümlerinin eski durumuna kavuşturulması(eski duruma getirme amacı)

gibi pek çok amacı bulunmaktadır. (Köktürk, 2008: 302; Çolak 2013: 14; Öngören &Çolak, 2014: 14-15). Fakat bu amaçların tümü için mülkiyet hakkına ağır kısıtlamalar getiren ve bu nedenle Anayasa'ya aykırılığı sık sık gündeme gelen müdahalelerde (Demirkol &Bereket Baş, 2013:49-50) bulunmak her zaman mümkün olmamaktadır.

Örneğin 6306 sayılı kanunun değişiklik öncesi metninde yer alan; "Bu kanunun uygulanması için belirlenen alanların sınırları içinde olup riskli yapılar dışında kalan diğer yapılardan uygulama bütünlüğü bakımından Bakanlıkça gerekli görülenler de bu kanun hükmüne tabi olur." ibaresi ana muhalefet partisinin açtığı iptal davası neticesinde Anayasa Mahkemesi'nin 27.02.2014 tarih ve 2012/87 E. Ve 2014/41 K. sayılı kararı ile iptal edilmiştir. İptal gerekçesinde şu ifadeler yer verilmiştir:

"Kanun'un genel amacı afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemedir. Dava konusu kural ise bu genel amaç doğrultusunda yapılacak uygulamalarda "uygulama bütünlüğü"nü sağlamak için getirilmiştir. Bunda meşru bir kamu yararı olduğu konusunda tereddüt bulunmamaktadır.

Bununla birlikte kanunla getirilen bu sınırlamanın, kamu yararı amacı taşıması dışında, kamunun yararı ile bireylerin temel hakları arasında kurulması gereken adil dengeyi bozmaması, ölçülü olması da gerekir. Dava konusu kuralla, "riskli olmayan yapılar" hakkında yapılacak uygulamalara ilişkin özel bir düzenleme öngörülmemiş, riskli yapılara ilişkin kurallara atıf yapılmıştır. Ancak anılan kurallar, yapıların riskli olması dikkate alınarak düzenlenmiş, kamu yararı ile bireylerin hakları arasında buna uygun denge oluşturulmaya çalışılmıştır. Menfaatler dengesi bu şekilde oluşturulan kuralların riskli olmayan yapılara uygulanması, Anayasa'nın 13. maddesinde temel hakların sınırlandırılmasının ölçütleri arasında yer verilen "ölçülülük" ilkesine aykırılık oluşturmakta ve kamu yararı ile riskli olmayan yapı sahiplerinin hakları arasında kurulması gereken dengeyi bozmaktadır.

Açıklanan nedenlerle dava konusu kural, Anayasa'nın 13. ve 35. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir."

Dava öncesinde de söz konusu madde risk taşımayan yapılarda oturan kişilerin Anayasal düzende korunmakta olan barınma haklarını, konut dokunulmazlığını ve en önemlisi mülkiyet hakkını belirsizlik taşıyan "uygulama bütünlüğü" kavramından hareketle ortadan kaldırılabileceğinden dolayı eleştirilmekte idi (Demirkol &Bereket Baş, 2013: 49-50) Ayrıca bu

ibarenin kentsel dönüşüm uygulamasını eskiyen ve çöküntü hale gelen alanların yeniden canlandırılması amacıyla uzaklaştırdığı, bu nitelikleri taşımayan alanların da kentsel dönüşüm kapsamına alınmasına yol açtığı belirtilmekteydi (Demirkol & Bereket Baş, 2013: 41)

Söz konusu madde “değerleme çalışmalarında yapının riskli olmadığına gözetilmesi” şartı getirilerek tekrar yürürlüğe konmuş ancak herhangi bir riski bulunmayan sağlam yapılar için uygulama bütünlüğü bakımından 6306 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması durumunda maliklerin zararının tamamen karşılanması gerekeceği, taşınmazın değer tespitinde yapının riskli olmadığına gözetilmesi sureti ile menfaatin dengelenemeyeceğine hükmedilerek Anayasa Mahkemesi tarafından tekrar iptal edilmiştir (Anayasa Mahkemesi, E: 2016/133, K: 2017/155 T: 15.11.2017).

Dolayısıyla kentsel dönüşümün tüm amaçları bakımından 6306 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Kanunun uygulanabileceği yerler temel olarak riskli alan ve yapılar ile rezerv yapı alanlarıdır.(6306 S.K. m.1,2/c)

Her ne kadar mevcut yasanın çizdiği çerçeve ve Anayasa Mahkemesi Kararları ile ortaya çıkan somut durum itibari ile kentsel dönüşüm yalnızca; “ tabi afet tehlikesine maruz kalan alanlar ile jeolojik yönden zemini inşaata elverişli olmayan sahalar üzerinde tehlikeler göz önünde bulundurulmaksızın oluşturulmuş çarpık yapılaşmanın tasfiyesi, yenilenmesi ve mümkünse iyileştirilmesi” (Pakel, 2013: 275) olarak uygulanmakta ise de genel kentsel dönüşüm amaçları göz önünde bulundurulurak; “Kamu girişimi ya da yardımıyla yoksul komşulukların temizlenmesi, yapıların iyileştirilmesi, korunması, daha iyi barınma, çalışma ve dinlenme koşulları ile kamu yapıları sağlanması amacıyla yerel tasar ve izlenceler uyarınca, kentleri ve kent özerklerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişen koşullarına daha iyi çevre verebilecek duruma getirme” olarak tanımlanmaktadır (Yasin, 2005: 105; Ünal & Duyguluer & Bolat, 1998: 103; Sütçü, 2014: 21).

2. Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Kapsamında Sağlanan Destekler

Kentsel dönüşüm süreci kamu hukukunun hâkim olduğu bir süreç niteliği taşıdığından özel mülkiyet sahiplerinin haklarını tehdit eden bazı dezavantajlı yönere sahiptir. Ancak bu durum kentsel dönüşüm kapsamında yapıların yenilenmesinin yapı maliklerinin menfaatine olamayacağını göstermez. Yapıların yenilemesi amacıyla yönelik inşaat faaliyetlerinin 6306 Sayılı Kanun kapsamında gerçekleştirmesinin bazı önemli avantajları da bulunmaktadır.

2.1. Vergi ve Harç Muafiyeti

Kentsel Dönüşüm Kanunu çerçevesinde yapılacak inşaat faaliyetleri sözleşme, devir ve teciller ile uygulamaların noter harcı, tapu harcı, belediyelerce alınan harçlar, damga vergisi, veraset ve intikal vergisi, döner sermaye ücreti ve diğer ücretlerden; kullanılan krediler sebebi ile lehe alınacak paraların vergi ve sigorta muameleleri vergisinden muaf tutulmuştur (m.7/9) (Sütçü, 2014:25-26).

Riskli alan olarak ilan edilen yerlerde daha önce yapı maliki olan kişiler sürecin devamını idareye bırakmak yerine tevhit, ifraz, terk, tescil, kat irtifakı ve kat mülkiyeti tesisi (6306 sayılı Kanun m.6/1) gibi uygulama işlemlerini kendileri yapmak isterlerse riskli alanlardaki yapıların mevcut alanları için daha önce kendilerinden alınan harç ve ücretler haricinde sadece yapı alanında artış sağlamışlarsa bu artışlar için harç ve ücret farkı öderler (Oy & Nazik, 2014: 126).

2.2. Konut veya İşyeri Tahsisi

Konut hakkı Anayasa'nın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümünün 57. Maddesinde düzenlenmiştir. Maddede devletin şehir özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek konut ihtiyacını karşılamakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir. Kentsel dönüşüm çerçevesinde idari işlem niteliğindeki riskli alan ve riskli yapı ilanı ile yıkım kararları neticesinde kişilerin konut hakkı zedelenmektedir. İdari bir karar nedeni ile vatandaşların yaşadığı mağduriyetin giderilmesi için devletin bir takım tedbirler alması gerekir.

Bu amaçla 6306 Sayılı Kanunda riskli yapıların malikleri ile anlaşma yoluna gidilerek tahliye edilmesi halinde yapı maliklerine, kiracılara ya da yapıda ikamet etmek şartı ile sınırlı aynı hak sahiplerine ya da gerekli görülüyorsa yapıyı kullanmakta olan diğer kişilere geçici konut veya işyeri tahsis edilebileceği hüküm altına alınmıştır. (6306 Sayılı Kanun, m.5/1 2. cümle, 5/2-1.cümle)

Ancak devlet riskli alanda yer alması ya da riskli yapı niteliğine sahip olması nedeni ile yıkımı gerçekleştirilecek olan tüm yapıların malikleri, kiracı ve sınırlı aynı hak sahiplerine geçici konut veya iş yeri tahsis etmemektedir.

Öncelikle 6306 sayılı Kanun'un 5. maddesinde yardımın yapılabileceği kişiler idare ile anlaşmaya varmış olanlarla sınırlandırılmıştır. Zorla tahliye ettirilen yapıların maliklerine, kiracılarına ve yapı üzerinde sınırlı aynı hak sahibi olan diğer kişilere yardım yapılması öngörülmemiştir (Demirkol & Bereket Baş, 2013: 48). Bu husus 2014 yılında Anayasa Mahkemesi'ne taşınmışsa da Anayasa Mahkemesi idare ile "anlaşan" ve "anlaşmayan" kişilerin hukuksal durumlarının farklı olduğunu dolayısı ile sadece idare ile anlaşma yolu ile tahliye edilen yapıların malik, kiracı ve üzerinde sınırlı aynı hak sahibi kişilere bu hakkın tanınmasının Anayasa'nın 10. Maddesindeki eşitlik ilkesine aykırı olmadığını belirtmiştir (Anayasa Mahkemesi, E:2012/87, K:2014/41, T:27.02.2014).

Bunun yanı sıra devletin konut hakkına ilişkin olarak herkese yardım etme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Anayasa'nın 65.maddesinde;

"Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir." denilmektedir. Dolayısıyla konut ve işyeri sağlanması yardımı ancak idarenin mali kaynakları ölçüsünde ve kişiler arasında öncelik durumu gözetilerek tanınacak olan bir haktır.

Uygulamada öncelikle taşınmaz maliklerine konut ve işyeri verilmekte, verilebilecek fazladan konut bulunması halinde diğer kanunda sayılan diğer kişilere bu hak tanınmaktadır (Oy & Nazik, 2014: 125). Uygulama Yönetmeliği'nin 14. maddesinde belirtilen yapılarda kiracı veya sınırlı aynı hak sahibi olarak, en az bir yıldır ikamet edenler veya işyeri işletenler ile Kanun uyarınca taşınmazları kamulaştırılanlara bu konut veya işyerlerinden verilmek üzere sözleşme yapılabileceği ve konut veya işyeri talebinde bulunan diğer kişilerin sayısının verilebilecek konut veya işyeri sayısından fazla olması halinde ise kimlere bu hakkın tanınacağına noter huzurunda gerçekleştirilecek kura ile belirleneceği belirtilmiştir.

2.3. Kira Yardımı

6306 sayılı Kanun'un 5. maddesinde konut veya işyeri tahsisi yerine hak sahibi kişilere kira yardımı yapılabileceği de belirtilmiştir. Ancak bu kişilere konut veya işyeri tahsisi yapılması esas olup mümkün olmaması halinde kira yardımı yapılacaktır. Tahliye ettirilen yapının inşaat halinde bir yapı olması halinde ise kira yardımı ancak inşaat halindeki yapıda ikamet eden malik, kiracı veya sınırlı aynı hak sahibi kişiye yapılabilecektir. (Uygulama Yönetmeliği m.16/1)

Yapılacak olan kira yardımı riskli yapı maliklerine 18 ayı, riskli alan ve rezerv alanlarda yer alan yapıların maliklerine 36 ayı geçmemek üzere Bakanlık tarafından belirlenecek ve her yıl TÜFE oranında güncellenen tutarda yapılır.(Uygulama Yönetmeliği, m.16/1) Sınırlı aynı hak sahipleri ve iş yeri işletenlere aylık kira yardımı tutarının beş katına kadar, kiracılara ise iki katına kadar bir kere mahsus olmak üzere ve tek seferde ödeme yapılabilir. (Uygulama Yönetmeliği, m.16/3)

Bakanlık tarafından kira yardım tutarı illere göre farklı miktarlarda belirlenmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın resmi internet sitesinden ilan edilen rakamlara göre 2019 yılı için asgari kira yardımı tutarı 715 TL, azami yardım tutarı 1150 TL'dir. İllere göre yapılacak kira yardımı bedeli belirlenirken o ildeki kira bedelinin yüksekliği dikkate alınmıştır. Örneğin İstanbul, Ankara ve İzmir'de maliklere yapılacak aylık kira yardımı 1150 TL, kiracılara tek seferde yapılacak olan kira yardımı 2300 TL ve sınırlı aynı hak sahiplerine tek seferde yapılacak olan kira yardımı 5750 TL iken; Artvin, Kırşehir ve Bayburt'ta maliklere yapılacak aylık kira yardımı 750 TL, Aydın, Denizli ve Erzurum'da 995 TL, Adana, Bursa ve Konya'da 1085 TL ve yine bu illerde kiracılara tek seferde yapılacak ödeme maliklere yapılacak aylık ödemenin iki katı, sınırlı aynı hak sahiplerine yapılacak ödeme maliklere yapılacak aylık ödemenin beş katı olarak belirlenmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019 Yılı Kira Yardımları ve Uygulamaları).

Kendilerine malikler gibi aylık kira yardımı yapılmayan ve maliklere konut sağlandıktan sonra artan konut bulunmadığı gerekçesi ile konut veya işyeri tahsis edilmeyen kiracıların konut veya işyerlerini tahliye etmekte direnmeleri olasıdır. Ancak kiracıların bu hususta yasal bir hakkı bulunmadığı gibi fiili olarak imkânı da bulunmamaktadır. Kira kontratı sona ermeden riskli alan

veya riskli yapı tespiti yapılmış olması halinde kira kontratı mücbir sebep nedeni ile sona ermektedir. Kiracı bu hususta malikten herhangi bir talepte bulunamaz, riskli yapı veya riskli alan kararına itiraz edemez. Tahliyeye yanaşmayan kiracı binada kolluk güçleri tarafından zorla çıkarılır (İlgezdi, 2014: 34).

2.4. Kredi ve Faiz Desteği

Kanun'un 6. Maddesinin 3. Fıkrasına göre anlaşma ile tahliye edilen, yıktırılan veya kamulaştırılan yapıların maliklerine ve malik olmasalar bile bu yapılarda kiracı veya sınırlı aynı hak sahibi olarak en az bir yıldır ikamet ettiği veya bunlarda işyeri bulunduğu tespit edilenlere konut, işyeri, arsa veya dönüşüm projeleri özel hesabından kredi verilebileceği belirtilmiştir. Maddenin devamında; "Bunlardan konutunu ve işyerini kendi imkânları ile yapmak veya edinmek isteyenlere de kredi verilebilir." denilmiş olması kendi imkânları ile konut veya işyeri yaptırmaları ya da edinmeleri dışındaki amaçlarla da bu kişilere kredi sağlanabileceğini göstermektedir. Örneğin Kanun'un 3. maddesinde riskli yapı tespiti için tespit kredisi, 5. maddesinin 2. fıkrasında riskli olduğu tespit edilen yapıların yıktırılması ve enkazın kaldırılması için yıkım kredisi verilebileceği öngörülmüştür (İlgezdi, 2014: 38). Ayrıca yıkılması yerine güçlendirilmesine karar verilen yapılar için de dönüşüm projeleri özel hesabından güçlendirme kredisi verilebilmektedir.(6306 sayılı Kanun m.6/8) Ancak dönüşüm projeleri özel hesabından verilmesi öngörülen kredinin temel amacı kişilerin konut ve işyerlerini kendi imkânları ile yapmaları veya edinmelerinin sağlanmasıdır (Oy & Nazik, 2014: 121; İlgezdi, 2014: 38-39).

Kanun kapsamında özel hesaptan kendilerine kredi desteği verilebileceği öngörülen kişilerin bankalardan kredi kullanması durumunda Dönüşüm Projeleri Özel Hesabından karşılanmak üzere faiz desteği verilebilir. Faiz desteği verilebilmesi için tahliye tarihinden itibaren en geç bir yıl içinde kredi almak üzere Bakanlıkla protokol imzalamış bankalara başvurulmuş olması gerekir.(Uygulama Yönetmeliği m.16/6)

Dikkat edilmesi gereken husus faiz desteğinin dönüşüm projeleri özel hesabından kredi kullanan kişilere değil böyle bir hakkı bulunmasına rağmen Bakanlıkla protokol imzalamış bankalardan kredi kullanan kişilere sağlanacak olmasıdır. Dönüşüm projeleri özel hesabından kredi kullanan kişilerin geri ödeme koşulları zaten piyasa koşullarına kıyasla oldukça avantajlıdır. Uygulanacak güncelleme oranları konutların brüt inşaat alanları dikkate alınarak %0 ile %20 arasında belirlenmektedir (Oy & Nazik, 2014: 121-122).

Ayrıca bir kişinin faiz desteği ve kira yardımından aynı anda yararlanması da mümkün değildir. Kişiler bu iki yardımdan ancak birinden yararlanabilir. (Uygulama Yönetmeliği, m.16/7)

Ancak her arsa veya yapı malikinin bu avantajlardan faydalanabilmek amacı ile taşınmazını kentsel dönüşüm kapsamına aldırma imkânı bulunmamaktadır. Bunun için ileride detaylı olarak değineceğimiz üzere riskli alan veya yapı tespitinin yapılmış olması, arsa sahiplerinin oy çoğunluğunun sağlanması, yıkım kararı alınması vb. birçok şartın daha sağlanması gerekmektedir.

Ayrıca Kanun'da ödeme, yardım ve faiz desteklerine ilişkin olarak "verilebilir", "yapılabilir" şeklinde ifadeler kullanılmış olması, gerekli şartları sağlayan kişilere desteklerin sağlanıp sağlanmayacağı hususunda idarenin takdir yetkisinin bulunduğunu ve inşaatın Kentsel Dönüşüm Kanunu kapsamında yapılmasına rağmen beklenen desteğin gerçekleşmeme ihtimalinin mevcut olduğunu göstermektedir. Bu durum hukuk devleti ilkesinin gereği olan kuralların öngörülebilirliği ve belirliliği ilkeleri ile aynı durumda olan kişilere farklı muamele imkânı tanıdığından eşitlik ilkesine aykırı olduğu yönünde eleştirilmektedir (Demirkol & Bereket Baş, 2013: 48-49).

Söz konusu belirsizliğe sahip ifadelerden birini ihtiva eden 5. maddesi bu gerekçe ile 2014 yılında Anayasa Mahkemesi'ne taşınmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi; "Diğer taraftan Kanun'un genel gerekçesinde belirtildiği üzere uygulamaların öncelikle gönüllülük esasına göre yapılmasını temin etmek ve bu amaçla ilgili kurum ve kuruluşlar ile hak sahipleri arasında anlaşma yapılmasını kolaylaştırmak için geçici konut veya işyeri tahsisi ya da kira yardımı yapılabilmesine imkân tanınmıştır. İşin doğası gereği yardım yapılıp yapılmayacağı veya yapılacak yardımların niteliği, varılacak anlaşmanın şartlarına ve ilgili kişilerin ihtiyaç durumuna bağlı olarak değişebilecektir. Devletin, varılacak anlaşmanın şartlarını ve ilgililerin ihtiyaç durumunu dikkate almadan herkese yardım yapma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kuralda "yapılabilir" ibaresine yer

verilerek, ilgili kurum ve kuruluşlara Kanun'da belirtilen sınırlar dâhilinde takdir yetkisi tanınmasının, belirsizlik oluşturduğu ve yürütmeye asli düzenleme yetkisinin devri anlamına geldiği söylenemez." diyerek talebi reddetmiştir (Anayasa Mahkemesi, E:2012/87, K:2014/41, T:27.02.2014).

Anayasa Mahkemesi burada idarenin kişilerin ihtiyaç durumunu değerlendirerek takdir yetkisini kullanacağını, ifadenin belirsizlik oluşturmadığını belirtmiştir. Gerçekten de idarenin takdir yetkisi mutlak ve sınırsız olmayıp eşitlik ilkesine, kamu yararı ve hizmet gereklerine uygun, gerekçeli olarak kullanılıp kullanılmadığı yargı denetimine tabidir (Tetik, 2017: 261-263). Bu nedenle kanunda idareye takdir yetkisi tanın her alanda eşitlik ilkesine aykırılıktan ve uygulamada belirsizliğe neden olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Ancak en azından kira, kredi ve faiz desteği gibi yardımlarda idare ile anlaşma yoluna gitmiş aynı hukuksal durumdaki kişiler için yardımın "yapılacağı" ya da bu kişilerden önceden belirlenip ilan edilecek objektif kriterleri (mali durum, evde bakılmakla yükümlü olunan kişi sayısı, başka bir konutun daha bulunup bulunmadığı vs.) sağlayan kişilere yardım yapılacağına ifade edilmiş olması hukuki belirlilik ve eşitlik ilkesine daha uygun düşerdi kanaatindeyiz.

3. Riskli Alan ve Riskli Yapı Tespiti

Kentsel dönüşüm riskli alan veya riskli yapının tespiti ile başlar (Kara,2016: 151). Riskli alan yasada "Zemin yapısı ve üzerindeki yapılaşma sebebi ile can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan, Cumhurbaşkanınca kararlaştırılan alan" olarak tanımlanmıştır (6306 S.K. m.2/c). Tanımdan yola çıkarak riskli alanın sadece "zemin yapısı"nın afete yol açması koşulu dışında üzerindeki yapılaşmanın gereği can ve mal kaybına yol açacağı varsayılan alanları da kapsadığını ifade edebiliriz (Özkaya Özlüer, 2018: 255).

Riskli yapı ise; "Riskli alan içinde veya dışında olup ekonomik ömrünü tamamlamış olan ya da yıkılma veya ağır hasar görme riski taşıdığı ilmî ve teknik verilere dayanılarak tespit edilen yapı"yı ifade etmektedir.(6306 S.K. m.2/d)

Riskli alanın tespitinin yapılmasında arsa/yapı sahiplerinin etkili olma olasılığı düşüktür. Çünkü riskli alan tespiti bizzat Cumhurbaşkanlığınca idari bir karar neticesinde gerçekleşmekte, bunun için Kanun'da yapı maliklerine tanınmış idareyi zorlayıcı nitelikte bir başvuru imkânı bulunmamaktadır. 6704 sayılı Kanun'un 25. Maddesi ile 6306 sayılı Kanuna eklenen Ek-1. maddede ve Uygulama Yönetmeliğinin ilgili maddelerinde belirtilen şartlara haiz olan alanların riskli alan olarak ilan edilmesi idarenin takdirindedir. Söz konusu kriterleri taşıyan alanlardaki yapı sahiplerine riskli alan ilanı bakımından idareyi zorlayıcı bir tedbir uygulama imkânı ya da başvuru yolu tanımamışsa da, idarenin alanı riski yönünden değerlendirmeye alması için bu yönde talep içeren bir dilekçe göndermelerine de engel oluşturmamaktadır. Hatta idare ile gerekli diyalogun sağlanabilmesi halinde böyle bir girişimin başarıya ulaşmasının mümkün olacağı ancak bürokratik engellerle karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğu ifade edilmektedir (Sütçü, 2014: 28).

Ek-1. maddede yer alan kriterler özellikle riskli alan ilan işlemine karşı açılacak iptal davalarında riskli alan ilanı için gerekli koşulların oluşmadığının iddia edilebilmesine dayanak oluşturulması ve gerekli koşulları somutlaştırmış olması bakımından önemlidir (Sezer, 2017:227). Ek-1. maddede hangi alanların riskli alana olarak kararlaştırılabileceğine dair şu kriterlere yer verilmiştir:

"a) Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu yerlerde; planlama ya da altyapı hizmetleri yetersiz olan veya imar mevzuatına aykırı yapılaşma bulunan yahut yapı ya da altyapısı hasarlı olan alanlar,

b) Üzerindeki toplam yapı sayısının en az %65'i imar mevzuatına aykırı olan veya yapı ruhsatı alınmaksızın inşa edilmiş olmakla birlikte sonradan yapı ve iskân ruhsatı alan yapılardan oluşan alanlar, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi kamu hizmetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla, Cumhurbaşkanınca riskli alan olarak kararlaştırılabilir. Riskli alan sınırı uygulama bütünlüğü gözetilerek belirlenir."

Arsa ve yapı sahiplerinin sürece etkin olarak dâhil oldukları risk tespiti türü ise riskli yapı tespitidir. Riskli yapı işleminin başlatılıp bir karar oluşturulması öncelikle yapı maliklerinin inisiyatifine bırakılmıştır. Bir yapının riskli yapı statüsüne alınması için maliklerden birinin binanın statik raporunun alınması için yetkili kurula başvurması ve giderini karşılamak koşulu ile raporu aldıktan sonra kuruldan yapının riskli olduğu yönünde tespit yapılabilmesi için talepte bulunması gerekir (Pakel, 2014: 77).

6306 sayılı Kanun'un 3. Maddesinde; "Riskli yapıların tespiti Bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde masrafları kendine ait olmak üzere, öncelikle yapı malikleri ve kanun temsilcilikleri tarafından, Bakanlıkça lisanslandırılan kurum ve kuruluşlara yaptırılır. Bakanlık riskli yapıların tespitini süre vererek maliklerden veya kanuni temsilcilerden isteyebilir. Verilen süre içinde yaptırılmadığı takdirde tespitler Bakanlıkça veya idarece yapılır veya yaptırılır..." denilmektedir. Kanunda yapı maliklerinin risk tespitini yaptıracakları lisanslandırılmış kuruluşlar Bakanlıktan izin belgesi almış yapı denetim kuruluşları ile laboratuvar kuruluşlarıdır.(6306 sayılı Kanun m. 3/8-ç) Kanun'da geçen "Bakanlık " ibaresi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nı(6306 Sayılı Kanun m.2/1-a), "İdare" ise Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeleri, bu sınırlar dışında il özel idarelerini, büyükşehirlerde büyükşehir belediyelerini ve Bakanlık tarafından yetkilendirilmesi hâlinde büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyelerini (6306 Sayılı Kanun m.2/1-b) ifade etmektedir.

Risk tespitini yapmakla yetkili olan kuruluşların devlet kurumu değil özel kişilerce kurulan ve yönetilen kuruluşlar olması nedeni ile verecekleri raporun güvenilirliğine dair tereddütler oluşabilir. Ancak söz konusu kuruluşlar ticari faaliyet yürüten herhangi bir şirket gibi serbestçe yönetilmemekte, çok ağır sorumluluklara tabi olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Örneğin yapı denetim kuruluşları yetkililerinin yapı hasarından doğan zararlardan hukuki sorumluluğunun bulunmasının yanı sıra cezai sorumluluğu da bulunmaktadır. Yapı denetim kuruluşunun icrai veya ihmali bir davranışla görevi kötüye kullanan ortakları, yöneticileri, mimar ve mühendisleri, laboratuvar görevlileri gibi yetkilileri altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.(4708 sayılı Yapı Denetim Kanunu m.9/1) (Çolak, 2016:526)

Lisanslı kuruluşların yapının riskine dair yapacakları belirlemede "yıkılma ve ağır hasar görme" bakımından ilmi ve teknik verilere dayanacağı açıktır. Ancak ekonomik ömrünü tamamlamış olmak bakımından nasıl bir kriter belirleneceği açık değildir. Burada yapının niteliği ve somut durumda kullanılabilir olup olmadığı önem taşımaktadır. Örneğin Galata Kulesi, Kız Kulesi gibi eserler onarımlarla ekonomik ömrünü halen sürdürmekte iken beş yıl önce açılan fakat işletilmediği için kapatılmış ve kullanılmayarak terk edilmiş bir alışveriş merkezi onarıma ihtiyaç duymayacak kadar sağlam olsa dahi ekonomik ömrünü doldurmuş olabilir (Öngören & Çolak, 2015: 30)

Bakanlık ve idarece yaptırılan riskli yapı tespitlerine yapı malikleri ve kanuni temsilcileri tarafından on beş gün içinde itiraz etme hakkı tanınmıştır. İtiraz ise üniversitelerce ilgili meslek disiplini öğretim üyeleri arasından dört ve Bakanlıkça seçilmiş Bakanlıkta görevli üç kişiden oluşan teknik heyet tarafından karara bağlanır (m.3/1)

Ancak görüleceği üzere itirazı karar bağlayan kurulda hiç hukukçu bulunmadığı (Pakel, 2014: 78) gibi Kurul'un yedi üyesinden üçü Bakanlık tarafından görevlendirilmiş kişilerdir. Böyle bir durumda hem yapılacak itirazın hukuki yönünün incelenmesi güçleşmekte hem de verilecek kararın tarafsızlığı tartışılır hale gelmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin 2014 yılında verdiği iptal kararı öncesinde 6306 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 9. fıkrasında yer alan hüküm uyarınca tesis edilen idari işlemler nedeni ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu uyarınca dava açılabilmesi ancak yürütmeyi durdurma kararı verilemeyeceği şartından dolayı, itiraz sonucunda verilecek kararın idare mahkemesine götürülmesinin bir anlam ifade etmeyeceği çünkü dava devam ederken binanın idarece yıkılarak zarar telafisi imkânsız biçimde gerçekleşmiş olacağı ve böylece bireyin hak arama özgürlüğünün kaldırıldığı ifade edilmekteydi (Pakel, 2014:79; Kasapoğlu Turhan, 2013: 16-18). Fakat mevcut durumda idari yargıda yürütmeyi durma kararı talep imkânı bulunduğundan, yapı/arsa malikinin aleyhine bir tespit işlemini yargıya taşıması etkili bir yöntemdir. Yine de arsası üzerinde 6306 sayılı Kanun'un sağladığı imkânlardan faydalanarak inşaat yaptırmayı isteyen arsa malikinin, Bakanlık

tarafından risk tespiti istenmiş ise tespitin kendisi tarafından yapılmaması halinde Bakanlık tarafından yapılacağını ve bu durumda risk tespiti aleyhine ise vereceği bürokratik ve adli mücadeleyi göz önünde bulundurarak lisanslı kuruluşlardan biri ile anlaşılıp masrafı kendine ait olmak üzere risk tespiti yaptırması sürecin hızlandırılması ve arzu edilen sonucun gerçekleştirilmesi bakımından lehe olacaktır.

Riskli alan ilanına itiraz ile ilgili olarak Ek-1.maddenin 2. Fıkrasının (a) bendinde "Riskli alan kararına karşı Resmî Gazete'de yayımı tarihinden itibaren dava açılabilir. Uygulama işlemleri üzerine riskli alan kararına karşı dava açılmaz" denilmesi de söz konusu maddenin bireylerinin mahkemeye erişim hakkını nerede ise imkânsız hale getirdiği ve hak arama özgürlüğü önünde bir engel teşkil ettiği gerekçesi ile eleştirilmektedir (Bal Yalçın, 2017: 2513). Çünkü böylelikle hem ilgililere yazılı bildirim yapılmamakta ve otuz günlük dava açma süresinin(6306 S.K. m.6/9) başlangıcı olarak dava konusu işlemin öğrenme tarihini esas alan genel idari yargı kuralından sapılmakta (Bal Yalçın, 2017:2539) hem de uygulama işlemleri üzerine yargı yolu tamamen kapatılmaktadır. Uygulama işlemlerinden kasıt üzerinde yıkım ve inşaat işlemleri yapılacak taşınmazın tapu sicilinde yapılacak tevhit, ifraz, terk, tescil, kat irtifakı ve kat mülkiyeti tesisi (6306 S.K. m.6/1) gibi işlemlerdir.

Bu husus Anayasa Mahkemesi'ne hak arama hürriyetinin ihlali gerekçesi ile taşınmış ancak Anayasa Mahkemesi 15/11/2017 T. 2017/155 E. ve 2016/133 sayılı kararında:

"Bir bölgenin riskli alan olarak ilan edilmesinden sonra bu alanda jeolojik-jeoteknik-raporu, imar planları, kentsel tasarım projesi, hak sahipliği tespiti ve gayrimenkul değerlemesi, dönüşüm strateji planı gibi birçok rapor ve proje hazırlanmaktadır. Bu işlemlerin yapılması belli bir zaman aldığı gibi idarelere de mali anlamda külfet getirmektedir. Kanun koyucunun riskli alan kararlarına karşı 30 gün içinde dava açma hakkı tanıyarak riskli alan kararlarına karşı açılacak davaların bir an önce karara bağlanmasını ve riskli alanların devamlı dava tehdidi altında kalmasını önlemeyi amaçladığı anlaşılmaktadır.

İdarî işlemlerin sürekli dava tehdidi altında bulunması hukukî istikrar ve güvenlik ilkeleriyle bağdaşmaz. Ancak hukukî istikrar ve güvenlik korunurken kişilerin hak arama özgürlükleri de güvencesiz bırakılmamalıdır. Bu nedenle mahkemeye erişim hakkını sınırlayıcı düzenlemeler yapılırken hukukî istikrar ile hak arama özgürlüğü arasında makul bir dengenin gözetilmesi zorunludur.

Dava konusu kuralla, riskli alan kararlarına karşı ilgililerin dava açma hakkına yönelik sınırlama getirilmekle birlikte bu sınırlamanın ölçülü olup olmadığı hususunun 6306 Kanun'da yer alan diğer kurallarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Kanun'un 6. maddesinin (9) numaralı fıkrasında, Kanun uyarınca tesis edilen idarî işlemlere karşı tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde dava açılabilirliği belirtilmiş, ek 1. maddesinin (2) numaralı fıkrasının (a) bendinin birinci cümlesinde, riskli alan kararlarına karşı bu kararın Resmî Gazete'de yayımlandığı tarihten itibaren dava açabileceği kural altına alınmıştır. Dolayısıyla riskli alan kararlarına karşı yargı yolunun tamamen kapatılması söz konusu değildir.

Riskli alan kararlarına karşı açılacak davalarda, Resmî Gazete'de yayımı tarihinden itibaren başlayacak otuz günlük dava açma süresinin dava dilekçesinin hazırlanması ve eklerinin temin edilmesini imkânsız kılabilecek veya büyük ölçüde güçleştirecek kadar kısa olmadığı ve kuralın da riskli alan kararlarının uzun süre dava tehdidi altında kalmasını önlemeyi amaçladığı dikkate alındığında uygulama işlemi üzerine riskli alan kararına karşı dava açma hakkı tanınmaması mahkemeye erişim hakkına ölçsüz bir sınırlama getirmemektedir." diyerek talebi reddetmiştir.

4. Yıkım Kararı

6306 sayılı Kanun'un 5. Maddesinin 3.fıkrasında yer alan;

"Uygulamaya başlanmadan önce, riskli yapıların yıktırılması için, bu yapıların maliklerine altmış günden az olmamak üzere süre verilir. Bu süre içinde yapı, malik tarafından yıktırılmadığı takdirde, yapının idari makamlarca yıktırılacağı belirtilerek ve tekrar süre verilerek tebligatta bulunulur. Verilen bu süre içinde de maliklerince yıktırma yoluna gidilmediği takdirde, bu yapıların insandan ve eşyadan tahliyesi ve yıktırma işlemleri, yıktırma masrafı ile gereken diğer yardım ve krediler öncelikle dönüşüm projeleri özel hesabından

karşılanmak üzere, mahallî idarelerin de iştiraki ile mülki amirler tarafından yapılır veya yaptırılır.” hükmü ile riskli alan veya riskli yapı tespiti süreci sonrası yıkım işlemlerinin hangi sürede ve kim tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Riskli alan veya riskli yapı kararı sonrası yapı maliklerine 60 günden az olmamak üzere süre verilir. Maliklere süre verilmesi için yapılacak tebligatta, riskli yapıyı kiracı veya sınırlı ayni hak sahibi olarak kullananlara tahliye için malik tarafından bildirim yapılması gerektiği belirtilir. Malik tarafından kiracı veya sınırlı ayni hak sahibine tahliye için bildirim yapılmadığının tespit edilmesi halinde bildirim idarece yapılır.(Uygulama Yönetmeliği, m.8/2-a). Malikler eğer bu süre içerisinde yapıyı yıkacaklarını beyan ederek idareye başvururlarsa kendilerine yıkım işlemlerini gerçekleştirebilmeleri için yıkım ruhsatı verilir (Gürcanlı & Yönez & Yönez,2017: 96). Yıkım ruhsatı verilebilmesi için yapı maliklerinden biri veya birkaçının veya vekillerinin idareye müracaat etmesi şarttır. Yapı malikleri yapacakları bu müracaatta yıkılacak yapının tahliye edildiğine ve elektrik, su ve doğalgaz hizmetlerinin kapatıldığına dair ilgili kurum ve kuruluşlardan alınmış belgeleri de sunmalıdır. Yıkım sorumlusu fenni mesul belirlendikten sonra başvuruda bulunmayan diğer maliklerin muvafakati bulunup bulunmadığı araştırılmaksızın 6 iş günü içerisinde yıkım ruhsatı verilir.(Uygulama Yönetmeliği, m.8/2-b)

Eğer yapı malikleri verilen süre içerisinde yapıyı yıktırmazsa, idare tarafından yıkımın yapılacağı belirtilerek ek süre verilir. 6306 sayılı Kanun’da ek sürenin ne kadar olması gerektiğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak bu süre Uygulama Yönetmeliğinde en az 30 gün olarak ifade edilmiştir (Öngören & Çolak, 2015: 64; Gürcanlı ve diğerleri, 2017: 96; Uygulama Yönetmeliği, m.8/2-c). Kanun ve Yönetmelik’te belirtilen bu süreler haricinde idare takdiri olarak ek süre tanıyamaz. Riskli alan ve yapıların özellikle deprem halinde yıkılma tehlikesi altında bulunmasından dolayı sürecin uzatılması arzu edilmez. Yetkisi olmadığı halde ek süre tanıyan kamu görevlileri tanıdıkları süre içerisinde can ve mal kaybı gerçekleşirse bundan sorumlu olurlar (Çağatay, 2014:115-118; Öngören & Çolak, 2015: 67).

Yapının tanınan ek sürede dahi yıkılmaması halinde, idarece yıkılır. Ayrıca yıkım işlemi gerçekleşene kadar riskli yapılara, elektrik, su, doğalgaz ve diğer hizmetlerin temini durdurulur.(6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği, m.8/2-ç, m.8/3)

Yıkım kararı bir risk tespiti değil uygulama işlemi (Bal Yalçın, 2017: 2523,2526; 6306 S.K. m.6) olduğundan tebliğinden itibaren 30 günlük süre içerisinde karara karşı idari yargıda dava açılabilir (Gürcanlı ve diğerleri, 2017: 96; Özsunay, 2015: 24).

İdarece riskli yapılar hakkında iyileştirme ve güçlendirme olasılığı göz önünde bulundurulmaksızın Kanun’da tek çözüm olarak “yıkım”ın benimsenmesi eleştirilmekteydi. Mülkiyet hakkının yapının riskli olması halinde hiçe sayılarak maliklerin muvafakati dahi aranmaksızın yapının yıkımına karar verilebilmesi, yapının yıkımından başka menfaatleri bulunan kötü niyetli maliklerin güvenilirleri tartışmalı teknik raporlara dayanarak diğer maliklerin haklarını istismar edebilecekleri endişesini uyandırmaktadır. Bunun yerine en azından yapının iyileştirme ve güçlendirme olasılığının daha ekonomik olacağı hallerde yıkım yerine iyileştirme kararı verileceğine ilişkin Kanun’da düzenleme yapılabileceği ifade edilmekteydi (Çağatay, 2014: 129; Pakel, 2013:279). Kanun koyucu bu ihtiyacı dikkate alarak 2014 yılında Uygulama Yönetmeliğinin 8. Maddesinin 5. Fıkrasını şu şekilde değiştirmiştir:

“(Değişik:RG-25/7/2014-29071) Riskli yapının yıktırılması yerine güçlendirilmesinin istenilmesi durumunda riskli yapının yıktırılması için ikinci fıkra uyarınca maliklere verilen süreler içerisinde; maliklerce, güçlendirmenin teknik olarak mümkün olduğunun tespit ettirilmesi, Kat Mülkiyeti Kanununun 19 uncu maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen şekilde güçlendirme kararı alınması, güçlendirme projesinin hazırlanması ve imar mevzuatı çerçevesinde ruhsat alınması gerekir. Güçlendirme işi, yapılacak güçlendirmenin mahiyetine göre ruhsatı veren idare tarafından belirlenecek süre içerisinde tamamlandıktan sonra tapu kaydındaki riskli yapı belirtmesinin kaldırılması için Müdürlüğe başvurulur.”

Dolayısıyla yıkım yerine güçlendirme imkânı bulunana hallerde maliklerce bu durumun tespit ettirilmiş ve gerekli resmi işlemlerin yapılmış olması koşuluyla yıkım yerine güçlendirme yapılmasına da karar verilebilir. Güçlendirme kararı alınması için maliklerin 4/5’inin yazılı rızası gerekir (Daşkıran & Ak, 2015: 278). Ancak maddeden anlaşılacağı üzere, bunun için yapı

maliklerinin idareye kendilerine yıkım işleminin yapılması için verilen süre içerisinde güçlendirmenin mümkün olduğu yönünde aldıkları tespit raporu ile başvurmaları gerekmektedir.

5. Bağımsız Bölüm Mülkiyetlerinin Arsa Payı Üzerinde Mülkiyete Dönüşmesi

Yıkım işlemi sonrasında taşınmaz üzerindeki kat mülkiyeti ve kat irtifakı son bularak arsa müşterek mülkiyet haline gelir (Pakel, 2013:277; Tezcan & Canbolat,2018: 118). Sicilde yıkılan taşınmaza ilişkin kayıt arsa maliklerinin talebine ihtiyaç duyulmaksızın Bakanlık'ın talebi üzerine tapu müdürlüklerince re'sen terkin edilir. Taşınmazın yıkıldığı arsa, yapının yıkımı öncesindeki malikleri adına payları oranında tescil edilir. Üzerindeki bina yıkılarak arsa haline gelen taşınmazlarda parsellerin malikleri tarafından değerlendirilmelerinin esastır. Yeniden bina yaptırılması, payların satışı, kat karşılığı veya hasılat paylaşımı ile diğer usullere tabi olarak yeniden değerlendirmesine arsa malikleri, aynı zamanda "yapı maliki" olup olmadıkları gözetilmeksizin sahip oldukları hisseler oranında en az üçte iki çoğunluk ile karar verebilirler. (6306 Sayılı Kanun, m.6; Çağatay, 2014: 130)

Dolayısı ile kentsel dönüşüm sürecinin bir yüklenici ile arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanmak sureti ile yürütülmesi arsa sahiplerinin bu hususta vereceği karara bağlıdır. Kanun burada TMK m.692'deki paylı malın özgülediği amacın değiştirilmesi, korumanın veya olağan şekilde kullanmanın gerekli kıldığı ölçüyü aşan yapı işlerine girilmesi veya malın tamamı üzerindeki tasarruf işlemlerinin yapılmasının paydaşların oy birliği ile verecekleri karar bağlı olduğu yönündeki genel esastan ayrılarak arsa maliklerinin üçte iki oy çoğunluğu ile vereceği kararı yeterli görmüştür (Sütçü, 2014: 22-23; Pakel, 2014: 77; Özsunay, 2015: 25).

Arsa sahipleri arsanın nasıl değerlendirileceğinin yanı sıra, daire paylaşımı, ticari alanların paylaşımı ve ortak alanların kullanımı gibi hususlarda arsa payları oranında karar vereceklerinden, yıkım öncesindeki yapı maliklerine düşecek arsa payının doğru bir biçimde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır (Tezcan & Canbolat, 2018: 117).

6306 sayılı Kanun'da arsa paylarının nasıl belirleneceğine dair bir açıklık bulunmamakla birlikte 634 sayılı Kat mülkiyeti Kanununda konuyla ilgili olarak:

"(Değişik ikinci fıkra: 14/11/2007-5711/1 md.) Kat mülkiyeti ve kat irtifakı, bu mülkiyete konu olan anagayrimenkulün bağımsız bölümlerinden her birinin konum ve büyüklüklerine göre hesaplanan değerleri ile oranlı olarak projesinde tahsis edilen arsa payının ortak mülkiyet esaslarına göre açıkça gösterilmesi suretiyle kurulur. Arsa paylarının bağımsız bölümlerin payları ile oranlı olarak tahsis edilmediği hallerde, her kat maliki veya kat irtifakı sahibi, arsa paylarının yeniden düzenlenmesi için mahkemeye başvurabilir. Bağımsız bölümlerden her birine bu fıkra uyarınca tahsis edilen arsa payı, o bölümlerin değerinde sonradan meydana gelen çoğalma veya azalma sebebiyle değiştirilemez" denilmektedir. Bu hüküm ile arsa paylarının bağımsız bölüm değerleri dikkate alınarak belirleneceği ve arsa paylarının bağımsız bölüm değeri ile oranlı tahsis edilmediği takdirde yıkım öncesi taşınmazda kat mülkiyeti ya da kat irtifakına sahip olan kişilerin arsa paylarının düzeltilmesi davası açabilecekleri belirtilmiştir.

Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre de yıkım kararı öncesi arsa sahiplerinin malik olduğu bağımsız bölümlerin cinsi, katı, alanı, ısınma sistemi, aydınlanması, konumu, cephesi, manzarası gibi pek çok husus dikkate alınarak daire değerleri tespit edilmeli ve arsa payları bağımsız bölümlerin değer oranlarına göre tahsis edilmelidir (Yargıtay 20. Hukuk Dairesi, E:2017/2569, K:2017/6174, T:04.07.2017; E:2016/11562, K:2017/72, T:16.01.2017, Tezcan & Canbolat, 2018: 119-120)

Aslında kat mülkiyeti ve kat irtifakının kurulması öncesinde inşa edilecek veya edilmiş bağımsız bölümlerin tüm bu özelliklerine projede yer verilmekte ve yine projede bu özellikler dikkate alınarak arsa paylarına bağımsız bölüm tahsisi yapılmaktadır. Proje çizim tarihinden sonra bağımsız bölümde meydana gelen değer artış ve azalışları da taşınmazın yeniden arsa payı haline dönüştürülmesi esnasında dikkate alınmamaktadır. Bu durumda arsa paylarının belirlenmesinde temel ölçüt kat irtifakı veya kat mülkiyeti kurulması aşamasında teslim edilen projelerdir. Ancak projeyi çizen kişilerin aynı zamanda yüklenici olması halinde arsa sahipleri aleyhine bilinçli olarak arsa paylarının düşük tutulması ya da istenmeden oranın belirtilmesinde hataya düşülmesi gibi

ihtimaller söz konusu olabileceğinden arsa sahipleri bakımından düzeltme davası açılmasına imkân tanınmıştır (Alpöğünç, 2010: 495-496).

Bu madde uyarınca dava açma hakkına sahip olan kişiler sadece yapı malikleridir. Kiracı, intifa hakkı sahibi, yönetici gibi kişilerin arsa payının düzeltilmesi davası açması mümkün değildir. Dava düzeltmeyi talep eden malik haricindeki tüm diğer maliklere karşı açılır. Durumları arsa payının düzeltilmesinden etkilenecek ancak malik olmayan kişiler bu davanın davacısı da davalısı da olamazlar. Davanın açılması herhangi bir hak düşürücü süreye tabi değildir (Alpöğünç, 2010:499-502; Tezcan & Canbolat, 2018: 122-123)

Yapının yıktırılması halinde yıkım öncesi fiziksel durumu, konumu ve özelliklerinin tespiti artık mahkemece bu yönde bir keşif ve yerinde bilirkişi incelemesi yapılması ihtimali bulunamayacağından zorlaşacaktır. Yıkım esnasında ortaya çıkmasa dahi arsa paylarının belirlenmesi aşamasında ortaya çıkması muhtemel ihtilafları gidermeye yarar deliller yıkımın gerçekleşmesi ile birlikte kaybolacaktır. Böyle bir sorunla karşılaşılmasını için bağımsız bölüm maliklerinin yapı yıkılmadan önce bir delil tespiti davası açmak sureti ile mahkemedeki maliki oldukları bağımsız bölümün ve yıkımı gerçekleştirilecek yapının değerinin tespitini talep etmesi mümkündür (Özsunay, 2015: 28-29).

6. Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmesi İmzalanması

Bağımsız bölüm mülkiyetlerinin arsa payı üzerinde mülkiyet haline gelmesi sonrasında arsa maliklerinin arsayı nasıl değerlendireceklerine karar vermeleri gerekir. Arsa malikleri, parsellerin birleştirilmesine, yeniden bina yaptırılmasına, arsa payı karşılığı, gelir paylaşımı veya başka bir usulle arsanın yeniden değerlendirilmesine arsa payları oranında en az üçte iki çoğunlukla karar verirler (Sütçü, 2014: 22-23; Öngören & Çolak, 2015: 67; Çağatay, 2014: 131; 6306 S.K. m.6/1; Uygulama Yönetmeliği, m.15/9). Arsa sahiplerinin bu kararı kendilerine yıkım kararı sonrası yapılacak tebligatla tanınan otuz günlük süre içinde almış olmaları gerekir.(6306 S. K. m. 6/2)

Kararın alındığı toplantıda gündemin maliklere açıkça ifade edilmesi ve maliklerin gerektiği gibi aydınlatılması gerekir (Kara, 2016: 156). Ayrıca toplantıda karara katılmayan malikler bulunuyorsa sonradan bu maliklerin paylarının satışının talep edilebilmesi için aranacak belgelerden biri olduğundan maliklerin gereken çoğunluğu sağlayarak anlaştıkları hususu maliklerin imzalarının bulunduğu bir tutanakla belgelenmelidir. (Uygulama Yönetmeliği, m.15/ A)

Karara katılmayan paydaşlara anlaşma şartları noter vasıtasıyla tebliğ edilir ve bu tebliğde, on beş gün içinde kararın ve teklifin kabul edilmemesi halinde arsa paylarının, Bakanlıkça tespit edilecek veya ettirilecek rayiç değerden az olmamak üzere anlaşma sağlayan diğer paydaşlara açık artırma usulü ile satılacağı bildirilir. Kararı ve teklifi kabul etmeyen paydaşların arsa paylarının değeri Sermaye Piyasası Kuruluna kayıtlı olarak faaliyet gösteren lisanslı değerlendirme kuruluşlarına tespit ettirilerek açık artırma usulü ile diğer paydaşlara satılır. Diğer paydaşların azınlık paya sahip paydaşların paylarını satın almaması halinde bu payların tespit edilen rayiç bedelleri Bakanlıkça ödenerek Hazine adına tescil edilir. (Uygulama Yönetmeliği, m.15/2,3 ; m.15/A)

Arsa maliklerinin arsanın nasıl değerlendirileceğinde 2/3 çoğunluğu sağlayarak anlaşamamaları halinde arsa Bakanlık, TOKİ veya İdare tarafından acele kamulaştırma yöntemine göre kamulaştırılabilir. Bu durumda ruhsatsız yapı malikleri veya işgalci konumundaki kişilere de kamulaştırma bedeli ödenecektir (Öngören & Çolak, 2015: 68; Çağatay, 2014: 134-136).

Yapının değerlendirilmesine ilişkin üçte iki çoğunlukla alınan kararın pay sahiplerini makul bir çözüm yolunun ötesinde zarara uğratmaya ve mülkiyet haklarını ihlal etmeye yönelik olması halinde verilen karar hükümsüzdür. Bu durumda karara katılmayan malikler hükümsüzlüğün tespitini herhangi bir hak düşürücü süreye tabi olmaksızın mahkemedeki talep edebilecektir (İnal, 2017: 388-390).

6306 sayılı Kanun'a getirilen en önemli eleştirilerden bir tanesi mülkiyetin, başka maliklerin çoğunlukla alacakları bir kararla sınırlanabilmesi ve karara katılmayan malikin mülkiyet hakkının, barınma hakkının ve konut dokunulmazlığı hakkının ihlal edilmesine olanak tanınmasıdır. Yasanın bu hükmü ile Anayasal düzeyde korunan bir temel hak ve hürriyetin özüne dokunacak biçimde sınırlanması ve hatta karara katılmayan malik bakımından kullanılamaz hale getirilmesinin söz

konusu olduğu ifade edilmektedir (Demirkol & Bereket Baş, 2013: 51). Ancak kanun koyucu riskli alanlarda bulunması ya da bizzat yapısı itibari ile yıkılma riski taşıması nedeni ile söz konusu yapıların hem içinde yaşayan kişiler hem de toplum için arz ettiği tehlikeyi göz önünde bulundurarak “mülkiyet” ve “yaşama” hakkı, “bireylerin” ve “toplumun genelinin” menfaatleri arasında bir tercih yapmıştır. Bu tercihin hayata daha hızlı geçirilmesini sağlamak ve kentsel dönüşüm sürecinin uygulanabilirliğini arttırmak üzere karar alma oranlarını düşürmüş, süre sınırları getirmiş, kararın kanunla belirlenen sürelerde ve düşürülmüş oranlarla dahi alınmaması halinde son çare olarak kamulaştırma yolu ile kentsel dönüşüm amacına ulaşılacağını öngörmüştür.

Maliklerin arsalarını değerlendirebilecekleri bir seçenek olarak kanunda zikredilen arsa payı karşılığı inşaat sözleşmeleri, arsa sahiplerine bağımsız bölüm bedeli ödemek zorunda kalmaksızın sadece arsalarının bir kısmını devrederek bağımsız bölüm edinme, yüklenicilere ise inşaatın üzerinde yapılacağı arsayı satın alma maliyetine katlanmaksızın inşaat yapabilme ve yapıp tamamladığı inşaattan bağımsız bölüm edinme fırsatı sunduğundan dolayı uygulamada oldukça tercih edilen bir yöntemdir (Sütçü, 2016: 29; Kartal,1993: 15; Kara, 2016: 158).

Maliklerin arsalarını diledikleri bir yüklenici ile arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalamak sureti ile değerlendirebilmeleri için arsa payları oranları ile üçte iki çoğunluğu sağlamaları gerekmektedir. Önemle belirtmekte fayda görüyoruz ki paydaş sayısı itibari ile değil arsa payı oranı itibari ile üçte iki çoğunluğun sağlanması gerekli ve yeterlidir (Çağatay, 2014: 131; Öngören & Çolak, 2015: 68). Ayrıca paydaş sayısı itibari ile de üçte iki çoğunluğu sağlanması gerekmediği gibi arsa payı oranı ile üçte iki çoğunluk sağlanmadığı sürece paydaşların tamamına yakının dahi aynı yönde oy kullanması kararın alınmasını sağlayamayacaktır.

Kanun ve Uygulama Yönetmeliğinde aranan üçte iki arsa payı oranında çoğunluk şartının sadece üzerindeki bina yıkılan arsanın arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanarak değerlendirileceğine karar verilmesi için mi gerekli olduğu yoksa sözleşmenin imzalanacağı yüklenicinin kim olacağına karar verilmesi için de mi aranacağı açık değildir. Bu iki işlemten sadece arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi ile arsanın değerlendirileceğine karar verilmesi doğrudan yüklenicinin de belirlenerek kim olacağı hususunda uzlaşma sağlanacağını göstermemektedir. Örneğin paylı mülkiyete tabi bir taşınmazın kiraya verilmesi veya eser sözleşmesine konu edilmesine gereken çoğunlukla karar verilmiş olmasının kiracının ya da yüklenicinin kim olacağının kararlaştırılmış olmasını şart haline getirmeyeceği ve ayrıca bu kişilerin kim olacağının verilen karda belirtilmiş olmasının dahi kiraya verme ya da eser sözleşmesine konu etme şeklinde borçlandırıcı işleme vücut vermeyeceği ifade edilmektedir. Bu halde borçlandırıcı işlemin maliklerden biri ve ya birkaçı tarafından yapılabileceği, tasarruf işleminin ise ancak karar vermeye yeten çoğunluğun iradesi ile gerçekleşebileceği kabul edilmektedir (Özmen & Aydın, 2015: 17-21).

Arsa payı karşılığı inşaat sözleşmelerinde arsa malikleri yükleniciye arsa payı devrini sözleşmede devrin öngörüldüğü biçime göre ya tapudan devri sözleşmenin kurulması ile birlikte doğrudan gerçekleştirmekte (Enli, 2017: 8) ya da devri inşaatın tamamlanmasından sonra tek seferde (Coşkun, 2010: 32) veya inşaatın geldiği aşamaya göre kademeli olarak yapmak üzere (Coşkun, 2010: 30) vaat etmektedir. Arsa payı devrinin sözleşmenin kurulması ile birlikte yapıldığı hal için tasarruf ve borçlandırıcı işlemler birlikte gerçekleştirilmiş olduğundan arsanın değerlendirilmesi kararı için aranan üçte ikilik oran yüklenicinin seçimi için de aranmak zorunda olacaktır. Ancak arsanın tapu devrinin gerçekleştirilmeyip vaat edilmesi halinde, bu işlem borçlandırıcı işlem niteliğinde olduğundan yükleniciyi bir veya birkaç paydaşın seçmesi mümkün olacak ancak işlemin tasarruf aşamasına gelindiğinde yani yükleniciye arsanın inşaat için teslimi ve arsa payı devri gerektiğinde, arsanın arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanarak değerlendirilmesine karar veren çoğunluktaki maliklerin tamamının irade beyanında bulunması, sözleşmenin tarafı haline gelmesi gerekecektir.

Burada dikkat edilmesi gereken üçte iki çoğunluğun yüklenicinin kararlaştırılmasında yeterli olmayacağı, arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanmasına karar veren tüm maliklerin mutabık kalacağı bir yüklenici ile anlaşılması gerekeceğidir. 6306 sayılı Kanun'un üçte iki çoğunlukla karar alma imkânı tanıyan maddesinde bu oranla alınabilecek kararlar arasında yüklenicinin seçimi yer

almamıştır. Ancak arsanın bu yolla değerlendirilmesine katılmayan maliklerin yüklenici seçiminde de diğer maliklerle mutabık olamayacağı açıktır.

Kanun yöntem olarak arsanın değerlendirilmesine ilişkin karara katılmayan maliklerin paydaşıktan, paylarının diğer maliklere satılması ya da devlet tarafından kamulaştırılması suretiyle çıkartılmalarını, böylece ilerleyen süreçte karar almaya yetkili olarak sadece ilk karara katılan maliklerin bulunmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla ilk karara katılan maliklerin ittifak halinde belirleyecekleri bir yüklenici, bu aşamaya gelindiğinde diğer paydaşlar paydaşıktan çıkartılmış ya da çıkartılmak üzere gereken işlemlere başlanmış olacağından, artık en az üçte iki oranında alınan bir kararla değil sözleşmenin tarafı haline gelmesi gereken maliklerin tamamı tarafından oybirliği ile alınan bir kararla belirlenmiş olacaktır. Bu amaçla ayrıca Uygulama Yönetmeliği'nin 15/A maddesinin 11. fıkrasında da üçte iki çoğunlukla alınacak karara sonradan katılan maliklerin karar doğrultusunda imzalanan sözleşmeyi ve yapılacak uygulamanın gerektirdiği diğer belgeleri de imzalamaları gerektiği belirtilmiştir. Böylece kararın alınması için aranan üçte iki çoğunluğun karar doğrultusunda imzalanacak olan sözleşmesinin ifası için yeterli olamayacağı, karara katılan tüm maliklerin sözleşmeyi de kabul etmeleri gerekeceği ortaya konmuştur.

Değerlendirme kararı veren maliklerden yüklenicinin kim olacağı hususunda karara katılmayanların süreci tıkamasına engel olunması amacı ile bu iki hususun aynı toplantıda tartışılarak birlikte karara bağlanması ve yüklenici konusunda uzlaşamadığında karara katılmayacak olanların önceden saptanması yararlı olacaktır.

Zaman zaman arsa sahiplerinin taşınmaz yıkılarak arsa payı haline dönüşmediği bir aşamada yüklenici ile arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanması yönünde anlaşmaya vardıkları görülmektedir. Esasen kentsel dönüşüm kapsamında yenilenmesi planlanmayan bir yapının maliklerinin de 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu hükümleri uyarınca oy birliği ile karar almak şartıyla mevcut yapının yıktırılıp yenilenmesi hususunda bir yüklenici ile anlaşmaları mümkündür. Hakkında herhangi bir riskli yapı veya riskli alan kararı bulunmayan bir yapının da yıkılarak yeniden yaptırılmasına dair yüklenici ile yapılan sözleşme geçerlidir. Burada sorulması gereken asıl soru kentsel dönüşüm kapsamında yenilenmesi öngörülen ancak henüz yıktırılarak arsa payı haline dönüştürülmemiş yapılar bakımından üçte iki çoğunlukla alınacak bir kararın yeterli olup olmayacağıdır. 6306 sayılı kanunun 6. Maddesinde açıkça yapılar yıktırılmadan önce maliklerin üçte iki arsa payı çoğunluk oranı ile karar alabilecekleri düzenlenmiş ancak bina yıktırılmadan ne kadar önce maliklerin oy çoğunluğu ile karar alabilecekleri düzenlenmemiştir. Maddede maliklerin bu hakkını; "riskli alanlar ve rezerv yapı alanlarında uygulama yapılan etap veya adada, riskli yapılarda ise bu yapıların bulunduğu parsellerde" yapılacak işlemlere yönelik olarak kullanabileceği belirtildiğinden(6306 sayılı Kanun m.6), üçte iki oy çoğunluğu ile karar alabilmek için en azından riskli yapı veya riskli alan tespitinin yapılmış olması zorunludur. Yapı maliklerinin risk tespitinin dahi öncesinde bir yüklenici ile anlaşma sağlayabilmeleri için ise bu husustaki kararı oy birliği ile almaları gerekir (Çetiner, 2017: 165-166).

Yapı malikleri desteklerden faydalanmak amacı ile yapılarının yenilenmesini kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleştirmek istiyor ve ancak kentsel dönüşüm kapsamında yenileme yapabilecek olan yüklenicinin inşaat işini üstlenmesini arzu ediyorsa, yapının kentsel dönüşüm kapsamına alınması öncesinde yükleniciyle yapacakları sözleşmede, sözleşmenin 6306 sayılı kanun kapsamındaki desteklerden yapı maliklerinin faydalanacağını kesinleşmesi halinde geçerli olacağı şeklinde bir "taliki şart" öngörmeleri de mümkündür.

Sonuç ve Değerlendirme

6306 sayılı Kanunla temellendirilen kentsel dönüşüm süreci bilimsel eserlerde özellikle bireylerin mülkiyet, konut dokunulmazlığı gibi temel haklarına müdahalesi bakımından değerlendirilmekte ve olumsuz eleştiriler almaktadır. Ancak kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleştirilecek yıkım ve yeniden inşa sürecinde yapıların malik, kiracı ve sınırlı aynı hak sahiplerine kira yardımı, konut ve işyeri tahsisi, kredi ve faiz desteği gibi pek çok yardımın sağlanması nedeni ile yapısının yenilenmesini arzu eden yapı malikleri bakımından oldukça avantajlı hale gelmektedir.

Hem kentsel dönüşüm kapsamında sağlanan desteklerden faydalanarak hem de kendi belirlediği bir yüklenici ile inşa edilecek eserin yapısı ve özellikleri gibi hususlarda söz sahibi olarak ve aynı zamanda yükleniciye ekstra bir ücret ödemeksizin sadece arsa payı devri gerçekleştirmek sureti ile maliki olduğu yapıyı yenilemeyi arzu eden arsa sahipleri için 6306 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde bir arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalama seçeneği oldukça caziptir. Ancak her yapı malikinin bu imkâna sahip olması mümkün değildir. Öncelikle binanın bulunduğu alanın riskli alan ilan edilmesi ya da binanın bizzat kendisinin riskli yapı olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Risk tespitinin yapı malikinin isteği ve gayreti ile yapıldığı hallerde malik için en makul ve en kısa zamanda hayata geçirilebilecek olan yol riskli yapı tespitinin yapılmasıdır.

Riskli yapı tespitinin ardından yıkım gerçekleştirilmekte ve yapı maliklerinin kat mülkiyeti ya da kat irtifakı üzerindeki mülkiyet hakkı arsa payı üzerinde mülkiyete dönüşmektedir. Arsa paylarının yıkım öncesi bağımsız bölüm değerlerine göre doğru biçimde tespit edilememesi halinde arsa paylarının düzeltilmesi davası açılabilir. Arsa payı düzeltme davası, sürecin devamında alınacak pek çok kararın arsa payı oranına göre alınacak olması nedeni ile özel bir öneme sahiptir.

Yapının özgülleme amacının değiştirilmesi halinde maliklerin oy birliği ile karar alınması gerektiği şeklindeki genel kuraldan ayrılarak yıkım sonrası arsanın yeniden değerlendirilmesi hakkında alınacak karar için üçte iki oy çoğunluğunun yeterli olacağı öngörülmüştür. Karara katılmayan maliklerin ise payları kabul etmeleri halinde diğer maliklere açık arttırma usulüne göre satılacak, satışın yapılamaması halinde ise kamulaştırılacaktır. Arsanın arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanarak değerlendirilmesine karar verilmesi halinde sözleşmenin hangi yüklenileceği ile imzalanacağı kararı değerlendirme kararına katılan tüm maliklerin oybirliği ile alınmalı ya da en azından yükleniciye arsa payı devri ya da arsa teslimi yapılacağı tarihe kadar arsanın nasıl değerlendirileceği kararını veren tüm maliklerin bu hususta mutabakatının ve sözleşmeye katılmalarının sağlanması gerekir.

Yapı yıkılarak arsaya dönüşmeden önce de kentsel dönüşüm kapsamında yenilenmesi için bir yüklenici ile anlaşılması mümkündür. Ancak yüklenici ile bu amaçla yapılacak sözleşmenin risk tespiti öncesinde akdedilmiş olması halinde yapı maliklerinin oy birliği ile karar almış olmaları gerekecektir. Yine sözleşmenin risk tespiti öncesinde akdedilmesi halinde kentsel dönüşüm kapsamında inşaatın yapılabileceği ve yapı maliklerinin desteklerden faydalanabileceği hususlarında belirsizlik söz konusu olacağından, ancak maliklerin bu desteklerden faydalanabileceğinin kesinleşmiş olması halinde sözleşmenin geçerli olacağına yönelik bir taliki şartın öngörülmesi de destekten faydalanmayacağı halde sözleşme ile bağlı olmak istemeyen arsa malikleri bakımından uygun olacaktır.

Kaynakça

- Alpöğünç, E. (2010). Arsa Payı Kavramı, Önemi, Hesaplanması, Düzeltme Davası, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2010 (89), 493-506.
- Bal Yalçın, B. (2017). Hak Arama Özgürlüğü Önünde Bir Engel: Riskli Alan Kararlarına Karşı Dava Açma Süresi, Prof.Dr.Zeki Hafızoğulları'na Armağan, Cilt-2, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, 2513-2552.
- Coşkun, G. (2010). Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmesinden Hak Kazanan Üçüncü Kişinin Hukuki Durumu, Yetkin, Ankara.
- Çağatay, S. (2014). 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Uyarınca Kat Mülkiyetinin Sona Ermesi ve Sonuçları, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014(9), s:115-138
- Çetiner, B. (2017). Kentsel Dönüşüm Kapsamında Akdedilen Sözleşmelerin Kuruluşunun Tabii Olduğu Hukuki Rejim, İnşaat Hukuku ve Uygulaması, İnal,E.& Baysal,B.(Editör),On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 161-180
- Çolak, N. İ. (2010). İmar Kanunu, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Çolak, N. İ. (2013). Kentsel Dönüşüm-Kenti Dönüştürme ve Uygulanma Şekilleri, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2013(7), 7-24

- Demirkol, S. & Bereket Baş, Z. (2013). Kentsel Dönüşümün, 6306 Sayılı Yasa Kapsamında Hak ve Özgürlükler Açısından Ele Alınması, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013(108), 23-70
- Daşkıran, F. & Ak, D. (2015). 6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 264-288
- Enli, İ. (2017), *Kat Karşılığı İnşaat Sözleşmelerinde Yüklenicinin İşi Teslim Borcu ve Temerrüdü*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Gürcanlı, G. E. & Yönez, E. & Yönez, E. (2017). 6306 Sayılı Kanuna Göre Riskli Bir Binanın Dönüşüm Süreci Ve Karşılaşılan Sorunlar: Bir İlçe Belediyesi Örneği, *Uluslararası Katılımlı 7. İnşaat Yönetimi Kongresi 06 - 07 Ekim 2017*, Erol Ofset Matbaacılık, Samsun, 91-106.
- İlgezdi, Ali Rıza (2014). *Adım Adım Kentsel Dönüşüm*, İstanbul, Legal Kitabevi.
- İnal, E. (2017). Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmelerinde ve Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında İnşaat Sözleşmelerinin Sözleşmeye Taraf Olmayan Üçüncü Kişilere Etkisi, *İnşaat Hukuku ve Uygulaması*, İnal, E. & Baysal, B. (Editör), On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 371-394.
- Kara, İ. (2016). Kentsel Dönüşüm ve Kat Karşılığı İnşaat Sözleşmeleri, *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, 3 (1) ,149-175.
- Kartal, B. (1993), *Kat Karşılığı İnşaat Sözleşmesi*, Ankara, Matsa
- Kasapoğlu Turhan, M. (2013). İdari Yargıda Yürütmenin Durdurulmasının Kanunla Sınırlandırılması ve Sınırlandırmanın Sınırları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 1-37
- Köktürk, E. (2008). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Hukuki Çerçevesi, *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı 2008 Cilt-4 (Ekonomi ve Hukuk)*, Oturum Başkanı - Av. Tuncay ALEMDAROĞLU, Ankara Barosu
- Oy, O. & Nazik, S. (2014). Kentsel Dönüşüm Kapsamında Rezerv Yapı Alanı- Riskli Alan ve Riskli Yapılar, İstanbul, Beta.
- Öngören, G. & Çolak, N.İ. (2015), *Kentsel Dönüşüm Rehberi*, 2. Baskı, İstanbul, Öngören Hukuk Yayınları
- Özkaya Özlüer, I. (2018). 6306 Sayılı Kanun Kapsamında Riskli Alanlarda Riskli Olmayan Yapıların Durumu, *Ankara Barosu Dergisi*, 2018(1), 245-270.
- Özmen, E. S. & Aydın, S. G. (2015). Birlikte Mülkiyette (Paylı Mülkiyet/Elbirliği Mülkiyeti) Yapılan Kazandırıcı İşlemler ve 6306 Sayılı Kanun'a Dayalı Uygulama, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 13-38
- Özsunay, E. (2015). 6306 Sayılı Kanun ve Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına İlişkin Düşünceler (1. Baskı), Vedat Kitapçılık, İstanbul
- Pakel, N. (2013). 6306 Sayılı Kentsel Dönüşüm Yasası, *İstanbul Barosu Dergisi*, 87(1), 275-279
- Pakel, N. (2014). 6306 Sayılı Yasa ve Riskli Yapı Uygulaması, *İstanbul Barosu Dergisi*, 88(2), 77- 88.
- Sezer, Y. (2017). Riskli Alan İlanı ve Hukuki Sonuçları, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017(130), 225-252
- Sütçü, M. N. (2014). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Kat Karşılığı İnşaat Yapım Sözleşmeleri, *Yargı Dünyası Dergisi*, 2014(225), 21-29.
- Sütçü, M. N. (2016). *Kat Karşılığı İnşaat Yapım Sözleşmesi* (5. Baskı), C:I, Seçkin, Ankara.
- Tezcan, M. & Canbolat, B. (2018). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Arsa Payı Problemi, *Türkiye Barolar Birliği Hukuk Dergisi*, 2018 (138), 107-134.
- Tetik, A. T. (2017). Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Takdir Yetkisi ve Yerindelik Denetimi İlişkisi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 249-276.
- Ünal, E. & Duyguluer, F. & Bolat, E. (1998). *İmar Terimleri*, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Yasin, M. (2005). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Hukuki Boyutu, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2005(60), 105-139.
- 15/11/2017 T., 2016/133 E., 2017/155 K. sayılı Anayasa Mahkemesi kararı, 11.01.2018 tarih ve 30298 sayılı Resmi Gazete, Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180111-13.pdf> (15.04.2019)

Anayasa Mahkemesi, E:2012/87, K:2014/41, T:27.02.2014, Erişim adresi:
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/4815a088-3c30-4795-810a-9504945cc45e?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (15.04.2019)

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019 Yılı Kira Yardımları ve Uygulamaları, Erişim Adresi:
<https://bartin.csb.gov.tr/2019-yili-kira-yardimi-tutarlari-ve-uygulamalari-haber-239066>
(25.05.2019)

6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun
6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği

Vergilendirmede Basitlik İlkesi Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi

The Evaluation of The Turkish Tax System in Terms of Principle of Simplicity in Taxation

Öz

Kamu harcamalarının en önemli finansman kaynağı olan vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin oluşturduğu genel yapı, vergi sistemi olarak adlandırılır. Bir vergi sisteminin etkinliği, başka bir deyişle vergilendirmeden beklenen amaçların gerçekleşmesi esas itibarıyla vergilendirmede adalet, verimlilik ilkeleri ve vergiye uyum ile sağlanabilir. Bu bakımdan, vergilendirmede basitlik ilkesinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Zira vergi sistemindeki karmaşıklık mükelleflerin vergiye uyumunu engelleyen önemli bir faktördür. Basitlikten uzak ve karmaşık yapıdaki bir vergi sistemi hem yükümlülerin hem de vergi idaresinin vergilendirmeye ilişkin görevlerini yerine getirmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, vergilemede basitlik ilkesi son yıllarda vergi reformlarındaki öncelikli konulardan biri haline gelmiştir. Bu çalışmada vergi sistemlerinin karmaşıklığından hareketle vergilendirmede basitlik ilkesi açısından Türk Vergi Sistemi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme sonucunda Türk Vergi Sisteminin karmaşık olduğu ve bu konuda hükümetin çalışmalar yürüttüğü görülmüştür.

Abstract

The general structure of tax, duties and fees and similar financial obligations as a source of public finance is called tax system. The effectiveness of a tax system, in other words, the realization of the objectives expected from taxation, can be achieved primarily through fairness, efficiency principles and tax compliance. In this respect, it is quite important to provide the principle of simplicity in taxation. Because the complexity in the tax system is an important factor preventing tax compliance of taxpayers. Tax system, which is complexity and remote of simplicity it makes difficult for both the taxpayers and the tax administration to carry out their duties related to taxation. Therefore, the principle of simplicity in taxation has become one of the priority issues in tax reforms in recent years. In this study, Turkish Tax System has been tried to be evaluated in terms of simplicity principle in taxation based on the complexity of tax systems. As a result of the evaluation, it was seen that the Turkish Tax System was complex and that the government carried out studies on this issue.

Giriş

Vergi sistemlerinin, kendilerinden beklenen kamu finansmanının sağlanması gibi görevleri yerine getirebilmeleri birtakım ilkeleri taşımalarına bağlıdır. Özellikle bir vergi sisteminin adil, etkin ve basit olması beklenir. Adalet ve etkinlik ilkeleri yanında basitlik ilkesi genellikle ihmal edilen bir ilke olmaktadır. Son yıllarda basitlik ilkesinin önemi anlaşılmaya, vergi reform ve politikalarında öncelikli bir konu haline gelmeye başlamıştır. Basitlikten uzaklaşılması durumunda mükellefler vergi yükümlüklerini yerine getirememekte ve vergi idaresi görevlerini etkin bir şekilde yürütememektedir.

Vergilemede basitlik ilkesi, özellikle mükellefin vergiye uyumu ve vergi idaresinin maliyetleri üzerinde etkili olmaktadır. Vergilemede basitlik sağlandığı ölçüde vergi idaresinin maliyetleri azalacak ve mükellefin vergi ödeme konusunda isteği artacaktır. Basitliğin sağlanabilmesi için öncelikle vergi karmaşıklığına neden olan durumların tespit edilmesi ve çözüm yollarının araştırılması gerekmektedir. Karmaşıklığın tanımlanmasında, ölçülmesinde ve uygulanmasında

Hümeysra Uğurlu

Arş. Gör. Dr., Gümüşhane
Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

Article Type / Makale Türü

Review / Derleme

Anahtar Kelimeler

Vergi Sistemi, Karmaşıklık, Basitlik, Türk Vergi Sistemi

Keywords

Tax System, Complexity, Simplicity, Turkish Tax System

JEL: H20, H21, K34

Bilgilendirme

Bu çalışma, Prof. Dr. Osman PEHLİVAN danışmanlığında Hümeysra UÇURLU (2019) tarafından Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programında hazırlanmış olan "Vergilemede Basitlik İlkesi Açısından Türkiye'de Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarının Birleştirilmesi" konulu doktora tezinden türetilmiştir.

Submitted: 15 / 05 / 2019

Revised: 21 / 05 / 2019

Accepted: 27 / 05 / 2019

karşılaşılan sorunlar basitlik ilkesinin önündeki engeller olarak sıralanabilir. Çünkü vergi karmaşıklığının tanımı konusunda literatürde tam bir fikir birliği yoktur. Ölçülmesi konusunda da geliştirilebilmiş bir hesaplama yöntemi bulunmamaktadır. Yapılan değerlendirmeler, genellikle bazı hesaplamalar çerçevesinde tahminde bulunmak ve bir takım göstergelere dayalı yorumlar yapmak şeklindedir. Örneğin, basitleştirme konusunda vergi mevzuatının yapısını incelemek önemlidir. Çünkü basit olmayan ve karmaşık vergi kanunlarının anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi zordur. Bu çalışmada da öncelikle basitlik ilkesine değinilecek, daha sonra vergi sistemi tanımlanacaktır. Konunun devamında vergi sisteminde karmaşıklığın tanımı, nedenleri ve sonuçları konusu ele alınacaktır. Son olarak, Türk Vergi Sisteminde basitlik konusu, vergi karmaşıklığı konusunda fikir verebilecek çeşitli göstergelerle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Basitlik İlkesi

Vergilemede basitlik ilkesi, bireylerin vergi kanunlarını kolay anlayabilmeleri, vergi uyum maliyetlerinin ve idari maliyetlerin düşük olması anlamına gelmektedir (Türkan, 1997: 9). Mükelleflerin vergi kanunlarına uygun olarak yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri kanunların anlaşılabilir ve sade olmasına bağlıdır. Karmaşık vergi kanunları mükelleflerin istemeden de hata yapmalarına neden olabilmektedir. Karmaşık vergi kanunları, vergi idaresi çalışanları, vergi denetmenleri, vergi meslek mensupları ve yargı organları için de sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, vergi kanunlarının yeterince açık olmadığı ve anlaşılmasının güç olduğu bir durumda vergi denetim elemanları da kanun hükümlerini anlamakta güçlük çekmektedirler. Böyle bir durumda yeterince verimli çalışmamakta, mükelleflerin beyan hatalarını tespit etmekte zorlanmaktadır. Dolayısıyla karmaşık vergi kanunlarının varlığı, etkin bir denetim yapılmasını zorlaştırmakta, vergileme ile ilgili hataların artmasına, mükellefin yüksek veya düşük vergi ödemesine neden olmaktadır. Bu durumda doğru vergilendirme yapılamamakta ve cezalandırılması gereken bir eylem cezasız kalmaktadır (Gediz Oral, 2011: 406).

Basit bir vergi sistemi, vergi kurallarının ve yükümlülüklerinin açıkça ifade edildiği, mükellef tarafından iyi bilindiği ve kolay anlaşılır olduğu bir sistem olarak tanımlanabilir. Basit bir vergi sisteminde mükellefler, en düşük maliyet ve belirsizlikle vergisel eylemlerinin sonuçlarını önceden tahmin edebilirler. Basitlik, idari ve siyasi hesap verilebilirliği sağlayarak şeffaflığı artırır. Kolay anlaşılabilir sistemler, hem mükelleflerin hem de idarenin vergiye uyum maliyetini minimuma indirir. Basit bir vergi sistemi, erişilebilirliği artırdığı için daha adildir. Ayrıca vergi yükünün hesaplanmasında ve vergi hatalarının önlenmesinde meslek mensuplarınca harcanması gereken zaman ve parayı en aza indirerek sistemin bütünlüğünü de artırmaktadır (Fiscal Commission Working Group, 2013: 56-57).

Basitlik, vergilemede karmaşıklığa neden olabilecek konuların azaltılmasına bağlıdır. Bunun için vergi kanunlarının yazımı, uzunluğu, anlaşılabilirliği, mükelleflere ve gelirlere uygulanan vergi oranlarının farklılığı, mükellefin vergi ile ilgili görevlerini yerine getirirken yapması gereken iş ve işlemlerin sayısı, vergisel ayrıcalıkların miktarı ve bürokratik işlemlerin yoğunluğu gibi birtakım faktörler basitliğin gerçekleştirilmesinde dikkate alınması gerekmektedir (Demirli, 2011: 18).

2. Vergi Sistemi ve Özellikleri

Bir ülkede vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerden oluşan yapının belirli bir zaman süresince uygulanması olarak tanımlayabileceğimiz vergi sistemi, ülkelerin benimsediği siyasi görüşe, ekonomik yapısına ve sosyal durumuna göre farklılık gösterebilmektedir (Arıkan ve Bahçe, 2011: 28). Ülkelerin genel ekonomik ve gelişmişlik durumu, sosyo-ekonomik yapısı, kayıt dışılık düzeyi gibi faktörler o ülkenin benimseyeceği vergi sisteminin yapısını da belirlemektedir (Koyuncu, 2010: 1).

Günümüzde vergi sistemleri değerlendirilirken çoğunlukla vergileme ilkelerinden yararlanılmaktadır. Bu değerlendirmelerde adalet, etkinlik ve basitlik gibi vergileme ilkeleri diğerlerine göre daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Vergi sistemlerinin öncelikle bu kriterleri taşıması istenmektedir. 1980'li yıllardan sonra vergi sistemleri, karmaşıklık, belirsizlik, adaletsizlik,

yüksek vergi oranları, çalışmayı, tasarrufu ve yatırımları caydırarak ekonomik gelişmeyi engelleme ve vergi yapısının bozuk olması gibi konularda eleştirilmiş ve bu konularda düzenlemelerin yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca zaman zaman vergi kanunları, vatandaşların iyi davranışlarını ödüllendirmenin ve kötü davranışlarını cezalandırmanın yolu olarak görülmüş ve bu görüşe sahip olanlar sürekli olarak, vergi kanunlarına müdahale ederek ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda kontrol etmeyi ve yönlendirmeyi düşünmüşlerdir. Vergiler, her zaman uygulandığı kesim üzerine bir yük getirmektedir. Ancak basit, adil ve etkin bir vergilendirme ile bu yük hafifletilebilir (Gerçek, 1999: 125 ve Mercier, t.y. : 2-3).

Vergilerin mükellefler tarafından hoş karşılanmayan uygulamalar olarak görülmesi ve vergilerin azalmasını ve mevcut vergilerin dengeli ve adil dağılımını arzulamaları iyi bir vergi sisteminin tasarımını da gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik iyi bir vergi sisteminin nasıl olması gerektiği sorusunu da gündeme getirmektedir. Stiglitz (1999: 457-458), iyi bir vergi sisteminin beş temel ilkesini ekonomik etkinlik, yönetimde basitlik, esneklik, siyasi sorumluluk ve adalet olarak sıralamaktadır. Bu ilkelere göre vergi sistemleri kaynak dağılımında etkinliği bozmamalı, kolay ve yönetimi ucuz olmalı ve değişen ekonomik koşullara hızla ayak uydurabilmelidir. Ayrıca idarecilerin vergi sisteminde yürüttükleri iş ve işlemlerinde şeffaflık sağlanmalıdır. Nihayetinde bir vergi sistemi mükellefler arasında adil vergilemeyi ilke edinmelidir.

İyi bir vergi sisteminin ne olması gerektiği konusundaki tartışmalarda vatandaşların vergi sisteminden ne beklediği yönündeki görüşlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Buna göre, iyi bir vergi sisteminin taşıması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (The Institute for Fiscal Studies, 1978: 7):

- Vergi sistemi, ekonomik verimliliği sağlamak adına çalışmayı ve tasarrufları teşvik etmeli, bireyleri ve firmaları risk alma, araştırma geliştirme ve inovasyona yönlendirme konularında desteklemeli, kaynak dağılımında ve kullanımında etkinlik sağlamalıdır.
- Vergi sistemleri, kamu harcamalarını karşılayacak vergi gelirinin ne kadar olduğunun tespitini yaptıktan sonra bu verginin kimlerden tahsil edeceğini ve vergi yükünün dağılımının nasıl olacağını iyi belirlemelidir.
- Vergi sistemleri ülkelerin uluslararası konumu ile uyumlu olmalıdır.
- Vergi sistemleri, mükelleflerin vergi sorumluluğunu kavrayabileceği açıklıkta ve basitlikte olmalıdır.
- Vergi sistemi, ekonomik gelişmeler ve dalgalanmalar doğrultusunda makul bir hızla toplam vergi yükünü ayarlayabilmeye imkân tanınmalıdır.

3. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı

Yukarıda ifade edildiği gibi iyi bir vergi sisteminin önemli ilkelerinden biri basitlik ilkesidir. Basitlik ilkesinin sağlandığı bir vergi sisteminde mükelleflerin vergi kanunlarına uyum derecesi artacaktır. Vergi idaresi, vergilendirme ile ilgili iş ve işlemlerinde etkinliği sağlayacak ve maliyet avantajı elde edecektir. Ancak bu önemine karşın basitlik ilkesi, geçmişte vergi politikalarının, vergi kanunlarının, vergi reformlarının oluşturulmasında göz ardı edilen bir konu olmuştur. Basit, kolay anlaşılır ve mükellefin benimsediği bir vergi sistemi için basitlik ilkesinin diğer vergileme ilkeleri göz ardı edilmeksizin vergi ile ilgili düzenlemelerde yer alması gerekmektedir (Slemrod ve Blumenthal, 1996: 412). Basitlik ilkesinin sağlanabilmesi için öncelikle karmaşıklığın tanımlanması ve karmaşıklığa neden olan unsurları gidermeye yönelik çözüm önerilerinin araştırılması gerekmektedir.

3.1. Vergi Sistemi Karmaşıklığının Tanımı

Vergi sistemi karmaşıklığının tanımlanması konusunda fikir birliği olduğunu söylemek güçtür. Bu nedenle vergi sistemi karmaşıklığını, sistemi meydana getiren vergiler boyutunda incelersek, vergi mükelleflerinin, vergi kanunlarını ve düzenlemelerini anlayabilmesi, dolayısıyla da yüklendikleri yükümlülükleri kolay bir şekilde yerine getirebilmesi olarak tanımlanabilir (Üyümez, 2016: 77). Mükellef, vergi kanunlarını anlamakta ne kadar güçlük çekiyorsa, vergi yükümlülüklerini yerine getirirken harcadığı zaman ve maliyetler ne kadar yüksekse ve bunun sonucunda uyum

derecesi ne kadar düşükse karmaşıklığın da o kadar yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Karmaşıklığın vergi idaresi açısından da getirdiği birtakım maliyetler bulunmaktadır. Karmaşık bir vergi yapısı, vergi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmekle görevli kişilerin ilave iş yükü dolayısıyla verimliliklerinin azalmasına, idarenin maliyetlerinin artmasına ve çok sayıda vergi uyuşmazlığının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği gibi vergi karmaşıklığına ilişkin sorunlar nedeniyle literatürde yapılmış tanımların oldukça az olduğunu söylemek mümkündür. Bunun bir nedeni, vergi karmaşıklığı konusunda çalışmalar yapan yazarların vergi karmaşıklığını tanımlamaktan ziyade karmaşıklığa katkıda bulunan faktörleri sıralamayı veya sınıflandırmayı tercih etmesidir (Jones vd., t.y.: 3). Örneğin, Johnson (2004: 581-582) karmaşıklığı detay karmaşıklığı, sonuç karmaşıklığı ve belge karmaşıklığı olmak üzere 3 kategoriye ayırmaktadır. Detay karmaşıklığı sorunu söz konusu olduğunda, vergi kanunlarında çok sayıda hüküm, kural, ayrıcalık bulunması nedeniyle doğru sonuca ulaşmak güçleşmektedir. Sonuç karmaşıklığı, kanunu okuyan mükelleflerden her birinin farklı sonuçlara ulaşması gibi kanunda ulaşılmak istenen sonucun açık olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Sonuç karmaşıklığı konusu genellikle uyuşmazlık veya vergi davası yoluyla çözülmeye çalışılmaktadır. Belge karmaşıklığı, vergi mükelleflerinin oluşturmak, saklamak ve depolamak zorunda olduğu çok sayıda belge ve kâğıt olmasıdır.

3.2. Vergi Sistemi Karmaşıklığının Nedenleri

Basitlik ilkesi, diğer vergileme ilkeleri ile çatışmaktadır. Mükelleflerin vergilerin basitliği yanında adil, etkin, şeffaf ve ekonomiye uyumlu olmasını arzulaması ilkelerin birbirleri ile çatışmasına neden olmaktadır. Bu çatışma çoğunlukla basitlikten ödün verilmesi ile sonuçlanmaktadır. Siyasal süreçte belirli bir kesimi desteklemek isteyen politikacılar ve baskı gruplarının kendi çıkarları doğrultusunda vergi politikalarını yönlendirmek istemeleri vergi sistemini karmaşıklaştıran diğer bir durumdur. Karmaşıklığın ölçülmesindeki zorluklar da daha basit bir vergi sisteminin oluşturulamamasına neden olmaktadır. Eğer uygulanması düşünülen vergi hükümlerinin maliyetleri bilinebilseydi alternatifler arasında daha az karmaşıklık düzeyine sahip vergi hükmünün uygulanması mümkün olabilirdi (Burman ve Gale, 2001: 1-2). Vergilemede karmaşıklığa neden olan birçok faktör sıralanabilir. Burada vergi karmaşıklığının nedenleri; küreselleşme, vergi kanunlarının yapısı, sosyal ve demografik yapı, vergi harcamaları ve geçiş maliyetleri başlıkları altında açıklanacaktır.

Küreselleşme: Özellikle uluslararası ticaretin artması, yabancı yatırımcıların şirket kurabilmeleri, mükelleflerin bir başka ülkede yürüttükleri ekonomik faaliyetlerin artması vb. birçok faktör karmaşık bir mali ortamın oluşmasına neden olmaktadır. Bu karmaşık ortamda vergilendirme işlemlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için idareciler yeni politikalar uygulamakta veya uygulamak konusunda kendilerini zorunlu hissetmektedirler. Vergileme alanında getirilen bu yeni düzenlemeler veya yeni kanunlar vergi sistemini karmaşıklaştırmaktadır. Vergi sisteminin karmaşıklaşması karşısında vergi idaresinin etkin çalışabilmesi için getirilen ilave hükümler ile karmaşıklık katlanarak artmaktadır (OECD, 2006: 128-129).

Ticari işlemlerin çeşitlenmesi ve uluslararası boyut kazanmasının vergi kanunları üzerindeki etkisine örnek olarak 1950 yılı Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ndeki şirketler örnek verilebilir. Bu yıllarda ABD'deki şirketler dış piyasalara açılmaya başlamış ve aynı şekilde yabancı şirketler de iş yapmak üzere ABD'ye gelmişlerdir. Bu değişim sonucu çok uluslu ticari işlemlerin vergilendirilmesini yönetebilmek amacıyla gelir vergisi kanunlarının düzenlenmesi gerekliliği doğmuştur (Pollack, 1994: 335).

Vergi kanunlarının yapısı: Vergi kanunlarının soyut yapısı ile gerçek hayattaki somut olayın birbiri ile örtüşmediği durumlarda kanun hükümlerinin açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kanunların anlaşılmadığı durumlarda idare tebliğ, sirküler, özelge gibi açıklayıcı metinlerle kanunlardaki anlaşmazlıkları giderme yolunu tercih edebilmektedir. Yargı alanında ise içtihatlar yoluyla sorunlar giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak gerek idarenin gerekse yargının mükellef ve idare arasındaki anlaşmazlıkları giderebilmek adına bulunduğu eylemler kanun halini almamalı ve mevcut kanunu genişletmemelidir. İdarenin vergi kanunlarını açıklayıcı yöndeki bu metinleri

kanunları tamamlayıcı nitelikte olması açısından gereklidir. Çünkü vergi kanunlarının her türlü olayı ve durumu detaylı bir şekilde açıklaması vergi kanunlarının oldukça uzun metinler olmasına neden olacaktır. Ancak kanunların açıklaması gereken bir konuyu açıklamayarak aşırı genelleme yapması durumunda da çok sayıda özelge, sirküler, tebliğler ortaya çıkacak ve vergi mevzuatında aşırı bir hacim oluşturarak basitlikten uzaklaşılacaktır (Özdiler Küçük, 2018: 235). Bu nedenle vergi kanunlarının yazımı aşamasında aşırı detaydan ve aşırı genellemelerden kaçınılması gerekmektedir.

Sosyal ve Demografik Yapı: Toplumun demografik yapısı, eğitim seviyesi ve vergi bilinci vergi sistemini ve vergi sisteminin karmaşıklığını etkileyen sosyal faktörler olarak sıralanabilir. Örneğin, nüfus içinde emekli veya emekliliği yakın olan orta yaş grubundaki birey sayısının fazla olması durumunda vergi sistemi bu bireylerin gelir durumunu dikkate alan düzenlemeleri içermek durumunda kalmaktadır. Ayrıca toplumun bu kesimi daha çok tasarruf yapma ve bu tasarrufları yatırıma dönüştürme eğilimindedir. Dolayısıyla daha karmaşık mali ilişkiler kurmaktadır. Vergi sistemi bu karmaşık mali ilişkileri düzenlemek için yeni hükümler getirme baskısı altında yeni vergi politikaları uygulamaktadırlar. Diğer taraftan, nüfus içinde yaşlı, engelli, çocuk gibi toplumda yardıma muhtaç kesimin fazla olması ve hükümetin bu kesimi vergi sistemi yoluyla desteklemek istemesi vergi kanunlarında birçok muafiyet ve istisna hükümlerinin doğmasına neden olacaktır. Ayrıca nüfusun, iş ve eğitim olanaklarının, daha kaliteli yaşam koşullarının ülkenin belirli bölgelerinde yoğunlaşmış olması sosyal ve coğrafi hareketliliği artırmaktadır. Bu sosyal ve coğrafi hareketlilik nüfusun belirli bölgelerde birikmesine ve bölgeler arası sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yine bu sorunları gidermek için örneğin, belirli bölgelerde yatırımların artırılmasına yönelik vergi teşviklerinin uygulamasında olduğu gibi vergi kanunlarında hükümler yer alabilmektedir. Sosyal ve demografik yapı konusunda nüfus içindeki eğitilmiş-egitimsiz bireylerin dağılımı da vergi karmaşıklığına neden olan faktörlerden biri olarak gösterilebilir. Eğitim düzeyi düşük mükellefler, vergi kanunlarını anlama ve vergiye uyum sağlama konusunda eğitilmiş mükelleflere göre daha fazla zorluk çekmektedirler. Dolayısıyla idareye ve meslek mensuplarına daha fazla başvurma ve vergi ile ilgili işlemlerde daha fazla hata yapma eğilimindedirler. Eğitilmiş bireyler ise eğitimsiz mükelleflerin aksine vergi kanunlarındaki boşlukları daha kolay görebilmekte, vergiden kaçınma adına daha karmaşık işlemlerde bulunabilmektedirler (James, 1999: 736).

Vergi Harcamaları: Belirli bir faaliyet veya mükellef grubunu vergi sistemi yoluyla desteklemek ve teşvik etmek amacıyla kullanılan vergi harcamaları vergi sistemlerinin karmaşıklık nedenlerinden biridir. Baskı grupları ve politikacılar, daha sıkı denetime tabi tutulan ve her yıl meclis iznini gerektiren kamu harcamalarından ziyade vergi harcamalarını tercih etmektedirler. Vergi harcamalarının, belirli bir mükellef grubunun desteklenmesi ile adaletin geliştirilmesine ve bazı sektörlere tanınan vergisel ayrıcalıklarla ekonomik etkinliğin gerçekleştirilmesine katkıda bulunduğu savunulsa da bu ilave vergi hükümleri vergi kanunlarının ve vergilendirme işlemlerinin karmaşıklaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla vergi harcamaları, ilave hükümlerle kanunların hacminin artmasına neden olmakta ve vergileri giderek daha karmaşık bir hale getirmektedir (Tanzi, 2010: 15).

Geçiş Maliyetleri: Vergi kanununun yeniden yazılması için harcanan emek, zaman ve para, yeni kanuna göre belge düzeni oluşturma, kanunun öğrenilmesi ve uygulanması aşamasında mükellefe rehberlik yapma, yeni kanuna yönelik personel eğitimleri gibi sıralayabileceğimiz geçiş maliyetlerinin varlığı, sorunları olan vergi sisteminin düzenlenmesini geciktirmektedir. Bu maliyetlere katlanmak istemeyen hükümetler ciddi reformları gerçekleştirme konusunda isteksiz davranabilmektedirler. Dolayısıyla mevcut sorunlarla yürütülmeye çalışılan sistem yeni sorunların eklenmesi ile birlikte daha da karmaşık bir hal alabilmektedir (James, t.y.: 5).

Yeni vergi politikası uygulamaları, vergi kanunlarındaki madde sayısının fazla ve karmaşık olması, ekonomideki değişiklikler, vergiden kaçınma tekniklerinin gelişmesi, vergi kanunu taslağı hazırlama ve yönetimdeki önceden uygulanan kötü uygulamalar mevcut vergi mevzuatının bozulmasının diğer nedenlerindedir (Gordon ve Thuronyi, 2012: 2).

3.3. Vergi Sistemi Karmaşıklığının Sonuçları

Karmaşık bir vergi sisteminin idareye ve mükellefe yüklediği maliyetler bulunmaktadır. Mükellef için bu maliyetlerden en önemlisi yüksek uyum maliyetleridir. Çünkü karmaşık ve belirsiz vergi mevzuatı mükelleflerin yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememelerine ve bazen de uyum derecelerinde azalmaya neden olmaktadır. Mükellefler açısından karmaşık bir vergi sisteminin diğer bir sonucu vergilemede adaletsizliktir. Karmaşık bir vergi sisteminde yasal boşluklardan faydalanan mükellefler diğer mükelleflere göre daha az vergi ödemektedirler. Diğer taraftan, karmaşık vergi sistemi, kamu adına vergi toplayan vergi idaresinin maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Böyle bir durumda idarenin eğitimli personele, teknolojik altyapıya olan ihtiyacı artacaktır. Vergi idaresinin bu artan maliyetleri ilave vergilerle veya mevcut vergilerin oranlarının yükseltilmesi ile sonuçlanabilecektir. Karmaşıklığın yönetim kademesindeki diğer bir sonucu ekonomik kararların sağlıklı bir şekilde alınamamasıdır. Çünkü belirsiz bir vergi mevzuatı ve sistemi içerisinde vergi ile ilgili geleceğe dönük planlar oluşturulamamakta, vergi politikaları üzerinde etkin tartışmalar yapılamamakta, gelecek yıl vergi gelir ve maliyetleri tahmin edilememektedir. Bu durum vergi ile ilgili diğer ekonomik kararları da olumsuz etkilemektedir (James, 2007: 7; Braestrup, 2000: 13-15). Karmaşıklık faktörünün vergi tahsili üzerinde de etkilerde bulunduğu söylenebilir. Çünkü vergi sisteminin karmaşık olduğu bir durumda toplanan vergiler ile vergi sisteminin daha basit bir yapıda olması durumunda toplanacak vergi arasında farklılığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Yıldız, 2019: 86).

Vergi mevzuatındaki karmaşıklık, verginin ödenmesi aşamasındaki karmaşıklık, vergi idaresinin karmaşıklığı gibi çeşitlere ayırabileceğimiz vergi sistemi karmaşıklığının sonuçları ve karmaşıklığı gidermede izlenebilecek yollar tablo 1’de gösterilmektedir (American Institute of Certificated Public Accountants (AICPA), 2002: 7-8).

Tablo 1. Vergi Sisteminin Karmaşıklığının Sonuçları ve Basit Bir Vergi Sisteminin İlkeleri

Vergi sisteminin karmaşık olmasının sonuçları:	<ul style="list-style-type: none">- Daha düşük gönüllü uyum düzeyi- Vergi ödemelerinin az veya fazla yapılması- Vergi sisteminin haksız olduğu yönündeki görüşlerin artması- Vergi yönetimi ve vergi uyumu için daha yüksek maliyetler- Vergi idaresinin kalitesinde azalma- Ekonomik kararlarda etkisizlik
Basit bir vergi sisteminin ilkeleri	<ul style="list-style-type: none">- Basitleştirmenin ön koşul haline getirilmesi: Basitleştirme vergi politikalarının öncelikli hedefi olmalıdır.- Daha basit yaklaşımları araştırmak: Vergi kanunlarını yapanlar arzulanan vergi politikalarını ve gelir amaçlarını belirledikten sonra en basit ve en şeffaf yaklaşımları uygulamayı düşünmelidirler.- Uyum maliyetlerini minimize etmek: Uyum maliyetleri hem zaman hem de para açısından minimize edilmeli ve uyum maliyetlerine katlanan mükelleflerin yetenekleri ve kaynakları ile orantılı olmalıdır.- Vergi kanunlarının değişme sıklığı azaltılmalıdır: Vergi kanunlarındaki değişiklikler uzun vadede yararlı olsa bile kısa dönemde karmaşıklığın artmasına neden olacaktır. Vergi kanunları yalnızca gelir ihtiyacını karşılamak, vergi politikalarında önemli değişiklikler yapmak veya mevcut karmaşıklıkları ve tutarsızlıkları hafifletmek için yapılmalıdır.- Vergi kanunlarında tutarlı kavramların ve tanımların kullanılması: Mevcut kanunlarda yer alan kavramlardaki ve tanımlardaki tutarsızlıklar kaldırılmalı ve yeni kanun taslaklarında bu tutarsız kavram ve tanımlardan kaçınılmalıdır.- İdari yükün dikkate alınması: Kanunların uygulayıcıları olarak vergi idareleri, yöneticilere rehberlik sağlayabilir. Bu nedenle kanunların hazırlanmasında ve geliştirilmesinde idarenin rehberliği düşünülmelidir.- Sınırlı uygulanabilirlikten kaçınmak: Sınırlı bir mükellef kesimi için uygulamaktan veya yalnızca kısa süreli uygulanacak olan vergi kurallarından kaçınılmalıdır.

Kaynak: AICPA (2002) "Guiding Principles for Tax Simplification", 7-8.

Tablo 1’e göre vergi sistemi karmaşık olmasının en önemli sonucu kanuna muhatap vergi mükelleflerinin vergiye uyum düzeyinin azalmasıdır. Karmaşık bir vergi sisteminde vergilendirme hataları artacağı için az veya fazla vergi ödenmesi söz konusu olacaktır. Fazla vergi ödeyen mükellefler vergi kanunlarının adil olmadığını düşünecek ve mükellefler vergi ödeme konusunda isteksiz olacaklardır. Karmaşık bir sistemde, vergi idaresi, kamu harcamaları için gerekli olan gelirin

en kısa sürede ve en yüksek tahsilatla hazineye aktarılmasına harcaacağı zamanını, mükellefleri vergi kanunları konusunda bilgilendirmeye, daha fazla inceleme yapmaya ve kanunu açıklayıcı özelge, sirküler, tebliğler yayınlamaya harcaacaktır. Bu nedenle basitleştirme vergi politikası amaçlarında öncelikli olmalı, uyum maliyetleri azaltılmalı, vergi kanunları sık sık değiştirilmemeli ve kanun metni kendi içinde tutarlı olmalıdır.

4. Türk Vergi Sisteminin Basitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Türk vergi sisteminde, vergiler, gelir vergileri, servet vergileri ve harcama vergileri olarak sınıflandırılabilir. Genel olarak, gelir vergilerinde; kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi, servet vergilerinde; emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve harcama vergilerinde; KDV, özel tüketim vergisi en bilinen örneklerdir (Pehlivan, 2010: 139). Bu vergi türleri yanında damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, özel iletişim vergisi gibi sayılabilecek birçok vergi türü de söz konusudur. Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) internet sitesinde vergi mevzuatı bölümünde 28 adet kanun bulunmaktadır (GİB, <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat>).

Vergi sisteminin en önemli unsuru mali mevzuat ve vergi kanunları olarak ifade edilebilir. Vergi mevzuatının basit ve anlaşılabilir olmasının yanında uygulanmakta olan vergilerin sayısının azlığı da basit ve uygulanabilir bir vergi sistemi için önemlidir (Gümüş, 2005: <http://www.e-akademi.org/>). Bu konuda mevcut vergilerin basitleştirilmesi, vergilerin sayısını azaltmak ve etkin olmayan vergileri kaldırmak amacıyla birtakım reformlar düşünülmektedir. Türk vergi sistemini basitleştirmeye yönelik önemli bir reform düşüncesi Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanunlarının birleştirilerek tek bir metinde toplanmasıdır. Yeni Gelir Vergisi Kanun tasarısı üzerinde çalışmalar devam etmekle birlikte kanunların birleştirilmesinin sadeleştirme sağlamayacağı aksine karmaşıklığı daha da artırabileceği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Ancak hemen hemen herkesin üzerinde hemfikir olduğu konu, Gelir Vergisi Kanununun reforma ihtiyacı olduğudur.

Gelir Vergisi Kanunu'nda reform ihtiyacı diğer vergi kanunlarında da görülebilmektedir. Yeni gelir vergisi kanun tasarısı üzerine yürütülen çalışmalar yanında KDV Kanunu için de çalışmalar yapılmaktadır. Kanun içindeki basit düzenlemeler, ilave hükümlerle karmaşık bir hale gelebilmektedir. Örneğin, KDV'de yer alan ihracatta KDV istisnası esasında basit bir uygulama olmakla birlikte uygulamada bu verginin en karmaşık konularından biri olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, kötü niyetli mükelleflerin haksız bir şekilde KDV iadesi almasını önlemek amacıyla kanuna getirilen ilave güvenlik tedbirleridir. Bu tedbirler, vergi iadesinin gecikmeli ve daha maliyetli bir şekilde alınmasına neden olmakta ve işini düzgün yapan mükellefler cezalandırılmaktadır (Maç, 2005: 3). Dolayısıyla KDV Kanununda görüldüğü gibi vergilemede haksızlığı önlemek amacıyla getirilen hükümler de vergi karmaşıklığının bir nedeni olabilmektedir. Diğer taraftan, KDV Kanunu yürürlükte bulunduğu süre içerisinde KDV indirimi ile ilgili sahte fatura ve mükellefin ibraz etmekle yükümlü olduğu defter ve belgeleri gizlemesine ilişkin çok sayıda yargı kararı bulunmaktadır. KDV kanununun karmaşıklığına örnek olan bu uygulamalar yanında kanunda basitleştirmeye yönelik adımların da atıldığı görülmektedir. Örneğin, bu kanunun uygulanmasında ortaya çıkan karmaşıklığı gidermek için KDV tebliğlerini birleştiren Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği yayımlanmıştır (Güngör, 2017: 85).

Vergi kanunları ile ilgili diğer bir çalışma Türk vergi sisteminde verimsiz ve karmaşıklığa neden olan vergilerin kaldırılmasıdır. Örneğin, veraset ve intikal vergisi, çifte vergilemeye neden olması, mülkiyet hakkına müdahale olarak görülmesi, vergilendirme sürecinin uzun ve işlem maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenlerle eleştirilmektedir (Güneş, 2017: 149). Bu verginin kaldırılarak ivazsız intikallerin Gelir Vergisi Kanunu içinde vergilendirilmesini öngören 2008 tarihli "Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun Yürürlükten Kaldırılması ve Gelir Vergisi Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı'nın gerekçesinde, veraset yoluyla intikallerin, uyum maliyetlerinin yüksek ve verimliliğinin düşük olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında veraset yoluyla intikallerde vergiye tabi tutulacak değerlerin tespiti zor olması, mükellef ve vergi idaresi arasında uyuşmazlıklara, zaman kaybına ve ilave maliyetlere neden olmaktadır. Bu nedenle tasarıda uyum

maliyeti yüksek, kayıt ve tescil süreci karışık ve getirisi düşük olan veraset yoluyla intikallerden alınan verginin kaldırılması ve ivazsız intikallerin gelir vergisi kapsamında vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece vergi sisteminin basitleştirilmesi, anlaşılabilirliğinin artırılması ve vergiye gönüllü uyumun sağlanması amaçlarına ulaşmada önemli bir adım atılacağı düşünülmektedir (TBMM, 2008: 3).

Sara (2012)'nin Türk Gelir İdaresi çalışanlarına uyguladığı anket çalışmasının sonuçlarına göre, çalışmaya katılan ve vergi mevzuatı ile yoğun bir şekilde muhatap olan gelir idaresi personelinin %82,6'sı ülkemizde uygulanan vergi sisteminin çok karmaşık olduğunu düşünmektedir (Sara, 2012: 126). Vergi sistemimizin basitliğine ilişkin sorunlar, yüksek vergi yönetim ve uyum maliyetleri, mevzuatın dilinin anlaşılabilirliğinin düşük olması, kanunlarda çok sık düzenleme yapılması, vergi harcamalarının sayısının yüksekliği, vergi kanunlarındaki geçici madde sayılarının fazla olması olarak sıralanabilir. Türk vergi sisteminde bu sorunların giderilebilmesi amacıyla 2000 yılı sonrası idari işlemlerde basitlik sağlayan düzenlemeler yapılmıştır. Bunlara, gelir idaresinin etkinliğinin artırılması ve yeniden yapılandırılması, e uygulamaların yaygınlaştırılması, teknolojik alt yapının güçlendirilmesi örnek verilebilir. Diğer bir uygulama, 2006 yılında Kurumlar Vergisi Kanununun yeniden düzenlenmesi ve basitleştirilmesidir (Demirli, 2011: 312-313).

Geçici, ek ve mükerrer maddelerin yoğunluğu dolayısıyla Türk vergi mevzuatının karmaşık olduğu genel kabul gören bir fikirdir. Örneğin, geçici maddelerin sayısında meydana gelen artış sonucunda özellikle Gelir Vergisi Kanunu çok sayıda geçici madde ile varlığını sürdürmektedir. Geçici maddeler ile getirilen tek seferlik düzenlemeler, maddenin kaldırılması veya sürenin uzatılması gibi uygulamalar sistemi karmaşıklaştırmaktadır (DPT, 2001: 20). Tablo 2'de Türk Vergi Sisteminde yer alan bazı vergi kanunlarında yer alan geçici madde sayıları verilmiştir.

Tablo 2. Vergi Kanunları İtibariyle Geçici Madde Sayısı

Kanun adı	Geçici Madde Sayısı
Gelir Vergisi Kanunu	89
Kurumlar Vergisi Kanunu	11
Katma Değer Vergisi Kanunu	40
Özel Tüketim Vergisi Kanunu	8
Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu	3
Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu	8
Emlak Vergisi Kanunu	23
Damga Vergisi Kanunu	3
Harçlar Kanunu	6
TOPLAM	191

Kaynak: GİB, <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat>

Tablo 2'ye göre en fazla geçici madde sayısına sahip vergi Gelir Vergisi Kanunudur. Toplam geçici madde sayısının yaklaşık % 47'si Gelir Vergisi Kanununda bulunmaktadır. Son zamanlarda Gelir Vergisi Kanununun basitleştirilmesi gerekliliği geçici madde sayısından da anlaşılmaktadır. 126 kanun maddesi bulunan Gelir Vergisi Kanunu'nun ayrıca yaklaşık 89 adet geçici madde ile yürütülmesi karmaşıklığa neden olmaktadır.

Vergi kanunlarının karmaşık olup olmadığının değerlendirilmesinde, özgelgeler, sirkülerler ve tebliğler dikkate alınabilecek diğer göstergelerdir. Özelge, mükelleflerin vergi ile ilgili tereddüde düştükleri konularda vergi idaresinden yazılı olarak açıklama talebinde bulunmaları karşılığında yetkililerce kendilerine verilen yazılı görüşleri ifade ederler. Sirkülerler, vergi ile ilgili açık ve net olmayan konularda aynı durumdaki tüm mükellefler için Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yayımladığı açıklayıcı görüşlerdir (GİB, 2010: <http://www.gib.gov.tr/node/86780>). Tablo 3'de 2010-2015 yıllarına ait özelge sayısı tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3. 2010-2015 Yılları Arasındaki Özelge Sayısı

Yıl	GİB internet sitesinde yayınlanan Özelge Sayısı (adet)
2010	920
2011	2.721
2012	2.151
2013	1.502
2014	1.255
2010-2014 yılları arası toplam	8.549
2010-2015 yılları arası toplam	10.257

Kaynak: GİB, 2015: 74; GİB, 2016: 66.

Tablo 3'e bakıldığında her yıl binlerce özelge talebi ile mükelleflerin anlamakta güçlük çektikleri vergilendirme konularında bilgi verilmekte ve açıklamalar yapılmaktadır. 2010-2015 yılları arasında Gelir İdaresi Başkanlığı internet sitesinde yayınlanan 10.257 adet özelge Türk Vergi Sisteminin karmaşıklığının yüksek olduğunun bir göstergesidir.

Vergi sistemlerinin ve vergi kanunlarının karmaşıklığının diğer bir nedeni vergi harcaması uygulamalarıdır. Birçok vergi sistemi, vergi harcaması adı ile bilinen istisna, indirim, muafiyet ve diğer özel uygulamaları içermektedir. Belirli birtakım amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla belirli bir mükellef grubuna sunulan vergi harcamaları çoğunlukla beklenen amaçları gerçekleştirilememektedir. Yoğun bir şekilde kullanılan vergi harcamaları vergi sistemlerinin daha karmaşık bir hale gelmesine neden olmakta ve uyum ve yönetim maliyetlerini artırmaktadır. Bu nedenle vergi sisteminin basitleştirilmesi ve vergi tabanının genişletilmesi amacıyla vergi harcaması uygulamalarının azaltılması yalnızca daha fazla gelir elde edilmesine yol açmayacak ayrıca mükelleflerin daha kolay vergi ödemesini ve idarenin daha basit yönetimini sağlayacaktır (Garnier vd. 2013: 15).

Türkiye'de uygulanan vergi harcamaları, 2006 yılından itibaren Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ve Ekleri kısmında "Vergi Harcamaları Listesi" başlığı altında yer almaktadır. Bu listede, vergi harcamaları, ilgili oldukları kanun türüne göre madde madde sıralanmakta ve listenin sonunda vergi türleri itibariyle toplam tutarları tahmin edilmektedir. 2016 yılından itibaren Gelir Düzenlemeleri Genel Müdürlüğü internet sayfasında ayrıca vergi harcamaları raporları düzenli olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bu raporlarda her bir vergi harcaması kalemi ayrı ayrı açıklanmaya ve gerçek değerlerine yakın bir şekilde hesaplanmaya çalışılmaktadır. Vergi harcamalarının tutarlarına ilişkin yapılan tahminler, iyi, yaklaşık ve çok iyi şeklinde değerlendirilmektedir. Bu raporlarda zaman zaman vergi harcama kalemi sayıları verilmektedir. Tablo 4'de 2015 yılına ait vergi harcaması kalemi gösterilmektedir.

Tablo 4. 2015 yılı Vergi Harcaması Kalemi

Kanun/Yıl	2015
Gelir Vergisi Kanunu	57 adet
Kurumlar Vergisi Kanunu	33 adet
Katma Değer Vergisi Kanunu	34 adet
Özel Tüketim Vergisi Kanunu	18 adet
TOPLAM	142 adet

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı: 2016: 274.

Tablo 4'de 2015 yılına ait toplam vergi harcama kalemi sayısı 142'dir. 2017 yılı vergi harcama raporunda yer alan vergi harcamaları listesinde toplam vergi harcama kalemi sayısı 223 iken 2018 yılı vergi harcama raporunda yer alan listede vergi harcama kalemi sayısı 234 olarak hesaplanmıştır (T.C. Maliye Bakanlığı Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü, 2017: 55-104; T.C. Maliye Bakanlığı Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü, 2018: 293- 346). Yıllar itibariyle vergi harcama kalemi sayılarında artış görülmektedir. Vergiler ile ilgili yapılan birçok düzenlemede ve reform paketinde vergi harcamalarının azaltılması gerekliliği vurgulanırken rakamlara bakıldığında vergi harcamaları

azalmak yerine artmaktadır. Bu artış vergi harcamalarının maliyetlerinde de görülebilmektedir. Tablo 5’de 2015 ve 2017 yılları için vergi harcamalarının tutarı, ilgili vergiye ilişkin tahsilat tutarı ve vergi harcamasının ilgili vergi türü tahsilatı içindeki payları gösterilmektedir.

Tablo 5. Türkiye’de 2015-2017 Yılları İçin Vergi Harcamalarının Aynı Vergi Türünden Tahsilata Oranı

2015 ve 2017 yılları Vergi Harcamalarının Aynı Vergi Türünden Tahsilata Oranı						
Yıl	2015 yılı için			2017 yılı için		
Kanun Adı	Vergi Harcaması (milyon TL)	Vergi Tahsilatı (Milyon TL)	Vergi Harcaması /Tahsilat (%)	Vergi Harcaması (milyon TL)	Vergi Tahsilatı (Milyon TL)	Vergi Harcaması /Tahsilat (%)
Gelir Vergisi Kanunu	30.353	85.756	35,40	49.284	112.401	43,8
Kurumlar Vergisi Kanunu	12.298	33.388	36,83	19.567	52.906	37,0
Katma Değer Vergisi Kanunu	16.865	121.070	13,93	34.806	155.680	22,4
Özel Tüketim Vergisi Kanunu	10.980	105.923	10,37	17.619	138.339	12,7
Diğer Kanunlar	9.086	22.853	3,96	5.373	77.292	7,0
TOPLAM	79.582	368.989	21,57	126.650	536.617	23,6

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2016: 278; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir Düzenlemeleri Genel Müdürlüğü, 2018: 285.

Tablo 5’e göre, Türkiye’de toplam vergi harcamalarının toplam vergi tahsilatına oranı 2015 yılında % 21,57 iken 2017 yılında %23,6’ya yükselmiştir. 2015 ve 2017 yılları için en yüksek vergi harcaması tutarı Gelir Vergisi Kanununda yer almaktadır. Vergi harcamaları, 2015 yılından 2017 yılına gelindiğinde artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Vergi harcamalarının sayı olarak vergi sisteminde meydana getirdiği karmaşıklığın yanında devlete maliyeti de sürekli artma eğilimindedir. Dolayısıyla uygulanacak vergi harcamaları dikkatli bir şekilde analiz edilmelidir. Ayrıca uygulanmakta olan her bir vergi harcaması tek tek ele alınarak ne kadar vergi gelirinden vazgeçildiği, kanun içerisindeki yeri, uygulanabilirliği, adalet ve etkinlik açısından sonuçları gibi belirlenecek bir takım kriterlere göre durum tespiti yapılarak bu vergi harcamasının uygulanmasına devam edilip edilmeyeceğine karar verilmesi gerekmektedir. Böylece sistem gereksiz vergi harcamalarından arındırılmış olacaktır.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler yanında Türk vergi sisteminin karmaşıklık düzeyi konusunda uluslararası piyasalardaki görünümü de önemlidir. Bunun için vergiye uyum, mali karmaşıklık indeksi verisi, genel vergi ödeme sıralaması gibi göstergeler ile Türk vergi sisteminin durumu değerlendirilebilir.

4.1. Vergiye Uyum Açısından Değerlendirme

Vergi uyumunun genel bir tanımı, mükelleflerin vergi kanunlarına riayet etme derecesi olarak yapılabilir (James ve Alley, 2002: 29). Mükelleflerin vergi borcunu doğru bir şekilde hesaplayabilmeleri için indirim, istisna, muafiyet, vergi kredisi gibi vergisel ayrıcalıkların mükellefin gelirine doğru bir şekilde uygulanması, beyannamelerin zamanında doldurulması ve vergi yükümlülüğünün doğru hesaplanması gerekmektedir. Mükellefin yanlış anlaması, hata yapması, dikkatsizlik ve yanlış yönlendirilme gibi nedenlerle vergi borcunu eksik veya fazla hesaplaması vergi uyumunu bozmaktadır. Bu nedenle vergi yükümlülüğünün yerine getirilmesinde mükellefin kanunları okuma ve ödeyeceği vergiyi hesaplama becerisi ile vergi uyumu arasında pozitif bir ilişki söz konusu olmaktadır (Roth vd., 1989: 2-20).

Vergi uyum maliyetleri, vergi mükelleflerinin vergi kanunlarına ve düzenlemelerine uymak için yaptıkları, belge düzenine uyma, vergi planlaması yapma, gerekli raporları hazırlama, kanunları anlamak için avukat ve muhasebecilere ödedikleri ücretler gibi harcamaları ve geçirdikleri zamanı ifade etmektedir (Vaillancourt vd., 2007: 6). Dolayısıyla vergi sisteminin karmaşıklığı, vergi kanunlarının okunabilirliği ve anlaşılabilirliği, vergi kanunlarında sık yapılan düzenlemeler, mükelleflerin vergi uyum maliyetlerini etkileyen faktörler arasında sıralanabilir.

Vergi karmaşıklığı mükelleflerin vergiye uyum maliyetinin önemli bir belirleyicisidir (Evans, 2008: 459). Son yıllarda vergiye uyumun artırılması amacıyla ülkeler vergi sistemlerini basitleştirmeye yönelik politikalara yönelmektedir. Türkiye gibi karmaşık vergi sistemine sahip ülkelerde vergi uyumunun nasıl etkilendiği önemli bir konu olmaktadır (Mutlu ve Tuncer, 2002: 103). Tablo 6’da OECD ülkelerinde 2017 yılına ait vergiye uyum için harcanan süreler yer almaktadır.

Tablo 6. 2017 Yılı Vergiye Uyum İçin Harcanan Süre (saat)

Sıralama	Ülke	Toplam Süre	Kurumlar Vergisi	Emek Vergisi	Tüketim Vergisi
1	Estonya	50	5	31	14
2	Lüksemburg	55	19	14	22
3	İsviçre	63	15	40	8
4	İrlanda	82	12	40	30
5	Norveç	83	24	15	44
6	Finlandiya	93	21	48	24
7	Avustralya	105	37	18	50
8	İngiltere	110	37	48	25
9	Hollanda	119	21	64	34
10	İsveç	122	50	36	36
11	Danimarka	130	25	65	40
12	Kanada	131	45	36	50
13	Avusturya	131	46	50	35
14	Belçika	136	21	40	75
15	Fransa	139	28	80	31
16	Yeni Zelanda	140	34	59	47
17	İzlanda	140	40	60	40
18	Japonya	151	38	92	21
19	İspanya	152	33	84	35
20	ABD	175	87	55	33
21	Kore	188	83	80	25
22	Slovakya	192	46	62	84
23	Yunanistan	193	78	46	69
24	Türkiye	216	45	80	91
25	Almanya	218	41	134	43
26	İsrail	235	110	60	65
27	İtalya	238	39	169	30
28	Meksika	241	102	39	100
29	Portekiz	243	63	90	90
30	Slovenya	245	86	90	69
31	Çek Cumhuriyeti	248	53	87	108
32	Polonya	260	59	103	98
33	Macaristan	277	35	146	96
34	Şili	291	42	125	124

Kaynak: World Bank Group ve PWC, 2018: 92-95.

Tablo 6’ya göre Türkiye, vergi uyumu için harcanan süre konusunda 34 OECD ülkesi içinde 24. sırada bulunmaktadır. 2017 yılı için mükelleflerin vergi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek için toplam 216 saat harcadıkları görülmektedir. En az süre harcayan Estonya’nın 4 katından daha fazladır. Vergi uyumu için harcanan süreye bakıldığında Türkiye’de vergi sisteminin basitleştirilmesi gerekmektedir. Gürler Hazman ve Aksu’nun 2011 yılında Mersin ili Vergi İdaresi

Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Grup Müdürlüğü'nde görevli 19 üst düzey yönetici ile gerçekleştirilen mülakat sonuçlarına göre uyum maliyetlerinin azaltılması için vergi sisteminden beklenen en önemli uygulamalardan biri, vergi sisteminin karmaşıklığının azaltılarak daha basit bir vergi sisteminin oluşturulmasıdır. Ayrıca daha basit bir vergi sisteminin vergi uyum maliyetlerini olumlu bir şekilde etkileyeceği vurgulanmaktadır (Gürler Hazman ve Aksu, 2013: 121). Vergi uyum maliyetlerinin azaltılmasında önemli olabilecek diğer konular, ilköğretim dahil tüm eğitim düzeylerinde vergi eğitiminin verilmesi, vergilemenin önemi, gerekliliği, uygulanması düşünülen yeni kanunlar ve devlete karşı görevler konusunda halkın bilgilendirilmesi, vergi tasarı ve tekliflerinin şeffaf bir ortamda yürütülmesidir. Aksi takdirde vergi dirençle karşılaşacak, mükellefler, vergi kaçırma, vergiden kaçınma, peçeleme gibi yollara başvuracak ve vergi uyum maliyetleri yükselecektir (Söyler ve Çolak, 2013: 217). Vergi konusunda farkındalığı olan, idare ile ilişkileri ve iletişimi sağlam, vergi bilinci yüksek bir mükellef kesiminin vergi yükümlülüklerini yerine getirmesi kolaylaşacaktır (Yıldız, 2019: 138-139).

4.2. Vergi Ödeme Kolaylığı Açısından Değerlendirme

Dünya Bankası ve PWC tarafından her yıl yayınlanan Vergi Ödemeleri (Paying Taxes) raporlarında 190 ülke ekonomisi için vergi ödeme sıralaması yer almaktadır. 2018 yılı raporunda 2017 yılı için OECD ülkeleri ve 190 ülke içindeki sıraları aşağıdaki tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. OECD Ülkelerinde Genel Vergi Ödeme Sıralaması (2017)

Ülke	Sıra	Ülke	Sıra
Estonya	14	Japonya	68
Lüksemburg	21	İspanya	34
İsviçre	19	ABD	36
İrlanda	4	Kore	24
Norveç	28	Slovakya	49
Finlandiya	12	Yunanistan	65
Avustralya	26	Türkiye	88
İngiltere	23	Almanya	41
Hollanda	20	İsrail	99
İsveç	27	İtalya	112
Danimarka	8	Meksika	115
Kanada	16	Portekiz	38
Avusturya	39	Slovenya	58
Belçika	59	Çek Cumhuriyeti	53
Fransa	54	Polonya	51
Yeni Zelanda	9	Macaristan	93
İzlanda	33	Şili	72

Kaynak: World Bank Group ve PWC, 2018: 85-87.

Tablo 7'ye göre OECD ülkelerinde vergi ödeme sıralamasında en son sırada Meksika bulunmaktadır. Türkiye, sıralamada Meksika, İtalya, İsrail, Macaristan'ın ardından 5. sırada yer almaktadır. 190 ülke içerisinde ise orta sıralara yakın olduğu görülmektedir.

4.3. Mali Karmaşıklık İndeksi Açısından Değerlendirme

TMF Grubu, dünya genelindeki 94 ülkeyi muhasebe ve vergi uyumu karmaşıklığı açısından inceleyerek Mali Karmaşıklık İndeksi (Financial Complexity Index) adı altında raporlamaktadır. Raporla ülkeler, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika (50), Amerika (25) ve Asya Pasifik (19) olmak üzere bölgelere ayrılmaktadır. 74 sorudan oluşan detaylı bir anket çalışması ile 4 parametreye göre değerlendirme yapılmaktadır: 1) Uyum: sınır ötesi işlemler, kurumsal temsil ve veri depolamasında uyulması gereken koşullar ve yöntemler, 2) Vergi: Vergi kaydı, uyum düzenlemeleri ve vergi çeşitleri, 3) Raporlama: yasal düzenlemeler ve raporlama süreci ve 4) Muhasebe: muhasebe düzenlemeleri, teknoloji (TMF Group, 2018: 5). Bu parametrelere göre 94 ülke karmaşıklık

düzeylelerine göre sıralanmaktadır. Mali karmaşıklık durumuna göre Türkiye en karmaşık 3. ülkedir. Tablo 8’de mali karmaşıklık indeksine göre en karmaşık 10 ülke ve en az karmaşık 10 ülke gösterilmektedir (TMF Group, 2018: 8-9).

Tablo 8. Muhasebe ve Vergi Uyumu Açısından Dünyada En Karmaşık ve En Az Karmaşık 10 Ülke

Muhasebe ve Vergi uyumu Açısından Dünyadaki En Karmaşık 10 Ülke			Muhasebe ve Vergi uyumu Açısından Dünyadaki En Az Karmaşık 10 Ülke		
Küresel Sıralama	Ülke	Bölge	Küresel Sıralama	Ülke	Bölge
1	Çin	Asya Pasifik	94	Cayman Adaları	Amerika
2	Brezilya	Amerika	93	BVI*	Amerika
3	Türkiye	Avrupa, Orta Doğu, Afrika	92	Jersey	Avrupa, Orta Doğu, Afrika
4	İtalya	Avrupa, Orta Doğu, Afrika	91	Hong Kong	Asya Pasifik
5	Arjantin	Amerika	90	Curaçao	Amerika
6	Fransa	Avrupa, Orta Doğu, Afrika	89	Afganistan	Asya Pasifik
7	Bolivya	Amerika	88	Guyana	Amerika
8	Kolombiya	Amerika	87	Norveç	Avrupa, Orta Doğu, Afrika
9	Meksika	Amerika	86	Bangladeş	Asya Pasifik
10	Rusya	Avrupa, Orta Doğu, Afrika	85	Singapur	Asya Pasifik

Kaynak: TMF Group, 2018: 8. *BVI = Britain Virgin Islands (İngiliz Virgin Adaları)

Türkiye, genel sıralamada Çin ve Brezilya’dan sonra en karmaşık 3. ülkedir. Devletin sadeleştirme konusundaki çalışmaları sonucunda Türkiye, karmaşıklık sıralamasında 2 sıra gerilemiştir. Bu gelişmede vergi uygulamalarında danışmanlık hizmetlerinin gelişmesinin ve elektronik bildirim sistemlerinin kullanımının yaygınlaşması etkili olmuştur. Örneğin, ihracat işlemlerine yönelik e-fatura sisteminin kullanımı gümrük komisyoncusu ve mali işlemler üzerindeki yükün azalmasını sağlayarak gümrük sürecini hızlandırmaktadır. Ayrıca vergi idaresi tarafından 2016 yılında uygulanmaya başlanılan e-bildirim sistemi, vergilendirme konusunda daha başlangıçta ortaya çıkabilecek sorunların aşılmasına katkıda bulunmaktadır. Çünkü sistem, mükellef ile vergi idaresi arasındaki iletişimin etkinliğini ve kalitesini artırmaktadır. Bu olumlu gelişmeler Türkiye’nin genel sıralamada 3. ülke olarak yer almasını sağlasa da bölge sıralamasında (Avrupa, Orta Doğu, Afrika) en karmaşık 1. ülke durumundadır (TMF Group, 2018: 19).

2019 yılı Bütçe Sunuş Konuşması metninde Gelir Politikaları ve Uygulamaları başlığında, vergi ödevini yerine getiren mükelleflerin haklarını korumak ve mükellefin vergiye uyumunu kolaylaştırmak amacıyla Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde “Risk Analiz Merkezi”nin kurulacağı ifade edilmiştir. Bu merkez, mükelleflerin analiz edilmesinde kullanılacak bilgileri toplayarak vergilemeye ilişkin risk alanlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Yine bu başlık altında vergi mevzuatının mükellefin anlayabileceği şekilde sadeleştirilmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü belirtilmektedir (Albayrak, 2018: 39). Hükümet, vergileme alanındaki sorunları gidermeye yönelik bu ve benzeri çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaların olumlu sonuçlanması durumunda Türkiye’nin uluslararası raporlardaki durumunun daha pozitif bir konuma geleceği düşünülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Etkin bir vergi sistemi arayışı son yıllarda bir vergi sisteminin nasıl olması gerektiği sorununu gündeme getirmiştir. Birçok faktör yanında etkin bir vergi sisteminin basit olması gerektiği fikri

vergi politikalarının öncelikli konuları arasında yer almaya başlamıştır. Basit bir vergi sisteminin hem idare hem mükellef adına sağladığı birtakım avantajlar söz konusu olmaktadır. Özellikle basit bir vergi sisteminin mükelleflerin vergiye uyumunu artıracak yönünde birçok olumlu görüş bulunmaktadır. Çünkü karmaşıklığın söz konusu olduğu bir durumda mükellefler kanunları okuyup anlamakta güçlük çekmektedirler. Bu durumda daha çok emek ve zaman harcayan mükellefler, vergi ödeme konusunda isteksiz olmakta vergiden kaçınma yollarına sıklıkla başvurumaktadırlar. Basit bir vergi sisteminin vergi idaresine sağlayacağı avantajlardan biri vergi yönetimini kolaylaştırmasıdır. Ayrıca basit bir sistemde daha az kaynak harcarak daha yüksek vergi geliri tahsili mümkün olabilecektir. Vergi sisteminin veya vergi karmaşıklığının tanımlanması ve ölçümü oldukça zordur. Bunun için birtakım göstergeler kullanılarak vergi sisteminin basitliği hakkında fikir edinilmektedir.

Türk vergi sisteminin basit olup olmadığı yönünde yapılan çalışmalar karmaşıklığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Kanun yapılarında geçici madde uygulamalarının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca mükelleflerin vergi kanunlarını anlamaları konusunda bir gösterge olarak özelgeler dikkate alındığında, idarenin binlerce özelge yayınlamak zorunda kaldığı görülmektedir. Kanunların yapısını ve anlaşılabilirliğini olumsuz etkileyen diğer bir gösterge olarak vergi harcamaları oldukça fazladır ve her yıl sayıları artmaktadır. Vergi idaresinin kanunlar ile ilgili yaptığı çalışmalarda karmaşık olan vergi sisteminin basitleştirilmesi amacı taşıdığı söylenebilir. 2006 yılında Kurumlar Vergisi Kanununun reforma tabi tutulması sonrasında Gelir Vergisi Kanunu ile birleştirilmesine yönelik yeni gelir vergisi kanunu çalışmaları yürütüldüğü görülmektedir. Yine KDV Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'nu düzenlemeye yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Vergi sisteminde Veraset ve İntikal Vergisi gibi verimliliği düşük vergilerin kaldırılmasına yönelik düşünceler Türk Vergi Sisteminin basit, etkin ve adil bir vergi yapısı arayışı içinde olduğunu diğer bir göstergesidir. Ancak bu çalışmalara bakıldığında 2006 yılında Kurumlar Vergisi Kanunu düzenlenmiş ve 7 yıl sonra bu kanunun Gelir Vergisi Kanunu ile birleştirilmesine yönelik kanun tasarısı yayınlamıştır. 2008 yılında kaldırılması düşünülen Veraset ve İntikal Vergisi hakkında bir gelişme bulunmamaktadır. Kanun halen yürürlüktedir. Günümüz itibarıyla Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Kanunları, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, KDV Kanunu ve Vergi Usul Kanunu ile ilgili yürütülen çalışmalarda bir netlik olduğunu söylemek güçtür. Türk vergi sisteminin uluslararası piyasalardaki görünümü konusunda da olumsuz bir tablo görülmektedir. Türkiye vergiye uyum açısından birçok ülkenin gerisindedir. Yine mali karmaşıklık indeksi verilerine göre yaklaşık 95 ülke içerisinde en karmaşık ülke durumundadır.

Genel olarak, Türk vergi sisteminde karmaşıklığın söz konusu olduğu söylenebilir. Bunun için vergisel reformlar düşünülmelidir. Türkiye'de basitlik ilkesinin öneminin kavrandığını ve bu konuda çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Ancak sadece vergisel reformlar ile başarıya ulaşılma oranı düşüktür. Bu çalışmaların olumlu sonuçlar verebilmesi için mükellefin vergi kanun yapım sürecine dahil olması, vergi ile ilgili vatandaşların eğitimine önem verilmesi, vergi kanunlarında karmaşıklığa neden olan kanun hükümlerinin belirlenerek azaltılması, vergi ile ilgili iş ve işlemlerin teknolojik yeniliklerden de faydalanılarak kolaylaştırılması önem taşımaktadır. Vergi mevzuatının kanunlar boyutu yanında mükellef ve vergi idaresi ayağı da düşünülmelidir. Uygulanması düşünülen reformlar ile birlikte vergi idaresinin nasıl daha etkin çalışabileceğinin de düşünülmesi gerekmektedir. Ayrıca vergiyi ödeyecek olanın mükellef olduğu göz önüne alındığında vergilerin mükellef tarafından benimsenmesi ve bir vatandaşlık görevi olduğu bilincinde vergi yükümlülüklerini yerine getirmesinin sağlanması gerekmektedir. Bir bütün olarak düşünülmediğinde vergi sistemini ve vergi mevzuatını basitleştirmek güçtür.

Kaynakça

Albayrak, Berat (2018) "2019 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu)", T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, ss. 1-56, https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/11293,konusma-plan-butce-2019-yeni-epdf.pdf?0&_tag1=1CEA2E6B08E9149F15261C8B0C9B9F3326991 ABE (22.05.2019)

- Arıkan, Zeynep ve Bahçe, Abdullah Burhan (2011), “ OECD ve AB Üyesi Ülkelerde Vergi Sistemlerinin Stratejik Tasarımı: Karşılaştırmalı Ülke Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 61(1), 27- 80.
- American Institute of Certificated Public Accountants (2002), “Guiding Principles for Tax Simplification”, **American Institute of Certified Public Accountants, Tax Policy Concept Statement**, 1-18.
- Braestrup, Jacob W. (2000), **Simpler Taxes: A Guide to the Simplification of the British Tax System**, First Edition, , Adam Smith Institute, London.
- Burman, Leonard E. ve Gale, William G. (2001), “A Golden Opportunity to Simplify the Tax System”, **The Brookings Institution Policy Brief**, April, Nr. 77, 1-7.
- Demirli, Yunus (2011) “Gelişmekte olan Ülkelerde Vergi Reformları ve Türkiye’de Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından Değerlendirme”, T.C: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2011/412, Ankara.
- DPT (2001) “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı – Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, DPT: 2597 – ÖİK: 608, ss. 1-79, http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_Vergi.pdf (29.04.2019).
- Evans, Chris (2008), “T Annex One: Taxation Compliance and Administrative Costs: An Overview”, 447-468. https://www.researchgate.net/publication/285898750_Taxation_Compliance_and_Administrative_Costs_An_Overview/download, (27.11.2018).
- Fiscal Commission Working Group (2013) “Principles For A Modern And Efficient Tax System in an Independent Scotland”, The Scottish Government, Edinburg, <https://www2.gov.scot/resource/0043/00434977.pdf> (29.04.2019).
- Garnier, Gaelle vd. (2013), “Recent Reforms of Tax Systems in the EU: Good and Bad News”, **European Commission, Taxation Papers**, Working Paper 39, 2-40.
- Gediz Oral, Burcu (2011) “Mali Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri: Türk Vergi Sistemi”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 2011, C. 16, S.3, s.403-431.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (t.y.) “Mevzuat” https://www.gib.gov.tr/gib_mevzuat (29.04.2019).
- _____ (2010), “Mükelleflerin İzahat Taleplerinin Cevaplandırılmasına Dair Yönetmelik”, <http://www.gib.gov.tr/node/86780> (Erişim Tarihi: 04.03.2019)
- _____ (2015), “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Yayın No:199, Şubat 2015, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyet_raporlari/2014/2014_Faaliyet_Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 04.03.2019)
- _____ (2016), “Faaliyet Raporu’15”, Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Yayın No:216, Şubat 2016, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyet_raporlari/2015/2015_faaliyet_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 04.03.2019)
- Gerçek, Adnan (1999), “ABD’de Vergi Reformu Tartışmaları ve Tek Oranlı Vergi (Flat Tax) Sistemi” , **Doduz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, 14(1), 125-136.
- Gordon, Richard K. ve Thuronyi, Victor (2012), “Tax Legislative Process”, <https://www.imf.org/external/pubs/nft/1998/tlaw/eng/ch1.pdf> (04.09.2018).
- Güngör, Gürcü (2017) “Türk Vergi Sisteminde Katma Değer Vergisinin Tarihi, Vergi Gelirleri İçerisindeki Yeri ve Reform İhtiyacı”, Sayı: 219, Vergi Raporu, Aralık, ss. 75-87.
- Gümüş, Erhan (2005) “Defter, Kayıt ve Belgeler Çerçevesinde Yapılan Vergi Denetiminde Karşılaşılan Sorunlar”, e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Kasım 2005- Sayı 45, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=DEFTER,%20KAYIT%20VE%20BELGELER%20C7ER%20C7EVES%20DDNDE%20YAPILAN%20VERG%20DENET%20DDM%20DDNDE%20KAR%20DEILA%20DEILAN%20SORUNLAR&kimlik=-885826066&url=makaleler/egumus-1.htm> (29.04.2019)
- Güneş, Mehmet (2017), “Veraset ve İntikal Vergisi’nde Revizyon Gerekliği”, *International Journal of Public Finance*, Vol./Cilt 2, Issue/Sayı 1, (2017), 124 – 158.

- Gürler Hazman, Gülsüm ve Aksu, Yüksel (2013) "Vergilemenin Operasyonel Maliyetleri: Mersin Vergi İdaresi Başkanlığı Örneği", *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Yıl: 6, Sayı: 11, Yaz 2013, ISSN 1307-9832, ss. 109-126.
- James, Malcolm (t.y.), "Tax Simplification: The Impossibile Dream?", **British Tax Review**, 1-22, <https://repository.cardiffmet.ac.uk/bitstream/handle/10369/2706/Tax%20Simplification%20-%20the%20Impossible%20Dream.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (27.09.2018).
- James, Simon (1999), "The Future International Tax Environment and European Tax Harmonization: A Personal View", **The European Accounting Review**, 8(4), 731-747.
- (2007), "Tax Simplification is Not a Simple Issue: The Reasons for Difficulty and a Possible Strategy", **Munich Personal RePEc Archive (MPRA)**, Nr. 07/18, 1-18.
- James, Simon ve Alley, Clinton (2002), "Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration", **Munich Personal RePEc Archive (MPRA)**, 27-42.
- Jones, Gareth - Rice, Phillip - Sherwood, Jeremy ve Whiting, John (t.y.) "Developing A Tax Complexity Index For The UK", Office of Tax Simplification, ss. 1-18, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/439461/OTS_Developing_a_Tax_Complexity_Index_for_the_UK.pdf (26.04.2019)
- Johnson, Steve R. (2004), "Administrability-Based Tax Simplification", **Nevada Law Journal**, 4(573), 572- 608.
- Koyuncu, İlyas (2010) "Gelir Vergisi Sistemleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, Mayıs, (260), 1-6.
- Maç, M. (2005) "KDV-6" (e-Kitap). BDO Yayıncılık, <http://www.denet.com.tr/vergi/dosyalar/kdv6/KDV6-11.pdf> (28.04.2019)
- Mercier, Jason (t.y.), "Principles of a Good Tax System", **Washington Policy Center**, https://www.washingtonpolicy.org/library/docLib/tax_principles.pdf (30.062017).
- Mutlu, Ayşegül ve Tuncer, Mehmet (2002), "Vergi Karmaşıklığının Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye", **Vergi Sorunları Dergisi**, (164), 101-114.
- OECD (2006), "Fundamental Reform of Personal Income Tax", **OECD Tax Policy Studies**, Nr. 13, 1-142, https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/fundamental-reform-of-personal-income-tax_9789264025783-en#page83 (15.11.2018).
- Özdiler Küçük, Eda (2018), "Gelir Vergisi Kanunu Tasarlamak: İlke ve Teknik", **Ankara Barosu Dergisi**, (1), 220-244.
- Pehlivan, Osman (2010) "Vergi Hukuku- Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi", Derya Kitabevi, Trabzon.
- Pollack, Sheldon D. (1994), "Tax Complexity, Reform, and The Illusions of Tax Simplification", **George Mason Independent Law Review**, 2(2), 319-359.
- Roth, Jeffrey A., vd. (1989), "Taxpayer Compliance, Volume 1: An Agenda for Research", University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1-409. https://books.google.com.tr/books?id=vh03LFjGKKQC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (26.11.2018).
- Sara, Zuhul (2012) "Gelir İdaresi Perspektifinden Türk Vergi Sisteminin Sorunları: Ampirik Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, Afyonkarahisar.
- Slemrod, Joel ve Blumenthal, Marsha (1996), "The Income Tax Compliance Cost of Big Business", **Public Finance Quarterly**, 24(4), 411-438.
- Söyler, İlhami ve Çolak, Mustafa (2013), "Nasıl Bir Vergi Reformu?", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ocak (35), 215-222.
- Stiglitz, Joseph E. (1999), **Economics of the Public Sector**, Third Edition, W.W. Norton & Company, New York
- Tanzi, Vito (2010), "Tax Systems in the OECD Recent Evolution, Competition and Convergence", **International Studies Program Working Paper 10-12**, Georgia State University, Atlanta.

-
- TBMM (2008), “Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun Yürürlükten Kaldırılması Ve Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı”, Sayı: B.02.0KKG.0.10/101-1551/1743, Esas No: 1/572, 1-6, <https://www.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0572.pdf> (04.03.2019).
- T.C. Maliye Bakanlığı (2016) “Vergi Harcamaları 2016”, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Vergi-Harcamalar_-Raporu-2016-.pdf (28.04.2019)
- T.C. Maliye Bakanlığı Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü (2017) “Vergi Harcamaları Raporu”, Ankara, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Vergi-Harcamalar_-Raporu-2017.pdf (28.04.2019)
-
- _____ (2018) “Vergi Harcamaları Raporu”, Ankara, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Vergi-Harcamalar_-Raporu-2018.pdf (28.04.2019)
- The Institute For Fiscal Studies (1978), **The Structure and Reform of Direct Taxation**, Report of a Committee Chaired by Professor J.E. Meade, London.
- TMF Group (2018), “The Financial Complexity Index 2018”, Global Reach Local Knowledge, April 2018, <https://northasiacape.org.nz/media/1275/financial-complexity-index-2018.pdf> (27.11.2018).
- Türkan, Ercan (1997) “Düz Oranlı Ve Tüketim Tabanlı Vergi Sistemi: ABD’de Yaşanan Tartışmalar ve Bu Tartışmalardan Çıkarılabilecek Dersler”, Devlet Planlama Teşkilatı, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Haziran, ss. 1-39.
- Üyümez, M. Erkan (2016), “Vergi Mevzuatının Karmaşıklığı ve Uzlaşma Yöntemi Bağlamında Vergi Uyumunun Değerlendirilmesi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 8 (1), 75-92.
- World Bank Group ve PWC (2018), “Paying Taxes 2018”, 1-112. https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf (27.11.2018).
- Vaillancourt, François vd. (2007), “Compliance and Administrative Costs of Taxation in Canada”, 1-48, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/TaxCompAdminCosts.pdf>, (27.11.2018).
- Yıldız, Barış (2019) “A Theoretical Analysis on Tax Auditing – Tax Compliance Determinants and Bomb Crater Effect”, Adil Akıncı ve Özer Özçelik (Ed.), *Turkey’s Economic, Fiscal and Social Problems*, ss. 73-91, Ekin Yayınevi, Bursa.
- _____ (2019) “Vergi Ahlakı ve Belirleyicilerine Yönelik Literatür Araştırması: Türkiye Değerlendirmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 366, Mart, ss. 128 - 143.
-

Instagram Fenomenlerinin Paylaşımları Üzerinden Göstergebilimsel Bir İnceleme

A Semiotical Analysis on The Sharing of Instagram Phenomenes

Öz

Bugün insanlar sosyal medya hesaplarından genellikle sosyal yaşantılarına dair görseller paylaşmaktadırlar. Bu görsellerin yoğun olarak paylaşıldığı Instagram uygulaması ise insanların mobil taşınabilir cihazlarında (Akıllı telefon, tablet bilgisayar vb.) günlük yaşam pratiklerinden örnekler sergilemektedir. Diğer sosyal ağlardan farklı olarak kişiler kimliklerine yakın hissettikleri ya da takip ettiğinde yaşantısından haz duyabileceği kişileri takip ederek popülerleşme yoluna gitmektedir. Böylelikle popüler hale gelen internetteki sosyal ağ öncüleri ya da fenomenler, belirli bir kitleye kendi kullandıkları ürünler ya da birtakım yaşam tarzlarına dayalı uygulamalarla yol göstermekte, onları etkisi altına almaktadır. Karşılıklı etkileşimin de kurulduğu bir hayran-aktör/aktris oyununa dayalı bu sanal mecrada diğer ağlarda pek rastlanılmayan ya da bu denli belirginleşmeyen belirli bir Instagram kültürü yaratılmıştır. Kullanıcı bireyler, paylaşılan görsellere kodlanan anlamlar ile fenomenler aracılığıyla iletişim kurarak kendi kimliklerini ya da sanal kimliklerini bu kişilerin belirledikleri yöntemlerle – tarz geliştirerek- yeniden dönüşüme sokmaktadır. Bu da kimliğin sanallaşması ya da sanal bir gerçeklik yaratılması kavramlarını gündeme taşımaktadır. Buradan hareketle çalışmada, sosyal medya üzerinden Instagram uygulamasındaki fenomenler incelenerek paylaşımda buldukları görseller analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ele alınan görseller Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme metoduyla kaleme alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, fenomenlerin çeşitli paylaşımları üzerinden insanları görsel unsurlar kullanarak nasıl etkilediği ve görsellerine kodlanan anlamların da birbiriyle nasıl etkileşimde bulunduğu karşılaştırılarak tespit edilmiştir.

Abstract

Today, people share visuals about their social life from social media accounts. The Instagram application, where these images are shared extensively, shows examples of daily life practices in people's mobile portable devices (smartphone, tablet computer, etc.). Unlike other social networks, when people feel close to their identities or follow them, they follow the people who can enjoy their lives and become popular. In this way, social networking pioneers or phenomena on the Internet, which are becoming popular, guide a certain audience with their own products or practices based on some lifestyles. Based on a fan-actor /actress game in which mutual interaction is established, a specific Instagram culture has been created in this virtual medium, which is uncommon or unclear in other networks. User individuals communicate with their own identities or virtual identities by communicating through the phenomena encoded into the shared visuals and re-transforming them with the methods they have identified. This raises the concepts of identity virtualization or the creation of a virtual reality. From this point of view, in this study, the phenomena in Instagram application were analyzed through social media and the images they shared were analyzed. The images discussed in the study were written by Roland Barthes' semiotic analysis method. As a result of the study, it has been determined by comparing how the phenomena affect people using visual elements through various sharing and how the meanings encoded on their visuals interact with each other.

Giriş

Görsel kültürün yoğun bir biçimde yaşandığı sosyal medyada toplumsal kimlik ve grupların yaşayışları ve yaşam tarzları, kişisel beğenileri, sosyal davranışları, mimik ve ima kültürleri yaygınlık kazanmaktadır. Bireyler sosyal grup oluşturmak için nesnelere kullanarak yaşam alanlarını ve kendilerini görsel boyutta ifade etmek amacıyla ikonikleştirme yoluna gitmektedir. Bunu da diğer bireylere yansıtma amacıyla sosyal medyayı kullanmaktadırlar. Görsel ve işitsel

Murat Birol

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim
Ana Bilim Dalı.
muratbirol@akdeniz.edu.tr

Zeynep Nihan Bakır

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim
Ana Bilim Dalı.
zeynepnihan.bakir@hotmail.com

Article Type / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Instagram, fenomen, yıldız kültürü,
göstergeler, kimlik

Keywords

Instagram, phenomenon, star culture,
semiotics, identity.

JEL:

Submitted: 21 / 02 / 2019

Revised: 21 / 05 / 2019

Accepted: 27 / 05 / 2019

nitelik taşıyan fotoğraflara ve videolara geri bildirim olarak yansıyan beğeniler bireylerin haz duygularını geliştirerek daha çok paylaşımda bulunmasına teşvik etmektedir. Bu durum, hedonik bir toplum yapısı oluşturarak ve bireyler üzerinde narsistik bir kimlik oluşumunu da sağlayarak bireylerin gerçek kimliklerin arka planında bir kopuşu körüklemektedir. Sosyal medyanın dâhil olduğu bu yeni medyada bulunan bireyler gerçek kimlikleri dışında sanal kimliklere bürünebilmektedirler. Yeni medya bu açıdan, bireylerin gerçek olmayan konumunu gerçekmiş gibi yansıtarak topluma karşı bir illüzyon yaratmasına katkıda bulunur. Yaşam tarzlarının başatlık kazandığı ve suni kimlik yapılaşmasının başladığını gösteren en belirgin yeni medya unsuru ise bu noktada Instagram olmaktadır. Instagram özellikle çoğunluğu gençlerin oluşturduğu ve paylaşımların, ikonların, jargonun kısacası gençliğe dair tüm kültürün yapılandığı bir sosyal ağ niteliğindedir. Sanlav'a göre (2014: 82), bu uygulamayı cazip kılan; kullanıcıların çektikleri fotoğraflar üzerinde çok pratik bir şekilde çeşitli filtreler kullanarak, profesyonel görünümlere sahip fotoğraflar yaratabilmeleridir. Buna göre en basit ve sıradan bir fotoğraf, uygulanan birkaç farklı efekt ile göz kamaştırıcı olabilmektedir. Dolayısıyla görsel, gerçek bağlamından sıyrılmaktadır. Zamanla video çekimlerinin (00.59 sn.'lik) ve 15 saniyelik kısa story'lerin de buna eklenerek Instagram'ın daha görseli bol bir paylaşım ağına dönüşmesi söz konusudur. Bu da gençlerin birbirleri arasındaki sohbetlere yansiyarak sanal ortamdaki paylaşımların gerçek yaşama adapte edilmesine ve gerçek yaşamın da oradaki sanal yaşama göre biçimlenmesine yol açmaktadır. Böylece, yaratılan sanal dünyanın gerçekmiş gibi lanse edilmesinin ötesinde ya da sanalın gerçeklik algısı içinde bir "Instagram kültürü" oluşmaktadır. Gerçek yaşamın bu sosyal ağdan merkezi konuma gelerek bir popüler kültür yaratması ise, Instagram kültürünün diğer kişiler üzerinde de etkili olarak yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Bu da ticari, sosyal, ideolojik yapılaşma sonrasında geniş bir hedef kitleyi içine alsın da çoğunluğu gençlerin istek ve gereksinimlerinden oluşan bir kültüre denk düşmektedir.

Popüler kültürün içinde bulunduğu hızlı tüketilen yaşam tarzları, kimlik arayışları, aidiyetlik duygusu, "fenomen" kimliklerin ortaya çıkışı gençliğe ait bir kültüre zemin hazırlayan Instagram üzerinden meşrulaşmaktadır. Tüketim burada ilişki biçimlerini şekillendirmekte, tüketilen nesne üzerinden sosyal ilişki düzeyleri belirlenmekte ve yaşam tarzları bu çerçevede belirginlik kazanmaktadır. Veblen'in (2007: 50) Aylak Sınıf Teorisinde de bahsettiği de, hazcı tüketimde bulunan aylak olarak nitelendirdiği sınıfın, sahip olduğu varlığın ve gücün farklılaşmış bir tüketim şekli ile sunduğu ve bunun gösterişçi tüketime işaret ettiği. Yaşam tarzları burada ayrıca, toplumda oluşturulan yapay statüler üzerinden Instagram'da belirlenmekte ve buradan yansıtılmaya çalışılmaktadır. Çünkü sürekliliği olan tarzlar böylesi bir görsel medya aracılığıyla daha aktiflik kazanmakta ve birbirine benzeyen tarzlara bu sosyal medya aracı uygun platformu sağlamaktadır. Dolayısıyla tüketimin başatlık kazandığı bir yapı içerisinde reklam bugün yalnızca televizyon reklamlarındaki ünlülerle değil, sosyal medyadaki sıradan kimseler ya da fenomenlerle de siyasal düzene işlerlik katmaktadır. Böylece Berger'in de (2012: 62) belirttiği gibi, yalnızca nesnelere değil, tüketim eylemi de -bir tarza dönüşerek- estetik olarak tatmin edici, suni bir deneyime dönüştürülür. Zira Veblen'in (2007: 64) gösterişçi tüketimi de satın alınan ürünün gösterişli olabilmesinin nispi pahalılığından ileri geldiğini öne sürmektedir. Buna göre toplumsal saygınlık, hangi ürünlerin satın alındığıyla ölçülmektedir. Veblen bunun için "saygınlığın parasal ölçüsü" ifadesini kullanır. Buradan anlaşıldığı üzere de gösterişçi tüketim; itibar, prestij ya da statükoyu nesnelere üzerinden sermaye yoluyla bireylere kazandırır. Öte yandan, sosyal medya içerisinde yapılan paylaşımlar bireyler üzerinden bir temsiliyet sistemi oluşturmakta ve kimlikler onları takip eden kimseler tarafından bir sosyal grup oluşturmaktadır. Her sosyal kimlik kendi statüsünü oluşturmakla birlikte, bu kimlikler, birbirine benzeyen insanlar tarafından takip edilmekte ve bir temsiliyet dizgesine eklenmektedir. Böylece, sosyal grup ve bireyler, ortak beğeniler ve yaşam tarzlarına yönelik yakın buldukları kimlikleri benimseyerek ortak bir aidiyet duygusu yaratmakta, toplumsal kimliklerini sosyal ağlar üzerinden böylesi bir yolla inşa etmektedirler. Burada kimliklerin görselliği, sosyal medyanın görselliği ile örtüşerek daha belirgin imajlardan oluşan ve algıda hızlıca şekillenen basmakalıp kimlikleri yaratmaktadır. Ve bu da alanyazında "stereotipler" kavramıyla açıklanmaktadır.

Bu çalışma, sosyal medyanın görselliğini daha yoğun biçimde sunan bir ağ platformunu, Instagramın; bireylerin yaşam tarzları, tüketimleri ve popüler olma arzusuna yönelik arayışlarının da içinde buldukları bir ortam yarattıkları durumundan hareket ederek sosyal ilişki biçimlerinin sınıflandırıldığı stereotiplere, temsil ve kimlik yaratımlarına değinmektedir. Bu kavramlardan hareketle de çalışmanın amacını, hedef kitlesince belirlenen Instagram fenomenlerinin ortak beğeni ve görsel paylaşımları üzerinden göstergesel bir incelemei oluşturmaktadır. Çalışmada yöntem olarak, Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme tekniği esas alınmış, seçilen örnekler de görselliği bütünsel olarak ortaya koymasına yönelik amaçlı örnekleme ile kategorize edilmiştir. Bu kategori içerisinde seçilen ve "fenomen" olarak adlandırılan kişiler, çoğunluğun belirlediği, Instagram'ın içerisinde en çok takip edilen ve beğeni alan kişiler olarak sınıflandırılır. Diğer sosyal medya ağları içerisindeki fenomenler ile ilgili çalışmalar başka makalelerin konusu olmakla beraber bu çalışma içerisinde yalnızca Instagram içerisindeki fenomenler üzerinde durulmuştur. Bu da çalışmaya yönelik toplumda var olan stereotiplerin belirginleşmesi açısından sosyal ağlara yansıyan toplumsallaşma biçimine ışık tutmaktadır.

1. Yükselen Yeni Medya ve Fame - Famous - Fenomen Kavramları Ekseninde Yıldız / Hayran Kültürü

Postmodernizmin yaygınlaşmasıyla günlük yaşam pratiklerinden biri haline gelen sosyal ağda aktif olma durumuyla ağlardaki görsel paylaşımların yaygınlık kazanması söz konusudur. İnsanın görselliğinin ön plana çıkmasının yanı sıra onun kullandığı objelerle bütünleşmesi ve bu objelerin yaşantısının bir parçası olarak algılanmasıyla birlikte görselliği algılamının metinsel okumaya göre kolaylığı kuşkusuz sosyal medyanın bir getirisi. Burada objeler ya da kullanılan ürünler/ nesnelere insanın görselliği temeline metalaşmaktadır. Böylelikle kullanıcı birey, objelerle tek bir bütün halinde metaya indirgenmekte, objelerle aynı kefiye girmekte ve obje-birey birbirlerine denk düşmektedir. Bu durum popüler hale gelen sosyal medyada fenomenlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. "Medyada ne kadar popülersen gerçek yaşamda o kadar saygın, kaliteli ve sözü geçen birisindir". Bu durum, genel geçer bir algı ile topluma bulaşıcı bir hastalık gibi yayılmış ve algılar belirli alt kültürlerde toplumun genelinde egemen olmaya hüküm sürmüştür. Bu algı belirli kişileri popülerleştirirken onlara aslında bir iş kolu da sunmaktadır. Facebook Administer, Instagrammer, YouTuber, Blogger vb. gibi... Gürpınar (2016: 397) bu konuya ilişkin şöyle bir açıklama getirmektedir: "Belirli algıları paylaşanlar, özellikle de aklından geçenleri otosansürlü bir biçimde ifade edenler, bir alternatif (sanal) cemaat oluşturabilmekte ve bu sinerjiden bir 'gerçeklik' devşirebilmektedir... Sosyal medyanın 'reel yaşama' kuşkusuz etkileri vardır. Sosyal medya 'reelde' ifade edilmeyecek, edildiğinde ise samimiyet ya da zorunluluk gereği kınanacak birçok söylem ve algıyı normalleştirmekte ve meşrulaştırmaktadır." Bu da sanal bir gerçeklik olgusu olarak yeni medyanın gündelik reel yaşama paralel biçimde entegre olduğunu ve merkezileştiğini göstermektedir. Böylelikle yükselişe geçen yeni medya, özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren sosyal iletişim ağlarının oluşumuyla birlikte reel yaşama doğru kaymış, reel yaşamın da yerini almaya çalışmıştır ki algılar sanaldan reel yaşantıya taşınır hale gelmiştir.

Sosyal paylaşım sitelerinin çoğalmasıyla birlikte ün sahibi olmak da farklı bir boyuta taşınmıştır. Medyada yer alan gazeteciler, şarkıcılar, sporcular, mankenler ya da politikacılar dışında takipçi sayısındaki yoğunlukla dikkat çeken ve kendi yaptıklarıyla göz önünde bulunmak isteyen bir grup ya da bireyler de dikkat çekmektedir. Buna sosyal paylaşım sitelerinden biri olan Twitter üzerinden yöneticilik yapanlar zemin hazırlamıştır. Twitter önceleri genellikle ünlü takibinin olduğu bir mecra olarak bilinmektedir. "Theresa M. Senft (2008: 25) tarafından 2008'de tanımlanan 'mikro-ünlü'- 'micro-celebrity' kavramı ilk kez Twitter'a atfedilmekten öte, Andy Warhol'un 'bir gün herkes 15 dakikalığına ünlü olacak' sözüne ithafen kullanılmıştır. Senft, bu kavramı, sıradan insanların *reality show*'lar, internet videoları vb. popüler kültür öğelerini içeren medya mesajları sayesinde kısa bir süre için ünlenmiş ve alışlagelmiş ünlülerden olmayan sıradan insanlar olarak tanımlamıştır". Bu kavram anlamı itibarıyla ve artık toplumda da bilindiği şekliyle "fenomen" kavramına denk düşmektedir. Zira fenomen denildiğinde günümüzde sosyal medyada sık paylaşımlar yapan, belirli bir tarzı ve düzeni tutturmuş, takipçi kitlesi kemikleşmiş, oturmuş olan içeriğine sık beğeniler ilgiler

yorumlar alan-izlenen-sevilerle takip edilen kişiler akla gelmektedir. Bu da ünlüler kadar ünlü olmayan sıradan insanların da yeni medya aracılığıyla ün sahibi olmasına yol açmış bir durumdur. Böylelikle de fenomen, “sosyal medya ünlüsü” olarak karşılanan bir anlam iletilmiş olmaktadır.

“Tanınırlık ve nam tarih boyunca evrensel olarak görünmektedir. Yıldız olmayı ifade eden çoğu kelimenin -fama, ambitio, celebritas- izi Roma dünyasına kadar gitmektedir” (Braudy, 1986: 57). Hinerman’ın (2018: 330), “yıldız kültürü” çalışmasında bahsettiği şey, yıldızların tüm aktivitelerde, tüketen kamu içerisinde aşinalık, güvenilirlik ve itimat duygularına yol açmasının yanında “ürün” ün satışına yardımcı olan önemli bileşenler olduğu düşüncesidir. “Famous” kökü “fame” den türeyen ün sahibi olmuş, şöhretli ya da meşhur kişiler olarak kullanılır. Bu bağlamda, Aristotle de (1960: 130) şöhretin sorumluluğunu bireysel kişilere değil, kolektif izleyici topluluğuna yükler. Kısacası Aristo anlayışıyla şöhreti bahşeden topluluktur. Bu yüzden şöhreti anlamının yolu meşhur olana öykünenleri ve bunu nasıl yaptıklarını anlamaktan geçmektedir. Buradan hareketle de sosyal mecralardan popüler hale gelen kişilerin kimliklerinin ve yaşantılarının oradaki sanal hesapları üzerinden yaşamımıza eklenerek günlük paylaşımlarının takip edilmekte, beğeni rekorları kırılmakta ve interaktif bir biçimde yorumlaşılma olduğu söylenebilmektedir. Öte yandan, bu kişilerin tükettikleri, yedikleri, içtikleri, kullandıkları aksesuarlar, giydikleri giysiler, gittikleri mekânlar, alınan hediyeler, kutlamaları-tebrikleri ve hatta görüştüğü diğer kişiler ya da fenomenler ve bunlarla olan ilişkileri de her gün takip edilebilmektedir. Bu kişiler ortaya döktükleri yaşantıları ve “samimiyetleri” ile yalnızlaşan insanlara adeta eş dost gibi yakın davranabilmekte, yakınlık kurabilmekte, sağladıkları irtibat ile onlara tavsiyelerde bulunabilmektedir. Bu yeni medyanın oluşturduğu algı ile fenomenler genele seslendiğinde dahi bazen insanlar yalnızca kendileri için söylediklerini dahi algılayabilmektedir. Bu da aslında Aristo’nun vurguladığı kolektif izleyici topluluğuna yüklenen anlamı göstermektedir. Hinerman (2018: 344), yıldız olmanın iki genel gidişata sahip olduğunu, ilkinde üretim sürecinin bir parçası olarak işlev gördüğünün ve bunun temsil, anlatı ve pazarlama için hayati olduğunu altını çizmektedir. Yıldız olma çok geçmeden zaman ve mekânın belirli ve hareketli alanlarında yer alan izleyici toplulukları tarafından üretilen şeyin tüketildiğini de ikinci boyut olarak ele alır. Hinerman, bu yüzden, iki boyutun -üretim ve tüketim- yıldız olmanın özgül anlamlarını üretmek için birlikte çalıştığını hatırlar.

Hayran kültüründe yıldız ise, “yüce niteliklere sahip, ulaşılmaz, üstün bir konumdadır... Yıldızın gücünün asıl kaynağı fiziksel albenisi, çekici tavırları, toplumsal ve kültürel olarak tanımlanan güzellik kalıplarına uygunluğudur” (Yüksel, 2001: 33-34). Birey, hayranı olduğunu kimseye taparcasına ilgi duyarken aslında kendini onunla bir tutarak özdeşleştirme yoluna da gidebilmektedir. Bu noktada arzu duyduğu şey aslında onun gibi olmaktır. Yaylagül’ün de belirttiği üzere, kitlelerin yaşam koşulları ağırlaştıkça onları oyalayacak, dikkatleri başka yönle çekecek ve sisteme yönelik umutları tazeleyici popüler kültür ikonları ve onların yaşamları devreye sokulmaktadır. Böylece zengin ve farklı yaşam biçimlerini görerek ekranda görüldüğü ikonla hayali düzlemde kendini özdeşleştiren izleyici, gündelik yaşamın getirdiği dert ve sıkıntılardan da kurtulmaktadır (İçinde Karakoç, 2009: 206). Bu, sosyal medya araçlarıyla hayran ve yıldız ilişkisinin daha yakınlaşmasını gündeme getirirken öte yandan bu ilişkilerin incelemesinin de bize daha yakınlaştığını göstermektedir. Zira Goffman da (2009: 45), “Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu” çalışmasında sosyal medya araçlarının başka insanlar üzerinde izlenim yarattığı ve insanların izlenimlerinin kontrolü amacına da hizmet ettiğini dile getirir. Goffman’a göre, birey kendini sosyal medya araçlarıyla başkalarına sunduğu performansı, toplumun resmi olarak onaylanmış değerlerini, davranışlarından çok daha fazla içermekte ve temsil etmektedir. Dolayısıyla tüm bu anlatılanlar, gündemdeki ünlüler dışında sosyal medya fenomenlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, çalışmadaki konu kapsamında bir sosyal paylaşım sitesi olan Instagram’ın fenomenlerle dolu mecrasını tüm görseelliği ile incelemenin mümkün olduğunu kanıtlamıştır.

2. Sosyal Medya ve Yaşam Tarzları: Instagramın Diğer Sosyal Ağlarla Senkronize Olması / Uyumlaşması

Teknik ve teknolojik gelişmeler, tarihsel süreç içerisinde iletişim kurma yolları ve biçimlerini doğrudan etkileyen ve insan yaşamını kolaylaştırması açısından önemli bir role sahiptir. İletişim

süreçlerindeki gelişmeler, dönüşüm ve internet aracılığıyla bireyler arasındaki iletişimin sıklığı ve biçimleri de farklı bir boyuta ulaşmıştır. Geleneksel ve yeni medya da bireyler arasındaki iletişimin çeşitli yönlerine işaret etmektedir. Özellikle sosyal medya dâhilindeki uygulamalar, bireylerin iş yaşamında olduğu kadar bireysel yaşamında da kullanım amacı ve yaygınlığıyla iletişim aracı haline dönüşmüştür (Öcal, 2018: 23-25). İletişim teknolojileri ve bilginin gelişimiyle ortaya çıkan internet ve sosyal medya, yaşamın her alanında belirleyici duruma gelmiştir. İnsanların arkadaşlık kurdukları, iletişimde buldukları, ticaret yaptıkları, tüketerek satın aldıkları bir ürünle yaşadıkları deneyimlerini paylaştıkları mekândan arı bir ortam olarak sosyal medya “sanal” olarak betimlenen bir dünya konumuna gelmiştir. Bu gelişim ve değişim ekseninde internetin ve sosyal medyanın kullanımıysa 2004 yılından itibaren hızlı bir şekilde yaygınlık kazanmıştır. (Yıldız ve Demir, 2016: 22-34). Sanal ağlar, iletişim sürecini bilgi, zaman kullanımı ve paylaşımı açısından hızlandıran, içeriğin oluşturulması ve kullanımını kolaylaştıran ve kullanıcı merkezli içerik oluşumunu sağlayan yapılardır. Bu açıdan, sanal dünya içerisinde teknoloji merkezli ve iletişim sürecini birebir gerçekleştirmesi yönünde sosyal medya, en güçlü ve etkin alanlardan biri olarak kabul edilmektedir (Çakır,2014: 229).

Genellikle işten geriye kalan bağılayıcılık ve zorunluluktan uzak olarak “boş zaman”, kişinin özgür iradesi ve isteğiyle kendi vaktini değerlendirdiği, çeşitli faaliyetlerde bulunduğu, çalışma dışı zaman olarak nitelendirilmektedir (Aytaç,2002: 232-233). İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ekseninde, bireylerin boş zamanlarında sosyal medya ve interneti de bir boş zaman faaliyeti olarak değerlendirildiği gözlemlenebilir. Günümüzde insanlar tarafından iletişim süreçlerindeki yaşanan değişimler ve internetin yoğun kullanımına bağlı olarak sosyal medya hem özel yaşantıda hem de iş yaşantısında yaşam tarzımızı yansıtan bireylerden ayrılmaz parçalar olarak görülmektedir. Dolayısıyla hem bireylerin hem de kurumların hedeflerine doğru yönelmesinde sosyal medya, bireysel bir yaşam biçimi ve iş yaşamında çeşitli aktivitelerini hedef kitlelerine ulaştırma noktasında kurumların önemli bir parçası haline dönüşmüştür (Yeniçikti, 2016: 92). Yapısı ve dili aracılığıyla kültürel bir kimlik ve yaşam biçimine davet etme niteliğine sahip olan internet ve sosyal ağlar, bireylere kadın ve erkek kimliği, eğlence ve moda gibi kategorilerle seslenmektedir. Bu çağrışıma yanıt veren insanlar ise, kültürel kod ve farklı kimliklerle kendilerini sunmakta, iletişim kurmaktadır. Bu bağlamda, kuşaklararası farkın da artışı sağlayan iletişim teknolojileri olarak sosyal medya değerlendirilebilir (Kırık ve Yazıcı, 2017: 85).

Globalleşme, postmodern kültürün yaygınlık kazanmasına ve iletişim teknolojileriyle birlikte bir tüketim anlayışını beraberinde getirmiştir. Sosyal ağlar da bu kültürün toplum içerisinde benimsenmesini sağlayan, bireylerin kimliğini yeniden inşa etmesinde ve yaşam tarzını düşlediği biçime kavuşturmasında aracılık etmektedir. Boş zamanın geçirilmesi süresince uygulamaların ve sosyal medyanın eğlence amaçlı kullanımı ya da zamanın büyük bir bölümünü internette arama yapma günden güne artış gösterirken; çeşitli kullanım amaçlarına göre internet ortamını kullanan bireyler de her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte, sosyal ağların ve internetin kullanımı pazarlamacılar açısından bir tüketim cazibesine dönüştürülmektedir. Nitekim internet, sanal oyun dünyaları, MySpace, Youtube gibi çoklu medya paylaşım sitelerinin yanı sıra Facebook, Twitter, Tumblr, Papiroom ve Instagram gibi içerik açısından zengin uygulamalarıyla kullanıcılara enformasyona erişimi sağlayan çevrimiçi düzenleme ve istenilen biçimde değişiklik yapma, ekleme gibi olanakları sağlamaktadır (Öcal,2018: 23-25). Farklı istek ve gereksinimlere yönelik oluşturulan bu sanal ve çevrimiçi platformlar, günümüzde toplum tarafından yoğun biçimde kullanılmaktadır.

Son yıllarda internetin yaygın kullanımı ve sosyal medyanın günlük hayatın bir parçası olmasıyla bireylere her geçen gün farklı sosyal medya uygulama alanları sunulmaktadır. Gelişen sosyal medyanın yeni üyelerinden biri ise, kullanıcılarına anlık olarak paylaşım olanağı tanıyan bir site olan Instagram’dır. Gelişen mobil veri aktarımı ve taşınabilir akıllı telefonlardaki fotoğraf makineleri aracılığıyla Instagram dünyada hızlı bir şekilde tanınmış ve birçok kullanıcıya ulaşmıştır. 600 milyondan fazla kullanıcıya sahip olan Instagram her geçen gün yeni üyeler kazanmaktadır (Tosun, 2017: 9). Instagram ortamında fotoğraflara yorum yapma, beğenme ve beğenilen fotoğrafları arşivleme gibi özellikler yer alırken; bu sitede herkes profil oluşturabilir, ilgisini çektiği sayfaları ya da toplulukları takip edebilir, aynı duygu ve düşüncede insanlar etkileşimde

bulunabilir. Bu anlamda, ticari potansiyel olarak kurumlar tarafından da Instagram, hedef kitlelerine ulaşmak amacıyla kullanılmaktadır. Hashtag özelliğinin Instagram'a eklenmesiyle kullanıcı sayılarında artış görülmektedir. Bu da fotoğrafların hashtag ile sınırlanabilir, kategori edilebilir özelliğini getirerek fotoğraflara anahtar kelime oluşturabilmektedir. Her geçen gün yeni özellikler eklenerek donatılan Instagram, 2015 yılında alışverişte özellikle pazarlama yönünden başka bir boyuta geçmiş ve pazardaki yerini yaygınlaştırmıştır (Yavuz, 2017: 3-4). Yeni bir kamusal alan olarak değerlendirilebilen sosyal medya, yaşam tarzlarının inşasını konu alan metinler, görsel içerikler ve tüketim alışkanlıkları başta olmak üzere pek çok unsurun belirlenmesinde birçok kişiyle paylaşılmasına olanak tanır. Bu yolla statü sembolü olan nesnelere kullanıcılar tarafından "gösterişçi tüketim" in göstergesi olarak sergilenmesi, eğlence mekânları ve yemeklerin dahi konu olduğu birçok paylaşım biçimini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Instagramın popülerleşmesine paralel olarak bireylerin ünlü olma isteği ve fenomen olma arzuları fotoğraf paylaşımlarına yansımaktadır (Tosun, 2017: 8-9).

3. Kimliklerin Temsili Bağlamında Stereotipler

Kültür kavramı pek çok türe ayrılarak ve geçmişten bugüne tartışılarak süregelse de fenomenlerin yararlandığı kültür olarak öncelikle popüler kültürden bahsetmek gerekir. "Popüler kültür, kitle kültürünün ya da medya endüstrileri arkasındaki ekonomik sistemce dayatılan kültürün halk kültürünün içine çekildiğinde yer aldığı şeklidir" (Jenkins, 2016: 206). Fiske'ye göre (1999: 143-153) popüler kültür, gündelik yaşam ile kültür endüstrilerinin arasındaki ortak kesimde oluşmakta, halk tarafından oluşturulmaktadır. Popüler kültür, halka dayatılacak bir yapıda değildir; popüler kültür, yukarıdan değil, içeriden doğacak bir yapıdadır. Bu tanımlamalardan hareketle, toplum tarafından kullanılan kitle iletişim araçlarındaki tanıtım yapılan ürünler ve kişiler de popülist düzene katılan kültürel olgular olarak karşımıza çıkarlar. Zira "popülerliklerini ayakta tutma çabası güden mikro ünlü denilen fenomenler popüler kültürü çok yakından takip ederek ve hayran kitlelerini çok iyi tanıyarak onları yönetmek durumundadırlar (Marwick ve Boyd, 2011: 141). Burada popüler kültürün sosyal medyada bir arada sunulduğu "görsel kültür" e de kısaca değinmek gerekir. Postmodernizmin başladığı 1980'li yıllarda, görsel kültür adına, "pek çok sanatçı kitle iletişim araçlarından yayılan imgeler bombardımanının gizlediği, toplumsal düzenin stratejilerini ifşa eden yapıtlar üretmişler; dram, belgesel, komedi, popüler müzik gibi farklı ifade biçimlerini harmanlayarak gerçeklikle kurgunun iç içe geçtiği kültürel ürünlerin gündelik yaşam üzerindeki etkilerini sorgulamışlardır" (Hatıplı, 2016: 30-31). Zamanla postmodern dönemin görsellere yaptığı vurgu, bireylerin görsellere ilişkin eleştiri ve sorgulama yetilerini gündeme taşımıştır.

Kimlik konusuna gelindiğinde ise, kimliğin postmodern dönem sonrası sabit ve bütünlüklü değil, parçalı, çelişkili ve çoklu bir yapı olarak görülmeye başladığı söylenebilir (Varol, 2016: 157). Woodward (1997: 1) kimliği, bireyler çerçevesinde düşünüldüğünde, aynı konumda olanların benzerliğini, olmayanlarınsa farklılığını gösteren bir kavram olarak tanımlamıştır. "Medyanın kimlik oluşumu üzerindeki etkisi esas olarak toplumda taklit edilebilecek davranış kalıpları, rol modeller, değer yargıları ve yaşam tarzı önerilerinin sunulmasıyla, yani temsiller üzerinden gerçekleşmektedir... Temsiller, belli olay, fikir ve kişileri kategorilere yerleştirir ve neden o kategorilere ait olduklarına ilişkin genellemeler yapar" (Varol, 2016: 44, 179). Bu çerçevede kimlik, bireyin kendisine ait içsel ve dışsal özelliklerinin bir dışavurumunu; bu özelliklerin bir arada toplandığı insanların toplumdaki örnekleri ise temsili oluşturur. Stereotype (basmakalıplaştırma) ise, bu genellemelerin insan bilincinde yarattığı algıyla "zihinlerinde oluşan resim" olarak ifade edilebilir. İlk kez Walter Lippmann'ın geliştirdiği bu kavrama ilişkin Berger'in (2012: 165) yorumu şöyledir: "stereotip; bazı ırksal, cinsel, etnik, dini ya da mesleki grupların üyesi olan insanların neye benzediği hakkında aşırı basitleştirilmiş bir inanç ya da bir düşünce, insanlara ilişkin bazı kategorilerin bir grup tarafından paylaşılan imgesidir". Bu açıdan insanlar birilerini tanıırken öncelikle görünüşüne bakarak o kimse hakkında bilgi sahibi olmaya çalışırlar. Görünüştaki bilgi de daha önceden o kişinin algısına işlenilmiş bilgidir. Tam bu aşamada, tanıyacağı kimse hakkındaki fikri edinirken geçmişte bilgi birikimlerine eklenen bu düşüncelerden hareketle o insanın görseline ilişkin çağrışım yapan bilgileri alır ve daha konuşmadan ya da dinlemeden o insanı tanıdığı

iddiasında bulunur. Bu da aslında söz konusu kavramı eş deyişle stereotipi ön yargıdan doğan bir kalıp yargı konumuna getirir. Böylelikle medyaya yansıyan kimlikler bir temsil niteliği taşıırken; o kimliklere ilişkin genel algı ya da kalıp yargı stereotipler olarak adlandırılır.

Tüm bu anlatılanlar ışığında, birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan bu üç kavramı görebilmek adına sosyal medya geniş bir yelpaze sunan bir araç olurken, görselliğin daha çok ön planda tutulduğu Instagram uygulaması göstergeleri analiz etmek adına önemli bir konumda yer alır. Göstergeler dünyasında kimlik, temsil ve stereotip kavramları yeni medyada görünürlük kazanırken, bireyin algısında nasıl işlenirlik kazandığı hususunda da bu yakın ilişkili üç kavram somutlaşır. Bunun için göstergebilimsel analiz yöntemini de anlamak gerekmektedir.

4. Metodoloji

Roland Barthes, popüler kültürel metin çözümlenmeleri ile ilgili çalışmaları ve geliştirdiği göstergebilim yaklaşımı, iletişim bilimcilerin yoğun ilgisini çekerken başvurdukları başlıca kaynaklardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Semboller, mekânsal kompozisyonlar, giyim kuşam gibi popüler metinlerin ve kültürel olguların göstergebilimsel analizini yaparken Marksist dilbilimcileri yöntem bilimsel analizi ile birlikte Saussure'un yapısal dilbilim anlayışından da yararlanmaktadır. Barthes'ın çözümlenmelerinde bütün yapılar genel olarak metin merkezli konumunda olup metinlerin içeriğinde göstergeler ve bu göstergeler yoluyla oluşan anlamlar aracılığıyla topluma ve bireye dair birçok bilgi çözümlenmektedir. Barthes'ın anlamlama merkezi yönelimi göstergebilime dayanır (Güngör, 2013: 232). Popüler kültürün ideolojik tarafını ön planda tutmaya çalışan Barthes, 1970'li yıllarla birlikte popüler kültürün medya içeriklerini ve haber okumaları ile pop/popüler kültür (reklam, moda vb.) incelemelerini de etkilemiştir. İdeoloji ve kültürün dilbilimsel çalışmalarla analiz edilmesini gerçekleştirmiştir (Yaylagül, 2014: 123).

Araştırmanın analizi ekseninde, toplamda 5 kategori olarak ele alınan ve her bir kategorinin kendi içerisinde amaçlı yöntem kullanılarak belirlendiği 3 Instagram fenomeninin 2'şer görseli üzerinden yapılan *göstergebilimsel analiz* bu çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Benzer bir ifadeyle, 5 kategoriye dağılmış 15 Instagram fenomenin toplamda 30 görseli üzerinden inceleme yapılmıştır. Instagram ile pek çok takipçi sayısına ulaşan bu fenomenler dışında kalan diğer yabancı fenomenler çalışmanın dışında tutulmuştur. Çalışma, yalnızca Türkiye sınırları içerisinde kendi takipçilerine seslenen fenomenlerle sınırlandırılmıştır. Göstergebilimsel analizin uygulandığı bu çalışmada, Barthes'ın gösterge dizgesini oluşturan örüntülerin açıklanabilmesi için aşağıdaki ana unsurların bilinmesine gereksinim duyulmaktadır.

4.1. Gösteren, Gösterilen ve Gösterge

Göstergebilimde okuyucu olarak nitelenen izleyicidir ve metin üzerinde dikkat toplanırken iletişim sürecindeki okuyucu aktif bir rol alarak kendi tutum duygu ve deneyini getirerek metnin anlamını da yaratmaktadır. Bu anlamın içerisinde üç öge yerini bulmaktadır: 1) Gösterge (işaret), 2) Gösterilen (işaretin işaret ettiği), 3) Gösteren (işareti kullananlar) (Erdoğan, 2014: 310). Gösteren, sesi ya da sesler bütünü -işitim imgesini- ifade ederken; gösterilen, kavrama karşılık gelmektedir (Rifat, 1996: 10). Bunlar ise bir bütünlük içerisinde göstergeyi oluşturmaktadır.

4.2. İkon İndeks Simge

Doğrudan doğruya belirttiği şeyi gösteren, canlandıran ve temsil eden görüntü göstergesi ya da ikon olarak adlandırılmaktadır (Çağlar, 2012: 25). Diğer bir deyişle, işaret ettiklerine benzeyen göstergelerdir. Oyuncak araba, heykel ikonun örneklerindedir (Erdoğan, 2014: 311). Belirttiği nesne var olmasa da kendisi anlamlıdır, çünkü nesnesiyle birebir olmasa da bir benzerliği bulunmaktadır. Fotoğraflar, resimler ikon örneği olarak çoğaltılabilir.

4.3. Mitler

Barthes, *Mytologies* adlı çalışmasında mitsel anlamları göstergelerin içinde analiz etmekte, *Çağdaş Söylenler* adlı çalışmasındaysa kültürel anlam taşıyan göstergeler olarak mitleri ele almaktadır. Mitler taşıdığı özellikler ile Barthes'a göre egemen sınıfa hizmet eden iletişim sistemleridir. Mit, bir nesne, kavram ya da düşünce değildir; bir anlamlandırma biçimidir. Sürekliliğin mitsel üretimde olduğunu vurgulayan Barthes, kendisinden önce üretilen mitlerin yeniden üretmek için işlevsellik kazandığını dile getirir (Barthes, 1998: 107). Güngör de buna ek

olarak (2013: 232-233), mitlere yönelik bu analizi ile Barthes'ın Kristeva'nın metinlerarasılık görüşüyle benzerlikler taşıdığını öne sürmektedir.

4.4. Anlam Örüntüsü (Düz Anlam ve Yan Anlam)

Barthes, Saussure'un temsil edilen düşünce (gösterilen) ve temsil eden işaret (gösteren) arasındaki bağlantının simgesel sistemlerin başlıca temeli olduğu fikrini taşımıştır. Bunun yanı sıra sistem ve söz dizimi yaklaşımını da benimsemektedir. Bunun nedeni, söz dizimsel düzenleme ve seçmeyle anlamın oluşturulmasıdır. Düz anlam ve yan anlam arasındaki ayrımı kullanan Barthes'a göre (1979: 87-92), "göstergeler *düz anlamların* -bilinen anlamlar- yanında ayrı anlamları olan *yan anlamlara* da -üretilen anlamlar-gönderme yaparlar. Yan anlam kavramıyla burada Barthes'ın anlatmak istediği aslında mitlerdir (Güngör, 2013: 232).

5. Analiz ve Elde Edilen Bulgular

Teknolojik gelişmeler, postmodernist dönemin birleşmesi ve tüketim toplumunun ortaya çıkmasıyla birlikte tüketicinin yaygınlaşması, bireyleri, internet ve sosyal medyanın daha çok kullanılmasına teşvik etmiştir. Bu da hem bireysel hem de ticari kurumların sosyal medyayı aktif bir biçimde kullanmasıyla işlerlik kazanan bir durumdur. Başlıklarına göre 5 kategoriye ayrılan tüketim alanlarının baş aktörleri olan fenomenlerin paylaşımları üzerinden göstergebilimsel bir analiz yapıldığında görsellere ilişkin farklı okumalar yapılabilmektedir.

5.1. Mutfak ve Yeme-İçme Kültürü

Yeme içme kültürünün görselleşmesi ile bugün geçmişten farklı bir yeme içme kültürü yaşanmaktadır. Örneğin yiyecek ve içecekleri görselleştiren restoranlar, sosyal medya hesaplarından Instagram kullanıcılarına seslenerek yeme içme gereksinimi yaratmakta ve bunu bir mutfak şöleni ya da yeme içme ritüeli haline getirerek eğlenceli sunumlar eşliğinde onlarla iletişime geçmektedir. Restoranlarda yenen akşam yemekleri, öğlen saatleri kafelerde içilenler, sabah ayrı bir özenle hazırlanan pazar kahvaltıları görselleşerek mobil ekran üzerinden paylaşılır. Globalleşme yeme içme kültürüne yansımış, Instagram'da anlık hikâyelere Türkiye'deki Starbucks'larda tüketilen ve bundan on yıl öncesinde çok da bilinmeyen ya da yaygın olmayan laktosuz latteler, sütlü ristrettolar, non-fat cappuccinolar paylaşılır olmuştur. "Yeme-içme pratikleri orta sınıflar için artık günlük gereksinimi gidermekten daha fazla anlama sahiptir. Nerede, nasıl ve ne yendiği önemini korumakla birlikte, artık bireyin yeni tatlar keşfetme adına kendini geliştirdiği, kendine bir değer kattığı, kültürel sermayesini bu yönde artırdığı bir alan olarak değerlendirilir. Yemek hazırlama, pişirme ve sunma artık gündelik yaşamın estetize edilmesini sağlayan bir boş zaman etkinliğidir" (Ashley vd., 2004: 68). Bunu tüketen kullanıcılar -fenomenler- ise bireysel hesaplarından -dışarıda yemek yeme göstergesiyle- yiyecek fotoğraflarını paylaşarak gittikleri restoranı da etiketleyip reklamlarını yapabilmektedirler. Yiyecek sıklıkla et restoranlarıyla Instagram'da yerini bulur. Fenomenler et restoranlarının popülerleşmesini sağlamıştır.

@nusr_et

1983 yılında Erzurum'da dünyaya gelen Nusret Gökçe, maden işçisi bir babanın 5 çocuğundan biridir. Uzun bir süre kasap çırağı yaptıktan sonra 2009'a dek bireysel sürdürdüğü işletmesine 2012'de Doğu Grubu da ortak olmuştur.¹ Ünlü kasaplıkta dünyaya yayılan ve "ete fısıldayan adam" olarak bilinen fenomen, etle dans ederek onu kesmekte ve müşterisi ya da takipçilerine çektiği videolarla bunu paylaşmaktadır. Koluna taktığı saati, klasik takım elbiseleriyle kalıplı ve sert bir görünüşe bürünerek, birtakım film aktörlerinin (Marlon Brando vb.) fotoğrafları önünde kendi

¹ "Nusret Gökçe Kimdir? Kasap Nusret Kimdir?" (2017). <https://www.sozcu.com.tr/2017/gunun-icinden/nusret-gokce-kimdir-kasap-nusret-kimdir-1834673/> (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

imajını da onlarınkiyle pekiştirerek ve filmdeki repliklerini gönderi iletisi olarak paylaşarak onları taklit ettiği kareleriyle de dikkat çeker. Örneğin Al Pacino, filmde “The World is yours” dese de @nusret paylaşımında öznenin yerini almakta ve bu da ekrana @nusret the World is yours dedi, şeklinde yansımaktadır. Görseldeki Al Pacino resmi arka fonda kullanılarak da görüntü üzerinden ve fenomen tarafından aktöre gönderme yapılmaktadır. Mendil yerine Selpak denilmesi gibi et yerine de Nusret denilerek çocuklar restoranlarda et siparişlerini verir hale gelmişlerdir. Fenomen, 2013’ten beri paylaşımlarını yapsa da özellikle 2015 yılından sonra beğenilerindeki artışla daha geniş bir kitleye ulaştığı görülmektedir. Siyah güneş gözlükleri, esmer ve parlak teni, iri yapılı bedeni ve yana taralı saçlarıyla karakteristik bir imaj sergileyen Nusret Gökçe, sahip olduğu et restoranında “tuz dökme işlemi” sırasında kendine özgü oluşturduğu eylem ile ikon haline gelmiştir. Pek çok ülkede yabancı kullanıcıları tarafından bu eylem sembolik hale gelerek onların sempatisi kazanılmaya çalışılmıştır. Fenomenin yaptığı bu hareket ikonunu görmek için dahi yemek yemeye gelenler bulunmaktadır. Türkiye seçime giderken de ünlü fenomen kendiyile özdeşleşen bu hareket ile sandık başında poz vermiştir.² Nusret’in bir sonraki yıl 2018 seçimlerinde de zarfı tuz serper gibi oy sandığına atması gündem yaratmıştır.³ Dolayısıyla bunun bir anlamda bir PR çalışması ya da restoranın reklamı olarak da algı yarattığı söylenebilir.

Dünyaca ünlü sporcu-oyuncu-şarkıcı ve birçok Instagram kullanıcısı olan kişi tarafından Nusret’in kendi oluşturduğu tuz dökme hareketi fenomenleşmiş ve kendiyile özdeşleşmiş ve pek çok kişi tarafından taklit edilmiştir. Örneğin 27 Eylül 2018 gönderisine bakıldığında, fenomen haline gelmesinin ve birçok kişi tarafından taklit edildiğinin farkında olan Nusret’in kendi yaptığı tuz serpme hareketiyle yüzleştiği bir kare karşımıza çıkar. Arka fonda, gölgelendirilmiş, dökümlü ve beyaz tişörtlü grafitisiyle, gerçek görüntüsü karşı karşıyadır. Fenomen, sevilen bir kişi olarak yapıldığı anlaşılan ve kendi görüntüsüyle süslenmiş bu duvara –düz anlamında- sırtını yaslayarak poz vermiştir. Görüntünün yüzüne doğru bakmasının arka planında kendini şöhret hale getiren bu harekete borçlu olduğu gösterilmektedir. Çünkü kendi yaptığı tuz serpme hareketiyle simgeleşmiştir ve tanınmıştır. Nusret’in bu karede gurur duyduğu ve sırtını yine kendisine dayadığı ise yan anlamında kendi gücüne yaptığı bir göndermedir. Kendisinden büyük olan grafitisinden serptiği tuzun altında oturması ise kendi gösterenini gölgeleyerek gösterilenin öne çıkmasını sağlamıştır. Giyime bakıldığında da gerçek görüntüsünün siyah, süslemedekinin ise beyaz olması görselde kontrast oluşturulduğunu gösterir. Tek başına elde ettiği gücü ve tırmandığı şöhret basamaklarını bu görsel üzerinden takipçileriyle paylaşmaktadır. Gerçek görüntüsünde de kendi ikonlaşmasından hoşnut olduğu bir özgüven izlenimiyle güçlü bir erkek temsili gösterilir. “Saltbae” etiketi üzerinden bunun sunulduğu görülür ki “bae” “before anyone else” eş deyişle “herkesten önce” olarak da anlamlandırılan bir söz diziminin kısaltılmış biçimidir. Bu da derinde yatan anlamıyla yine “herkesten önce Nusret”in tuz ikonuyla ünlendiği görsellere gönderme yapmaktadır.

İkinci görselinde ise (23 Temmuz 2018) bu kez Nusret’in elinde satışını ve kendi üretimini yaparak biçimlendirdiği etin çiğ hali görünmektedir. Elindeki siyah eldivenlerle, sağ gözündeki tekli dürbünle mücevhercilerin kıymetli bir taş baktıkları gibi bakmasıyla üretilen bir kare gösterilmektedir. Bunun yan anlamı, etin eşsiz ve kıymetli olduğu mesajını verir, çünkü kendi ürettiği et onun için kazanç kapısıdır. Eti tutuş hareketinin mücevher tutarcasına naif ve satışını yaptığı etin dudak hareketinden anlaşılacağı üzere paha biçilemez olduğu gösterilir. Burada Nusret Gökçe, kıymet atfettiği eti bir obje olarak pırlantaya eşdeğer sunmaktadır. Fotoğrafının altındaki yazıyla da kendi görüntüsü arasında bağdaşım kurarak “@nusret bakmakla görmek arasında fark var dedi” şeklinde bir ifade yer alır. Nusret bir çizgi film karakteri gibi öyle içselleştirilmiştir ki bilgi yarışmalarındaki genel kültür sorularında da tuzla bütünleştiği serpme hareketi yarışmacılara sorulmaktadır.

² “Sosyal Medya Fenomeni Nusret’ten İlginç Oy Kullanma” (2017). <https://www.haberler.com/sosyal-medya-fenomeni-nusret-ten-ilgincoy-9505340-haberi/> (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

³ “Oy Kullanan Ünlülerin Sandık Paylaşımları” (2018). <https://www.haberler.com/oy-kullanan-unluler-sandik-paylasimlari-10980099-haberi/> (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

@cuneytasan

Et ve kasap (Steakhouse) alanında öncü bir isim olan ve “mesleğine çağ atlatan kasap” olarak bilinen Cüneyt Asan, sahibi olduğu Günaydın restoran ve 2005’te ilk steakhouse konseptini Türkiye’ye taşıdığı zincirleriyle başta ünlüler olmak üzere pek çok kimse tarafından tercih edilerek ziyaret edilen ve Instagram kullanıcıları tarafından da aktif bir şekilde takip edilen bir işletmecidir. Altın Palmiye ödül töreninde “yılın lezzet markası” ödülünü ekibiyle birlikte alan Asan, 2014’ten beri paylaşımlarını yapsa da özellikle 2016 yılından sonra beğenilerindeki artışla geniş bir kitleye ulaştığı söylenebilir. Fenomenin klasik giyim ağırlıklı görünüşüyle ve kullandığı aksesuarlarla (bileklik, küpe, şapka, gözlük, bıyık-sakal kesimi ve saçsız imajıyla) entelektüel bir imaja sahip olduğu görülür. Bu görüntüsü akıllarda kasap önlüğüyle çağrışım yapan meslektaşlarının stereotiplerinin aksine modern bir görünüş sergilemektedir.

16 Ağustos 2018 tarihli ilk gönderisinde, Beyaz yakasız gömleğiyle ve kemik çerçevesiyle siyah gözlüğü ve bilekliğiyle iki elinde çiğ et parçaları taşıyan bir kasap görseli sunulmuştur. Burada sahibi olduğu kişinin bakımlı oluşu etlerin de temiz ve bakımlı oluşuna yapılan bir göndermedir. Etin tanıtımını iki elinde ayrı olarak sergilercesine göstermekte ve bu tutuş fiziksel görüntüsünün arka planında bir güce de işaret etmektedir. Nitekim et parçası çiğ haliyle ağır bir nesnedir ve güce sahip olan kişiler tarafından taşınmaktadır. Fotoğrafın altında da “Günaydın” yazısıyla et ikonlarından oluşan iki simge bulunmaktadır.

3 Ekim 2018 tarihli gönderisinde ise, siyah arka fon, siyah Sombrero tarzı bir şapka, siyah eldiven ve siyah ağırlıklı kıyafetlerle kombine edilmiş görüntüsünü içeren bir fotoğraf yer almaktadır. Fotoğrafta yalnızca gömleği ve dişleri beyazdır. Siyah beyaz ile bir kontrast yaratılırken, etin kırmızılığı dikkati öncelikle ete çekmektedir. Zira tutuşta da et ön plandadır. Bu görüntüsü elinde tuttuğu büyük et parçasıyla yüzündeki gülümseme eşliğinde objektiflere yansımıştır. Takım elbise giyişi, işine olan saygısıyla ilintilenirken; giyim tarzı, resmiyeti göstermektedir. Modacı Hakan Akkaya da (2016: 42) her erkeğin gardırobunda siyah bir takım elbisesinin olması gerektiğine değinerek takım elbisenin en şık halinin beyaz bir gömlekle uyumlu olduğunu belirtmiştir. Etin ön plana geçerek fenomenin kendi meslektaşlarından farklılığı burada yine vurgulanır; nitekim hiçbir kasap iş yaşamında takım elbise giymemektedir. Şapka ayrıca Meksika mutfağına bir gönderme de yapmaktadır. Zira Meksika ateşi, Meksika sosları kullanılarak da etler hazırlanabilmektedir. Akarçay’ın da (2016: 127) belirttiği üzere, bu noktada “yemek yalın anlamıyla ‘boğaz derdi’ değil, yaşamın da bir şekilde estetize edilmesinin bir aracı haline gelmiştir”. Bu kare, yan anlamında, Nusret Gökçe’nin giyim tarzıyla da örtüşerek her iki işletmecinin de benzer giyim tarzı yaratması ve et ile bütünleşmesi algısına gönderme yapmaktadır. Siyah ve beyaz, kontrast ve klasik vurgulardır. Fenomenin karedeki imajı, dikkati sunmuş olduğu ürüne, eş deyişle, ete yoğunlaştıran sadeliği de içinde taşır. Fotoğraf altındaki yazısında da bir internet sitesine yazdığı yazının giriş bölümünü repost ettiği görülür.

@gurkansaf

“Et’in jönü” olarak kendini adlandıran Gürkan Topçu, Steakhouse restoranıyla ünlenmiş genç fenomenlerden biridir. Uzun ve gür olan bıyıkları ve kıvrıkcık gür saçlarıyla karakteristik bir imaj sergileyen Şef, görünümünü kadar renkli giyim tarzıyla dikkat çekmektedir. 2013’ten beri

paylaşımlarını yapsa da özellikle 2016'dan sonra geniş bir hedef kitleye duyulduğu görülmektedir. Şarkıcı Alişan ve oyuncu Şükrü Özyıldız ile yan yana karelerinin oldukça sık olduğu bir profil de karşımıza çıkmaktadır.

Instagram kullanıcılarıyla paylaştığı (13 Ocak 2019 tarihli) gönderide, elinde maşayla tuttuğu pişirilmiş et parçasını ağzına doğru götürmesini gösteren bir kare sergilenmiştir. Islak ve geriye taralı saçları, renkli -kırmızı ve turuncu ağırlıklı- kıyafetleri ve gold rengi papyonuyla ete iştah kabartırcasına fenomenin objektife mutlu bir poz verdiği görülür. Gösterendeki ifade, açlık çeken bir insanın yemek görünce dahi doyuma ulaştığı bir mutluluktur. Düz anlamında mutluluk bu şekilde ifade edilirken, yan anlamında kendi pişirmiş olduğu ete duyduğu güven yansıtılır. Ardalanındaki mesaj şöyle de aktarılabilir: "Kendi yaptığım eti, kendim de memnuniyetle yerim". Böylelikle bu görseldeki gösterilen de kendi pişirdiği ete duyduğu kaliteyi temsil eder. Eş deyişle, fenomen, tüketici olarak da konumlandırılır. Bu ise üzerindeki iştah artıran bir renk kırmızı ve tonlarındaki sıcak renklerle pekiştirilir. Gösterilen, sempati, sıcaklık, ete duyduğu güven ve gereksinim olarak yer alır. Fotoğraf altında ise "vayvayvay" hashtagiyle iki alev ikonu ve "Happy Sunday" yazısı bulunmaktadır. Bu da etin pişirilişine göndermede bulunarak "biz hazırız" mesajıyla takipçilerine yapılan bir hafta sonu davetidir. Bir de buna ek olarak, pişirme teknikleri Levi-Strauss'un (1966: 586-595) "mutfak üçgeni" düşünüldüğünde farklı anlamlara dikkat çekmektedir. Yemeğin çiğ, haşlanmış, kızartılmış, tütsülenmiş ya da kurutularak yenilip yenmemesini Levi-Strauss, toplumun farklı katmanlarında statü ve zenginlik göstergesi olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir.

Gökhan Şef'in (8 Aralık 2018 tarihli) ikinci bir karesine bakıldığında, fotoğrafın arka planında boydan yapılmış bir cam boyama görseli bulunduğu görülür. Camın üzerine işlenen görselde ise, beyaz gömleği ve siyah pantolonuyla klasik bir imaj sergileyen Gürkan Şef figürü elindeki bıçağıyla dikkat çeker. Kendi görselinin yanında bulunarak kullanıcılara bir duruş sergileyen fenomen, mesleğini görselinde icra edişini gözler önüne sermektedir. Burada aslında özgüven ve işi apaçık yaptığı vurgusu verilir. Eti odun üzerinde hazırlanan bir tezgâhta kesecektir. Bir restoran girişine tanıtım amaçlı koyulacak bir panoyu andırır. Aynı zamanda görsel konu olarak da Nusret Gökçe'nin kendi arka fonuna koymuş olduğu fotoğrafla benzerlik taşır. Benzer biçimde yine figür beyazı, kendisi siyahı temsil ederek birlikte kontrast oluşturulmuştur. Burada fenomen ayrıca, fotoğraf altına "hi boss, weather is like lettuce" yazarak kendisine göndermede bulunmuştur. Gösteren imge ve gerçek görüntüsünün altına seslenişi, fenomenin kendine ve marul gibi kıvrıkcık saçlarına yaptığı göndermedir.

5.2. Gündem ve Komedi

Bu başlık altında incelenen fenomenlerin paylaştıkları görseller ekseninde gösteren-gösterilen ilişkisi sıklıkla videolar üzerinden değerlendirilmiştir, çünkü komedyen kimlikleriyle "fame" (ünlü) olan fenomenlerin metinselliği durağan olan fotoğraflardan değil, kendilerinin de içinde yer aldığı ve hareket unsurunu da barındıran anlatılar üzerinden komik videolarından sunmaktadır.

@muratsakaogluback

Önceleri Vine'da yaptığı mizahın yanı sıra profilini Instagram'a dönüştürmesiyle özellikle genç kitle tarafından beğeni kazanan Murat Sakaoglu yakışıklılığı ile de ön plana çıkan fenomenlerdendir. Vine'daki popülaritesini "Severken Öldürmek" videosuyla kazanmıştır ki video birçok kişi tarafından beğenilmiş, paylaşılmıştır. Instagram'daki "Bizde son gülen iyi gülmez, geç anlar" profil notuyla peş peşe hızlı konuşmalarından kıvrak zekasının ürünü monologlarına gönderme de bulunmaktadır. İronik-eleştirel espri yeteneği sayesinde çektiği sıklıkla 59 saniyelik videolarında konularla ilgili tiyatral bir gösteri hazırlamaktadır. 2014'ten beri takip edilmesine karşın profilini güncelledikten sonraki şekliyle 2017 tarihli gönderisinden itibaren takipçilerinin

beğenisini kazanmıştır. Nitekim “Öyle her isteyen fenomen olamaz... Hem orijinal olacaksın hem gerçek!” sloganıyla KFC reklamında oynadığı dönem de 2017 yılına denk düşmektedir.⁴ Daha sonraları Youtube kanalından yaptığı paylaşımlarla da takipçi ve hayran kitlesini çoğalttığı söylenebilir. Sakaoğlu ayrıca; Panda, Dominos, Yedigün reklamlarında ve Azim Kahramanı Ayşe, Otel Divane gibi yerli yapım dizilerde de rol almıştır. “...den Birikmişler” ile gönderilerini kendine özgü tarzıyla sunarak paylaşımlarını yapan genç komedyen, meslek dallarına yaptığı atıflarla klişelerden bir birikmişlik mizansenini sergilemektedir. Paylaştığı videolarında genellikle sosyolojik gözlem gücünden yararlandığı anlaşılır. Bir sonraki gönderisinde hangi meslek dallarına yapacağı “birikmişlikler” kullanıcılar tarafından beklenti yaratır.

30 Ocak 2018’deki gönderisinde, Murat Sakaoğlu bir satış temsilcisi rolü üstlenmektedir. Bunu da “satış temsilcisinden birikmişlikler” yazısıyla paylaşmıştır. Burada meslek, arka planındaki askıda olan giysiler göstereninden anlaşılır. Düz anlam ve yan anlam kurgusu videoda metinsel okuma yapıldığında ortaya çıkmaktadır, zira esprilerdeki nükteli anlatım ve komedi unsurları fenomenin sözleri içine yedirilmiştir. Klişelerden de sıkça beslendiği görülür. Bunlar bir mağazada müşteriyle satıcı arasında geçen diyalog, indirim ve kampanya unsurlarına dayanır. Videonun düz anlamı konuşulan metinden oluşurken; yan anlamında “indirim ve kampanya gününe özel” satış temsilcisinin iç sesi dışavurulmaktadır. Bu da indirim zamanı ürünlerin fiyatına bakılmaksızın satın alınması, beden ayırımı gözetmeksizin özellikle kadınlar tarafından ürüne sahip olma isteği, başka insanın üzerinde bulunan ürüne ulaşma arzusu ve birilerine benzeme ya da onları taklit etme unsurları ön plana çıkararak betimlenmiştir.

İkinci videoda ise (6 Ocak 2019) komedyen, bu kez “filozoftan birikmişlikler” olarak derdini kullanıcılarla tiyatral olarak paylaşır. Sözel klişeler ve mitsel anlatıların yoğun olduğu bir bölüm sunulur. Erkek ve kadın arasındaki aşka dair erkeğe ve kadına ait aşk kıyaslanır. Göstereninde bir filozof imajıyla -büyük yuvarlak çerçeveli bir gözlükle- entelektüel bir tiplleme resmedilmiştir. Arkasındaki kitaplar da bu görseli desteklemektedir. Konuşma metninde ise, erkeğin kadına göre fazla sevmesi vurgulansa da erkeğin çok eşli olmasına gönderme yapılarak aşkta kadından üstünlüğü vurgulanır. Erkeğin kadınla ilişkisinde masallara ve efsanelere atıfta bulunan fenomen, Leyla ile Mecnun’u örnek göstererek erkeklerin aşk uğruna çölleri aşmasını mizansen yapmıştır. Aşk uğruna erkeklerin çok şey yaptıklarını ifade ederken kadınların bu konuda hiçbir şey yapmamasını komik bir dille eleştirmektedir. Rapunzel de burada kadına ilişkin masalsi bir figür olarak verilmekte ve onun durumunda erkeklerin çabalayan taraflarına karşın kadınların ilişkiye emek göstermediği dile getirilmektedir. Yan anlamında ise “kadının dünyasında erkeğin yerinin sadece bir aksesuar kadar olması” açıklamasında da belirtildiği gibi aksesuar ve erkek arasında özdeşlik kurulmasından hareketle erkeğin kadın için kolye, küpe, çanta kadar meta olmasından söz edilir. Fenomen, erkeği, kadının bedenine takılan bir aksesuar olarak görüldüğünü dile getirir. Zira kadının koluna çanta gibi erkek takması buna örnek verilse de alt metninde cinsiyetler arası yapılan bir ayrıma göndermede bulunur.

@yasemoz99

Instagram yaygınlık kazanmadan önce, 2013’te yüklediği Youtube videolarıyla tanınırlık kazanan Yasemin Sakallıoğlu, 2016’dan beri sosyal medyanın sevilen fenomenlerinden biri olmuştur.⁵ Düşünüşleri, replikleri ve canlandırdığı karakterleri birtakım yerli dizilere ilham olan oyuncu, fenomen olduktan sonra kariyerine yaptığı çeşitli tipllemelerle de devam ederek dizi

⁴ Özten, İ. (2017). “Murat Sakaoğlu KFC Reklamında”. <https://www.campaigntr.com/murat-sakaoglu-kfc-reklaminda/>. (Erişim Tarihi: 06.02.2019).

⁵ “Ünlü Fenomen Yasemin Sakallıoğlu, Repliğini İzinsiz Kullanan Yasak Elma’nın Senaristlerini Uyardı” (2018). <https://www.haberler.com/unlu-fenomen-yasemin-sakallioglu-repligini-11481844-haberi/>. (Erişim Tarihi: 03.02. 2019).

oyunculugu da (Jet Sosyete, Eşkiya Dünyada Hükümdar Olmaz vb.) yapmaktadır. Konservatuar öğrencisi olması nedeniyle de -işin eğitiminden gelerek- aktif kullanıcılar tarafından takip edilen fenomen, 2018’de yapılan halk oylamasıyla “yılın en iyi Instagram fenomeni” ödülünü de almıştır.⁶ Toplumsal sınıf kadın temsillerine göndermeler yaparak rollere bürünen Sakallıoğlu, ev kadını, sosyetik kadın, çeşitli mesleklerden (astrolog vb.) kadın temsillerini konu edinerek bunların imajlara bürünmektedir. Annesinin ve annesinin taklidini yaptığı videoları kendi hesabından paylaşarak Karadenizlilerin doğal ve samimi özelliğine göndermede bulunur. Çay içerek kendi yediği içtiğini mizahi bir dille eleştiren ve hemen her videosunda kiloyla ilgili göndermelerde bulunan bir fenomen olarak bilinir.

Bir gönderisinde (06.12.2018), “zengoların araba muhabbetleri” adı altında sonradan zenginliğe erişmiş bir orta sınıf kadın kimliğinin imajını mizah yoluyla çizmekte ve gözlemlerinden çıkarımda bulunduğu konuşmalarla tiplmeyi konu edindiği görülmektedir. Karakterin geleneksel görünüşü ve ayaklarını uzatarak oturuşu, kullandığı objeler (dantel, altın bilezik ve kolye vb.) Anadolu insanının sosyetikleştiği süreci komedileştirir. Range Rover marka aracının sunroof’una taktığı dantel işi ve aracın koltuğuna serdiği dantellerle elindeki çayı yudumlayarak zenginliği karikatürize etmektedir. Asabi vurgusu, aracını kullanan şoförle olan diyalogunda belirginleşir. Sonradan kazanılmış zenginlik, oyuncunun Zengo karakteriyle işlenirken; fakirlik ve zenginlik ayrımı tanıdık-eş-dostla kıyas üzerinden sıklıkla konu edinilir. Zenginlik mitinden hareketle bu durum altın göstergesiyle derin anlamında gösterişe ve gösterişçi tüketime yol açmaktadır. Nitekim “mitolojiler, halk öyküleri, deyimler altının tüm kültürlerdeki yüksek değerinin göstergesidir” (Yıldırım, 2009: 16). Buradaki canlandırılan tipleme de altının yüksek değeri üzerinden kendisini üst sınıfa ait hissetmektedir. Araçların sahipliği üzerinden sınıf kıyaslaması yapılarak alt sınıfa göndermelerde bulunur. Burada “belli oluyor mu arabanın sıfır olduğu, arabayı nakitle aldığım asla kredi çekmediğim belli mi, herkes bilsin, açgözlü Menkıbe de öğrenecek bunu” sözleriyle düz anlamı ilk anlaşılabilir anlama denk düşerken; yan anlamında karakterin görsel ve işitsel kodlarından da anlaşılacağı üzere kendi görgüsüzlüğünü konuşmalarıyla ortaya koyduğu gösterilir.

Diğer bir videosunda (03.01.2019) ise fenomen, astrolog kılığına girerek kendisine gizemli bir hava vermeye çalışan bir tiplmeye can vermiştir. Burada astrologların genel görüntülerinden yararlanılan bir stereotip çizilmiştir. Bunun gösterenleri sarı saç imajını veren peruk, koyu renkli makyajını vurgulayan oje ve ruj, uzun takma tırnaklar ve kollardaki yoğun taşlı bilekliklerdir. Bu bir gerçek astrolog görüntüsüne gönderme yapmaktadır. “Hoş geldin” yerine “Hoş girdin 2019” şeklinde başladığı videosunda burçları tek tek inceleyerek omları yeni yılda neler beklediğine dair bilgiler verir. Burada bir astrolog edasıyla oyuncu fenomen burçlara seslenerek aslında burçlara sahip olan kimselere seslenmektedir. Çünkü astroloğa göre “balık” “balık burcu olan kimseleri” kapsamakta, burç adı üzerinden kimselere seslenmekte ve bu tekil gibi görülse de burcu taşıyan çoğul bir kesimi kapsamaktadır. Kullandığı ses tonu ve vurgular da bir astroloğun taklidi üzerinden onun metinsel ve görsel klişesinden beslenmektedir.

@eylulonline

Bir dönem popüler olan Vine uygulamasını kullanarak çektiği mizahi içerikli videoları üzerinden beğeni alan Eylül Öztürk Özkan, “Memeli Mestan” kullanıcı adıyla sosyal medyada tanınmış ve bugün popülerleşen Instagram’ın ünlü komedyen fenomenleri arasına katılmıştır. 2012’den beri paylaşımları süregelen oyuncu-fenomenin özellikle 2015’ten beri kendine özgü mizansenisiyle bir tarz yarattığı söylenebilir. Mizah biçiminin farklı bir tarzıyla karşımıza çıkmaktadır. Pek çok sayıda dizi, film ve skeçlerde de (Azem: Cin Karası, Tut Sözü, Yusuf Yusuf

⁶ “Yasemin Sakallıoğlu’na ‘En İyi Fenomen’ Ödülü” (2018). <http://www.qualitydergisi.com/Haberi/85553/yasemin-sakallioglu39na-39en-iyi-fenomen3#/0>. (Erişim Tarihi: 03.02.2019).

filmleri; Beyaz Show ve Benzemez Kimse Sana skeçleri; Üstün Dökmen ile Yaşama Yerleşmek, Kim O, Tipsizler dizileri ve Knorr reklamı)⁷ rol alan Eylül Öztürk Özkan, Instagram paylaşımlarıyla toplumsal olarak kabullenilen genel görüşlere karşı eleştirel protest şarkılar yapmaktadır. Bilinen melodiler üzerinden notaya uyumlu sözler yazarak -uyaklı bir biçimde- şarkılar söylemektedir.

Araştırmadaki 1. video ele alındığında (20 Aralık 2018), bir deli imajına bürünen oyuncu-fenomen bir “deli stereotipi”nin özelliğinden yararlanarak beyaz önlüğü andıran giysisiyle karşımıza çıkmaktadır. Akli denge bozukluğunu yaptığı anormal tavırlarla sergilemekte, giydiği kıyafetin içindeki ellerini kavuşturma duruşuyla da pekiştirmektedir. Evlilik çağına gelmiş yetişkin bireylerin istekleri, Mozart’ın Türk Marşı bestesine yedirilerek müzikal bir biçimde dile getirilir. Bu dinleti aslında daha önce Türkçe Rap yorumcularından Bilgin Özçalkan, sahne adıyla Ceza tarafından, 2012 yılında, Türkçe sözler marşa eklenilerek seslendirilmiştir. Fenomenin de bunu temel alarak, Rap gibi ritme uyumlu hızlı sözlerin eşliğinde bu marşı farklı sözlerle yorumladığı görülmektedir. Dağınık saç ve makyajsız görüntüsüyle şaşkın tavırları, deliliğe yaptığı göndermedir, bu da yan anlamında evlenmeye dair her türlü beceriye sahip olmasına karşın bir türlü evlenemeyen kadının dramını anlatır. Şarkı, videonun finalinde, canlandırdığı Nebahat karakterinin -ki şarkı sözlerinden “evde kaldın yine Nebahat” diye kendisine seslenmesinden adı anlaşılır, yazılı metin yoktur- patlama göstereniyle -el, kol ve beden hareketleriyle sıçrayışı, zıplayışı- son bulmaktadır. Bu da gösterilen olarak toplumsal bir soruna denk düşmektedir.

Oyuncunun 2. videosundaki (24 Aralık 2018) şarkı ise, son dönem gündemde olan Jennifer Lopez şarkısı “Ain’t your mama” üzerine yazılmış sözlerden oluşur. Gerçekteki eşiyle ya da mizansendeki kocasıyla müzikli bir anlatımda bulunduğu videoda bu kez şarkının nakarat kısmındaki sözlerinin Türkçeye çevrilisinden hareketle şarkıyı konu olarak kendince yorumladığı görülür. Oyuncu-fenomen, kadının evlilikteki rolünün “anne olmadığını” vurgulayarak, erkeğe gönderme yapmaktadır. Erkek, genelden özele bir anlatımla eşi tarafından temsil edilirken; kadın kimliğinde fenomenin kendisi gösterilir. Bu da toplumsal cinsiyetteki kadının özlük haklarının dile getirilmesiyle ilintilenerek ataerkil toplumdaki kadına bakış algısını yıkmaya çalışır. Eşi araç kullanırken kendisi videoyu çeken fenomen, eşine gönderme yaparak kırmızı kazağıyla sempatik görüntüler sergiler. Saç uzunlukları ve renkleri eşiyle bu videoda birbirine benzemektedir, zira oyuncu-fenomenin verdiği “saçlarımın rengi nasıl” metniyle dikkat saça yönlendirilir.

5.3. Cilt Bakımı ve Makyaj

Cilt bakımı ve makyaj da Instagram’da diğer bir konuyu oluşturur. Bu alanda öncü isimler ünlülerin ya da sıradan bireylerin gündelik yaşantılarındaki makyaj alışkanlıklarında birtakım önerilerde bulunurlar. Bunlar da sıklıkla videolar, fotoğraflar ya da hareketli görüntüler eşliğinde sunulmaktadır.

@kerimcandurmaz

Bakımlı yüzü, kelimeleri yuvarlatarak ve tamamlamadan konuşmaları, yabancı sözcüklerden oluşan tepki ve coşkularıyla dikkat çeken Kerimcan Durmaz, “ablan star bebeğim” söylemiyle ön plana çıkmış bir makyaj uzmanı ya da make up artisttir. Yayınladığı videoları, ilginç konuşma tarzı, farklı giyim ve kuşamıyla bir ikon haline gelerek Instagram kullanıcıları tarafından yoğun biçimde takip edilen bir şov insanıdır. İlk paylaşımlarını 2013’ten bu yana yapan fenomen, 2015’ten bu yana pek çok takipçi sayısına ulaşmıştır. Arkadaşlarıyla birlikte geçirdiği vakitleri, tatil anlarını, atışma ve diyaloglarını story’lerinde sıkça paylaşarak, bunun yanı sıra ünlülere göndermeler yaparak hatta polemik yaratarak ünlenmiştir. “Her neyse/whatever, ayy olayy, demez mi, inanamıyorum, ay abla anlat n’apıyosun biliyosun, herhalde diye ben” gibi sözcük ve söz kalıplarını sıkça kullanarak kendi

⁷ Şişman, C. (2018). “Memeli Mestan Olarak Ünlenen Eylül Öztürk Kimdir?” <http://www.milliyet.com.tr/memeli-mestan-olarak-unlenen-eylul-ozturk-kimdir--molatik-9044/>. (Erişim Tarihi: 30.01.2019).

replikleri –bir dizi oyuncusu gibi- haline getirmiş ve bu sözcükler kullanıldığında akıllarda bir Kerimcan Durmaz algısı yaratılmasını sağlamıştır. “3 Adam”ın skeçlerinden birinde (Fazla Gurur Kalbe Vurur) rol almış ayrıca bir moda yarışması olan ve o dönem TV8’de yayınlanan “İşte Benim Stilim”in 2016’daki 7. sezonunda jüri üyeliği yapmıştır. Erkeğin metroseksüel imajını, makyaj (kaş alma, göz farı, manikür, parlaticı vb.), aksesuar (taşlı zincirli el çantaları, küpe, kolye vb.) ve kıyafetleriyle (kürklü, simli-yoğun ışıklı, leopar ve zebra desenli vb.) uç noktaya taşıyarak feminen bir imaja taşımıştır. Yüksel (2001: 89), *Tarkan* üzerinden yapmış olduğu çalışmasında “Tarkan’ın erkek kimliğinde gizlediği kadınsılığı; bedeniyle barışık olma durumu olarak tanımladığı ve kendisini bir arzu nesnesi olarak sunduğundan” bahsetmektedir. Kerimcan da Tarkan’a benzer bir biçimde, sunmuş olduğu durumdan duyduğu mutluluğu özgüvenli bir biçimde fotoğraf karelerine yansıtmakta ve bu görüntüsünü sosyal medya platformunda özgürce ön plana çıkarmaktadır. DJ’lik yaparak çeşitli gece kulüplerinde sahne alan “star” fenomen, “fame” kavramına karşılık gelir. Bir TV programında ünlü olmak istediğini dile getirmiş, sosyal medya da bu anlamda onun için bir sıçrama tahtası olmuştur ve ardından kendi markasını yaratmıştır. Yalnızca ruj paleti üzerinden farklı renklerle kombinler yaparak hedef kitesine makyaj videolarını paylaşır.

Araştırmadaki ilk görseline (30 Ekim 2016) bakıldığında, “Büst gibiyim Allah belamı vermesin ya” yazısıyla Kerimcan Durmaz’ın kendini çektiği bir kareyle paylaşımında bulunduğu görülür. Gümüş rengi payetli ceket ve yüzündeki makyaj malzemelerini sergileyerek aydınlatılmış yüzüyle feminen bir görüntü yansıtmaktadır. Bu yansıttığı görüntüden de feminen duruşunu özgüvenli bir biçimde sergilediği anlaşılır. Çünkü “büst” kendisine yaptığı bir övgülü göndermedir. Pırlanta küpesi ve altın bilezikleriyle bu feminenliği de pekiştirilmektedir. Kaşları inceltmiş olan fenomenin, kirpiklerine sürdüğü maskara ile gözlerini belirginleştirdiği gösterilir. Kulağının alt kısmından görünen, boynuna yaptırdığı yazılı bir dövme de karede dikkat çeken bir diğer unsurdur. Saçları geriye doğru taralı fenomenin, ceketinin içine giydiği siyah sweatshirt üzerindeki parlak ceket belirginleştirir. Gösteren saç, makyaj ve giysilerden oluşurken; gösterilen kendi tarzında feminen bir duruştur. Düz anlamında ise bu duruş büste benzetilirken; altında yatan anlamında bu, kendi görüntüsüne olan aşkıdır. Süzmen de (2015: 74) bu noktada konuya ilişkin olarak, cinsiyet farklılıklarının eskisi kadar giysilerde ince çizgilerin ucunda sallanmadığına değinerek insanların giyinirken özgür iradeleriyle seçimlerini yapıp eğlenmesinden başkaldırışından ya da isyan etmesinden söz etmiştir.

Kullanıcılara sunduğu ikinci görselinde (02 Kasım 2016) ise, Türkiye’deki ünlü sanatçılarla birlikte olduğu samimi pozları dikkat çeker. Fenomen olmadan önce de kendisinin ünlü olma isteği ve hedefini gerçekleştirdiği bu görsel üzerinden gösterilir. Fatih Ürek, Demet Akalın ve Seren Serengil gibi ünlülerle arkadaşça -el ele, yüz yüze, diz dize- poz vermiştir. Toplantı, kokteyl, kutlama, davet, gala ya da balolarda ünlülerle yan yana gelerek –sarılması samimiyetin göstergesi olarak ele alınır- onlarla fotoğraf çektiği paylaşımlarında sıkça görülür. Bu da onun sanatçı statüsüne ve şöhretine yaptığı bir göndermedir. Mullan (1997: 40), şöhretin tarihinin toplumsal yaşamda başarının tanımındaki dönüşümün ve kapitalizmin üretimsel aşamadan tüketimsel bir aşamaya hareketinin tarihi olarak özetlemektedir. Öte yandan, yüzündeki makyajı, takıları (pırlanta bileklik, küpe, yüzük vb.) ve dekolte imajı vererek göğsünü açtığı, deseninden anlaşılacağı üzere ünlü bir markanın tasarımlarında sıkça kullandığı motiflerinden oluşan gömleğiyle bir gece kulübündeki koltuk üzerinde oturularını sergileyen bir kare yansıtılmıştır. Burada gösteren kendisi ve ünlüler olurken; gösterilen, “benim çevrem sanat camiasından insanlarla dolu ve ben de onlardan biriyim, onlar kadar ünlüyüm” anlamı taşır. Nitekim Sanlav da (2014: 112-113) kullanıcıların kendileri hakkındaki bilgileri söylemek yerine (fotoğraf, video, karikatür tarzı görsellerle) göstermeyi, kişisel olarak anlatımda bulunmak yerine, belli başlı gruplar ve kendisiyle özdeşleştirdiği kimlikler yoluyla aidiyet duygusunu ima etmeyi tercih ettiklerini söylemektedir.

@danlabilic

“Danla Biliç” kullanıcı adıyla önce bir Youtube kanalında makyaj videoları çekerek üne kavuşan Neslihan Damla Akdemir⁸, 2015’ten bu yana paylaştığı makyaj videolarında genellikle ürün tanıtımından çok gündemdeki -makyaj konsept isimlerini değiştirerek- olaylara ve yaşadığı gerçeklere gönderme yapmaktadır. Videolarında genellikle ünlüleri (müziyen, sunucu, aktris vb.) konuk alıp onlarla birlikte makyaj yapmaktadır. Aynı zamanda Danla Biliç adıyla -Kerimcan Durmaz’a benzer biçimde- bir ruj paleti markası piyasaya çıkarmıştır. Gösterişçi tüketimin egemen olduğu görsel ve videolarla çeşitli ünlülere atıf yaparak mizah üzerinden konuşmalarda bulunmaktadır. Videoları Instagram üzerinden tanıtım yaparak, orijinal ve uzun kesitli versiyonlarını Youtube’a sunmakta ve kullanıcıyı oraya yönlendirmektedir.

İlk görsele bakıldığında (16 Eylül 2018), diğer fenomen arkadaşlarıyla (@muratsimukilic, @kerimcandurmaz ve @teo.man_)birlikte poz verdiği ve iş için çektiği makyaj videolarının aksine özel bir ân’ı paylaştığı görülmektedir. Make up artist olması dışında, gündelik yaşamında görüntüsündeki sadelik vurgusu kullanıcılarına bu görselede yansıtılmıştır. Fotoğraf altı yazısı da -düz anlam- burada dikkat çekmektedir: “Dayak yemek isteyen varsa boşuna heveslenmesin, manikürlerimiz taze”. Fotoğraftaki tek kadın olması ve erkek figürlerini genelleyerek söylemesi bakımından bu söz yan anlamında erkeklerin kavgacı doğasına göndermede bulunur. Bu da Danla Biliç’in fenomen arkadaşlarına yaptığı feminen bir göndermedir. Fiske (2014: 188) tam bu noktada, “yumuşak görünümlü ve maço olmayan bu erkeklerin ‘yeni duyarlı erkek miti’ olarak öngörülebileceğini ifade etmiştir. Kareye bakıldığında gösteren, fenomenler ve bir ekip imajı verilerek dördünün de siyah giyimli olması üzerinden; gösterilen, birlik, beraberlik, güzellik ve dostluktur.

Araştırmadaki 2. paylaşımında (1 Eylül 2018) ise, fenomenin ünlü genç şarkıcılardan biri olan Ece Seçkin ile birlikte olduğu bir makyaj videosu görülmektedir. Makyaj malzemelerini kullanarak şarkıcıyla aynı makyajı yapmaya çalışmakta ve bir yandan onunla sohbet etmektedir. “Ruh hastası starımızı izleyin” diyerek takipçilerini Youtube kanalına yönlendirmekte ve bunu samimi sohbeti üzerinden takipçilerine göstermektedir. Gerçek yaşamlarındaki yaşanmış olayları mecazî dille birbirlerine anlatırlar. Fenomenin Ece Seçkin ile benzerliği de bu videoda dikkat çekmekte, bunu da “ikiz kardeşi” deyişi üzerinden sohbetlerinde belirtmektedir. Ece Seçkin, fenomene makyaj yaparak kendisine benzetmekte ve “sen gerçek bir ruh hastası” dediği görülmektedir. Bu da fotoğraf altındaki yazıya göndermede bulunarak Danla olan Ece ile Ece olan Danla arasındaki benzerliğe atıfta bulunur. Ece, Danla yerine geçerek kendine -Danla Biliç’e- makyaj yapmakta, bu da kişinin kendi gözüyle karşındakine nasıl görüldüğünü ifade eden bir anlama bürünmektedir. Gösteren makyaj malzemeleri, ayna, kolye ve saç bandajı gibi aksesuarlar ve taklit olurken; gösterilen empati üzerinden kurulan dostluk, güzellik, hoş sohbet ve samimiyet olmaktadır.

@sebibe

Güzellik, makyaj, saç ve cilt bakımı alanında, kullanıcılarına öneriler vererek makyaj videoları hazırlayan bir diğer isim Sebile Ölmez’dir. “Türkiye’de yaşayan ilk kadın Youtuber”dır (25 Ocak 2019 tarihli gönderisinde de bunu paylaşmıştır). 2012’den bugüne paylaşımında bulunsa da özellikle 2015’ten itibaren beğenileriyle geniş bir hedef kitleye ulaşmıştır. Instagram sayfasında ürün

⁸ “Danla Biliç Kimdir, Gerçek Adı Nedir, Kaç Yaşında?” (2018). <http://www.milliyet.com.tr/danla-bilic-kimdir-gercek-adi-gundem-2794001/>. (Erişim Tarihi: 07.02.2019).

tanıtımının yanı sıra, uygulamalı makyaj videoları da göstermekte, pek çok çeşit makyajı yüzünde uygulayarak (Halloween, film starlarının -Maleficient, Harley Quinn- imajları vb.) Instagram kullanıcılarına adım adım sergilemektedir.

İlk görselinde (21 Aralık 2018), elinde tuttuğu makyaj paletinden kullandığı renklerle yüzündeki makyajı tamamlamış olduğu görülür. Görselindeki gösteren, makyajıyla bütünleşen bir kadın ve kullanıcılarına renklerini doğrudan göstermeye çalıştığı far paletidir. Arka plandaki metalik bakır rengi vazo makyajını destekler bütünlüktedir. Ölmez'in canlı renkler kullanarak imajına Avrupai bir hava kattığı görülür. Düz anlamındaki fotoğraf metninde operasyon sonrası yüzündeki şişlik ve morlukları -canlı renklerle- kapattığını söyleyen fenomen, hazırlayacağı makyaj videolarının aksayacağı duyurumunda bulunmuştur. Yan anlamında ise, bu far paletini kullananlar kendi gibi bir yüze sahip olur mesajı kullanıcıya aktarılır. Gösterilenler ise, estetize güzellik ve cool duruştur.

İkinci görselde ise (10 Ocak 2019), hareketli bir fotoğraf üzerinden geçmiş ve bugün arasında bir bağ kurulmak istenmiştir. Bugünün popüler bir kozmetik ürünün kullanımıyla ilgili olarak çocukluğuna göndermede bulunmuştur. Burada güncel fotoğrafıyla çocukluk fotoğrafı ürün ile aynı karede yer alıp hareketli görsel üzerinden verilmektedir. Çocukluk haliyle ürünü atarak bugünkü haline ürünü ulaştırmaktadır. Bu da yan anlamında, "çocukluğunda da olsa yine bu ürünü kullanırdım" iletişiyle vurgulanmış. Nostaljiye vurgu yaptığı ürün aslında piyasanın kadınlara yönelik oluşturduğu bir tüketim ürünüdür. Kullanıcılara görseli sunarken fenomenin aslında ürün ve markayla ilgili ürüne (Garnier Mineral) yönelik ücretli bir ortaklığı söz konusudur. Fenomen, kendi sayfasından kullanıcılara aslında ürünü pazarlamaktadır. Yan anlamında ayrıca, geçmişe dönük yaşantısıyla ürünün tarihçesi doğrultusunda kendinin genç imajına da gönderme yapmaktadır. Tazelik, ferahlık, bebensilik gösterilenlerine görselde bugünkü ve çocukluk fotoğraflarından oluşan gösterenler eşlik etmektedir. Ürün, hareketli bir unsur olarak dikkat çekmekte ve diğer bir göstereni oluşturmaktadır.

5.4. Stil ve Moda

Makyaj ve cilt bakımı beraberinde bireyi tamamlayan bir diğer unsur ise giyim kuşamdır. Dolayısıyla görsel kültürün postmodernizme yansıdığı süreçte, yaşam tarzları dâhilinde stil ve moda önerileri üzerine de durulmaktadır. Gerek farklı tarzları bir araya getiren, gerek bilinen tarzlardan yeni kombinler üreten fenomenler, geniş hedef kitlelere paylaştıkları görselleri duyurarak kamuoyunu etkileyebilmekte ve modaya ilişkin yeni akımları da belirleyebilmektedir. Öte yandan, giysi bir kimlik ve özdeşleşme faktörü olduğundan sıklıkla cinsiyetleri, yaşları, meslek ve toplumsal mevkileri ayırt etmeyi sağlamaktadır (Waquet ve Laporte, 1999: 77). Dolayısıyla yıldız/fame kültürü belirlenirken göstergeler dünyasında stil ve modanın önemli bir faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

@gulsahsaracoglu

Gülşah Saraçoğlu, Modacı Dilek Hanif'in asistanı olarak alana başlamış ve Türkiye'deki yıldızlar dışında -Ajda Pekkan, Bülent Ersoy, Nazan Öncel, Cenk Eren, Nükhet Duru, Aşkın Nur Yengi, Sibel Can, Deniz Seki ve Demet Akalın gibi- ünü dünyaya yayılmış, Hollywood starlarını - Nicole Kidman, Elton John gibi- dahi giydiren bir isim olmuştur. Bu anlamda Süer (2016: 114), modanın Latince "modo" sözcüğünden Türk diline geçtiğini açıklarken onun "hemen şimdi" anlamına geldiğine değinerek, Kate Moss'un ünlü bir markadan deri ceket giydiğinde ya da Victoria Beckham'ın bir yüzük taktığında AVM'ye koşup aynı ürünü "hemen, şimdi" bulmak istenildiğini örneklemiştir. Burada da mağazalar yerine insanların "Ajda Pekkan'ın modacısı"ndan kıyafet almaları da örnek verilebilir. Sosyal medya öncesinde mesleğe başlasa da 2013'ten beri paylaşımlarını yapan fenomenin, diktiği kostümleri Instagram üzerinden sergileyen etkili isimlerden biri olduğu söylenebilir. Steakhouse fenomenlerine benzer bir biçimde 2014'te Dubai'de

bir mağazada açan Saraçoğlu, sosyal medyanın tanınan yüzlerinden biri olarak paylaşımlarını sürdürmektedir.⁹

İlk görselinde (21 Ekim 2018), ünlü modacı, birlikte çalıştığı isimlere diktiği giysileri profiline yansıtmıştır. Görselinde işine gösterdiği özeni ön plana çıkararak, çalıştığı ünlü isimlerin gereksinimlerine ve tarzlarına uygun kıyafetler dikmek için kumaş seçimine özen gösterdiğini belirtir. Bunu da paylaştığı görselindeki kendi cümlesinde şu sözlerle aktarır: “Divamızın Versace desenli tuvaletine gelince, kendisi için özel olarak bir günlüğüne kumaşları seçmek üzere Paris’e gittim... Top top kumaşlar özenle atölyemdeki yerini aldı.” Fenomen, Bülent Ersoy için hazırlayacağı tuvalet için ön hazırlık aşamasını bu sözlerle ifade etme ve paylaşma gereği duymuştur. Aynı görselin başka bir karesinde bitirdiği tuvaleti Bülent Ersoy’un üzerinde taşıdığı haliyle -albüm olarak- paylaşırken; top top kumaşlar olarak betimlediği tuvaletin kumaş zenginliğini, dökümlülüğünü ve uzunluğunu son haliyle gözler önüne sermektedir. Yan anlamında bu kare, “kendimle gurur duyuyorum, yaptığım işin en iyisi benim” mesajını içinde taşır. Bu karede gösteren, kumaşlar ve kumaşı taşıyan model olarak Ersoy iken; gösterilen gösteriş, zenginlik, dikiş hüneridir.

Bir diğer görselinde (26 Ocak 2019) fenomen, payetler ve taşlarla bezenmiş derin sırt dekolte uzun tuvaletiyle tasarımı bu kez kendisi taşır. Baştan aşağı kamera açısını yaklaştırmakta, kendi tasarımındaki bu kıyafetin detayını -kıyafetle aynı işlemeli bir maske (maskeli baloya davet için hazırlanan bir kostüm)- üzerinde taşıyarak göstermekte ve bir yandan kadınsı bir duruş sergilemektedir. Bu görselinde paylaştığı mesaj ise “sırt dekoltesinin sözlük anlamıym” şeklindedir. Bunun yan anlamı “diğer modacılarından öndeyim, farklıyım ve daha yetenekliyim”i ifade ederken, modellere de kıyafeti taşıdığı fiziği açısından göndermede bulunur. “Sırt dekoltesini benden başkası taşıyamaz” gibi bir anlam da çıkarılabilir. Bu yazıya; bomba, patlama, alev ve yıldız ikonları eşlik etmektedir. Bunlar iddiasını destekleyen simgelerdir. Her görselinde ışıltıyı, renkleri, kumaşları ön plana çıkartırken; ünlü isimlere yaptığı çalışmalarıyla dikişinin ne kadar başarılı ve alanda iddialı bir isim olduğunu kanıtlama gereği duymaktadır. Fotoğraftaki gösterilenler şıklık, güzellik yarışı, iddia, zarafet, albeni, ışıltı ve narsisizm olarak vurgulanır.

@seymasubasi

Moda Tasarım Bölümü mezunu olan Şeyma Subaşı, Acun Ilıcalı’nın sunduğu “Var mısın Yok musun?” yarışmasından aldığı 69 bin TL’lik ödülle, ardından “Yok Böyle Dans” yarışmasındaki kostüm tasarımcılığıyla tanınsa da 2008 yılında katıldığı Miss Turkey yarışmasıyla şöhret sahibi olarak ünlü tasarımcıların defilelerinde kendisine yer vermesiyle bilinen biridir. Televizyoncu Acun Ilıcalı ile 2017 yılında evlenerek Melisa adında kızları dünyaya gelen -2013’te- Subaşı, sosyal medya hesabından paylaşımında bulunarak takipçileri artan fenomenlerden biri haline gelmiştir. 2018’de Acun Ilıcalı ile boşanan Subaşı, Instagram’daki paylaşımlarını 2014’ten bu yana sürdürmekte, kızı Melisa’nın fotoğraflarını da ara sıra paylaşarak kızını Instagram’da büyüten bir ikonik anne imajını taşır. Nitekim kızının çocukluk gelişim süreci sosyal medya hesabındaki tarihsel sürecinden takip edilebilmektedir.

Paylaşımında bulunduğu ve araştırmada ele alınan ilk görseline (5 Kasım 2018) bakıldığında, Şeyma Subaşının oturmuş pozisyonundaki kıyafetlerini sergilediği görülmektedir. Fenomenin bir aktrist resminin bulunduğu retro görünümlü beyaz tişörtü, altına giydiği siyah deri pantolon ve ünlü bir markanın ikonik bir ayakkabı modeliyle kombinlediği ayna karşındaki pozunu paylaşmıştır. “Deri, lüks bir eşya sınıfına girdiğinden, zenginlik ve statü göstergesi sayılmaktadır. Bunlar

⁹ Alkoçlar, N. (2018). “Gülşah Saraçoğlu Biyografisi”. <https://www.biyografi.info/kisi/gulsah-saracoglu>. (Erişim Tarihi: 08.02.2019).

içerisinde özellikle renkli deriler olarak kırmızı, sarı, zeytin yeşili ve siyah kullanılmaktadır” (Yıldırım, 2009: 201). Giyim odasındaki ayna karşısında özenle sergilediği bu duruşu kadınsı bir imaj çizer. Giydikleri ve ünlü markalara düşkünlüğüyle bilinen Subaşı, Instagram’da moda ve stil alanında özellikle genç kız kitlesi tarafından özenilen ve taklit edilen bir fenomendir. Ünlü markaların lansmanlarına davetli olan Subaşı, bu markaları gündelik yaşamında kombinlemeyi, taşımayı ve göstermeyi alışkanlık hale getirmiştir. Buradaki gösterenler; kıyafetlerle birlikte seçtiği oturuş, imaj ve aynadaki yansıması iken; gösterilenler günlük yaratılan bir casual -rahat giyim-şıklık ve cool tavidir.

İkinci görselde ise (22 Eylül 2018), yıldız ikonuyla kendisi ön planda, iki arkadaşı arkada durduğu bir fotoğrafla karşımıza çıkar. Bu görsel Charlie’s Angels filminin afişine de gönderme yapmaktadır. Lang ve Lang’ın (1961: 323) bu noktada şu görüşlerine değinmek gerekir: “Moda süreci, dayatma gücünü anonim bir kitlenin örtük yargısından alan kolektif davranışın temel biçimidir. Bireyler toplumsal giyim normlarını televizyonda, dergilerde, filmlerde ve şehirlerin sokaklarında ayırımsarlar ve kendi moda kabullerini bu algıların ışığında değerlendirirler”. Günümüzde de bunu moda üzerinden fenomenler belirgin kılmaktadırlar. Şeyma Subaşı’da gerek yaşam stili gerekse tükettiği markalarla pek çok insanın tercihini belirlediği ya da yaşamına özendiği bir fenomendir. Görseldeki üç kadın, asansördeki bir ayna selfie’siyle ve farklı davet kıyafetleriyle boy göstermiştir. Fenomenlerin birçoğunun ayna karşısında ya da asansörde kendi öz çekimlerini paylaştıkları bilinmektedir. Bu görselde ise ikisi bir aradadır. Subaşı’nın leopar desenli bir kıyafetle dikkatleri üzerine çektiği görülmekte, arkadaşlarınınnsa dekolteli ancak daha sade, gösterişsiz görünümü sergilenmektedir. Gösterenler, fenomenin duruşunun yanı sıra özellikle ön plana alındığı kadınsı ifadesi ve kıyafetleridir. Buna eşlik eden kırmızı rujuyla -gösteren- baskın bir karaktere de gönderme yapar. Fotoğrafta arkadaşlarının ikisinin de dişleri görünmekte, ancak kendisi dudak dolgunluğunu belirtmek için kapadığı görülmektedir. Bu bir anlamda dudaklarını büzüştüren “#Instagirl” stereotipine de gönderme yapmaktadır. Instagram’da ergen kızlar genellikle selfie yaparken dudaklarını büzüştürerek, saçlarını arkaya ya da yana atarak ve gözlerini büyüterek poz vermektedirler. Bu genel duruş, toplumda bir algı yaratarak fenomenlerin de fotoğraflarında yararlandığı bir konsepti oluşturmuştur. Burada da kendine güvenen genç bir kadının yanındaki diğer iki kişiden farklı duruş ve imajıyla ön planda tutulduğu gösterilir. Leopar sarısı kıyafetine uygun altın bilezik ve küpesi, omuz dekoltesinden beliren ve takalarıyla aynı rengi taşıyan çanta zincirinden, teninin asansördeki ışıkla, sürdüğü kozmetiklerle ya da fotoğraf efektiyle parlaması modadaki ve kendine yansımasındaki zarafeti, ışıltıyı, gösterişi ve lüksü sembolize etmektedir.

@gardiropgurusu

2005 yılında TV programlarına kreatif direktörlük, stil ve imaj danışmanlığı yapmaya başladığı ve Instagram hesaplarından Gardırop Gurusu’nun yıldızı Hande Anı Can, kendi gardırobundan oluşturduğu kombinlere yer verdiği sayfasından takip edilerek kısa bir sürede yükselişe geçenlerden biridir. Missoni, Pomellato, Michael Kors, H&M, Adidas Original gibi markalarla işbirlikleri yapmıştır.¹⁰ “Moda tüketimine değinirken, modayı benimseyenlerin ve giyenlerin grup zihniyetini de dikkate almak gerekir. Kitlemel moda yayılımı ve tüketimi çok sayıda insan arasında bir kolektif davranış süreci olarak açıklanabilir. Bu insanlar giydikleri her şeyi, moda kıldıklarına inanırlar” (Kawamura, 2005: 163). Arkadaşlarının ne giyeceğine karar verememesi üzerine gardıroplarından 10 dakikada 15 kombin çıkararak onlara giyim konusunda önerilerde bulunan

¹⁰ “Editörler, Influencer’lar, Tasarımcılar: Hande A. Can” (2015). <http://voguekimkimdir.com/projects/hande-a-can/>. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Can, giysilere yaptığı yorumlara karşılık arkadaşlarının bu potansiyelini değerlendirmesi ve bunu işe dönüştürmesi gerektiği üzerine “gardıropgurusu” işinin ortaya çıkış öyküsünü açıkladığı bilinmektedir.¹¹ Modayı takip ederek insanların vücut tiplerine ve kendi stillerine uyarlandığında stil sahibi olmasının kaçınılmaz olduğunu dile getiren fenomenin, 2017’den beri paylaşımlarını sürdürdüğü görülmektedir.¹² Çünkü 2017’de hesabından paylaştığı ilk fotoğrafında “4 gün önce hesabının hack’lendiği, kurtarıldığı ve geri döndüğü” ifadelerine yer verilmiştir. Birçok kullanıcısı bulunan Can, moda sektörü tarafından yakından takip edilen ve ünlü markalarca lansmanlara davet alan ünlü bir fenomendir.

İlk görselinde (16 Haziran 2018), Hande Anı Can, Paris lokasyonundan Paris’e özgü ikonik şapkalardan taktığı bir fotoğrafıyla -mekân-giyim kuşam ilişkisi kurduğu kombinle- karşımıza çıkmaktadır. Burada kıyafetin üzerindeki desenlerle şapkasının kombin edilerek tül ve tüyün kıyafetin tamamına yansımaları ve sunumu söz konusudur. Kıyafetin bir yanı kısa bir yanının uzun olmasıyla asimetric bir uyum, bir kontrast sağlandığı görülür. Fenomen, Paris’e özgü detayların verildiği görselinde, aynı renk kıyafetlerle bir takım elbise içerisinde bulunan partneriyle boy göstermektedir. Taşındıkları kıyafetler ve modanın şehri Paris, arka planda, görseller üzerinden bir bütünlük algısı yaratılarak yansıtılmıştır. “Oyun” konulu kostüm partisine Türkiye’den davet edilen tek girişimci olmanın gururunu yaşadığını kendi cümleleriyle görselinde paylaşan Gardırop Gurusu kullanıcı adıyla Hande Anı Can, dünyaca ünlü markalardan biri olan Hermes’in partisinde boy gösterdiğini açıkça ifade etmiştir. Görsel içerisindeki fotoğraf karelerinin her birinde gerek tek başına gerekse partneriyle birlikte aynı desenlerle oluşan kıyafetleriyle birbirine uyumlu bir çift imajı çizmektedir. Yan anlamında, moda şehri Paris’te ikonik şapkasıyla bir duruş sergileyen stil ve moda ikonunun kendisine olan güveni temsil edilir. Yaptığı iş, Türkiye ile sınırlı kalmayıp dünyaya ün salmış bir profesyonelliği de içermekteymiş gibi görsel bir derin anlama daha sahiptir.

Diğer görselinde ise (31 Ocak 2019) fenomen, İtalya’daki bir görselini kullanıcılarıyla paylaşmıştır. Fransa’dan sonra diğer bir moda sektörü ülkesi ve ünlü markaların da doğduğu -Fendi, Gucci, Dolce&Gabbana, Miu Miu, Moschino, Pierre Cardin, Prada, Versace- ülkelerden biri olan İtalya, modayla ilgilenen ve bu sektörde çalışan birçok kişi tarafından yenilikleri takip eden ve moda akımını sürekli güncelleyen bir mekân olarak görülmektedir. Bu görselde olduğu gibi üzerinde taşıdığı beyaz elbise ve kahverengi Hermes terlikleriyle tarihten fırlamışçasına -Roma’nın tarihi dokusuna gönderme yaparak- bir duruş sergilemektedir. İtalya’nın görseli arka planda yer alırken, üzerindeki marka terlik ve kıyafet ön plana çıkmaktadır. Akkaya da (2016: 63), terliğin tek parça uzun elbiselerle kullanılması gerektiğine dikkat çekerek bu tür bir kombinin kesinlikle gündüze ait olduğunu ifade etmiştir. Topladığı saçlarıysa yan cepheden görülmekte ve omuz dekoltesini belirgin kılmaktadır. Bu karede gösterilenler, tarihe özgü giysiler üzerinden Avrupa’lık, sadelik ve güzellik, İtalya’ya duyulan özlemi -Missing Italy yazısı- oluşturur. Zira 2015 yılındaki bir röportajında fenomenin üzerindeki kıyafetle eşdeğer görüşü sayılabilecek “bol kesimli maxi elbiseler ve altına giyilen düz gladyatör sandaletler hemen hemen her markada dikkat çeken parçalar arasında” sözlerine değindiği görülmektedir.¹³

5.5. Sağlık

Gündemde sıkça takip edilen konulardan biri sağlık olduğundan insanlar Instagram’daki sayfalar üzerinden sağlıkla ilgili bilgiler paylaşan doktorları da takip eder duruma gelmiştir. Hatta doktorlar kendi özel ya da profesyonel meslek yaşantılarından kareleri takipçileriyle paylaşarak aynı zamanda sosyal medya fenomenliği de yapmaktadırlar. Örneğin sağlıklı yaşam merkezleri ve üyelikli spor tesislerinin son zamanlarda sıkça açılmasıyla bireyler birtakım sportif figürleri ya da bedensel hareketleri (pilates, yoga, dans, fitness, bodybuilding, esneme-germe) evlerinde, iş

¹¹ “Gardırop Gurusu Hande Can Yüce: Instagram’ın Fenomeni... İşinin Piri...” (2014). <http://www.peoplemag.com.tr/ek/uu119.html>. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

¹² “Gardırop Gurusu Hande Can Yüce” (2015). <https://www.magdergi.com/roportajlar/gardirop-gurusu-hande-can-yuce/>. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

¹³ “Gardırop Gurusu Hande Can Yüce” (2015). <https://www.magdergi.com/roportajlar/gardirop-gurusu-hande-can-yuce/>. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

yerlerindeki molalarda ve üyesi olduğu spor merkezlerinde yapmaktadırlar. Bunlar sportif amaçlı olduğu kadar insan sağlığı için de önem arz eden hareketlerdir. Elektronik cihaz kullanımının tetiklediği ağrıların toplumda yaygınlık kazanmasıyla çoğalan fizyoterapi merkezlerinin sayfalarında bununla ilgili birçok bedensel-bölgesel hareket sergileyen sayfa bulunmaktadır. Ancak fenomenlik söz konusu olduğunda bunu sıklıkla doktorlar üzerinden görmek mümkündür. İnternette son yıllarda bunlarla ilgili haberler yapılırsa da doktorların boş zamanlarında sosyal medyada kendi kullanıcılarına dair paylaşımlarda buldukları görülmektedir.¹⁴

@dr.ahmetcoskun

Instagram'ın toplumda yaygınlık kazanmasıyla çeşitli meslek kollarının popülerleşmesinden payını alan bir diğer alan doktorluktur. Diş hekimliğinden göz doktorluğuna, kadın doğumdan fizik tedavi uzmanlığına, pratisyen hekimlikten dermatoloji ve estetik cerrahiye kadar birçok tıp alanını içeren meslekler de Instagram'da kullanıcılarıyla etkileşim içerisindedir. Reklam, halkla ilişkiler çalışmalarına kanal yoluyla erişim sağlamakta, kampanya duyurularını hastalarına buradan ilan etmektedir. Sosyal medyanın popülerleşmesi doktorluk alanına da katkıda bulunmuş, birtakım doktorlar göz önünde bulunup yaptığı açıklamalarla popülerlik kazanmıştır. Bunlardan biri de çocuk diş hekimliği dalından Dr. Ahmet Coşkun'dur. 2016'dan beri paylaşımları süren Coşkun, özellikle 2017'den itibaren çocuk hastalarıyla birlikte koymuş olduğu görsellerle çocukların sempatisini kazanan popüler Instagrammer ya da kendi ifadesiyle "sosyal bir doktordur".

Diş Hekimi Ahmet Coşkun'un ilk görseli (29 Aralık 2018), kendisine ziyarete gelen küçük bir kız hastasıyla yan yana verdikleri pozunu göstermektedir. Burada bir diş hekimisi olması ötesinde bir baba kız imajı gösterilmek istenmiştir, nitekim çocuklar içerisinde yaygın olan diş doktoru kaygı/korkusunun üstünü çizmek için samimi bir görüntü sergilenmiştir. Diş hekimisi Coşkun'un, yanındaki küçük kızla verdikleri poza bakıldığında, ikisinin de dişlerini ön plana çıkartıp yüzlerindeki kocaman gülümsemeye benzer bir görüntü sergilemeye çalıştıkları görülür. Doktor ve hasta arasındaki yakın bağın oluşmasını örnek teşkil eden bu görüntüyle küçük çocukların diş hekimlerine karşı oluşan korkunun giderilmesine yönelik bilinçli bir görüntü sergilenmiştir. Fotoğraf altı yazısında, "kıvırcık cumartesi, kendimi emojilerle anlatmaya bayılıyorum, sizi anlatan emoji ne?, love my job" ifadelerine yer verilmiştir. Tüm bunlar yan anlamında; işe olan saygı, çocuklarla empati ve birlikte kurdukları sempati, çocuklara olan sevgi ve mesleki özgüven gösterilenlerini taşır.

İkinci görselde (20 Kasım 2018), ilk görselde olduğu gibi üzerindeki doktor gömleğiyle bu kez küçük hastasına sarılarak poz veren Coşkun'un kullanıcılarına "Bir barış bırakın biz çocuklara... Uzansın şarkımız güneşe ve aya" ifadeleriyle paylaşımında bulunduğu görülür. Dünya Çocuk Hakları Gününe özel seçilen bu pozda, fenomen diş hekiminin, "biz" vurgusuyla çocuklarla empati kurduğu anlaşılır. Kızın elinde tuttuğu oyuncakla, doktora gitmenin eğlenceli bir iş olduğu bu fotoğrafta sergilenirken; doktora sarılarak verdiği pozunu baba şefkati gibi bir güveni temsil etmektedir.

@dr. banuciftci

¹⁴ "Onların İğneleri Acıtmaz! Başarılı Oldukları Kadar Popüler de Olan Instagram'ın En Gözde Türk Diş Hekimleri" (2018). <https://onedio.com/haber/onlarin-igneleri-acitmaz-basarili-olduklari-kadar-populer-de-olan-instagram-in-en-gozde-turk-dis-hekimleri-805177>. (Erişim Tarihi: 10.02.2019).

Kadın Hastalıkları, Doğum ve Tüp Bebek Uzmanı Op. Dr. Banu Çiftçi, Türkiye dışında da pek çok ülkeye gitmiş, gönüllü olarak hizmetler vermiştir. *Hamilelik ve Doğum* kitabının da yazarı olan fenomen doktor, sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanması Instagram ve Youtube hesaplarında -Sebile Ölmez, Danla Biliç, Yasemin Sakallıoğlu ve Murat Sakaoğlu gibi- alanında bilgiler paylaşmasıyla hedef kitlesini genişletmiştir.¹⁵ 2013'ten bu yana süregelen paylaşımlarında doğumuna eşlik ettiği bebeklere doğa mitinin bir ürünü olan "melek" benzetmesini yapmaktadır. Banu Çiftçi'nin melekleri ya da Banu Çiftçi'yle ilk nefes heşteğleri 2013 yılına kadar uzanmaktadır.

30 Aralık 2018'de paylaştığı görselde, Uganda'ya gönüllü-görevli olarak gitmesi üzerine göğsünde siyahi bir bebeği uyutarak ona anne şefkatiyle yaklaştığı görülmektedir. Pembe elbisesiyle bebeğin doktorla birbirine sarılması ve bebeğin göğsünde uyumasıyla doktorun da gözlerini kapayışı aralarındaki bağı güçlendiren gösterenlerdir. Bunun yakın çekimde verilmesiyle oluşturduğu samimiyet, anne-kız empatisi -Ahmet Coşkun'daki baba empatisi gibi-, şefkat-merhamet gösterilenleri oluşturur. Derin anlamında dünyanın neresinde olursa olsun yardıma muhtaç insanların yanında olunması gerektiği mesajı vurgulanmıştır. Buna da beyaz doktor ve siyahi bebek gösterenleri eşlik etmiştir.

Diğer görselinde fenomen doktorun (26 Aralık 2018), yeni doğan bebekle poz vererek sanki gökyüzüne, ufka bakarmışçasına sağlıklı ve başarılı bir doğum gerçekleştirdiği, mutlulukla harmanlanmış bir fotoğrafı yer alır. Başındaki Mustafa Kemal Atatürk bonesiyle Atatürk'ün izinde görevini icra ettiğini ve Türk kadınının her zaman güçlü olduğu imajını çizen doktorun dünyaya yeni gelmiş bebekle yan yana olduğu pozunu sergilenmiştir. DrBanuCiftcininmelekleri heşteğiyle adlandırdığı karede, bebeği kendi dilinde konuşturarak "Banucum yaklaşınsana bi... kulağına bir şey söyleyeceğim... Günaydın, hoş buldum..." ifadelerine rastlandığı görülür. Mizah ve sempati, söz sanatına yedirilerek resmedilmiştir. Doğumunu gerçekleştirdiği her bebeğin özel, onları dünyaya getiren her annenin ise güçlü kadınlar olduğunun altını çizen Çiftçi, paylaştığı her görselinde kadınların gücüne inanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

@dr.aydingoksin

Doktor olarak görevini icra eden bir diğer fenomen isim Aydın Gökşin'dir. Kilolu ancak sempatik stereotipinden hareketle, espritüel videolarıyla sosyal medyanın sıkça paylaşımında bulunan yüzlerinden biridir. Katıldığı Kim Milyoner Olmak İster yarışma programı da ününe ün katarak pek çok kitleye ulaşmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Youtube kanalında da yayın yapan fenomen pratisyen hekim, Instagram paylaşımlarını 2016'dan bu yana sürdürmektedir.

16 Aralık 2018'de paylaştığı görselinde, Atv'de yayınlanan Kim Milyoner Olmak İster adlı programda Murat Yıldırım'ın yanaklarını sıkarak verdiği pozunu paylaşmıştır. Fotoğrafın alt yazısında ise "Murat Yıldırım'ın sıkığı yanaklarım için çekiliş yapsam mı?" ifadesinin yer aldığı görülmüştür. Heşteğinde ise "yanaklarım değerlendi" ifadesini kullanmıştır. "Şaka bir yana, her şey çok güzeldi, güzel anılar biriktirdim sayenizde" diyerek eklediği yazısında yarışmadaki bir an bu kareyle ölümsüzleşmiştir. Bordo gömleği ve lacivert klipsli pantolon askısıyla sempatik bir imaja bürünmüştür. Cihat Şener ile ikonikleşen askılı kemerler sıklıkla kilolu erkekler ya da küçük çocuklar tarafından tercih edilen aksesuarlardandır. Burada da Gökşin'le birlikte sevimlilik, çocuksuluk, sempaticlik gösterilenler olarak yerini almıştır. Zira bu görsel kodların da ekrana yansıtılan karenin Instagram üzerinden paylaşımı kendi satırlarına gönderme yapmaktadır.

15 Kasım 2018'deki daha önceki bir paylaşımında ise fenomen doktor nöbette olduğunu belirterek altına "yetişkin bir acil doktoru, yanaklarının muncırılmasından çok utanır, hastane

¹⁵ "Atatürk İmzalı Bonesi ve Her Yıl Doğurttuğu Çocuklarla Anıtkabir Ziyaretiyle Bir Cumhuriyet Kadını: Banu Çiftçi". (2018). <https://onedio.com/haber/ataturk-iznali-bonesi-ve-her-yil-dogurttuğu-cocuklarla-anitkabir-ziyaretiyle-bir-cumhuriyet-kadini-banu-ciftci-845622>. (Erişim Tarihi: 10.02.2019).

personeli ve hastalara duyurulur” şeklinde not düştüğü görülmektedir. Bu yazı yarışmadaki sunucusuyla olan durumuna gönderme yapar niteliktedir. Ayrıca birinin “yanaklarından mıncırmak” deyişi çocukluğa özgü bir gönderme yaptığından, üzerindeki resmi kıyafeti (siyah gömlek, siyah pantolon ve kemer, kırmızı askılı kemeriyle) ve görselin altındaki yazıların tezat oluşturulacak şekilde verilmesi burada söz konusudur. Sıcaklık, içtenlik, sempati burada da gösterilmekle birlikte; stetoskopun boynunda sunulduğu ve elinde tuttuğu kupanın üzerindeki stetoskop ve kalp simgeleri, sağlığa ve beraberinde doktorluğuna yaptığı göndermelerdir. Hastane personeli ve hastalarından ricası, yüzünü kapatan maymun ikonu kullanılarak sempatik hale getirilirken; doktorun durumdan mahcubiyeti yine bu simgeyle belirtilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Globalleşmeyle ortaya çıkan sosyal medya, tüketim nesnelere ve farklı toplum-kültür yapılarını öğrenmek hatta yaşama geçirmek adına kolektif bir mecraya dönüşmüştür. Özellikle farklı alanlarda bireylerin iş ve özel yaşantılarına dair görsellerin yer aldığı uygulamalardan biri de Instagram’dır. Bazı meslek dalları Instagram’a dönük içerikleriyle bireyleri popülerleştirmekte ve onları alanında öncü konumuna getirerek diğer bireyler tarafından takip edilmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla bireyler Instagram’da kendi tarzlarıyla medya içeriklerini bir arada sunarak fenomen olarak üretmekte, takipçi olarak tüketmektedir. Her fenomen üretici olduğu kadar bir içerik tüketicisidir. Medyanın her yerdeliğiyle televizyon ve şöhret olgusu geri planda kalarak, sıradan ve ünlü kimselerin arasındaki sınır çizgisi en aza inmiştir. Ayrıca Instagram, işi olmayan bireylere de bir kazanç kapısı sunmaktadır. Bireyler günümüzde “işsizim” demek yerine, bir meslek edinmiş gibi ve ünü gündelik yaşamda yakalamışçasına üst sınıfın yapabileceği bir kültürel sermayeye gönderme yapmakta ve içerik üreticisi olarak kendilerini konumlandırma yolunu seçebilmektedir. Firmalar üzerinden yazışmayla anlaşmalar sağlayan bireyler, şahsi hesaplarından diğer kullanıcılarla etkileşime geçerek girişimcilik faaliyetiyle kendilerine pazarlama alanı yaratmaktadır. Zira Posta Gazetesinin bir haberinde de bireylere 2019 hedefleri arasında daha çok para kazanmak, daha çok insanla tanışmak, ünlü olmak ve daha fazla eğlenmek varsa “sosyal medya fenomeni olmaları” yolunda öneride bulunduğu görülmektedir.¹⁶ Gazeteci Erdal Kaplanseren’in maddeleştirerek açıkladığı haberde, “influencer” kavramını “fenomen”den farklı olarak bireylerin sosyal medyada “sponsorluk ve tanıtım destekli para kazanması” yolunda ayırdığı görülmektedir. Haberdeki ilk madde bunu içerirken, sırasıyla diğer maddeler şöyledir: Orijinal içerik ve doğru format (2), konuların tutarlı oluşu (3), planlı ve düzenli davranma (4), takipçi satın almama (5), markalarla temas kurma (6), dışarı çıkma ve sosyal olma (7), blog ve siteye bağlanma (8), içeriklerde eğlenceli olma (9) ve dilbilgisine dikkat etme (10). Günümüzde bireyler bunlardan birini yapmadığı takdirde ise asosyal, sıradan ya da dünyada olup bitenden bihaber algısıyla yaklaşılabılır.

Araştırma, Instagram üzerinden paylaşımda bulunan 15 fenomenin kendi alanlarına yönelik 5 kategoriye (Mutfak ve Yeme-İçme Kültürü, Gündem ve Komedi, Cilt Bakımı ve Makyaj, Stil ve Moda, Sağlık) içerecek biçimde başlıklar altında toplanarak incelemeye alınmıştır. Bunun dışında astroloji, modellik, pasta yapımı, el sanatları/sanatsal faaliyetler uygulanımı, fotoğraf kulüpleri/etkinlikleri, organizasyon işleri (baby shower, party-kostüm, özel gün-davet ve düğün vb.) pet shop’lar, mobilya dekorasyon, parfüm-kozmetik ürünleri satan kurumlar gibi pek çok alan görsellik boyutuyla göstergesel okuma yapılabilir diğer sosyal paylaşım hesaplarını oluşturmaktadır. Burada farklı iş kolları çeşitli faaliyetler sergileyerek yaşam pratiklerini ve deneyimlerini kendi açmış oldukları ücretsiz hesaplar aracılığıyla sanal ortam üzerinden gerçekleştirmektedirler. Bunun üzerinden ayrıca belirli bir itibar, statü ve şöhreti de yakalamaktadır. Örneğin 2017’deki Altın Kelebek ödüllerinde ilk kez “En İyi Instagrammer, Youtuber” gibi kategoriler yer alarak alanında öncü kimselere ödül veriliyor oluşu da bunu bir meslek haline getiren kimselerin sürekliliğini sağlayan ve fenomenliği topluma taşıyan bir olgudur. Öte yandan, AVM’ler fenomenleri davet ederek sevdikleriyle buluşturmakta, panel-söyleşi

¹⁶ “10 Adımda Sosyal Medya Fenomeni Olun”, Posta Gazetesi, 31.12.2018.

düzenleyebilmektedirler. Fenomenlere oyuncu sıkıntısı ya da rating kaygısı yaşayan yapım şirketlerinden film-dizi teklifleri gelebilmekte ve onlar da dizilerde oyuncu olabilmektedirler. Jet Sosyete'nin 2. sezonuna katılan iki Instagram fenomeni (Nursena Yılmaz ve Yasemin Sakallıoğlu) buna örnektir. Toplumu harekete geçirici ya da yönlendirici kararlarda fenomenler öncü olabilmektedir. Aynı zamanda küresel-siber akımlarda belirleyici olabilirler. Örneğin "10 years challenge"/"puberty challenge", kâğıtlara dilekler yazılarak dansla uyum içinde sunuluşu, araç kapısı açılarak dans edilmeye başlanması, çirkinleşip iki saniye içinde son halini alarak güzelleşen challenge'lar, TikTok (taklit, şarkı ya da replik söyleme, ağız-dudak kıpırdatma hareketleri vb.) gibi uygulamaların yaygınlaşması, topuklu dans videoları fenomenlerin etkileşimini diğer insanlarla kolaylaştırıcı unsurlar olabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da Instagram, pek çok fenomen tarafından yapılan uyarılama sayfalar, kopyalar ya da simülasyon halini alan sayfalarla dolu bir mecraya dönüşür. Bu sayılan unsurlar dizilere de konu olabilmekte, dizinin içeriğini belirleyebilmektedir. Bunun dışında çekilişler yaparak takipçi kazanma yoluna giren fenomenler, bunu kendilerini takip ettirmek, son paylaştıkları fotoğraflarını beğendirmek ya da "duvarlarını full'letmek" karşılığında gerçekleştirirler. Bunu yapan takipçiler arasından çekiliş düzenleyerek birtakım hediyeler (teknolojik ya da güzellik ürünü, hediye çeki, etkinlik daveti, ücretsiz muayene vb.) vermek amacıyla bin kişi içinden üç beş kişiye sunmuş oldukları ürünlerden verirler. Böylece takipçilerden çok azı çekilişten yararlanırken "fame"lerin sayfalarına milyonlarca "like" gelerek ve takipçi kazanarak bu yaptıklarından kârlı çıktıkları görülür. Fame'ler birbirleriyle özel yaşantılarında da tanışmakta ve birbirlerini destekleyebilmektedirler. Örneğin Danla Biliç ve Kerimcan Durmaz bir araya gelerek pozlar vermekte ve iki fenomen birden makyaj stil konusunda hemfikir olarak takipçileri karşısında da daha etkili olabilmektedir. Buna ek olarak, fenomenlerin "fame" doktorları takipçilerine tavsiye etmesi üzerine, bunlar sıradan bireylerin doktorları haline de gelebilmektedir. Kerimcan Durmaz'ın, gittiği diş doktorunun, spor koçunun ya da güzellik uzmanının reklamını takipçilerine öneri üzerinden yapması buna bir örnektir. Fenomenler böylece, alanında uzman kimseleri kendi story ya da gönderilerinde paylaşarak ve onları etiketleyerek takipçilerinin bu kimselere ulaşmalarını sağlamaktadır.

Nickname, sahte kimlik yaratımı ve kimliğin arkasına sığınarak bir şeyler paylaşma arzusu sıradan kullanıcılar arasında daha yaygın olsa da fenomenler bunu gerçek adlarını çağrıştıran ifadelerle (sebibebi, danlabilib vb.) ya da adlarının sonuna ekledikleri ifadelerle (back, official, online vb.) yapmaktadırlar. Binark da (2005: 124) kullanıcıların elektronik iletişim ortamlarına takma adlarla girdiklerine dikkat çekerek, bu ad alma işleminde özellikle ortamdaki diğer kullanıcıların kendisini "tıklamasını" sağlayacak nitelikte olmasının önemli olduğuna işaret etmiştir. Öte yandan, bireylerin sıradan bir diş hekimi yerine örneğin Ahmet Coşkun'a, Anla Akata'ya ya da Eyüp Çelik'e gitmeleri onları toplum içinde ayrıcalıklı da kılmaktadır. Çünkü bu hekimler unvanlarının yanında diğer hekimlerden farklı olarak Instagram'ın popülerleştirdiği bir üne de sahip olmaktadır. Bu örnek moda ve stil önerileri veren fenomenler için de benzerdir. Zira düğününde Gülşah Saraçoğlu'na diğer bir deyişle Bülent Ersoy'un kostüm tasarımcısına -görsellik üzerinden edinilen ün- gelinlik diktiren biri gösterişçi tüketim sergilerken, diğer yandan bunun ona prestij sağlayacağını düşünmektedir. Ayrıca, özellikle son yıllarda yaygınlaşan Steakhouse'a gitme kültürü de Instagram'ın topluma getirdiği yeniliklerden biridir. Nitekim önceleri bireyler lokantaya gitse de yemek paylaşımları yapmaktadır, ancak şimdi gittikleri steakhouse'lar bir fotoğraf paylaşım etkinliğini de beraberinde getirmiş, fotoğraf, yemek öncesi ritüeli biçimine dönüşmüştür. Bu alanın markalaşma öncüsü de saltbea'siyle Nusret vb.'dir. Hürriyet'in Kelebek ekinde bu duruma ilişkin Köşe Yazarı Onur Baştürk, "Bunlar oldu da iyi mi oldu" başlıklı yazısında Televizyoncu Jon Erlichman'ın 15 yıl önce yaşamımızda olmayan şeylerden mini bir liste yaptığını söyleyerek Facebook, Twitter ve Instagram yokken tüm dünyada insanların daha doğal olduklarını belirtmiştir. Baştürk ayrıca, "doğallığımız sizlere ömür" diyerek durumu kendi kaleminde kritize etmiştir.¹⁷

Tüketim nesnelere görsellik, ambalaj ve marka etiketi kazanan sembolik değerlere dönüşmesine de Instagram aracılık ederek fenomenler yoluyla toplumda yaygınlaşma sürecine

¹⁷ Baştürk, O. "Bunlar Oldu da İyi mi Oldu", Hürriyet Kelebek Eki, 31.12.2018.

geçilmiştir. Starbucks'ta tüketilen içecekler, araçlarda giderken yolu çekerek dinlenen müzik (müzik türü-tüketici kullanıcı üzerinden ses göstergesi) videoları, pazar gününe ilişkin güzellemeyle serpm kahvaltı fotoğrafı paylaşımı, hastanede kolda serum fotoğrafları, hava alanında bilet fotoğrafları tüketime direkt ya da dolaylı yoldan aracılık eden nesnelere ilişkin toplumsalda akım yaratan örneklerdir. Ayrıca bu kendi içerisinde de marka değerini belirgin kılan fenomenlerin öne çıkmasını sağlayan bir durumdur. Orta sınıfa hitap eden ya da yaygın kullanılan bir marka, Golden Rose yerine, kozmetik ağının yüksek markalarından -Chanel'i tercih ederek sunan fenomenlerin daha çok takipçi kazanma arzusu buna diğer bir örnektir. Fenomenler görsel değeri olan bu ürünlerin tüketiminde de göstergesel analizle açığa çıkan içeriklere sahip olmaktadır. Bu anlamda fenomen, toplumda bir kanaat önderi, sembolik seçkin, elit zümre ya da organik aydın olabilmektedir. Diğer bir tüketim nesnesi giysiler açısından da yalnızca "sağlık" ve "gündem-komedi" başlıkları altındaki fenomenlerde gösterişçi tüketim yerine daha sade kıyafetlerle görsel paylaştıkları görülmektedir. Genel olarak fotoğraflara bakıldığında, fenomenler ellerinde gösterdikleri ister kendi pişirdikleri et olsun, ister bir makyaj malzemesi ya da bedenlerini saran bir elbise -ki marka ve etiketiyle de sunulabilmektedir- Instagram'ın görselliği üzerinden bunlar birer tüketim objesi olarak diğer kullanıcılara ya da "takipçilere" gösterişçi tüketim üzerinden sunulacak gerçek yaşamda ürünü satın aldırılmayı amaçlayan bir sanal dünyanın ürünü olarak değerlendirilebilir. "Amerikan Psikologlar Derneği'nin (APA) ise, sürekli kendi fotoğrafını, yemek masasını, mallarını, gittiği/gezdiği mekânları paylaşmanın psikolojik bir rahatsızlık olarak açıkladığı bilinmektedir. APA, bu ruhsal rahatsızlığın nedenlerini; üstünlük duygusu, empati noksanlığı, beğenilme gereksinimi, kendini özel zannetme, hayranlık beklentisi olarak açıklamıştır."¹⁸ Çalışmada ayrıca, 1980-1990 dönemleri arasında doğan bireylerin, sıklıkla fenomen oldukları görülmekte ve bu da fenomenlerin "Y kuşağından" olmaları çıkarımına varmaktadır. "Y kuşağını kendinden önce gelen diğer kuşaklardan ayırmak ve farklı olduğunu belirtmek için 'internet kuşağı, milenial, echo boomers, nexters' gibi kavramlar kullanılmıştır" (Broadbidge vd., 2007: 526). Çalışmada da daha çok onların güncel fotoğrafları üzerinde durulmuştur. Gereksinimler ve değerler çatışmasının içerisinde, sosyal medya ve Instagram gibi kanalların önümüzdeki yıllarda yeni alanlarla birlikte yükselişte olacağı yadsınamaz bir gerçeklik olarak sürecelecektir.

Kaynakça

- Akarçay, E. (2016). *Beslencenin Sosyolojisi: Orta Sınıf(lar)ın Yeme İçme ve Eğlence Örüntüleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Akkaya, H. (2016). *Moda Atölyesi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aristotle. (1962). *The Rhetoric of Aristotle*. (Çev. L. Cooper). New York: Appleton Century-Crofts, Inc.
- Ashley, B., Hollows, J., Jones, S. ve Taylor, B. (2004). *Food and Cultural Studies*. London: Routledge.
- Aytaç, Ö. (2002). "Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(1): 231-260.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilimin İlkeleri*. (Çev.: B. Vardar ve M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (1998). *Çağdaş Söylenler*. (Çev.: T. Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.
- Baştürk, O. "Bunlar Oldu da İyi mi Oldu", *Hürriyet Kelebek Eki*, 31.12.2018.
- Binark, M. (2005). *İnternet, Toplum, Kültür*. M. Binark ve B. Kılıbay (drl.). Ankara: Epos Yayınları.
- Braudy, L. (1986). *The Frenzy of Renown: Fame and Its Histoy*. New York: Oxford University Press.
- Broadbridge, A. M., Maxwell, G. A. ve Ogden, S. M. (2007). "Experiences, Perceptions and Expectations of Retail Employment for Generation Y." *Career Development International*, 12(6): 523-544.
- Berger, A. A. (2012). *Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

¹⁸ Türkmen, C. (2014). "Selfieden Ruhsal Sorunlara". https://www.tavsiyedyorum.com/makale_12461.htm. (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

- Çağlar, B. (2014). "Bir İletişim Biçimi Olarak Göstergebilim". *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(2): 22-34.
- Çakır Yeygel, S. (2014). "Marka Toplulukları: Markaların Sanal Ortamdaki Etkileşim Alanları". *Yeni Medya Yeni Pratikler Yeni Olanaklar*. E. Baştürk Akca (Ed.). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2014). *Medya Teori ve Araştırmaları*. Ankara: Erek Yayınları.
- Fiske, J. (2014). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev. S. İrvan). Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Fiske, J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*. Ankara: Ark Yayıncılık.
- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamada Benliğin Sunumu*. (Çev. Barış Cezar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güngör, N. (2013). *İletişim Kuramları ve Yaklaşımları*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Gürpınar, D. (2016). *Kültür Savaşları: Türkiye'de Kültürel Savaşlar, İslam, Sekülerizm ve Kimlik Siyasetinin Yükselişi*. İstanbul: Liber Plus Yayınları.
- Hatipler, M. (2016). *Ekonomik Boyutuyla Görsel Kültür ve Kültür Endüstrisi*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Hinerman, S. (2018). "Yıldız Kültürü". *İletişim Çağında Kültür*. J. Lull (ed.). (Çev. E. S. Civelek). Ankara: Hece Yayınları.
- Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. (Çev. N. Yeğengil). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kawamura, Y. (2005). *Moda-loji: Moda Çalışmalarına Giriş*. (Çev. Ş. Özüdoğru). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kırık, A. ve Yazıcı, N. (2017). "Instagram Örneği Üzerinden Sosyal Medyada Hikâye Anlatıcılığı". *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(2): 82-99.
- Lang, K. ve Lang, G. (1961). *Fashion: Identification and Differentiation in Mass Society in Collective Dynamics*. New York: Thomas Y. Crowell Co.
- Levi-Strauss, C. (1966). "The Culinary Triangle". *Partisen Review*. (Çev. P. Brooks). 33: 586-595.
- Marwick, A. ve Boyd, D. (2011). "To See and Be Seen: Celebrity Practice on Twitter". *Convergence: The International Journal of Research -New Media Technologies*. 17(2): 139-158.
- Mullan, B. (1997). *Consuming Television: Television and It's Audience*. UK: Blackwell.
- Öcal, D. (2018). "Instagram Örneğinde Sosyal Medyadan Yansıyanlar". *İnif E- Dergi*. 3(1): 23-36.
- Rifat, M. (1996). *Göstergebilimcinin Kitabı*. İstanbul: Düzlem Yayınları.
- Sanlav, Ü. (2014). *Sosyal Medya Savaşları*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Senft, T. M. (2008). *Camgirls: Celebrity and Community In The Age of Social Networks*. New York: Peter Lang Publishing Inc.
- Süer, A. (2016). "Türkiye'de ve Dünyada, AVM'ler ve Perakendede Alışverişin Geleceği". İstanbul: Yakamoz Yayınları.
- Süzmen, A. (2015). *Modanın İktidarı*. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.
- Tosun, O. B. (2017). "Genç Çiftlerin Sosyal Medyada Yaşam Tarzı Temsilleri: Instagram Örneği". *Global Media Journal TR Edition*, 8(15) Güz/Fall.
- Tufan Yeniçıkçı, N. (2016). "Hakla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9 (2): 92-115.
- Yavuz, C. (2018). "Instagram'da Alışveriş ve Materyalizm". *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*. 4(1): 1-11.
- Yaylagül, L. (2009). "Popüler Kültür ve İkonları: İbrahim Tatlıses Örneği". *Medya ve Popüler Kültür: Eleştirel Bir Yaklaşım*. (Ed. Enderhan Karakoç). Konya: Literatürk Yayınları.
- Yaylagül, L. (2014). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, Ü. (2009). "Antik Dönemde Kadın ve Süslenme". *Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, A. ve Demir, F. (2016). "Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Amaçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi Girişimcilik Özel Sayısı*, 17(37): 18-36.
- Yüksel, A. N. (2001). *Tarkan: Yıldız Olgusu*. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları.

Varol, S. F. (2016). *Temsil, İdeoloji, Kimlik*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Veblen, T. (2007). *The Theory of the Leisure Class* (Ed. Marta Banta). Oxford: GBR Oxford University Press.

Waquet, D. ve Laporte, M. (1999). *Moda*. (Çev. I. Ergüden). Ankara: Dost Yayınları.

Woodward, K. (1997). "Introduction". *Identity and Difference*. (Ed. K. Woodward). London: Sage.

"10 Adımda Sosyal Medya Fenomeni Olun", *Posta Gazetesi*, 31.12.2018.

İnternet Kaynakları

Alkoçlar, N. (2018). "Gülşah Saraçoğlu Biyografisi". <https://www.biyografi.info/kisi/gulsah-saracoglu>. (Erişim Tarihi: 08.02.2019).

"Atatürk İmzalı BONESİ ve Her Yıl Doğurttuğu Çocuklarla Anıtkabir Ziyaretiyle Bir Cumhuriyet Kadını: Banu Çiftçi". (2018). <https://onedio.com/haber/ataturk-imzali-bonesi-ve-her-yil-dogurttuğu-cocuklarla-anıtkabir-ziyaretiyle-bir-cumhuriyet-kadini-banu-ciftci-845622>. (Erişim Tarihi: 10.02.2019).

"Danla Biliç Kimdir, Gerçek Adı Nedir, Kaç Yaşında?" (2018). <http://www.milliyet.com.tr/danla-bilic-kimdir-gercek-adi-gundem-2794001/>. (Erişim Tarihi: 07.02.2019).

"Editörler, Influencer'lar, Tasarımcılar: Hande A. Can" (2015). <http://voguemkimkimdir.com/projects/hande-a-can/>. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

"Gardırop Gurusu Hande Can Yüce: Instagram'ın Fenomeni... İşinin Piri..." (2014). <http://www.peoplemag.com.tr/ek/uu119.html>. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Gardırop Gurusu Hande Can Yüce" (2015). <https://www.magdergi.com/roportajlar/gardirop-gurusu-hande-can-yuce/>. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Özten, İ. (2017). "Murat Sakaoğlu KFC Reklamında". <https://www.campaigntr.com/murat-sakaoglu-kfc-reklamında/>. (Erişim Tarihi: 06.02.2019).

"Nusret Gökçe Kimdir? Kasap Nusret Kimdir?" (2017). <https://www.sozcu.com.tr/2017/gununcinden/nusret-gokce-kimdir-kasap-nusret-kimdir-1834673/>. (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

"Onların İğneleri Acıtmaz! Başarılı Oldukları Kadar Popüler de Olan Instagram'ın En Gözde Türk Diş Hekimleri" (2018). <https://onedio.com/haber/onlarin-igneleri-acitmaz-basarili-olduklari-kadar-populer-de-olan-instagram-in-en-gozde-turk-dis-hekimleri-805177>. (Erişim Tarihi: 10.02.2019).

"Oy Kullanan Ünlülerin Sandık Paylaşımları" (2018). <https://www.haberler.com/oy-kullanan-unluler-sandik-paylasimlari-10980099-haberi/>. (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

"Sosyal Medya Fenomeni Nusret'ten İlginç Oy Kullanma" (2017). <https://www.haberler.com/sosyal-medya-fenomeni-nusret-ten-ilginç-oy-kullanma-9505340-haberi/>. (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

Şişman, C. (2018). "Memeli Mestan Olarak Ünlülenen Eylül Öztürk Kimdir?" <http://www.milliyet.com.tr/memeli-mestan-olarak-unlunen-eylul-ozturk-kimdir--molatik-9044/>. (Erişim Tarihi: 30.01.2019).

Türkmen, C. (2014). "Selfieden Ruhsal Sorunlara". https://www.tavsiyeeyorum.com/makale_12461.htm. (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

"Ünlü Fenomen Yasemin Sakallıoğlu, Repliğini İzinsiz Kullanan Yasak Elma'nın Senaristlerini Uyardı" (2018). <https://www.haberler.com/unlu-fenomen-yasemin-sakallioglu-repligini-11481844-haberi/>. (Erişim Tarihi: 03.02.2019).

"Yasemin Sakallıoğlu'na 'En İyi Fenomen' Ödülü" (2018). <http://www.qualitydergisi.com/Haberi/85553/yasemin-sakallioglu39na-39en-iyi-fenomen3#/0>. (Erişim Tarihi: 03.02.2019).

Almanya'da Girişimcilik- Eğitimi ve Okullarda Uygulamalı Örnekleri

Entrepreneurship - Education in Germany and Practical Examples in Schools

Öz

Girişimciliğin, Devletlerin gelişmesinde, toplumların refah seviyesini artırma da ne denli önemli olduğu, özellikle günümüz teknoloji çağında daha iyi anlaşılmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle teknolojinin yaygınlaşması ülkeler çapında rekabeti kızıştırmaktadır, tam bu noktada girişimci bir toplum yapısının ve ortamının oluşturulmasının kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, bu makale de Avrupa çapında alınan kararlar çerçevesinde Almanya'da girişimciliğin gelişmesi adına yapılan teşviklerin yanı sıra eğitim alanında, bu bağlamda ki uygulamalar anlatılmaktadır. 2000 yılından günümüze kadar Avrupa konseyi girişimcilik çalışmaları ve kararları, bu kararların Almanya'da uygulanmaya başlaması akabindeki olumlu neticeler detaylandırılarak anlatılmaktadır. Amaç ülkemiz için örnek teşkil edebilecek uygulamaların bulunmasına bir nebze olsun katkı sağlayabilme çabasıdır.

Abstract

The importance of entrepreneurship in the development of States and the importance of increasing the welfare of societies is better understood especially in the modern age of technology. The spread of technology with the effect of globalization is making the countries more competitive, and it is inevitable that the formation of an entrepreneurial society and environment is inevitable. In this context, this article describes the practices in this context as well as the incentives for the development of entrepreneurship in Germany within the framework of the decisions taken throughout Europe. From 2000 to the present, the European Council's entrepreneurship studies and decisions have been elaborated by detailing the positive results following the implementation of these decisions in Germany. The aim is to contribute to the finding of practices that can serve as a model for our country.

Giriş

Girişimcilik günümüzün en büyük sosyal ve ekonomik güçlerinden biri olarak görülmektedir. Devletlerin iktisadi anlamda büyümesi ve gelişmesi o devletin girişimcilik kültürünün gelişmesi ile mümkün olmaktadır. Bir ülkede girişimcilik kültür haline getirilmiş ve girişimcilik bilinci geliştirilmiş ise o ülkenin işveren sayısında, üretiminde ve ekonomisinde önemli ölçüde büyüme ve gelişme söz konusu olabilmektedir.

Son senelerde bilhassa girişimcilik faaliyetlerine yönelik alakanın artması girişimciliğe verilen önemi daha da arttırmıştır. Girişimciliğin ülke gelişiminde ve toplumsal refahın artmasında etkili olduğu görülmüştür. Bu bakımdan devletler girişimciliğin gelişmesi için girişimcilik eğitimlerine ayrı bir önem vermektedirler. Girişimcilik eğitimlerinin, toplumda girişimcilik kültürünün gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmasından dolayı Avrupa komisyonu eğitim yoluyla girişimci beyinlerin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu çalışmada Avrupa ülkelerinde özellikle Almanya'da girişimciliğe yönelik yapılan eğitim programları ve teşviklerin neler olduğu detaylı bir şekilde incelenecektir. Daha ziyade 2000 yılı ve sonrası icraatlar ve aktiviteler üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmanın amacı, yukarıda da değinildiği üzere devletlerin ekonomik geleceği için hayati önem taşıyan girişimciliğin gelişmiş ülkelerde ne şekilde önemsenip, uygulandığının, gelişmiş bir ülke olan Almanya örneğiyle incelenmesi, sonrasında da ülkemiz için örnek olabilecek model uygulamaları ortaya çıkarabilmeye katkı sağlamaktır.

Halim Kadri Öztürk

Dr., Coburg/ Almanya

halimozturk61@hotmail.com

Article Type / Makale Türü

Review / Derleme

Anahtar Kelimeler

Girişimcilik, AB Komisyonu, Almanya'da girişimcilik, girişimcilik eğitimi

Keywords

Entrepreneurship, EU Commission, Entrepreneurship Education in Germany

JEL:

Submitted: 05 / 01 / 2019

Revised: 20 / 03 / 2019

Accepted: 29 / 03 / 2019

1. Girişimcilik Ekosistemi ve Girişimci Toplum için Gereklilikler

Ekonomik gelişmişlik düzeyi, girişimciliğin gelişebilmesi bakımından önem arz etmektedir. Yeterli sermaye birikimine sahip olunması, bankacılık sisteminin gelişmiş olması, melek yatırımlar ve girişim sermayesi için gerekli yasal düzenlemeler ve teknik altyapı ile yenilik ve teknolojik beceriler, hukuk ve vergilendirme sistemi gibi cazip iş ortamı sağlayan etkenler girişimciliğin gelişme gösterebilmesinde büyük öneme sahiptir. Fakat tüm bu sayılanlar girişimciliğin gelişmesi için yeterli olacaktır denemez. Çünkü uygun iş ortamının yanında, sosyal ve kültürel faktörler de girişimciliği önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Genel bir bakış kazanılması açısından aşağıda ki tablo 'da bu gereklilikler gösterilmektedir.

Tablo 1. Girişimcilik Ekosistemi

1) Düzenleyici Çerçeve	2) Pazar Koşulları	3) Finansa Erişim
<ul style="list-style-type: none">İdari Yük (iş kurma ve büyüme),İflas-İcraÇevre - sağlıkİş-Ürün piyasalarıSosyal güvenlik mevzuatlarıVergi ve Adalet sistemleri	<ul style="list-style-type: none">Pazarın kalitesi,İç pazara erişimDış pazarlara erişim,Kamunun işlevi,Kamu ihaleleri,Rekabet mevzuatı.	<ul style="list-style-type: none">Özel sermaye,Kredi ve Sermaye piyasalarıYatırım melekleri,
4) Bilginin Oluşumu ve Yayılımı	5) Girişimcilik Kabiliyetleri	6) Kültür
<ul style="list-style-type: none">Ar-Ge yatırımları,Sanayi-Firma ve Üniversiteler arası kooperasyonİnternet -Teknoloji	<ul style="list-style-type: none">Öğrenim, eğitim ve tecrübe,Girişimcilik altyapısı,Eğitim/Danışmanlık hizmetleri,İşgücü devingenliği.	<ul style="list-style-type: none">Girişimci algısı,Risk algısı,İş sahibi olma hevesi.Sosyal sermaye ve güven ilişkisi

Kaynak: (Cansız, 2013: 15)

Yukarıda ki tablo 'da ifade edilenleri konunun daha iyi anlaşılması açısından detaylandırmakta fayda vardır. Bu bağlamda Girişimci bir toplum meydana getirebilmek için yapılması gerekenler (Öztürk, 2008: 17):

a) Mülkiyet haklarının şeffaf ve sağlam olduğu kurumsal-yasal zemin, en başta gelmektedir.

b) Ayrıca, ekonomiye kâr elde etmeye imkân tanıyan bir yapının egemen olması son derece önemlidir. Zira kârlılık yalnızca girişimcinin bireysel çabaları neticesinde elde edilen bir şey değildir. Yapılması gereken, makroekonomik istikrarı sağlamak ve yapısal dönüşümü gerçekleştirmek suretiyle üretim ekonomisinin önünü açmaktır.

c) Yapısal anlamda, (i) emek piyasalarındaki aksaklıklar bertaraf edilmeli, (ii) vergi işlemleri basite indirgenmelidir, yani vergilendirmenin basit, adil, tabana yayılmış ve düşük olması gerekir. (iii) Piyasaya giriş ve çıkışlar serbest ve daha şeffaf olmalı, (iv) icra-iflas mevzuatı rekabete engel olmayacak şekilde oluşturulmalıdır. (v) Ticaret kanunları rekabeti, girişimciliği ve ortaklığı destekler şekilde düzenlenmeli, (vi) devletin, piyasalardaki rekabete engel olacak şekilde, piyasalar ve kaynaklar üzerinde baskı kurmasına engel olunmalıdır. (vii) Enerji, ulaşım, sağlık, eğitim ve iletişim vb. sektörleri kapsayacak şekilde kaliteli ve mümkün olduğunca rekabetçi fiyatlardan hizmet verebilen alt yapı hizmetleri sunulmalıdır.

Bu sayılanlardan pozitif dışsallığı yüksek olan sağlık, ulaşım ve eğitim sektörlerinde, özel sektör mümkün olduğunca devreye sokulmalıdır, eğer bu mümkün gözüküyorsa, kamu sektörünün yine özel sektörle görevdeşlik içinde devreye girmesi icap etmektedir.

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak şunlarda sıralanabilir (Yeşil Kitap: 11-24)

- 1) Şirketin kurulması, işleyişi ve kapanması ile alakalı bürokratik engeller azaltılmalıdır.
- 2) Teknoloji transferini başarılı bir şekilde gerçekleştirecek örgütler var olmalıdır.
- 3) Güçlü bir bilimsel altyapı gereklidir.
- 4) Girişimcilere ve girişimciliğe destek veren kuruluşlar oluşturacakları platformlar/girişimci ağları vasıtasıyla koordinasyon sağlamalıdır.
- 5) Finansmana erişim kolaylaştırılmalıdır.
- 6) Yetişmiş eleman sayısı artırılmalı ve bunlara erişim kolay olmalıdır.

7) İşletmelerin bilgiden ve uluslararası fırsatlardan yararlanabilmesi için gerekenler yapılmalıdır.

8) Girişimcilik ön plana çıkarılmalı, bilhassa okullarda bu kapsamda programlar düzenlenmelidir.

9) Girişimcilik herkes için açık hale getirilmeli, özellikle sanal ortamda her türlü yönlendirme ve bilgilendirme yapılmalıdır.

Kısaca özetlenecek olursa; girişimciliğin eğitim sistemine dâhil edilmesi, girişimcilik kültürünün oluşturulması, işin kuruluşu ile tasfiyesine ilişkin engellerin azaltılması, yeni girişimcilere destek ve finansmana ulaşımın kolay kılınması, desteklerin, hedef grupların ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi, ülkede girişimci faaliyetlerin genel olarak artırılması amacına büyük ölçüde hizmet edecektir.

Bu genel bilgilerden sonra Avrupa birliği genelinde ama bilhassa Almanya özelinde neler yapıldığına değinilecektir.

2. Avrupa Birliği Komisyon Kararları 2000 Yılı ve Sonrası Girişimcilik

Mesleki Eğitim ve Öğretim alanına ilişkin faaliyetler Kopenhag Süreci'nde, Avrupa Serbest Ticaret Birliği Üye devletleri ve AB aday ülkelerini de içeren 31 Avrupa ülkesinin eğitimden sorumlu bakanları tarafından imzalanan Kasım 2002 tarihli Kopenhag Beyanatu kapsamında başlamıştır. Kopenhag Süreci, iki senelik periyodlarla gözden geçirilmektedir. İlk inceleme Aralık 2004 tarihinde Maastricht'te yapılan Konsey toplantısında, onu takiben Aralık 2006'da Helsinki Konseyi tarafından ve Kasım 2008'de Bordeaux Konseyi toplantısında gerçekleştirilmiştir (Eğitim ve Kültür alanında Avrupa Birliği Müktesebat Rehberi, 2009: 18-19).

2004 yılında toplanan Avrupa komisyonu tarafından şu şekilde bir plan açıklanmıştır; "2010 yılına kadar yeni işletmeler kurmak için insanları motive etmek ve 2010 yılına kadar Avrupa'yı dünya çapında girişimcilik konusunda rekabet eder hale getirmek". Alınan bu kararların gerekçesi olarak o yıllarda Eurobarometer'in yaptığı anket sonuçları olduğu söylenebilir. Anket sonuçlarına göre girişimcilik ruhunun Avrupa'da çok düşük olduğu tespit edilmiştir bundan dolayı Avrupa komisyonu bir önlem paketi hazırlayıp yukarıda da bahsedildiği şekilde 2 Şubat 2004 yılında tanıtmıştır.

Önlem paketi şunları içermektedir (European Union, 2015: 1);

a. Gençlerin işletme inisiyatiflerini desteklemek ve bu bağlamda çeşitli eğitim programları açılması.

b. Üye devletler tarafından kredi olanakları sağlanması ve bu hususta imkânların artırılması.

c. Ağır bürokratik engellerin tekrar gözden geçirilip uygun hale getirilmesi.

d. Girişimciliğin Avrupa yatırım fonu (Europaischen Investmentfonds) üzerinden gerekli tedbirler ile desteklenmesi.

Yukarıda bahsi geçen komisyonda görev alan Avrupa birliği İşletme ve Sanayi Komiseri Günter Verheugen şöyle ifadelerde bulunmuştur: "İşletmeci olmak maceralı ve ödüllendirici bir yapıya sahiptir ama aynı zamanda riski ve çok çalışmayı da beraberinde getirir. Üye ülkelerin ve komisyonumuzun girişimciliği desteklemek adına ciddi ödevleri ve sorumluluğu vardır." (European Union, 2015: 1).

Diğer bir yetkili olan Avrupa birliği İşletme ve Sanayi genel müdürü Heinz Zourek şöyle ifadelerde bulunmuştur: Amerikalıların risk algısıyla Avrupalıların ki farklı şöyle ki; Avrupa da iflas edene ikinci bir şans yok gibi, eğer bir işletme başarısızlığa uğramış ise, bu başarısızlık her türlü yeni teşebbüste karşısına bir engel olarak çıkabiliyor. Bu yüzden Avrupalılar girişimcilik hususunda aşırı çekingen ve temkinli, eğer işin devamlı ve karlı olacağından yüzde yüz emin hissederlerse, iş kurmaya teşebbüs ediyorlar aksi halde kendisini ve ailesini riske atmak istemiyorlar." Avrupa da Amerika'ya oranla "Risk sermayesi" (Wagniskapital) sağlamak oldukça zor, bundan dolayı Avrupa komisyonu şunu da denemektedir; Girişimciliğin Avrupa yatırım fonu (Europaischen Investmentfonds) üzerinden gerekli tedbirler ile desteklemek (European Union, 2015: 1)

Eurobarometerin anketinden çıkan diğer sonuçlara da göz atıldığında böyle bir toplantının Avrupa'nın geneli için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Anket verilerine göre; Avrupa

birliği vatandaşları Amerikan vatandaşlarına oranla kendi işletmesini kurmaya daha az ilgi duyuyor. %45 Avrupalı kendi işinin patronu olmak isterken bu oran Amerika'da %61 dir. Bir diğer sonuca göre Avrupalılar düzenli bir gelire ve sağlam bir işe sahip olduklarından dolayı girişimciliğin başarısızlığından korkuyorlar, bu oran %50. Bu oran Danimarka, Almanya ve İngiltere'de daha da yüksek. Avrupalının %69'u bürokratik engellerden dolayı kendi işini kurmak istemediği gözlemlenirken, Amerika'da çalışanların kendi işini kurma bakımından çok daha istekli ve cesur olduğu görülmektedir. Amerikalıların sadece üçte biri olası başarısızlıktan korkmaktadır (European Union, 2015: 1).

Yukarıda bahsi geçen anket sonuçları, alınan tedbirler sayesinde seneden seneye olumlu şekilde gelişmeler olsa da (ilerleyen kısımlarda bahsi geçecektir), alınan eski kararları değişen şartlara uygun hale getirmek, yeni kararlar almak maksadıyla Avrupa komisyonu 2013 yılında toplanmış ve Avrupa Birliği 2020 Girişimcilik eylem planını açıklamıştır, bu plan kapsamında yapılacaklar şu şekilde belirlenmiştir (European Commission, 2013: 21-22-23) ;

- 1) Girişimcilik kültürünü geliştirilmesi için eğitim ve öğrenim imkânlarının sağlanması.
- 2) Kadınlar, gençler, yaşlılar ve göçmenler için daha iyi olanaklar sağlanması.
- 3) Daha iyi bir iş yaşamı için engellerin kaldırılması

Bu genel çerçeve kapsamında daha da detaylı olarak şunlar sıralanmaktadır;

1. Orta öğrenimdeki öğrencilere girişimcilik kültürü ve süreçleri anlatılarak, girişimcilik ruhu aşılarmaya çalışılacak.
2. Orta öğrenim son sınıf öğrencilerine KOBİ haftası kapsamında girişimcilik günü düzenlenecek.
3. Girişimcilerin ve girişimci adaylarının finansmana ulaşımı hem süreç olarak hem mevzuat olarak kolaylaştırılacak.
4. Girişimci yetiştirecek okullar açılacak
5. Avrupa genelinde internet üzerinden danışma ve destekler sağlanacak.
6. Başlangıç (Start-up) aşamasında ki girişimciler desteklenecek.
7. Bilgi-iletışim teknolojilerini kullanımı ve bu teknolojilere erişim kolaylaştırılacak.
8. İdari mevzuat yükü azaltılacak, iş kurma için gerekli mevzuat tek bir kanaldan halledilecek.
9. İflas etmiş ama dürüst olan girişimcilere işletme aşaması için bir şans daha tanınacak.
10. 50 yaş ve üzeri bireyler girişimcilik bağlamında teşvik edilecek.
11. Kadınlar ve gençler girişimcilik konusunda teşvik edilecek ve desteklenmeleri sağlanacak.
12. AB genelinde mikro finans yaygın hale getirilecek.

Görüldüğü üzere Avrupa birliği çatısı altında tüm üye ülkeler genelinde uygulanmak üzere eylem planları değişen şartlara uygun olabilecek şekilde sürekli gözden geçirilmekte ve eğer gerekiyorsa yeni maddeler ilave edilmek suretiyle girişimcilik ruhunu kültür haline getirebilmek için gerekli uygulamalara imza atılmaktadır. Bu bağlamda Almanya üzerine düşen, kararların gerekli kıldığı uygulamaları her alanda büyük bir gayret ve disiplinle yerine getirmektedir. Takip eden bölümde, çalışmanın başında bahsedilen, 2004 yılında alınan kararlarda belirtilen; "2010 yılına kadar yeni işletmeler kurmak için motive etmek ve 2010 yılına kadar Avrupa'yı dünya çapında girişimcilik konusunda rekabet eder hale getirmek" bu hedef ne derece gerçekleştirilebildi ve de genel manada Almanya'da girişimcilik bağlamında neler yapılmaktadır, konuları ele alınmaktadır.

2.1. 2010 Yılı ve Sonrası Almanya' da ki Gelişmeler

Elbette ki yeni işletmeler, ekonomi ve insanlar için çok önemlidir, bu sayede yenilikçi ve dünya ile rekabet edebilen ekonomiler meydana gelebilmekte ve de var olana canlılık katmaktadır. Bu sebeplerden ötürü Avrupa komisyon kararları gereğince Almanya ekonomi bakanlığı girişimci kültürünü desteklemekte ve yeni oluşacak işletmeler için uygun ortamlar hazırlamaktadır. Aslında buna mecburdur denilebilir çünkü Almanya gibi ülkelerin hammaddesi; bilgi, yaratıcılık, yenilik ve teknolojidir.

Bu kısımda yukarıda bahsedilen, 2004'de uygulamaya konulup 2010'un hedef gösterilmesi bağlamında 2010 yılı ve sonrası neler olduğuna ve yapıldığına bakılacak olursa; alınan komisyon kararları uygulamaya konuldukça Almanya da yıldan yıla yüzbinlerce işletme kurulmuştur. Bonn araştırma grubunun verilerine göre sadece 2010 yılında 417.000 yeni işletme kurulmuştur. Bu sonuç

gösteriyor ki; aşağıda ki şartlar mevcut olduğunda Almanya'da çok kişi kendi işini kurmaya hevesli olabilmekte ve cesaret edebilmektedir (BMWİ, 2011: 7):

- a. Yeniliklere açık kuruluş kültürünün varlığı
- b. Girişimciler için cezbedici ve etkili teşvikler
- c. Kolay ulaşılabilir ve güvenilir finansman
- d. Mümkün olduğunca az idari işlemler.

Almanya sadece girişimciler için uygun ortam ve imkânlar hazırlamakla yetinmemekte aynı zamanda Bakanlık bazında yapılan etkinliklerle aktif olarak olayın içinde yer alınmaktadır. Örneğin "Girişimci ülkesi Almanya" (Gründerland Deutschland) programları sayesinde, Almanya'da girişimci destekleri git gide artış göstermektedir. 2010 yılının başlarından itibaren Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı (BMWİ) Almanya'da girişimci kültürünün canlanması için çeşitli kuruluşlar ile birlikte yoğun şekilde çalışmaktadır. Bu bağlamda öğrencilere, gençlere girişimciliğin daha yakından tanıtılması adına kurulan Web sitesinde (www.existenzgruender.de) 25.000 kuruluş ve Enstitü'nün adresleri mevcut olup, arzu eden herkese, her türlü soru ve sorunlarında yardımcı olunmaktadır. Bu bağlamda partnerler çeşitli kuruluşlar, üniversiteler ve eyalet teşvikleri sayabilir. "Girişimci ülkesi Almanya" programı kapsamında "Girişimci haftası Almanya" (Gründerwoche Deutschland) uygulaması ile her yıl sonbaharda "Yeni kuruluş ve işletme yerini alma, fokuslama" adında Eyaletlerde 1.400 den fazla; Etkinlikler, Workshop ve yarışmalar düzenlenmekte, buralara katılanlar teşvikler almaktadırlar. Bu gibi faaliyetler "Global Entrepreneurship Week" katkılarıyla dünya genelinde 120 farklı ülkede uygulanmaktadır (BMWİ, 2011: 8).

Uygulanan bu programlar sayesinde kendi işini kuranlar her yıl yaklaşık 500.000 kişiye yeni istihdam alanları sağlamaktadır. Bilindik iş alanlarının haricinde girişimciler piyasaya yeni ürünler, yöntemler ve inovatif hizmetler sunmakta ve de birçok patentler almaktadırlar. (Almanya'da her 100 yeni girişimciden 15'i yeni fikirlerle ortaya çıkmıştır) Böylelikle ekonomiye can verilmekte yeni bir soluk getirilmektedir. Böylelikle Almanya girişimciler ülkesi haline gelmektedir (<https://www.kfw.de>).

Bakıldığında yeni işletmelerin kurucularının %30'unu bayanlar oluşturmaktadır. Almanya genelinde ise kendi işini yapanların %50'sini bayanlar oluşturmaktadır. Bundan dolayı BMWİ "Girişimci bayanlar Acentaları" ile sıkı bir çalışma yürütmektedir, amaç bayanlar için daha iyi bir girişimcilik ikliminin oluşturulmasıdır. Almanya da göçmenler de unutulmamaktadır çünkü İşletme kayıtları istatistik bilgilerine göre ülke çapında kuruluşların 3 de 1'inden fazlasını göçmenler oluşturmaktadır. Bu potansiyeli değerlendirmek adına BMWİ www.existenzgruender.de. Sayfasında onları ana dillerinde bilgilendirmekte ve onlara cazip tekliflerde bulunmaktadır.

3. Türkiye'de Girişimcilik Bağlamında Yapılanlar

Genel bir bakış ile, özellikle 1980'li yıllardan itibaren girişimciliğin ülke genelinde gelişmesi amacıyla gayretlerin yoğunluk kazandığı 1990'larda biraz daha hız kazandığı (Türk Eximbank-1987, KOSGEB-1990, TIGV-1991, KGF-1993, İŞGEM-1997) 2000'li yıllarda ise destek sağlayan kurum ve kuruluşların (ABİGEM-2002, TGMP-2003, Kalkınma Ajansları-2006, Etohum-2012) artış göstermesi ile desteklerde önemli miktarda artış yaşandığı görülmektedir.

Son yıllarda girişimciliğin gelişmesi için yapılan teşvik ve uygulamalara bakılacak olursa (Sönmez ve Toksoy, 2014: 47);

a) Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)'de müteşebbislere; iş kurma ve geliştirme aşamalarında danışmanlık ve eğitim hizmetleri verilmesi, teknolojik girişimlerin önünün açılabilmesi amacıyla risk sermayesi ve benzeri araçların yaygın hale getirilmesi.

b) Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)'de girişimciliğin eğitim sistemine dâhil edilmesi suretiyle küçük yaşlardan itibaren girişimciliğin telkin ve teşvik edilmesi, üniversite-sanayi işbirliğinin girişimciliği geliştirici yönde teşvik edilmesi, öğrencilerin ve akademisyenlerin girişimcilik ve ar-ge faaliyetlerine destek olunması, yalnızca hizmet, ticaret ve sanayi alanlarında değil tarım alanında da girişimciliğin yaygınlaşmasının sağlanması.

c) Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi 2011-2014 (Avrupa Üyeliğine Doğru) Eylem Planı'nda sanayi alanında girişimciliğin yaygınlaştırılması amacıyla desteklerin ve eğitimlerin verileceğinin ifade edilmesi.

Bunlara 64. Hükümetin 2016 yılında açıklamış olduğu girişimciliği teşvik ve eylem planı eklenebilir (64. Hükümet 2016 Yılı Eylem Planı, 2015: 55-67).

Netice itibariyle bakıldığında gerekli tedbirlerin ve teşviklerin uygulamaya konulduğu söylenebilir, tüm bunlara rağmen bakıldığında; Türkiye'deki girişimlerin, yenilikçilik ve katma değer bakımından önemli bir atılım gerçekleştiremedikleri, ölçek olarak da büyüyemedikleri görülmektedir. Türkiye'de küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmelerin (250'den az işçiye sahip) tüm işletmeler içindeki payı yüzde 99,9'dur (TÜİK 2012). Türkiye'de 19'dan az çalışana sahip girişimlerin ise toplama oranı yüzde 98,5 gibi epeyce yüksek bir düzeye sahiptir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 24).

Verilere göre, 2004 - 2010 yılları arası Türkiye'de toplam girişim miktarı takribi 320 bin adet artış göstermiştir, fakat bu artışın yenilik bazlı bir ekonomiye dönüşmediği de vurgulanmalıdır, Örnek olarak girişim sayısındaki artışın yüzde 80'ninin toptan-perakende ticareti ile ulaştırma hizmeti sektörlerinden kaynaklandığı gösterilebilir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 24).

Son olarak Türkiye Girişim Stratejisi Eylem Planı 2015-2018 açıklandı. Plan'da öncelikli olarak bireysel katılım sermayesi sistemine ilişkin farkındalığın artırılacağı, girişimcilik konusunun ilk/orta öğretim programına yerleştirileceği, gençlere yönelik girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılacağı, kadın girişimcilerin sorunları konusunda araştırmalar yapılacağı, genç girişimcilere özel kuluçka merkezleri kurulmasının özendirileceği ve girişimcilik desteklerinde ön ödeme yapılmasının sağlanacağı belirtiliyor (http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2015/255/010_023.pdf).

Eylem planının genel amacı, "Türkiye'de girişimcilik Kültürünü yaygınlaştırmak, güçlü bir ekosistem oluşturmak ve girişimciliği geliştirmek" olarak ifade ediliyor. Planın hedefleri ise şöyle sıralanıyor:

- Girişimci dostu düzenleyici çevrenin geliştirilmesi,
- Kadın girişimciliği, genç girişimciliği, eko girişimcilik, sosyal girişimcilik ve küresel girişimcilik gibi öncelikli tematik alanlarda ve genel alanlarda sürdürülebilir bir destek sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması,
- Yenilikçi girişimciliğin desteklenmesi,
- Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi,
- Örgün ve yaygın eğitim düzeyinde girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve girişimcilere yönelik danışmanlık sisteminin geliştirilmesi,
- Girişimcilerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması.

Elbette bu planın detaylarına belirtilen kaynakta değiniliyor, fakat yapılması gerekenlere neler eklenebilir düşüncesiyle ve de daha geniş perspektiften bakabilmeye katkı sağlayabilme amacıyla Avrupa birliğinin en gelişmiş ülkesi olan Almanya özelinde yapılanlara değinilecektir.

4. Almanya'da Yabancılara Yönelik Teşvikler ve Neticeleri

Sıralanacak olan kurumlar; IHK (Sanayi ve Ticaret Odası), Esnaf Odaları, Branş birlikleri, meslek birlikleri yerel, bölgesel ve ülke çapında faaliyet gösteren kuruluş inisiyatifleri ve ağların partner organizasyonları, Halk Eğitim Merkezleri, İş Kurumları. Almanya'da yaşayan yabancı uyruklu vatandaşlara yönelik; şirket kuruluşuna ve yönetimine dair birçok konuda kurslar, çalıştaylar ve seminerler sunmaktadır.

Almanya'daki yabancı girişimcilerin sayısı 80'li yılların başından bu yana sürekli olarak artış göstermektedir. Toplam da 3,3 milyon yabancı uyruklu çalışanın 431.000 den fazlası, bilhassa ticaret ve gıda sektöründe kendi işlerini kurmuşlar ve önemli bir ekonomik değer haline gelmişlerdir. Yabancı uyruklu olanlar arasında kendi işyerine sahip olanların oranı %9,6'dır. 2011 senesi itibariyle son 8 yılda işyeri sahibi olan yabancıların mutlak sayısı Almanlara göre daha dinamik bir şekilde gelişmiştir. Buna göre 2000 ile 2008 yılları arasındaki dönemde işyeri sahibi olan yabancıların oranı %67 artmıştır. Buna mukabil aynı dönemde Almanlar arasında bu oran %20 olarak gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Göçmenler arasında görülen bu ticari faaliyetin açıklanmasında, göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki değerler ve normlardan kaynaklanan iş sahibi olma hevesine bağlansa da yukarıda belirtilen kuruluşların ve de aşağıda belirtilecek olan etkinliklerin ve imkânların da katkıları oldukça faydalı olmuştur. Ayrıca kendi ana dilinde yardım alan yabancı uyruklu vatandaşlara kredi kolaylıkları da sunulmaktadır (BWK, 2011: 6).

4.1. "Girişimciler Ülkesi Almanya" İnsifiyatini Destekleyenler

(DIHK) Alman Sanayi ve Ticaret Odası: Yıllık 300.000 den fazla girişimciye bilgilendirme, danışmanlık hizmeti ve İş planı hazırlamada yardımcı olunmaktadır www.dihk.de.

(ZDH) Alman Zanaat Merkez Sendikası: 800 danışmanla ilerletme eğitimi ve etkinlikleri düzenlenmektedir www.zdh.de.

(BFB) Serbest Meslek Eyalet Sendikası: Almanya'nın tüm eyaletlerinde bulunan dernekler aracılığıyla danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır www.freie-berufe.de.

"Girişimciler Ülkesi Almanya" nın merkez yapıtaşlarından "Girişimci Haftası Almanya" başlığı altında 2010 yılında 680 Partnerle, 1000'nin üzerinde etkinlik düzenlenmiştir, bu etkinliklere katılımlar 30.000 nin üzerinde gerçekleşmiştir. Geri dönüşümlerin gayet olumlu olduğu belirtilmiş, katılımcıların %73,6' sı çok memnun olduğunu, %23,7' si iyi geçtiğini belirtmişlerdir. 2011 yılında ise 850 Partnerle (geçen yıla oranla %25 fazla) Almanya genelinde 1.400 ün üzerinde etkinlik düzenlenmiştir www.gruenderwoche.de.

4.2. Girişimciliği Teşvik Eden ve Danışmanlık Yapan Kurum ve Kuruluşlar

EXIST: 3 aşamadan oluşmaktadır.

1) Üniversitelerde yarışmalara ön ayak olup destek vermek.

2) Üniversitelerde kurucu bursları ve Üniversite dışında araştırma kuruluşlarına iş planı hazırlamada bir yıl süreyle yardım etmek.

3) Teknoloji bazlı fikirlere araştırmacı bir ekiple üç yıl boyunca destek vermek. Bu uygulamadan yıllık yaklaşık 200 girişimci faydalanmaktadır (www.exist.de).

Der German Silicon Valley Accelerator: 2011 yılında model proje olarak başlatılmıştır. Hükümet genç Alman IT işletmelerini desteklemektedir. Bu bağlamda kendi verilerini paylaşmakta, bilgi aktarımı yapmakta ve gerektiğinde Amerikan teknolojisi ile bağlantıları sağlamaktadır (www.germanaccelerator.com).

High - Tech Gründerfonds: Bu fon BMWi ve KfW banka grupları ve endüstriden partnerler ile hayata geçirilmiştir. Ekim 2011'den bu yana yeni kurulmuş teknoloji işletmelerine fon sağlamak ve finansal boşluklarını kapatmaktadır (www.high-tech-gruenderfonds.de).

Gründercoaching Deutschland: Başlangıç ve sağlamlaştırma aşamasında danışmanlık hizmetlerini ilk beş yıl için finanse etmektedir. Bu bağlamda işletme, finans ve organizasyon ile alakalı sorulara BMWi'nin destekleriyle çözüm stratejileri geliştirilmektedir (www.kfw.de).

Initiativkreis "Unternehmergeist in die Schulen" : Bu inisiyatif okul yöneticilerine ve öğretmenlere ekonomi eğitimi desteği vermektedir, amaç okulun günlük yaşamına ekonomi konularını entegre etmek ve böylelikle gençlere erken yaşlarda girişimci düşünce ve yaşamı aşılmasıdır. Bu bağlamda ders materyalleri, pratiğe yönelik raporlar, ilerleme - eğitim kursları ve etkinlikleri temin edilmektedir (www.unternehmergeist-macht-schule.de).

Gründerwettbewerb- IKT Innovativ: Yenilikçi iş fikirleri desteklenmektedir. BMWi 'nin katkılarıyla. Amaç yarışmalar aracılığıyla IKT alanında ileri teknoloji kurumlarının sayısını artırmaktır (www.gruenderwettbewerb.de).

Bundesweite Finanzierungsprogramme der KfW: KfW girişimci kredisi, girişimcilere ve genç işletmelere yatırımları veya işletme araçları için uygun koşullarda finans desteği sağlamaktadır. Bu program 01.04.2010 yılına kadar şartlarını iyileştirmiştir ve iki finans alternatifi sunmaya başlamıştır şöyle ki;

1) KfW girişimci kredisi - başlangıç parası (KfW - Gründerkredit-Start-Geld) en yüksek 100.000 Euro ya kadar başlangıç aşamasında kredi.

2) KfW girişimci kredisi- evrensel (KfW -Gründerkredit- Universell) 10 milyon Euro ya kadar girişimciler ve genç işletmeler için yabancı sermaye ihtiyacını kapatacak kadar kredi.

Bu kredi 01.01.2012 tarihinden itibaren "ERP-Programm" adı altında devam etmektedir (www.kfe.de).

Bundesweite Gründerinnen- Agentur (bga): Daha fazla bayanın kendi işini kurması hususunda motive etmek amacıyla BMWi ve "bga"nın ortaklaşa yürüttüğü faaliyetleri kapsamaktadır. Bir servis merkezi oluşturulmuş ve "bga" bu bağlamda hemen hemen her alanda arzu edene özel bilgiler ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadır (www.existenzgruenderinnen.de).

"nexxt" initiativeunternehmensnachfolge:"Nexxt" işyeri devri inisiyatifi, Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı (BMWi), KfW Bank, ekonomi ile ilgili dernek, kurum ve kuruluşlar, kredi kuruluşları ve serbest meslek temsilcilerinin ortak bir girişimidir. "nexxt" BMWi inisiyatifi olup birçok partnerle çalışmaktadır.

Nexxt-change borsası, devir yapmak isteyen işletmeler ile işletmeleri devralmak isteyen girişimcileri bulmak için, ülke çapında bir pazar oluşturur. Şirket alımı ile ilgilenen girişimciler ve şirketlerini devretmek isteyenler için ücretsiz bir internet platformu sağlanmıştır. Bu hizmet çeşitli avantajlar sağlamaktadır bunlar (İşte Bilgi, 2011: 5):

1. Aracı şirketler için geniş bir bilgi deposu
2. 700'den fazla bölgesel ortakla beraber nitelikli danışmanlık ve aracılık hizmeti
3. Uygun eşleşmelerde otomatik olarak bildirim (abonelik özelliği)
4. Şirket profillerinin kolay ve anlaşılır bir şekilde yer alması

İşyeri borsası bunlara ek olarak, konu ile ilgili olarak geniş çapta bilgi ve önemli adresleri sunmaktadır. Sitede yaklaşık 10.000 ne yakın ilan mevcut, ilanlar ücretsiz sunulmaktadır. Şu ana kadar 8.000 üzerinde işletme alımına aracılık edilmiştir (http://www.foerderdatenbank.de/Foerder-DB/Navigation/Foerderrecherche/suche.html?get=e8883925a842b470fffd74cfcc5bdf69;views;document&doc=11341).

Initiative "kulturandkreativ- wirtschaft": Kültür ve yaratıcılık ekonomisi yetki merkezi; eyaletler bazında bilgi, danışman ve bağlantılar platformu mevcuttur. Bölge bazındaki muhataplar bir yıl içinde 4.000 bire bir danışmanlık ve 136 "veri ağı" (Data Networking) etkinlikleri düzenlemişlerdir. " kültür ve yaratıcılık pilotlar Almanya"(kultur- und kreativpiloten Deutschland) adlı yarışma düzenlenmiştir ve 32 kişi desteklenmiştir. Amaç bu branşlarda girişimcilik ve büyüme potansiyellerini aktif hale getirmektir (http://www.kultur-kreativ-wirtschaft.de/).

Existenzgründungsportal und förderdatenbank:

Bu BMWi:- kuruluş portalı: arka plan bilgileri, pratik yardımlar. Girişimciler ve genç işletmeler için başlangıç aşamasında faydalı olabilecek linkler sunulmaktadır. Ayrıca bu portal farklı dillerde bilgilendirme ve girişimcilik için gerekli bilgiler, teşvik programlarını kim veriyor gibi bilgiler ve linkleri paylaşmakta, gerekli ne varsa bünyesinde toplayıp oryantasyon görevi görmektedir (www.existenzgruender.de, www.foerderdatenbank.de).

5. Almanya'da Tüm Okullarda Uygulanan Girişimcilik Etkinlikleri

İnsanların kendi işini kurması birçok faktöre bağlıdır ama en önemlisi bu kültürün ülke bazında oluşturulmuş olmasıdır. Uzmanların açıklamalarına göre; bu kültürün küçük yaşlarda empoze edilmesi ileride oluşabilecek korkuları en aza indirmektedir. "Okullarda girişimcilik ruhu"(Unternehmergeist in die Schulen) programları bu bağlamda Almanya'da çok etkili olmaktadır, bildirilen şu veriler bu etkiyi gözler önüne sermektedir; Öğrencilerin 3 te 2 si ekonomi hakkında daha çok şey bilmek istemekte ve her iki gençten biri kendi işini kurma konusunda adım atmaktadır. Öğrencilerin %66,9 unun ekonomi konularına ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı "Okullarda girişimcilik ruhu" inisiyatifi okullarda ekonomi bilgisini artırmak, işletme yeteneklerini geliştirme konularını okulların günlük yaşamına entegre etmekle meşgul olmaktadır. Aynı zamanda "EXIST - Gründungskultur - die Gründerhochschule" BMWi 'in diğer bir çabası olan girişimcilik için gerekli tüm bilgileri içeren 90 adet kursü üniversitelerde açılmıştır (BMWi, 2011: 10-11).

Şimdi Almanya'da "Girişimci Ülkesi Almanya" (Gründerland Deutschland) programının daha ziyade okullarda uygulanan kısmı olan "Girişimci Haftası Almanya" (Gründerwoche Deutschland) programının ne olduğu ve neler yaptığı konusu incelenecektir.

"Gründerwoche Deutschland" (Girişimci haftası Almanya)

Eyaletler çapında bir aksiyondur. Global entrepreneurship week (GEW) ile bağlantılı olup Almanya versiyonudur. Amaç girişimcilik ruhunu canlandırmak ve bu kültürü oluşturabilmek (BMWİ, 2014: 2). Bu programın ilk hedef kitlesi gençler ve öğrencilerdir (üniversite, lise) Aynı zamanda yeni iş kurma niyetinde olan şahıslarda hedeftedir. Bu program kapsamında bir işletme kurmak için ne gerekli ise hepsi ayrıntılı şekilde sunulmaktadır (BMWİ, 2014: 2). Genel itibariyle gençlerde, ileride kendi işini kurma düşüncesi pek gelişmemiştir. Bu bağlamda bu program kapsamında okul yöneticileri, öğretmenler ve de katılımcı işletmecilerinde katkılarıyla gençlere bu bakış kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu etkinliklerde; örnek olayları içeren kitapçıklar, işletme kurma oyunları ve de ders materyalleri verilmektedir. Ayrıca iş planları hazırlanmasına yönelik yarışmalar düzenlenmektedir (BMWİ, 2014: 2).

5.1. Pratikte Okullar için Verilen Destekler

BMWİ'nin katkılarıyla her yaşta öğrenciler ve öğretmenleri için çeşitli internet portallarında girişimcilik ruhunu geliştirme kapsamında çeşitli materyaller hizmete sunulmaktadır. Örneğin "gründerklasse" (girişimci sınıf) "e training unternehmergeist" (e girişimci ruhu alıştırmaları)

Ayrıca öğrenci firmaları için gerekli olabilecek diğer materyaller ve de internet üzerinde bedava işletme oyunu (online- wirtschaftsspiel) "be boss" ki bu oyun sayesinde öğrenciler kendi kararlarını verip özgüvenlerini arttırmakla kalmayıp oyun eşliğinde işletme kurmak ve yönetmek için neler gerekiyor öğrenebilmektedirler (BMWİ, 2014: 3). Bu oyunun mobil uygulamaları da bulunmaktadır (<http://www.bmwi-beboss.de/home/>).

5.2. Pratikte Okullarda Uygulanan Etkinliklere Örnekler:

Aşağıda bahsi geçen uygulamalar Federal Enerji ve Ekonomi Bakanlığı'nın (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie) Şubat 2014 de yayımladığı girişimci haftası Almanya programı kapsamında 2013 yılında okullarda uygulanan programları içeren kitapçıktan alınmış örneklerdir (BMWİ, 2014: 5-13).

Start-up/ at school: Herne şehrinde kooperasyon, proje ve yarışma: Herne şehir yöneticileri ve Herne'deki işletmeler ve medya partnerlerinin desteğiyle dördüncü defa meslek yüksekokulu on üçüncü sınıf öğrencileriyle düzenlenmiştir. 3 ay boyunca devam eden etkinliklerin içeriği şöyledir: öncelikle öğrencilere kuruluş aşamasında olsun diğer aşamalar için olsun ne gerekli ise uzmanları tarafından bilgilendirmeler yapılmaktadır ve öğrenciler iş kurmak için timler oluşturmaktadır. "start up- teams" sonrasında iş planı oluşturan öğrenciler iş planlarını ve o ana kadar yapılan çalışmaların kısa videosu (trailer) dâhil olmak üzere pazarlama faaliyetleri ne detaylandırılarak uzman jüriye sunmakta ve jüri ikna edilmeye çalışılmaktadır. Yarışma sonunda kazananlar ödüllendirilmiştir.

Landstuhl da meslek yapanlar için girişimci semineri: işletme danışman firması SLU ve meslek eğitimleri BBS nin katkılarıyla 2013 yılında "Girişimci haftası Almanya" programı kapsamında meslek eğitiminin sonunda bulunan öğrenciler için düzenlenen bu etkinlikte çeşitli branşlarda kendi işini kurmak isteyenler için gerekli tüm bilgiler sunulmuş ve sorular cevaplandırılmıştır. Seminerin sonunda da katılımcılara iş kurmak için altın kurallar (gold regeln) adında kitapçıklar ve çeşitli hediyeler verilmiştir.

"Girişimcilik için daha çekici kariyer yolu: e ticaret için fikirler" adı altında Rottal- inn ilçesinde sunum.

Rittersberg lisesinde sunumlar: Rittersberg lisesi 10. Ucu sınıf öğrenci ve öğretmenlerine yönelik " Girişimci haftası Almanya" programı kapsamında iş + yenilik merkezi (business+ innovation Center GmbH) şirketinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda gençlere yenilikçi fikir ve ürün nasıl olur buna yönelik iş nasıl kurulur, neler gereklidir, pazarlama faaliyetleri nasıl olur çerçevesinde yeni ürün ve fikirler de tanıtılarak sunumlar yapılmıştır. Bu okuldan mezun işletmecilerde sunuma katkıda bulunmuşlardır.

Odenwaldkreis'da " bir gün için işletmeci" (Unternehmer für einen tag) aksiyon haftası.

Odenwald bölgesel şirket (OREG) meslek okulu merkezi ve birçok işletmecinin katkılarıyla 12. İnci sınıf lise öğrencilerinden 9 kişi çeşitli işletmelerde bir gün için işletmeci olmuşlardır. Öğrenciler işin her aşamasında bir gün boyunca gözlem yapmışlardır. Bu programda amaç öğrencilerin iş dünyasında, yaşamında ne gibi bilgilere ve kişilik özelliklerine sahip olmaları gerekiyor yakından görmeleri ve iş yaşamına yakın olmalarıdır.

Plan ve Kuruluş Oyunlarıyla Derste Girişimci Genini Eğitmek

"Girişimci Haftası Almanya 2013" Almanya girişimci ruhunu uyandırmak için Forst' ta bulunan Friedrich- Ludwig- John lisesinde inovasyon ve teknoloji kuruluşunun iş birliğiyle, Plan ve kuruluş oyunları ile derste girişimci ruhunu eğitmek için program düzenlenmiştir. Bu etkinlikte dersler alışılmışın dışında bir formla başlamıştır. Şöyle ki; önce öğrenciler yaratıcı olmaları için cesaretlendirilmiştir. Maksat içlerindeki girişimcilik genini keşfetmelerini sağlamak, sonrasında takip eden seminerlerde FRANCHİSİNG, iş planı ve SWOT analizinin ne olduğu tanıtılmıştır. Nihayetinde öğrencilere sanal işletme oyunu olan "Be Boss" oynattırılmıştır.

Karlsruhe' de bir start up work shop "ideallerini gerçekleştirir"

Karlsruhe' de yenilik ve girişimcilik merkezinde karlsruhe teknoloji enstitüsünde (KIT katkılarıyla "Girişimci hayat Almanya" 2013) kapsamında orta- lise ve üniversite öğrencileri için düzenlenmiştir. KIT enstitüsü birçok konuda araştırmalar, keşifler yapmış tecrübeli bir kuruluş.

Bir kısmı örnek verilen bu etkinlikler günümüze kadar her yıl düzenli olarak devam etmiştir. Girişimciliğe ilgi duyan öğrenciler için bilgi ve fikir üretme toplantıları ve Çalıştaylar (work shop) yapılmıştır. Tasarım serbestliği ve özgürlük ortamında yapılan toplantılarda öğrenciler genel itibarıyla şu konularda bilgilendirilmektedir; kendi "start up" ını kurmak ne demektir. Bunun için neler gereklidir? Fikirler, iş maddeleri, motivasyon ve iyi bir ekip ve benzeri konular. Tabi ki tüm bunlar güzel uygulanırsa bile başarısızlık ihtimalinin olabileceğine, buna karşı dayanma gücü, yılmamak ve riske her an hazırlıklı olmak gibi birçok konuda detaylıca sunumlar yapılmaktadır.

5.3. Üniversitelerde Girişimcilik Bağlamında Faaliyetler:

Tüm Almanya genelinde Üniversitelerde Girişimcilik bağlamında Kürsüler mevcut olup eğitim ve de uygulamada diğer okullarda ki uygulamalara benzer, fakat seviyesi yüksek olacak şekilde faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler gerçekleştirilirken öğrencilerden sürekli fikirleri alınmaktadır, şöyle ki; daha iyi nasıl olabilir? Siz ne tavsiye edersiniz? Vb. Bu mahiyette örnek verilecek olursa: Doğu Almanya'da 2012 senesinde 41 Üniversite de yapılan anket söylenebilir. Bu anket sonuçlarına göre (https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Nachrichten/Pressemitteilungen/2013/06/studie.pdf?__blob=publicationFile):

Teoriden çok lokal, ulusal ve uluslararası işletmeler ile daha çok irtibat kurmak ve aktivitelere davet etmek önem arz etmektedir, bu sayede işin en önemli görülen kısmı olan "Network" u oluşturmak kolaylaşacaktır. Bu anket sonuçlarını hayata geçirmeye çalışan Üniversiteler; verilen eğitimlerin yanında, işletmelerin davet edildiği fuarlar da tertip etmektedirler. Bu şekilde öğrencilere girişimcilik konusunda arzu ettikleri her imkân sunulmaya çalışılmaktadır.

5.4. Okul Firmaları- Proje Sorumluları

Almanya'daki Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından üniversiteler, teknik okullar, iş dünyası ve diğer ilgililer arasında bölgesel işbirliğini geliştirmek üzere "EXIST Programme" kurulmuştur. Program, yükseköğrenim ve araştırma kuruluşlarında daha girişimci bir zihniyet yaratılmasını sağlamak ve girişimcilik potansiyelinin uygulamaya geçirilmesi amacıyla ilgili tarafları bir araya getirmektedir. Bunlardan bazıları:

a. Okul firmaları uzman ağ - alman çocukları ve gençleri vakfı (Fachnetzwerk Schülerfirmender deutschen kinder und jugendstiftung) (<http://www.fachnetzwerk.net/>)

b. Girişimci çocuklar- alman çocukları ve gençleri vakfı (Gründer kids der Deutschen kinder und Jugendstiftung) (DKJS) www.gurenderkids.de

c. Junior/ junior kompakt (<http://www.junior-programme.de/de/startseite/>).

d. NFTE network for teaching entrepreneurship (www.nfte.de).

http://www.unternehmergeistschule.de/DE/Startseite/home_node.html

Ayrıca bu projelerde partnerlik yapmak isteyen veya destek vermek isteyen kuruluş ve işletmeler "www.gruenderwoche.de" web sayfasını ziyaret edip hangi projede ne gibi katkılar sunacaklarını belirtip yetkililerle kontaga geçebilmektedirler.

Sonuç ve Değerlendirme

Girişimci bir toplum yapısının oluşturulması herkesi ilgilendirmektedir. Girişimciliğe ve başarısızlığa karşı daha olumlu tutumlar benimsenmelidir. Bunun başarılabilmesi için, bugünün ve geleceğin olası girişimcilerine destek veren oluşumlara önemli görevler düşmektedir. Girişimcilik becerileri ve girişimci ruhu topluma, işletme faaliyetlerine uygulanmalarının getirdiği avantajların ötesinde faydalar sağladığından, girişimcilik Avrupa Konseyi tarafından desteklenmeye değer bulunmuş ve bu bağlamda 2000 yılından başlayarak her iki yılda bir toplantılar düzenlenip değişen şartlara uygun kararlar alınmıştır. Toplum da girişimciliği teşvik etmek için başarılı girişimcilere kıymet vermeli ve yüceltilmelidir, başarısızlığa ise hoşgörülle yaklaşılmalıdır. Üniversiteler, okullar, yatırımcılar, yerel topluluklar, bölgeler, iş danışmanları, medya ve meslek kuruluşları gibi, bugünün ve geleceğin girişimcilerine destek sağlayan oluşumların girişimciliğe karşı olumlu tutumları özellikle önemlidir.

Bu çalışmada gerekli teşvikler, tedbirler alındığında ve de eğitim sistemine girişimcilik ruhu aşılandığında toplumun ve ülkenin refahında ne gibi olumlu gelişmeler olabileceğini Almanya örneği verilerek gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmada geçen verilere bakıldığında, sistemli bir şekilde girişimcilik etkinlikleri her kesim için özel olarak uygulandığında o ülkede yaşayan öğrencisinden yabancı uyruklusuna, emeklisinden ev hanımına kadar her kesimde, girişimcilik faaliyetleri adına meydana gelen pozitif gelişmeleri Almanya örneğinde görülmektedir.

Elbette ki; ilk olarak girişimcilik eğitimini 1947 yılında Harvard Business School'da vermeye başlayan ve bu konudaki ilk akademik programlara 1960'lı yıllarda başlamış, akabinde 1993 yılında 400'den fazla üniversitesinde lisans veya yüksek lisans düzeyinde girişimcilik dersleri sunan ve 2003 senesine gelindiğinde bu sayıyı 1600'lere çıkarmayı başaran ABD (Tosunoğlu, 2013: 139) Almanya ile kıyas edildiğinde, Almanya'nın çok daha fazla yol kat etmesi gerektiği kanısı oluşmaktadır. Zira çalışmanın başında geçen bilgilere bakıldığında da AB genelinde girişimcilik faaliyetlerinin ABD'ye oranla hala çok gerilerde olduğu gerçeği, Almanya'nın ve de AB'nin geç kalınmış uğraşlarını daha da etkin hale getirmesi gerektiği kanısı oluşmaktadır.

Türkiye'ye bakıldığında, 2012 yılında yayınlanan OECD'nin raporuna göre (<http://www.ankarastrateji.org/haber/turkiye-de-girisimcilik-1237/>); Türkiye'nin 3 katı daha büyük bir ekonomiye sahip olan Almanya'da Türkiye'den daha az firma faaliyet göstermektedir. Özellikle Makine sektöründe Almanya'nın Türkiye'den 20 kat daha fazla üretim yaptığını ancak firma sayısının Türkiye'de 16 bin Almanya'da sadece 6 bin." Ayrıca 2004-2010 yılları arasında Türkiye'de girişimci sayısının 320 bin adet artış göstermesine rağmen, bu artışın yenilik bazlı bir ekonomiye dönüşmediği (%80'ni toptan-perakende ticareti ve ulaştırma hizmeti) görülmektedir. Almanya'da ise bilindik iş alanlarının haricinde girişimciler piyasaya yeni ürünler, yöntemler ve inovatif hizmetler sunmakta ve birçok patentler almaktadırlar. Ayrıca her 100 girişimciden 15' yeni fikirlerle ortaya çıkmaktadırlar. Bu gerçekler göz önünde bulundurulduğunda şunlar söylenebilir; önemli olan girişimciliğin sayısından ziyade niteliği, kapsamı ve boyutu. Türkiye'nin bu noktada Almanya'dan örnek alabileceği hususlar olabileceği kanısı oluşmaktadır.

Kaynakça

- CPS Corporate & Public Strategy Advisory Group , (2009) Eğitim ve Kültür alanında Avrupa Birliği Müktesebat Rehberi, (Ağustos 2009), Brüksel&İstanbul
- EU möchte Unternehmergeist der europäischen Arbeitnehmer fördern, European Union, (2015)
- European Commission, (2013) Entrepreneurship 2020 Action Plan, (09.01.2015)
- BMWi, (2011) Gründerland Deutschland Unternehmergeist wecken-Gründungen Unterstützen, Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie (11.2011)
- KfW-Gründungsmonitor, (2011) Jährliche Analyse von Struktur und Dynamik des Gründungsgeschehens in Deutschland

- BWK, (2011) Alman Kökenli Olmayan Girişimciler İçin Yol Haritası, BWK BildungsWerk in Kreuzberg GmbH. Berlin, (09.2011)
- Cansız M. (2013) Türkiye'nin yenilikçi girişimcileri teknoloji geliştirme bölgeleri örneği. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (Temmuz, Yayın No: 2850).
- Öztürk, İ. (2008) 2008 Girişimcilik raporu. İstanbul: İGİAD Yayınları 8, Raporlar 1.
- Sönmez, A. ve Toksoy, A. (2014) Türkiye'de girişimcilik ve Türk girişimci profili üzerine bir analiz. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi (Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 21, Sayı: 2).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2014) Onuncu kalkınma planı 2014-2018 (Girişimciliğin geliştirilmesi, özel ihtisas komisyon raporu 2023). Ankara: Yayın No: KB:2899-ÖİK:739.
- T.C. Başbakanlık. (2015) 64. Hükümet 2016 Yılı Eylem Planı (İcraatlar ve Reformlar. 10 Aralık 2015.
- Praxisbeispiele-Schulen in der Gründerwoche, Bundesministerium Für Wirtschaft Und Energie,(2014) Praxisbeispiele -Schulen in der Gründerwoche (17-23 November 2014)
- Girişimcilik, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3002, (01.2013)
- İşte Bilgi Geleceğinizin Güvencesi (Erstes Deutsch-Türkisches Magazin Für Die Wirtschafts- Und Arbeitswelt),(2011) Şirket devralmak-işyeri kurmanın başka bir yolu, Nr.16 (November/Dezember 2011).
- <http://kisi.deu.edu.tr//ethem.duygulu/yesilkitap.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2019).
- http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2015/255/010_023.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2019).
- <http://www.foerderdatenbank.de/Foerder-DB/Navigation/Foerderrecherche/suche.html?get=e8883925a842b470fffd74cfcc5bdf69;views;document&doc=11341> (Erişim Tarihi: 01.11.2018).
- https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Nachrichten/Pressemitteilungen/2013/06/studie.pdf?__blob=publicationFile (Erişim Tarihi: 06.01.2015).
- https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Nachrichten/Pressemitteilungen/2013/06/studie.pdf?__blob=publicationFile (Erişim Tarihi: 06.01.2015).
- http://www.unternehmergeist-macht-schule.de/DE/Startseite/home_node.html (Erişim Tarihi: 06.01. 2015).
- www.existenzgruender.de. (Erişim Tarihi: 02.12.2018).
- <https://www.kfw.de/kfw.de.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2015).
- www.germanaccelerator.com (Erişim Tarihi: 05.01.2015).
- www.high-tech-gruenderfonds.de (Erişim Tarihi: 05.01.2015).
- www.unternehmergeist-macht-schule.de (Erişim Tarihi: 05.01.2015).
- www.gruenderwettbewerb.de (Erişim Tarihi: 05.01.2015).
- www.existenzgruenderinnen.de (Erişim Tarihi: 05.01.2015).
- <http://www.kultur-kreativ-wirtschaft.de/> (Erişim Tarihi: 06.10.2018).
- <http://www.bmwi-beboss.de/home/> (Erişim Tarihi: 06.01.2015).
- <http://www.fachnetzwerk.net/> (Erişim Tarihi: 06.11.2018).
- <http://www.junior-programme.de/de/startseite/> (Erişim Tarihi: 10.11.2018).
- <http://www.ankarastrateji.org/haber/turkiye-de-girisimcilik-1237/> (Erişim Tarihi: 07.01.2015).